T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
ANABİLİM DALI

YARGISAL SÖYLEV TÜRÜNDE CICERO'NUN KURAMLARI VE UYGULAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çağatay Aşkit

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
ANABİLİM DALI

YARGISAL SÖYLEV TÜRÜNDE CICERO'NUN KURAMLARI VE UYGULAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çağatay Aşkit

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Mehmet ÖZAKTÜRK

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
ANABİLİM DALI

YARGISAL SÖYLEV TÜRÜNDE CICERO'NUN KURAMLARI VE UYGULAMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Prof.Dr.Mehmet Özaktürk

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi .....

İÇİNDEKİLER

	S.NO
İçindekiler……...	i
Önsöz……	iii
Kısaltmalar…….....	vi
I.GİRİŞ…….....	1
Retorik Sanatının Kökeni…….	1
Roma'da Retorik Sanatının Yaygınlaşması……..	5
II.CİCERO'NUN KURAMLARI…….....	7
Retorik-Felsefe İlişikisi…….....	7
Retoriğin Önemi…….....	8
Söylev Türleri…….....	8
Retorik Sanatının Bölümleri…….....	9
Inventio (Buluş)…….....	12
Eylemle İlgili Anlaşmazlıklar……..	13
Constitutio Coniecturalis……..	13
Constitutio Definitiva……	14
Constitutio Generalis……	15
Absoluta…….....	15
Assumptiva…….....	16
Concessio……	16
Remotio Criminis…….	17
Relatio Criminis…….....	17
Comparatio…….....	18
Constitutio Translativa……	19
Yazılı Belge ile İlgili Anlaşmazlıklar…….....	20
Ex Ambiguo…….....	20
Ex scripto et sententia…….....	21
Ex contrariis legibus…….....	22

Ex definitione……..... 22
Ex ratiocinatione……..... 23
Dispositio (Düzenleme)……..... 27
Exordium (Giriş)……..... 33
Narratio (Anlatım)……..... 42
Partitio (Bölümleme)……..... 45
Confirmatio et Reprehensio (Kanıtlama ve Çürütme)……..... 47
Conclusio-Peroratio (Sonsöz)……..... 74
Enumeratio (Özetleme)……..... 76
Indignatio (Öfkelendirme)……..... 78
Conquestio (Acındırma)……..... 81
Çalışmada Ele Alınacak Söylevler…… 84
*Ameria*lı Roscius Savunması…… 84
Milo Savunması……..... 86
Kral Deiotarus Savunması……..... 95
III. CICERO'NUN UYGULAMALARI……... 98
Exordium (Giriş)……... 98
Narratio (Anlatım)...…….. 117
Partitio (Bölümleme)……..... 128
Reprehensio (Çürütme)……..... 131
Confirmatio (Kanıtlama)……... 162
Conclusio (Sonsöz)……..... 195
SONUÇ……..... 208
Kaynakça…… 215

ÖNSÖZ

Roma'da hitabet denince, kuşkusuz akla gelen ilk isim Marcus Tullius Cicero'dur. Konuşma sanatındaki yeteneği ve bilgisi, dostları için en büyük destek, düşmanları için en büyük köstek olmuştur. Sıradan bir insanken, toplum içinde büyük bir saygınlığa erişmesini sağlayan da, son derece saygın bir insanken, öldürülmesine neden olan da bu yeteneğidir. Cicero, konuşma sanatı konusundaki bilgisini kuramsal yapıtlarında, yeteneğini ise siyasal ve yargısal alanda verdiği söylevlerinde ortaya koymuştur. Yüksek lisans tezi için öngörülen süre de hesaba katılarak, bu çalışma, Cicero'nun yargısal söylev türündeki kuramları ve seçtiğimiz üç söylevindeki uygulamalarıyla sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde retorik sanatının ortaya çıkışına ve Roma toplumunda yaygınlaşmasına kısaca değinilmiş, bu konuda ayrıntılı bilgi edinilebilecek kaynaklar bölüm sonundaki dipnotlarda ve kaynakçada verilmiştir. İkinci bölüm, Cicero'nun yargısal söylev türündeki kuramlarına ayrılmış ve bu kuramlar incelenirken, aşağı yukarı İ.Ö.87 yılına tarihlenen *De Inventione* yapıtı temel alınmıştır. Zira bu yapıt, aşağı yukarı aynı yıllara tarihlenen ve yazarının kim olduğu konusunda henüz fikir birliğine varılamamış olan *Rhetorica Ad Herennium* ile birlikte dönemin retorik eğitimini yansıtmaktadır ve bu bakımdan oldukça önemlidir. Bunun yanında, Cicero'nun diğer kuramsal yapıtlarından da faydalanılmıştır. İ.Ö.55 yılında yazdığı *De Oratore*, İ.Ö.46 yılının ikinci yarısında yazdığı *Orator*, İ.Ö. 46'nın sonu ya da 45'in başında, oğlunun ve yeğeninin eğitimi için yazdığı *De Partitione Oratoria* ve son olarak İ.Ö.44 yılında yazdığı *Topica* bu konudaki yapıtlarıdır. Çalışmanın ikinci bölümünde izlenen yöntem

şöyledir; Cicero'nun *De Inventione*'de değindiği konuların, Yunan retorik sanatıyla olan bağlantısını gösterebilmek amacıyla, bu konuda daha önce yazmış Yunanlı yazarların yapıtlarından örnekler verilmeye çalışılmıştır. Retorik konusunda yetkin bir yazar olduğu ve Hellenistik dönem retoriğini etkilediği için Aristoteles'in *Tekhne Rhetorike* adlı yapıtına ve *De Inventione*, *Rhetorica Ad Herennium* gibi yapıtlara kurgu bakımından benzediği için, İ.Ö.3.yüzyılın başına tarihlenen, ancak yazarı belli olmayan *Rhetorica Ad Alexandrum*'a sık sık gönderme yapılmıştır. Bu konuda, Isokrates ve Antiphon'un eserlerinden de faydalanılmıştır. Çalışma içinde değindiğimiz kuramları okuyan kişilerin, bunları Cicero'nun buluşuymuş gibi algılamaması için Latince terimlerin yanında eski Yunanca karşılıkları da verilmiştir. Daha sonra Cicero'nun *De Inventione*'deki kuramları öncelikle *Rhetorica Ad Herennium*'la, daha sonra da Cicero'nun diğer yapıtlarıyla karşılaştırılmış, yerine göre benzerlikler ya da farklılıklar açıklanmıştır. Kimi zaman da bu kuramlar, Quintilianus'un *Institutio Oratoria* yapıtındaki yorumlarıyla pekiştirilmiştir. Retoriğin bölümlerinden *inventio* (buluş) ve *dispositio* (düzenleme) incelenmiş, zamanın kısa olması nedeniyle *elocutio* (biçem), *memoria* (bellek) ve *pronuntiatio* (sözlü sunuş) bölümleri ayrıntılı olarak ele alınmamıştır. Cicero'nun kullandığı Latince terimlere uygun Türkçe karşılıklar verilmeye çalışılmıştır. Bu konuların son derece teknik bilgiler içermesi ve konu hakkındaki Türkçe yayınların azlığı uygun sözcükler bulmayı oldukça zorlaştırmıştır. Genel kavramları karşılayacak Türkçe sözcükler bulma konusunda, sayın Çiğdem Dürüşken'in, *Antik Çağda Doğan Bir Eğitim Sistemi Rhetorica*: *Roma'da Rhetorica Eğitimi* adlı kitabı ve Tansu Açık'ın *Retorik*

Kuramının Doğuşu adlı basılmamış yüksek lisans tezi oldukça yararlı olmuş, ancak ayrıntıya girildikçe uygun terimler tarafımızdan üretilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Cicero'nun söz konusu kuramları, mahkeme konuşmalarında uygulama biçimi incelenmiştir. Bu incelemede, Cicero'nun *Pro Roscio Amerino* (İ.Ö.80), *Pro Milone* (İ.Ö.52) ve *Pro Rege Deiotaro* (İ.Ö.45) söylevleri temel alınmıştır. Savunmalar Cicero'nun kariyerinin başından, ortasından ve sonundan seçilmiş, bu sayede onun zaman içinde gösterdiği gelişim de sergilenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte ele alınan savunmaların üçü de cinayetle ilgilidir. Öncelikle üç savunmanın da *exordium* (*giriş*) bölümleri incelenmiş, bu bölümlerin gerek kuramlarla olan uyumu gerekse de birbiriyle olan benzerlikleri ve farklılıkları vurgulanmıştır. Aynı yöntem, daha sonra sırasıyla *narratio (anlatım)*, *partitio (bölümleme)*, *reprehensio (çürütme)*, *confirmatio (kanıtlama)* ve *conclusio (sonsöz)* bölümleri için kullanılmıştır. Cicero'nun metinlerinin çevirisinde genellikle Loeb Classical Library dizisi izlenmiş, ilgili metinlere gönderme yapılırken bölüm (*caput*) değil, paragraf numaraları verilmiştir. Genel olarak TDK'nun Türkçe sözlüğü kullanılmıştır.

Araştırmalarım sırasında yardımlarını, ilgilerini ve bilgilerini esirgemeyen değerli hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim. Ayrıca bana bu konuda çalışma yapma fikrini verdikten sonra da yardımını esirgemeyen, beni yönlendiren ve yazdıklarımı büyük bir titizlikle takip ve kontrol eden, hatalarımı düzelten tez danışmanım ve değerli hocam Prof.Dr.Mehmet Özaktürk'e özellikle teşekkür ederim.

I.GİRİŞ

Retorik Sanatının Kökeni

Yaygın inanışa göre retorik sanatı ilk olarak İ.Ö. 5.yüzyılda Sicilya'da ortaya çıkmıştır. İ.Ö. 467'de halkı topraklarından etmiş olan iki tiran kovulmuş, daha sonra toprak sahiplerinin mülklerini geri alabilmesi için bir takım davalar açılmıştır. Koraks ve Tisias, halk arasından seçilen juriler önünde kendini savunan mülk sahiplerine nasıl konuşmaları gerektiği konusunda yol göstermek amacıyla bir kılavuz kitap yazmıştır. Aristoteles, Koraks'ın *Τεχνή Ῥητορική* adlı eserinin[1] olası (εἰκός- *probabile*) kanıtlama yollarını içerdiğini söyler[2]. Cicero, Aristoteles'ten alıntı yaparak[3] konuyla ilgili şunları söyler (*Bru.*46): 'Sicilya'da halkı topraklarından etmiş olan tiranlar kovulmuş, uzun bir aradan sonra mülklerin sahiplerine geri verilmesi için davalar açılmıştır. Sicilyalı Koraks ve Tisias mahkemelerde nasıl konuşulması gerektiği konusunda birtakım kuramsal ilkeleri ilk olarak o zaman kaleme almışlar. Bu kişilerden önce hiç kimse kurallı ve sanatlı konuşmazmış.' Atina'nın bu türden konuşma sanatıyla tanışması genel inanışa göre *Leontini*li Gorgias'ın İ.Ö. 427 yılında Syrakusai'a karşı Atinalılardan yardım istemeye gelmesine rastlar. İlk bakışta sanatlı ve sistemli konuşma biçeminin, sözel ifadenin son derece önemli bir yer tuttuğu Yunanistan'a dışarıdan gelmiş olması şaşırtıcı gelebilir. Çünkü Homeros'un eserlerinde birbirini ikna etmeye çalışan kahramanların konuşmalarına sıkça rastlanır. Bu konuşmalardan bazılarının sonradan kuramları belirlenecek olan konuşma sanatının özelliklerini taşıdığını görürüz. Örneğin

---

[1] Koraks'ın mülk sahiplerine nasıl konuşmaları gerektiğini göstermek amacıyla yazmış olduğu kılavuz kitap. Konumuz olan (τάξις) dispositio kuramını ilk olarak Koraks ve Tisias'ın ortaya attığı söylenir. Bkz.*OCD*, Corax başlığı altında, s.388

[2] Arist. *Rhet*. 1402a

[3] Cicero büyük olasılıkla Aristoteles'in kayıp eseri *Συναγωγὴ Τεχνῶν*'a gönderme yapmaktadır. *Inv*.II.6

İlyada'da bilici Kalkhas konuşmasına başlarken Akhilleus'un iyi niyetini kazanmak ister ve konuşmasını dikkatle dinlemesi için onu uyarır (*Il*.I.74-78) ve Troya'yı kuşatan Yunanlıların başına gelen felaketlerin nedenini kısaca anlatır (*Il*.I.92-100). Destanın bir başka yerinde Akhilleus'u savaşa dönmesi için ikna etmeye çalışan Odysseus'un iyi düzenlenmiş bir konuşmasını görürüz. Odysseus konuşmasına başlarken Akhilleus'un iyi niyetini elde etmek için konukseverliğinden dolayı ona teşekkür eder (*Il*.IX.225-228). Hemen ardından bir önermeye yer verir (*partitio*). Akhilleus savaşa dönmediği takdirde Yunanlıların gemilerini kaybedebileceklerini söyler (*Il*.IX.229-231). Odysseus Akhilleus'a durumu kısaca anlatır ve savaşa dönmesi için çağrıda bulunur (*narratio*) (*Il*.IX.232-246). Odysseus Akhilleus'a neden savaşa dönmek zorunda olduğuna dair 3 neden sayar (*confirmatio*).

1. Şu anda Yunanlılara yardım etmezse ileride pişman olacağı. (Il.IX.248-250)
2. Akhilleus'un babasının tavsiyelerini hatırlatarak savaşa dönmesinin bu tavsiyelere uygun olacağı.. (*Il*.IX.252-260)
3. Savaşa döndüğü takdirde kazanacağı ödüller. (*Il*.IX.261-299)

Daha sonra Odysseus, Akhilleus'un duygularına hitap ederek konuşmasını bitirir (*conclusio* ya da *peroratio*):

1. Acıma duygusu uyandırmak ister (*conquestio-commiseratio*) (*Il*.IX.300-302).

   "Atreusoğlu'na, armağanlarına gene de artarsa öfken,

   Hiç olmazsa bitkin düşen Akhalara acı."
2. Öfke uyandırmak ister (*indignatio*) (*Il*.IX.304-307)

   "Hektor'u ele geçirmenin tam sırası,

Onun gözleri dönmüş, kudurmuşçasına ,

Gemileriyle buraya gelen Danaolar içinde ,diyor,

Yok bana denk bir yiğit."[4]

Bu örneklerde de gördüğümüz gibi retorik sanatının kuramlarından bazılarını Homeros'un destanlarındaki konuşmalara uyguladığımızda bu kuramlara uyan bir takım örnekler bulabiliriz. Ancak bu eserler bir bütün olarak incelendiğinde retorik sanatının belirli tekniklerini ve kurallarını taşıdığını söylemek güçtür. Zaten böyle bir amacı da yoktur. Yunan dünyasında retorik sanatının ortaya çıkması ve kuramlaşması paragrafımızın başında da belirttiğimiz gibi İ.Ö.5.yüzyılın ilk çeyreğini bulacaktır.

İ.Ö.5. yüzyılda Atina yurttaşlarının siyasal yaşama büyük ölçüde katıldıklarını görürüz. Bu katılım yapılan yenilikler sayesinde hukuk alanında da sağlanır. Yeni kurulan mahkemelerin jüri üyeliğine[5] otuz yaşından büyük her Atina yutttaşı seçilebilmektedir. Bu nedenle mahkemede başarılı olmak isteyen tarafın ilk olarak, sıradan vatandaşlar arasından seçilen bu jüri üyelerini ikna etmesi gerekmektedir. Bu katılım aynı zamanda yurttaşların belirli bir eğitim düzeyine sahip olmalarını gerektirmiştir. Özellikle genç yurttaşlardan bir çoğu siyasal yaşamda söz sahibi olmak istemiştir. Yerleşik eğitim sisteminin artık yanıt veremediği bu gereksinimi sofistler karşılamaya çalışmıştır. Protagoras, Gorgias gibi düşünürlerin retorik sanatının konusunu mahkemelerle sınırlamayıp siyasal yaşamda da bir eğitim aracı olarak kullandıklarını görürüz. Örneğin, Platon'un Protagoras diyalogunda,

---

[4] Homeros, *İlyada,*çev:A. Erhat/A.Kadir, Can Yayınları, İstanbul,1993

[5] Atina'da vatandaşlar günümüz anlayışından farklı olarak hem yargıç hem jüri üyesi idi.

kent kent dolaşıp para karşılığı dersler verdikleri belirtilen ilk sofistlerin başarılı yurttaş yetiştirmek amacıyla retorik sanatını başlıca konu seçtiklerini görürüz. Her konuda daha iyi konuşma ülküsü, ilk sofistleri birçok alanda araştırma yapmaya yöneltmiştir. İkna edici konuşmaya verdikleri birincil önem nedeniyle insan psikolojisini incelemişlerdir. Çünkü sıradan bir yurttaşı inandırmanın yolu sadece mantığına değil duygularına da hitap etmekten geçmektedir. Söz ile duygularda bir değişiklik yapılacaksa öncelikle insan psikolojisini anlamak gerekir. Bu nedenle ilk sofistlerin yaptıkları çalışmaların önemli olduğunu söylemek sanırım yanlış olmayacaktır[6].

Öte yandan İ.Ö.5. yüzyılda Platon'un *Gorgias* diyalogunda (453a) Sokrates'in sofistlerin retoriğini bir kandırma sanatı olarak tanımladığını görürüz. Retoriğin karşısına diyalektiği koyar. Bilgiden yoksun, sadece karşısındakini sözle kandırmaya veya ikna etmeye yönelik olduğu için, retoriğin insanlara hiçbir yarar sağlamayacağını, hatta zarar vereceğini düşünmektedir.

Retorik sanatı konusunda eksiksiz olarak günümüze ulaşan ilk kuramsal eser olan *Τεχνή Ῥητορική* de ise Aristoteles retorik ile diyalekteğin birbirinin tamamlayıcısı olduğunu söyler (1453a). Böylece Platon ve sofistler döneminde başlayan retorik-felsefe çatışmasını uzlaştırır görünür. Diğer bir yapıtı *Συναγωγὴ Τεχνῶν* ise ne yazık ki elimize ulaşmamıştır. Cicero'ya göre Aristoteles bu kitapta retorik sanatı üzerine yazmış olan eski yazarları ele almış, her bir yazarın kuramlarını dikkatlice incelemiş ve bu kuramları yazarların adlarını da vererek kaleme almıştır

[6] Antiphon'nun *Tetralogia* ve Gorgias'ın *Helena* adlı yapıtları o dönemin en iyi bilinen örnekleridir.

(*Inv*.II.6). Cicero'nun da sık sık alıntı yaptığı Aristoteles'in kuramlarına yeri geldikçe biz de değineceğiz.

İ.Ö.4. yüzyılın önde gelen hatiplerden biri de Gorgias'ın öğrencisi olan İsokrates'tir. İ.Ö. 390 yılında Yunanistan'ın gelecekteki liderlerini felsefe, politika ve retorik alanında yetiştirmek için, Atina'da bir okul açmıştır ve kırk yıl boyunca çok sayıda genci eğitmiştir. Yazdıkları çoğunlukla eğitim amacıyla kullanılmıştır. İyi bir derlemeci olan Cicero'nun onun düşüncelerinden sıkça yararlandığı görülür[7].

Roma'da Retorik Sanatının Yaygınlaşması

Yunan kültürüne ait görülen retorik sanatının geleneklerine bağlı Romalılarca kabul görmesi pek kolay olmamıştır. Çünkü, İ.Ö.2.yüzyılın ortalarına kadar Roma'nın ne siyasal ne de kültürel olarak bu sanata ihtiyacı vardır. Süsten uzak, sade bir yaşam biçimini benimsemiş ideal bir Romalı'dan süslü ve sanatlı konuşma biçemi beklemek pek olası değildir. Yunan kültürüne karşı oluşu ve Roma geleneklerine bağlılığıyla tanınan Yaşlı Cato'yu örnek verebiliriz. Onun *"orator est, Marce fili, vir bonus dicendi peritus"* sözü ideal konuşmacıya bakışını göstermektedir. Cato'ya göre, konuşmacının ilk olarak yapması gereken şey konuya hakim olmaktır. Bunu başardığı takdirde sözler zaten kendiliğinden gelecektir[8]. Kısacası bireye ve bireyin çıkarına dayalı Yunan kültürü, öznesi devlet ve devletin çıkarı olan Roma toplumu içinde İ.Ö.2. yüzyılın ortalarına kadar yoğun bir muhalefetle karşılaşır. Bu dönemde (İ.Ö.161) çıkarılan bir resmi karar felsefe ve retorik öğreten Yunanlıların Roma'da

---

[7] Yunan dünyasında retoriğin doğuşu ile ilgili olarak bkz. Açık,T., *Retorik Kuramının Doğuşu*, A.Ü. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1989, Kennedy,G., *The Art Of Persuasion in Greece*, New Jersey, 1963

[8] *Rem tene, verba sequuntur*.

yaşamalarına bile tahammül edilemediğini gösterir[9]. Yaşlı Cato ve onun gibi düşünenlere karşın, bu dönemde Scipio ve çevresinin çabalarıyla Yunan edebiyatının Roma toplumuna iyiden iyiye girdiği görülür. Cicero önceleri sanatlı konuşma yönteminin ne olduğundan haberi olmayan Romalı gençlerin bu dönemde Yunanlı hatipleri duyduktan, Yunan edebiyatıyla tanıştıktan sonra, Yunanlı hocalardan ders almaya başladıklarını, ayrıca konuşma sanatına karşı inanılmaz bir istek duyduklarını söyler (*De Or*.I.14). İ.Ö.2. yüzyılın sonuna doğru Roma'nın içinde bulunduğu siyasi bunalımın da etkisiyle konuşma sanatına olan ilgi artmaya devam eder. Çünkü siyasi anlaşmazlıklar ve kutuplaşmalar insanların birilerini ikna ederek yandaş toplamasını zorunlu kılmaktadır. Bunun en açık örneğini Tiberius ve Gaius Gracchus kardeşlerde görürürüz. Tiberius Gracchus, *Mytilene*li Diophanes (*Brut*.104), Gaius Gracchus ise *Marathus*lu Menelaus'tan (*Brut*.100) dersler almıştır. Yunan kültürüyle yetişmiş olan iki kardeş de tasarladıkları toprak reformuna destek sağlamak için konuşma sanatını etkili bir silah olarak kullanmaktan çekinmemişlerdir. Konuşma sanatının başlangıcından kendi zamanına kadar olan tarihini ele aldığı "*Brutus*" ve ideal bir hatibin sahip olması gereken özellikleri anlattığı "*De Oratore*" adlı yapıtlarından anladığımız kadarıyla Marcus Antonius[10], L.Licinius Crassus ve Mucius Scaevola, Cicero'yu gençlik döneminde en çok etkileyen hatiplerdir. Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi az önce de söylediğimiz gibi Cicero'nun *Brutus* adlı eserinden edinilebilir[11].

---

[9] Suet. *De Rhet*.1 ; Gell. *Noc.Att*. XV.11

[10] Triumvir Marcus Antonius'un dedesi.

[11] Cicero, *Brutus*, G.L.Hendrickson, Loeb Classical Library, London, 1962; Ayrıca bkz. Kennedy,G., *The Art Of Rhetoric In The Roman World*, Princeton University Press, New Jersey, 1972; Clarke, M.L., *Rhetoric At Rome*, Routledge, London, 1996 ; Dürüşken,Ç., *Antik Çağda Doğan Bir Eğitim Sistemi: Rhetorica, Roma'da Rhetorica Eğitimi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1995

II. CICERO'NUN KURAMLARI

Retorik – Felsefe İlişkisi

Retorik - felsefe arasındaki çatışmanın Cicero'nun zamanına değin sürüp sürmediğini kesin olarak kestirmek güçtür. Ancak retorik ile ilgili yazdığı eserlerinin giriş kısmında bu konuya değindiğini görürüz (*Inv*.I.1): *"...bence konuşma becerisi (eloquentia) olmadan sadece bilgelik (sapientia) topluma fazla bir fayda sağlamıyor, ancak bilgeliğe sahip olmadan, yanlızca konuşma becerisi de genellikle oldukça zararlı ve hiç bir fayda getirmiyor. Dolayısıyla eğer bir insan en yüce ve en onurlu uğraşlar olan felsefe ve ahlaki değerleri yok sayıp, bütün çabasını konuşma alıştırmalarında (in dicendi exercitatione) gösterirse, kendisine hiçbir yararı olmadığı gibi ülkesine de zararlı bir yurttaş olarak yetişir."* (*De Or*.I.20): *"Benim düşünceme göre hiç kimse, bütün önemli konularda ve sanatta bilgi sahibi olmadan gerçekten her türden övgüye layık bir hatip olamaz.'* Bir hatibin tartışacağı çeşitli konularda bilgi sahibi olması gerektiğini Aristoteles de şöyle belirtir (*Rhet*, II,1396a): " *...Tartışmamız ister kamu işleriyle, isterse başka herhangi bir konuyla ilgili olsun, üzerinde tartışacağımız ya da konuşacağımız konuya değgin olguların hepsini değilse bile bazılarını bilmeliyiz. Yoksa elimizde sonuç çıkarabileceğimiz hiçbir şey olmaz"*[12]. Hem Cicero'nun hem de Aristoteles'in sözlerinden, ideal bir konuşmacı-nın, yalnızca retorik sanatının kuramları hakkında değil, başka birçok konuda da bilgi sahibi olması gerektiğini anlıyoruz.

[12] Arist. *Rhet*. 1369a

Retoriğin Önemi

Cicero retorik alanındaki yeteneğin önemini şu şekilde vurgular (*Inv*.I.1): *"konuşma becerisini felsefe ve ahlaki değerlerle destekleyebilen kişi hem kendisi hem de toplumu için son derece yararlı*[13] *bir insan olacaktır."* (*Inv*.I.5): *"...güzel konuşma becerisi, genelde hem kişisel hem de kamusal meselelerle çok yakından ilgili olan yegane şey olduğu için, hayatı güvenli, onurlu, şerefli, hatta hoş kılar. Çünkü, bütün insani meselelerin rehberi olan bilgelikle desteklenirse devlet en büyük yararı ondan görür. Güzel konuşma becerisini elde eden kişiler onun sayesinde şan, şeref ve itibar kazanırlar. Bir dost için en emin ve güvenli destek yine ondan gelir. Dahası, bence insanoğlu bir çok açıdan hayvanlara oranla daha zayıf ve güçsüz olmasına karşın, konuşabildiği için, onlardan üstündür. Dolayısıyla kişi aynı açıdan insanlara da üstünlük sağlayabilir. Bu üstünlük sadece yetenek ve alıştırmayla sağlanmaz, aynı zamanda ustalık (sanat, sistemli eğitim)*[14] *işidir."* Cicero'nun bu sözlerinde Isokrates'in etkisi görülür[15]. Cicero'nun İ.Ö. 55 yılında yazmış olduğu *De Oratore* yapıtında söyledikleri de farklı değildir (I.33). Kendisinin de gençlik çalışmalarından biri olarak tanımladığı *De Inventione*'nin başında Cicero, felsefe olmadan retoriğin, retorik olmadan da felsefenin büyük bir başarı ve yarar sağlayamayacağına daha gençlik çağında inandığını bu sözleriyle göstermektedir.

Söylev Türleri

Cicero retorik sanatının konuları ile ilgili olarak şunları söyler (*Inv*.I.7): *"Bütünüyle sanatın ve bu sanat sonucu ortaya çıkan yeteneğin ilgilendiği alanların, sanatın nesneleri olduğunu söylüyoruz. Örnek vermek gerekirse: tıbbın nesneleri*

---

[13] utilissimus et amicissimus
[14] *artificium*
[15] krşl. *Antidosis*, 253-57; *Panegyricus*,48

hastalıklar ve yaralardır. Çünkü tıp tamamıyla bunlarla ilgilidir. Aynı şekilde konuşma sanatı ve yeteneği hangi konularla ilgiliyse, biz o konuları retorik sanatının nesneleri olarak adlandırıyoruz. Bununla birlikte bazıları daha çok, bazıları ise daha az nesne olduğunu düşünmüşlerdir. Bir örnek vermek gerekirse, aşağı yukarı en eski hatip olan Leontinili Gorgias bir söz söyleme ustasının her alanda herkesten daha iyi konuşabildiğini düşünmüştür. Görünüşe göre konuyu çok geniş ve sınırsız bir alana yaymış. Öte yandan bu sanatı geliştirmek ve süslemek için en büyük çabayı göstermiş olan Aristoteles, bir hatibin görevinin üç alanla ilgili olduğunu söylemiştir[16]*:* ***gösteri*** *(genus demonstrativum ya da laudationis)****, siyasal*** *(genus deliberativum)* ve ***yargısal*** *(genus iudicalis). Gösteri amaçlı söylev belirli bir bireyin övülmesi veya yerilmesidir. Siyasal söylev, siyasi tartışmada kendine yer bulur ve bir fikrin açıklanmasını içerir. Yargısal söylev ise mahkemelerde yer bulur. Suçlama ve savunmayı veya iddia ve karşı iddiayı içerir. Fikrimce, bir konuşmacının sanatının ve yeteneğinin bu üç alanla ilgili olması gerektiği kabul edilmelidir"*[17]. Cicero'nun yaygın geleneğe uyarak söylevi üç alanla sınırladığını bu sözlerinden anlayabiliyoruz.

Retorik Sanatının Bölümleri

Cicero, retorik alanındaki öncellerine uyarak bir konuşmacının yeteneğini geliştireceği *(facultas oratoris)* ve çalışacağı alanların ya da genel tanımla retoriğin bölümlerinin, ***inventio*** (buluş)***, dispositio*** (düzenleme)***, elocutio*** (üslup)***, memoria*** (ezber) ve ***pronuntiatio*** (sözlü sunuş) olduğunu söyler. Her bir bölümü şu şekilde tanımlar (*Inv*. I.9):

---

[16] *Rhet.* I,1358b "….συμβουλευτικόν (siyasal), δικανικόν (yargısal), ἐπιδεικτικόν (gösteri)."
[17] Cicero'nun benzer fikirleri için bkz. *De Or.*I.141, *Topica* 91, *Part.*70.

"*Inventio est excogitatio rerum verarum aut veri similium quae causam probabilem reddant; dispositio est rerum inventarum in ordinem distributio; elocutio est idoneorum verborum [et sententiarum] ad inventionem accommodatio; memoria est firma animi rerum ac verborum perceptio; pronuntiatio est ex rerum et verborum dignitate vocis et corporis moderatio.*"

"***Buluş** birinin davasını inanılır kılabilmesi için geçerli ya da geçerli gibi görünen kanıtları bulmasıdır. **Düzenleme** bulunan kanıtların sıraya sokulmasıdır. **Üslup** keşfedilen kanıtlara uygun sözcüklerin ve düşüncelerin bulunmasıdır. **Ezber** sözcüklerin ve konuların akılda tutulması, **sözlü sunuş** ise sözcüklere ve konulara uygun şekilde sesin ve beden dilinin kontrol edilmesidir.*"

De Oratore yapıtında konuyla ilgili şunları söyler (*De Or*.I.142)[18]:

"*Cumque esset omnis oratoris vis ac facultas in quinque partes distributa; ut deberet reperire primum, quid diceret; deinde inventa non solum ordine, sed etiam momento quodam atque iudicio dispensare atque componere ; tum ea denique vestire atque ornare oratione ; post memoria saepire ; ad extremum agere cum dignitate ac venustate :*"

"Bir hatibin bütün gücü ve yeteneği beş bölüme ayrıldığına göre ilk önce ne söyleyeceğini bulmalı, sonra bulduklarını tartmalı ve düzene koymalıdır. Bunu yaparken, yalnızca sıraya koymakla kalmamalı, aynı zamanda bunlara belirli bir eleştirel gözle bakmalı, bunları değerlendirmeli ve bunları bir bütün oluşturacak

[18] Ayrıca bkz. *De Or*.II.79

biçimde biraraya getirmelidir. Sonra sözcükleri kullanarak bulgularını uygun kılıflara sokmalı ve süslemelidir[19]*, ardından bunları belleğine işlemeli ve en son olarak da saygınlık içinde ve zarif (cazip) bir biçimde sunmalıdır."*

Oğlunun ve yeğeninin eğitimi için yazdığı *De Partitione Oratoria* adlı yapıtında ise oğlunun konuyla ilgili sorusuna şöyle yanıt verir *(Part.*3): *"[Oratoris vis] in rebus et in verbis. Sed et res et verba invenienda sunt et collocanda – proprie autem in rebus invenire, in verbis eloqui dicitur, collocare autem, etsi est commune, tamen ad inveniendum refertur. Vox, motus, vultus atque omnis actio eloquendi comes est, earumque rerum omnium custos est memoria."*

"Bir hatibin gücü konularda ve sözcüklerde yatmaktadır. Ancak hem konuları hem de sözcükleri keşfetmeli ve düzenlemelidir. Haklı olarak konular söz konusu olduğunda 'keşif', sözcükler söz konusu olduğunda ise 'belagat' sözcüğü kullanılır, oysa 'düzenlemek' sözcüğü hem 'keşif' hem de 'belagat' için ortak olmasına karşın, yine de 'keşif'i daha çok ilgilendirir. Ses, beden dili, yüz ifadesi ve tüm hareketler belagata eşlik eder, ezber ise bütün bunların gözeticisi ve koruyucusudur."

[19] Cicero'nun bu tanımı Isokrates'in tanımıyla paraleldir. (bkz. Isok.*Kata ton sophiston,*16-17)

Inventio* (εὕρεσις): *Buluş

*Inventio*nun sözcük anlamı buluş veya keşfetmedir. *Inventio*, konuşmacının davasını inanılır kılabilmesi için, geçerli kanıtları toplayıp değerlendirdiği, davasını ne şekilde savunacağına ya da ne söyleyeceğine karar verdiği ilk aşamadır. Cicero'ya göre, tartışma yoluyla çözümlenebilecek bir anlaşmazlığı içerisinde barındıran her mesele, eylemin gerçekleşip gerçekleşmediği, nasıl tanımlanacağı, haklı olup olmadığı veya yargılama yönteminin nasıl olması gerektiği sorununu da (*quaestio*) içerisinde barındırır. Cicero, sonradan davayı oluşturacak olan bu *temel sorun*u ***constitutio***[20] olarak tanımlar (*Inv*.I.10). *Inventio* aşamasında konuşmacının ilk olarak yapması gereken, durumu değerlendirmek, davanın türünü, bütün özelliklerini, konusunu ve nasıl tartışılacağını belirlemektir. *Temel sorun (constitutio)* ve savın türü[21] belirlendikten sonra, konuşmacı savunmasını veya suçlamasını bu değerlendirmeye dayanarak yapacaktır. Elbette bu yöntem, Cicero'dan çok daha önce kuramlaşmış, kullanılagelen bir yöntemdir. Örneğin, Antiphon'da bu türden belirlemelere rastlarız[22]. Aristoteles de yapıtında[23] aynı konuya değinmiş ve *temel sorun*u dört başlık altında toplamıştır:

"…ἀποδεικνύναι δὲ χρή, ἐπεὶ περὶ τεττάρων ἡ ἀμφισβήτησις, περὶ τοῦ ἀμφισβητουμένου φέροντα τὴν ἀπόδειξιν· οἷον, εἰ ὅτι οὐ γέγονεν ἀμφισβητεῖται, ἐν τῇ κρίσει δεῖ τούτου μάλιστα τὴν ἀπόδειξιν φέρειν, εἰ δ' ὅτι οὐκ ἔβλαψεν, τούτου, καὶ ὅτι οὐ τοσόνδε ἢ ὅτι δικαίως, ὡσαύτως καὶ εἰ περὶ τοῦ γενέσθαι τοῦτο ἡ ἀμφισβήτησις." "…*Tartışma noktası dört konuda*

[20] *Her.I.18* ve *Inv.I.10.* dan da anladığımız kadarıyla, bu yapıtların yazıldığı sırada Yunanca στάσις terimi Latince *constitutio* olarak karşılanmaktaydı. Cicero sonraki yapıtlarında *constitutio* yerine contraversia ve *status* terimlerini kullanır.
[21] Dava ya da sav türü *temel sorun*dan bağımsız olarak değerlendirilir. bkz. s.34
[22] Antiphon, *The Speeches*, Cambridge Univ. Press, 1997
[23] Arist. *Rhet*.1417b, 22-27

olacağı için, temel sorunla ilgili kanıtı sunup göstermek gerekir. Örneğin, eğer yapıldığı iddia edilen hareketin ***gerçekleşmediği*** *ileri sürülüyorsa, mahkemede öncelikle bunun kanıtının sunulması gerekir. Yapılan hareketin bir* ***zarar vermediği*** *ileri sürülüyorsa, bunun kanıtı sunulmalıdır. Hareketin söylendiği kadar* ***önemli olmadığı*** *ya da* ***haklı olduğu*** *ileri sürülüyorsa, gerçekleşmediği konusunda itiraz edildiği gibi bunun kanıtının sunulması gerekir*[24]. Aristoteles, bu sözlerinden de anlayabileceğimiz gibi, *temel sorun*un belirlenmesi gerektiğinin farkındadır. İ.Ö. 3. yüzyılın başlarında yazıldığı düşünülen *Rhetorica Ad Alexandrum*'un yazarı da bu konuyu hem davalı hem de davacı açısından incelemiş ve konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir (1427a-1427b). Ancak ne Antiphon ne Aristoteles ne de *Rhetorica Ad Alexandrum*'un yazarı *temel sorun* için στάσις terimini kullanır. Quintilianus'un bize aktardığına göre, Yunanlılar bu terimi bu anlamda ilk olarak Hermagoras'ın kullanmadığını düşünürlermiş. Bazıları στάσις terimini İsokrates'in öğrencisi Naukrates'in, bazıları da *Klazomenai*lı Zopyrus'un ilk kez kullandığını sanıyormuş[25]. Ancak genel kanı, davayı oluşturacak *temel sorun*u ilk olarak Hermagoras'ın ayrıntılı bir açıklamayla sınıflandırdığı yönündedir. Cicero gençlik yıllarında, kendisinden önce bu konuda yazmış Yunanlı hatiplerin yapıtlarından derleme yaparak, davayı oluşturacak *temel sorunu* dört başlık altında sınıflandırmıştır (*Inv.* I.10):

Eylemle İlgili Anlaşmazlıklar

1. *Constitutio Coniecturalis* (στοχασμός): Olayın ya da eylemin, varsayımlara ve akıl yürütmelere dayanarak gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında anlaşmazlığa düşülmesi durumudur. *Rhetorica Ad Herennium*'da bu duruma uyan

[24] Arist. *Rhet.*1417b, 22-27
[25] *Inst.* III. vi.3

güzel bir örnek verilir (I.18): 'Aias, geçirdiği çılgınlık sırasında ne yaptığını sonradan fark edince, kılıcının üzerine atlayarak intihar eder. Tesadüfen oradan geçmekte olan Odysseus Aias'ı yerde yatar halde bulur. Daha sonra kanlı kılıcı Aias'ın bedeninden çıkarır. Tam bu sırada Teukros çıkagelir ve kardeşinin baş düşmanını elinde kanlı kılıçla görür. Odysseus'u cinayetle suçlar.' Teukros, Odysseus'un cinayeti işlediğini kendi gözleriyle görmemesine karşın, elindeki kanlı kılıçtan ve kardeşinin düşmanı olmasından yola çıkarak onu suçlamaktadır. Doğal olarak buradaki suçlama akıl yürütme ve varsayıma (*coniecturalis*) dayanmaktadır. Bu olayın mahkemeye yansıdığını var sayacak olursak, Teukros Odysseus'a "kardeşimi sen öldürdün" diyecek, Odysseus ise "hayır, ben yapmadım" diyecektir. İşte Teukros'un bu suçlamasından ve Odysseus'un bu suçlamaya verdiği yanıttan taraflar arasındaki tartışma konusu ortaya çıkmaktadır: "Odysseus Aias'ı öldürdü mü, öldürmedi mi?" Bu aşamadan sonra tartışma, tarafların kendi tezlerini kanıtlamaya çalışmasıyla devam edecektir. Cicero'nun davalarından bir örnek verebiliriz: *Ameria*lı Roscius kendisiyle aynı adı taşıyan babasını öldürmekle suçlanmaktadır. İ.Ö. 80 yılında görülen bu davayı üstlendiği zaman Cicero'nun yapması gereken ilk iş, gerekli bilgileri toplayıp değerlendirdikten sonra müvekkilini savunmak için uygun durumu belirlemek olmuştur. Cicero bu davada Roscius'un cinayeti işlediğini reddederek davayı *coniecturalis* türüne sokmuş ve savunmasını bu türe uygun ilkeleri ve kanıtları kullanarak biçimlendirmiştir.

***2.Constitutio Definitiva* (ὅρος):** Eylemin gerçekleştiğinin kabul edilip *tanımı* konusunda bir anlaşmazlık olması durumudur. "Örnek vermek gerekirse, tapınaktan bir eşya çalındığını varsayalım. Buradaki sorun, bu eylemin hırsızlık olarak mı yoksa

kutsal bir şeye karşı saygısızlık olarak mı tanımlanacağıdır. Çünkü bu tür bir sorun ortaya çıktığı zaman, hem hırsızlığın hem de kutsal bir şeye saygısızlığın ne olduğunu tanımlamak, daha sonra da tartışma konusu olan sorunlu eylemin, karşı tarafın tanımladığından farklı olduğunu göstermek gerekecektir." (*Inv*.I.11)

***3.Constitutio Generalis (Qualitatis)* (ποιότης):** Eylemin gerçekleştiği ve tanımı konusunda anlaşmaya varıldıktan sonra, özelliği, etki bakımından önemi ve yapısı konusunda anlaşmazlık olması durumudur. Genelde eylemin haklı olup olmadığı, yararlı olup olmadığı gibi özellikleri ya da doğurduğu sonuçlar tartışma odağı olur. *Constitutio generalis, iuridicalis* (δικαιολογική) ve *negotialis*[26] olmak üzere ikiye ayrılır.

Yapılanın haklı olup olmadığının ya da cezanın ve ödülün uygunluğunun sorgulanması *iuridicalis* olarak adlandırılır. Kendi içerisinde ikiye ayrılır.

3.1. *Absoluta* (aklanma): Latince *absolvere* (kurtarmak, aklamak) fiilinden türeyen *absoluta* suçun işlendiğinin kabul edilip, tanımı konusunda da anlaşmaya varıldıktan sonra haklı olduğunun iddia edilmesi durumudur. Brutus'un Milo davası ile ilgili olarak farazi bir savunma yazdığı ve Clodius'un öldürülmesinin devletin çıkarına uygun olduğunu ileri sürdüğü

[26] *Her*.I.19 ile karşılaştırıldığında Cicero'nun *negotialis* yani yasal anlaşmazlıkları Hermagoras'tan farklı tanımladığı ortaya çıkar (*Inv*.I.15). Quintilianus'a göre Cicero bu tanımı gençlik yıllarında yazdığı için eğer bunda bir hata varsa, bu hata Cicero'ya değil, hocasına aittir (*Inst*.III.vi.58-59). Bunun yanında *Her*.'un yazarının *negotialis* yerine *legitima* terimini kullandığını görürüz. *Legitima* (στάσις νομική) yazılı belgelerden doğan anlaşmazlıklardır. Cicero'ya göre bu *constitutio*lardan farklıdır (*Inv*.I.xiii). bkz.s.20

söylenir[27]. O halde Brutus davayı oluşturacak *temel sorun*u *constitutio generalis*'in *absoluta* alt türüne sokmuştur. Yine *Ameria*lı Roscius davasını ele alalım. Eğer Cicero, müvekkilinin kendi babasını öldürdüğünü kabul edip, baba Roscius'un adı kara listeye alındığı için[28], oğul Roscius'un suçu işlemeye hakkı olduğunu ve bunun ebeveyn cinayeti[29] olarak tanımlanamayacağını iddia etmiş olsaydı bu durum *constitutio generalis*e girecekti. Bu yolu seçmesi de mümkündü, ancak şeçmedi. Çünkü, seçmiş olsaydı asıl amacına ulaşamayacak, Chrysogonus'u, Titus'u ve de Magnus'u baba Roscius'u öldürmekle suçlayıp oğul Roscius'un hakkı olan baba mallarını geri almasını sağlayamayacaktı.

***3.2. Assumptiva* (suçu kabullenme):** Latince *assumere* (üzerine almak, üstlenmek) fiilinden türeyen *assumptiva* suçu kabullendikten sonra hafifletici özel nedenleri öne sürerek savunma yapmaya çalışmaktır. Kendi içinde 4'e ayrılır.

***3.2.1. Concessio* (af dileme):** Suçlanan kişinin suçu kabul edip af dilemesi durumudur ve ikiye ayrılır. Birincisinde suç kabul edilir ancak bilgisizlik, kaza ya da zorunluluk bahane edilerek kasıt reddedilir (*purgatio*). İkincisinde ise sanık suçu kasıtlı olarak işlediğini kabul eder ve af dileyerek juri üyelerinin merhametine sığınır (*deprecatio*). Ligarius davasında Cicero'nun suçu kabullenip

[27] Asc.41C; Quint.*Inst*.III.vi.93
[28] Kara listede adı olanları öldürmek suç sayılmıyordu.
[29] *parricidium*

Caesar ve jüri üyelerinden müvekkilini affetmelerini istemesi *deprecatio*ya örnek verilebilir[30].

***3.2.2 Remotio criminis (sorumluluğu üçüncü kişiye yükleme)*:** Burada suçlanan kişi suçlandığı eylemi yaptığını kabul eder, ancak bir başkasının etkisiyle suçu işlediğini söyleyerek suçun nedenini ve sorumluluğunu üçüncü kişiye yöneltir. Daha açık olarak söylemek gerekirse kendisini suça azmettirenin başka bir kişi ya da başka bir kişinin yaptığı yanlış iş olduğunu söyler ve sorumluluğu reddeder. *De Inventione*'den bu duruma uyan bir örnek verelim (*Inv*.II.87): Rodoslular belirli kişileri Atina'ya elçi olarak gitmeleri için görevlendirir. *Quaestor*lar görevlendirilen her elçiye verilmesi zorunlu olan yolluk parasını bu adamlara ödemeyince, onlar da Atina'ya gitmez. Bu nedenle aleyhlerinde dava açılır ve devletin verdiği görevi yerine getirmemekle suçlanırlar. Elçi olarak görevlendirilen kişilerin savunması şu şekilde olacaktır: "Evet, Atina'ya gitmedik ve devletin verdiği görevi yerine getirmediğimizi kabul ediyoruz, ancak bunun sorumlusu biz değil, bize gerekli olan yolluğu ödemeyen kişilerdir."

***3.2.3. Relatio criminis (sorumluluğu karşı tarafa yükleme)*:** Burada suçlanan kişi suçlandığı eylemi yaptığını kabul eder, ancak ilk olarak karşı tarafın, daha doğrusu eyleme maruz kalan kişinin kendisini kışkırttığını ileri sürerek yaptığının doğru olduğunu iddia eder. Bu duruma uyan bir örnek[31] verelim: Curiatusları öldüren ve

[30] Cicero,*Lig*.30
[31] Cic.*Inv*.II.78-79; Quint.*Inst*.III.vi.76

bu sırada iki kardeşini kaybeden Horatius evine gelir. Ancak Horatius'un kız kardeşi ölen erkek kardeşleri için değil de, nişanlısı olan Curiatus için ağlayıp gözyaşı döker. Bunun üzerine Horatius öfkelenip kızkardeşini öldürür. Horatius geçerli bir neden olmadan kardeşini öldürmekle suçlanır. Horatius'un savunması şöyledir: "evet öldürdüm, çünkü kızkardeşim, erkek kardeşlerimizin ölümüne değil de, düşmanımızın ölümüne ağlıyordu." Cicero'nun İ.Ö.52 yılında yaptığı Milo savunmasında aynı örneği verdiğini görürüz[32]. Titus Annius Milo, rakibi olan P.Clodius'u öldürmekle suçlanmaktadır. Cicero yakın arkadaşı olan Milo'yu savunmak için bu tür bir *constitutio* belirlemiştir. Bu davada Cicero Clodius'un Milo'yu öldürmek amacıyla tuzak kurduğunu kanıtlamaya çalışmış ve Clodius'un Milo'yu kışkırttığını iddia etmiş, böylece Milo'yu aklamaya çalışmıştır[33].

***3.2.4. Comparatio (karşılaştırma)*:** Burada savunma tarafı, daha avantajlı ve daha uygun bir durum elde edebilmek amacıyla suçu işlediğini söyler. Galyalılar tarafından kuşatılıp hiçbir çıkış yolu kalmadığı zaman, Gaius Popilius'un düşman komutanıyla pazarlık yapıp ordusuna dokunulmaması koşuluyla mühimmatını bırakmış olması *comparatio*ya örnek verilir[34].

4.*Constitutio Translativa* (μετάληψις): Yukarıdaki üç konuda da anlaşmaya varıldıktan sonra, yargılama yöntemi konusunda anlaşmazlık olmasıdır. Örneğin,

[32] *Mil*. 7
[33] Cicero bunu başaramamış olacak ki, Milo mahkeme kararını beklemeden sürgüne gitmiştir.
[34] *Her*.I.25. komutanın Gaius Popilius olduğunu söylerken Cicero, *Inv*.II.72 de isim vermez.

zimmetine para geçirdiği ileri sürülen bir kişi, ilgili mahkeme[35] yerine, seçime hile karıştırma davalarına bakan bir mahkeme[36] önünde, yanlış bir zamanda, yanlış bir kanunla suçlanıyor[37] ve suçlanan kişi için yanlış bir ceza talep ediliyorsa, bu durum ***constitutio translativa*** olarak adlandırılır. *Ad Herennium'un* yazarına göre savunan taraf davanın ertelenmesi gerektiğini, davacının bir başkası olması ya da hakimlerin değişmesi gerektiğini iddia ettiği zaman, bu türden bir anlaşmazlık ortaya çıkar (I.,22). Cicero Hermagoras'tan önce de bunların belirlendiğini, ancak retorik sanatı üzerine yazanların (*artis [rhetoricae] scriptores*) bu aşamayı *constitutio* içine almadıklarını söyler (*Inv*.I.16).

Retorikle ilgili sonraki yapıtlarında Cicero'nun *constitutio translativa* aşamasına yer vermediğini ve *temel sorun*u üç şekilde belirlediğini görürüz[38]:

1) *factumne sit*? Olay gerçekleşti mi? (*constitutio coniecturalis*) 2) *Quid sit*? Eğer işlendiyse tanımı nedir? (*constitutio definitiva*) 3) *Quale sit?* Niteliği nedir? (Haklı mı? Haksız mı?) (*constitutio generalis-qualitatis*)

Temel sorun belirlendikten sonra, yapılması gereken şey, davanın basit mi yoksa karmaşık mı olduğunu belirlemektir. Basit dava tek bir sorudan oluşur. Örneğin, "Kartaca'ya savaş açmalı mıyız yoksa açmamalı mıyız? Karmaşık davalar ise ya birkaç soruyu içerir. Örneğin, "Kartaca yok mu edilmeli yoksa Kartacalılara geri mi verilmeli yoksa orada bir koloni mi kurulmalı?" Ya da tercihlerden

---

[35] *quaestio de repetundis*
[36] *quaestio de ambitu*
[37] Cinayetle suçlanan biri, ilgili yasa olan *lex…. de vi* 'ye göre yargılanmalı, eğer suçlu bulunursa, ilgili yasanın öngördüğü cezayı almalıdır.
[38] *Part*.33;*Topica* 92; *Or*.45; *De Or*.I.139, II.104,113,132

hangisinin daha iyi ve yararlı olduğunu bulmak için karşılaştırmalı soruları içerir. Örneğin, "müttefiklerimizi desteklemek için Philippus'a karşı Makedonya'ya mı bir ordu göndermeliyiz yoksa Hannibal'e en güçlü şekilde karşı koyabilmek için orduyu İtalya'da mı tutmalıyız? (*Inv*.I.17).

Yazılı Belge ile İlgili Anlaşmazlıklar

Yukarıda saydığımız *temel sorunlar* sadece eylemle ilgili anlaşmazlıklardır (*controversiae facti*). Cicero, *De Inventione*'de eylemle ilgili anlaşmazlıkların yanısıra yazılı bir belge üzerinde ya da yasalar konusunda da anlaşmazlıklar olabileceğini belirtir (*controversiae scripti*)[39] ve *constitutio*dan farklı[40] olduklarını söyleyerek bunları beş gruba ayırır. "*Eius autem genera, quae seperata sunt a constitutionibus, quinque sunt.*" (*Inv*.I.17)

1.Ex Ambiguo* (ἀμφιβολία):** Yazılı bir metnin içindeki sözcük ya da sözcüklerin ikircil olmasından çıkan anlaşmazlıktır. Hem *Ad Herennium* hem de *De Inventione* de bu anlaşmazlık türüne verilen örnek şöyledir (*Inv*.II.116, *Her*.I.20): Bir baba oğlunu vasi tayin eder ve şu şekilde bir vasiyet yazarak karısına da gümüş tabakları bırakır; "*heres meus uxori meae vasorum argenteorum pondo centum,* ***quae volet*, dato.*" *"Mirasçım olan kişi karıma gümüş kaplardan 100 libre ağırlığında olmak koşuluyla* ***istediklerini*** *versin."* Bu tümcede *quae volet* ifadesi, vasinin mi yoksa karısının mı isteğine göre kapların verileceğini açıkça belirtmediği için, ikircildir. Çünkü, babanın

[39] *Inv*.I.17, II.116; *De Or*.I.140; *Topica* 96
[40] *Rhetorica Ad Herennium*'un yazarı yazılı belge üzerindeki anlaşmazlıkları *constitutio*ya dahil eder ve buna *constitutio legitima* der. Cicero ise *Topica* (96) dışında - ki orada da *legitima disceptatio* terimini kullanır - bu terimi kullanmaz.

sözleri iki tür yoruma da açıktır. Birincisi:Oğul annesine kendi istediği tür kapları versin, ikincisi ise: Oğul annesine, annesinin istediği tür kapları versin. Baba öldükten sonra, bu kaplardan bazılarını isteyen anneye çocuğunun "Sana ancak istediğim tür kapları vermekle yükümlüyüm" diye yanıt vermesi bu tür bir anlaşmazlığın ortaya çıkmasına neden olur.

2. Ex scripto et sententia **(στάσις κατὰ ῥητὸν καὶ διάνοιαν):** İki taraf arasında yazarın yazdığı ile gerçek niyeti konusunda anlaşmazlık olmasıdır. *De Inventione*'deki örnek şöyledir (II.122-123): Evli, ancak henüz çocuğu olmamış bir adam vasiyetini şu şekilde yazar: "Bir veya daha çok sayıda oğlum olursa, mirasçım onlar olsun." Sonra şöyle devam eder: " Eğer oğlum/oğullarım ergenlik çağına gelmeden ölecek olursa, adını söylediğim kişi mirasçım olsun." Adam öldüğünde hiç çocuğu olmamıştır. Dolayısıyla miras adını söylediği kişiye kalır. Bunun üzerine ölen adamın akrabaları, miras kalan adamla anlaşamazlar. Akrabaların iddiası şudur: "Mirasta çocuğum olmazsa diye bir söz geçmiyor, ölen kişinin de çocuğu olmadığına göre sen bu mirası alamazsın. Çünkü mirasta yazan açık. Eğer oğlu olsaydı ve ergenlik çağına gelmeden ölseydi, ancak o zaman mirası almaya hakkın olurdu." Bunun üzerine karşı taraf da şöyle bir sav ileri sürer: "Evet, mirasta çocuğum olmazsa diye bir söz yok, ancak mirası bırakan kişinin gerçek niyeti açık. Çocuksuz kalması durumunda mirasını bana bırakıyor." Buradaki anlaşmazlıkta, akrabalar mirasta yazılı olana sadık kalarak hak iddia ederken, diğer taraf buna karşılık mirası yazan kişinin gerçek niyetini ileri sürer.

***3. Ex Contrariis Legibus* (ἀντινομία):** İki veya daha fazla sayıda yasanın birbiriyle çelişmesinin neden olduğu anlaşmazlıklardır. Bu anlaşmazlık türünde taraflardan biri bir yasanın, öteki ise diğer yasanın kendisi için geçerli olduğunu iddia edecektir. *Ad Herennium'* dan bir örnek verebiliriz: "*Lex*[41] *vetat eum qui de pecuniis repetundis damnatus sit in contione orationem habere; altera lex*[42] *iubet augurem in demortui locum qui petat in contione nominare.*" Burada birinci yasa para gasp etmekten suçlu bulunan bir kişinin mecliste konuşma yapmasını yasaklıyor, ikinci yasa ise kuş falı bilicisinin ölen bilicinin yerine seçilebilmesi için, aday olup mecliste adaylık konuşmasını yapmasını[43] buyuruyor. Eğer gasptan suçlu bulunan bir bilici adaylığını ilan ederse ve buna itiraz edilirse, doğal olarak tartışma, çelişen veya çakışan iki yasa üzerinde odaklanıp yoğunlaşacaktır.

***4. Ex Definitione* (ὅρος):** Yazılanların tanımlanmasından ortaya çıkan anlaşmazlıktır. Şöyle bir yasanın ve aşağıdaki gibi bir olayın olduğunu varsayalım[44]: *"Qui in adversa tempestate navem relinquerunt, omnia amittunto; eorum navis et onera sunto qui in nave remanserint*." *"Ters bir fırtınada gemisini terk etmiş olan kişiler herşeylerini yitirsinler. Onların gemisi ve geminin taşıdığı yük gemide kalanların olsun."* İki gemici açık denizde yol alırlar. Bunlardan biri geminin diğeri ise geminin taşıdığı kargonun sahibidir. Yolculukları sırasında kendilerine el sallayan ve yardım isteyen bir kazazedeyi gemilerine alırlar. Kısa bir süre sonra büyük bir

[41] *Lex de pecuniis repetundis*. İ.Ö.111
[42] *Lex de sacerdotiis*. İ.Ö.104
[43] Bu da mecliste konuşma yapacağı anlamına gelir.
[44] *Her*.I.20 de bu örnek yazılı olanla gerçek niyet arasındaki anlaşmazlıklar için kullanılıken, *Inv.* de aynı örneğin, yazılı olanın anlamı üzerindeki anlaşmazlıklar için kullanıldığını görürüz.

fırtınaya yakalanırlar. Hem geminin sahibi hem de kargonun sahibi geminin arkasına bağlı olan kayığa sığınırlar. Kazazede dümenin başına geçer ve talihin de yardımıyla gemiyi limana ulaştırır. Daha sonra kazazede, yukarıdaki yasaya dayanarak hem geminin hem de kargonun kendisine ait olduğunu iddia eder. Doğal olarak gemi ve kargonun sahipleri de gemiyi terk etmediklerini söyleyeceklerdir. Bu anlaşmazlığı çözmek için geminin sahibi olan kişi, geminin arkasına bağlı olan kayığa geçmiş olmasının gemiyi terk etmek anlamına gelmediğini, gemide kalan kazazede ise bunun aksini iddia edecektir. Dolayısıyla taraflar arasında gemiyi terketmenin ve gemide kalmanın tanımı konusunda bir anlaşmazlık yaşanacaktır.

5. ***Ex ratiocinatione*** **(συλλογισμός):** Bir konu hakkında hiçbir yazılı belge veya yasa olmadığı zaman, var olan yasaların konuya yakın hükümleri ile paralellik kurularak, tasım (kıyas) yoluyla bir sonuca varılır. Ancak bu varılan sonuç kimi zaman taraflar arasında anlaşmazlığa neden olabilir. Hem *De Inventione* hem de *Ad Herennium* da verilen örnek şöyledir[45]: Bir adam ebeveyn cinayetiyle yargılanır, suçlu bulunur ve ölüme mahkum edilir. Adam cezasının infaz edilmesi için beklerken, arkadaşlarından bazıları cezaevine gelir. Yanlarında getirmiş oldukları tabletlere ve yine yanlarında getirdikleri şahitlerin huzurunda bu adama vasiyetini yazdırırlar ve onaylatırlar. Adam vasiyetine bu arkadaşlarını da dahil eder. Kısa bir süre sonra suçlunun cezası gerçekleştirilir. Ancak daha sonra ölen adamın akrabaları ile arkadaşları arasında adamın vasiyet yazmaya yeterli olup olmadığı konusunda

[45] *Inv*. II.148-149, *Her*.I.23

anlaşmazlık çıkar. Bu konuda belirli bir yasa yoktur. Dolayısıyla bu anlaşmazlığın, var olan yasalardaki kimi benzer ve ilgili hükümlerine başvurarak, akıl yürütüp, tasım yoluyla karar vermek gerekecektir. Benzer hükümlü yasalar şunlardır: "Bir adam delirdiği takdirde, akrabalarının ve aynı soydan gelen kişilerin onun parası üzerinde yetkisi olsun." Başka bir yasa: "Bir babanın, ailesine ve kendisine ait serveti, nasıl istiyorsa, o şekilde miras bırakmaya hakkı olsun." Diğer bir yasa: " Bir baba vasiyet bırakmadan ölecek olursa, ailesi ve serveti akrabalarının ve soyundan gelen kişilerin olsun."

Yukarıda da gördüğümüz gibi Cicero, *De Inventione*'de yazılı belge üzerindeki anlaşmazlık konularını beş gruba ayırır. Ancak sonraki yapıtlarında son iki madde olan *ex definitione* ve ex *raticinationeye* yer vermeyip bu sayıyı üçe indirdiğini görürüz. "*…existere autem controversias etiam ex scripti interpretatione, in quo aut ambigue quid sit scriptum, aut contrarie, aut ita, ut a sententia scriptum dissideat :*" (*De. Or.* I.140)[46]. *"...öte yandan yazılı metnin yanlış yorumlanması nedeniyle anlaşmazlıklar ortaya çıktığı [görülür]. Bu yanlış yorumlamada, yazılmış olan şey ya ikircildir ya da çelişkilidir; ya da öyle bir biçimde yazılmıştır ki, yazılanla gerçek niyet arasında fark vardır."* Bu aşamada *Rhetorica Ad Herennium*'un yazarının ve Cicero'nun yapıtlarında *temel sorun*un belirlenmesine ilişkin izledikleri yolu şematik olarak vermek hem iki eser arasında bir karşılaştırma yapmamızı hem de Cicero'nun görüşlerinin zaman içindeki değişimini görebilmemizi sağlayacaktır.

[46] Ayrıca bkz. *Topica* 95-96

De Inventione I.,10-18

1. Constitutio Coniecturalis
2. Constitutio Definitiva
3. Constitutio Generalis (Qualitatis)
   3.1Absoluta
   3.2Assumptiva
   3.2.1.Concessio
      3.2.1.1.Purgatio
      3.2.1.2.Deprecatio
   3.2.2. Remotio criminis
   3.2.3. Relatio criminis
   3.2.4. Comparatio
4. Constitutio Translativa

Controversiae scripti

1. Ex ambiguo
2. Ex scripta et sententia
3. Ex contrariis legibus
4. Ex definitione
5. Ex raticinatione

Rhetorica Ad Herennium I.,18-26

1. Constitutio Coniecturalis
2. Constitutio Legitima
   2.1. Ex scripta et sententia
   2.2. Ex contrariis legibus
   2.3. Ex ambiguo
   2.4. Ex definitione
   2.5. Ex translatione
   2.6. Ex ratiocinatione

3. Constitutio Iuridicalis
   3.1. Absoluta
   3.2. Assumptiva
      3.2.1. Concessio
      3.2.1.1.Purgatio
      3.2.1.2.Deprecatio
3.2.2. Remotio criminis
3.2.3. Translatio criminis
3.2.4. Comparatio

De Oratore I.,139-140

1. Factumne sit?
2. Si est factum, quo nomine vocetur?
3. Si est factum, quale sit? Rectene sit?

Controversiae ex scripti interpretatione

1. Ex ambiguo
2. Ex contraria
3. Ex scripta et sententia

Topica, 92

1. Status Coniecturalis aut Infitialis
2. Status Definitiva
3. Status Iuridicalis

Controversiae ex scripti interpretatione

1. Ambiguum
2. Discrepantia scripti et voluntatis
3. Scripta contraria

Orator,**45**

1. Sitne?
2. Quid sit?
3. Quale sit?

Davacının suçlamasına (κατάφασις ya da αἴτιον) savunma tarafının verdiği cevap (ἀπόφᾶσις) sonucu ortaya çıkan *temel sorun*un hangi türe girdiğini belirledikten, sorunun basit mi yoksa karmaşık mı olduğunu anladıktan ve anlaşmazlığın eylem üzerinde mi yoksa yazılı bir belge üzerinde mi olduğuna karar verdikten sonra, konuşmacının izleyeceği yol şudur: İlk olarak karşı tarafın gerekçesini (*ratio*) görmeli, bu gerekçeden yola çıkarak yargıçların karar vermesine etki edebilecek noktayı (κρινόμενον- *iudicatio- qua de re agitur*) belirlemeli ve bu

noktaya göre kendi savını destekleyecek en güçlü kanıtları ve fikirleri (*firmamenta*) bulup en etkili biçimde sunmalıdır (*Inv*.I.18).

Aristoteles'e göre, bir konuşmacı iki tür kanıt kullanabilir[47]. Birincisi tanıklar, işkence altında verilen ifadeler, yazılı belgeler, yasalar ve bunun gibi retorik sanatının ilkelerine gerek duyulmayan, daha başlangıçta var olan somut kanıtlar (ἄτεχνοι- *probationes inartificialis)*, ikincisi ise konuşmacının, zekasını ve retorik sanatının ilkelerini kullanarak bulup çıkarabileceği soyut kanıtlardır (ἔντεχνοι- *probationes artificialis*). Konuşmacı bu kanıtları, gerektiğinde kullanmak üzere dağarcığında sınıflandırdığı konulardan (τόποι- loci) bulup çıkarır. Hem *De Inventione* hem de *Ad Herennium* da her bir *constitutio*ya uygun retorik yordamla bulunabilecek kanıtlar ayrıntılı olarak verilir[48]. Konuşmacının, retorik sanatının inceliklerinden yararlanarak bulacağı bu kanıt türlerine *kanıtlama ve çürütme* konusu içerisinde ayrıntılı olarak değineceğiz. Kanıtların bulunması ve işlenmesiyle birlikte *inventio* aşaması da son bulur. Artık konuşmacı bulduğu kanıtları ortama ve amacına en uygun düşecek ve en etkili olabilecek biçimde düzenleyerek konuşmasını oluşturmaya başlar.

***Dispositio* (ταξίς) : Düzenleme**

Dispositio, genel anlamda konuşmacının *inventio* aşamasında bulduklarını amacına uygun şekilde sıraya sokması ve konuşmasını düzenlemesidir. Gençlik yıllarında Cicero *düzenleme*yi "*dispositio est rerum inventarum in ordinem distributio"* olarak tanımlar (*Inv*.I.9). *Ad Herennium*'un yazarı da benzer bir

[47] Aris. *Rhet*. 1355b-35
[48] *Her*.II.2-46; *Inv*.II.11-154

tanımlama yapar: "*dispositio est ordo et distributio rerum, quae demonstrat quid quibus locus sit conlocandum.*"(*Her*.I.3). Olgunluk çağına geldiğinde Cicero'nun tanımını biraz daha geliştirdiğini görürüz: *"...non solum ordine, sed etiam momento quodam atque iudicio dispensare atque componere"* (*De Or*.I.142). *Orator*da ise (50) bu tanıma *diligentia*yı ekler. "*Iam vero ea quae invenerit qua diligentia collocabit". Part.*3. deki tanımında ise keşfedilen konuların yanında sözcüklerin de düzenlenmesi gerektiğini, ancak *düzenleme*nin keşfedilen konulara uygulanacağını belirtir. "*…et res et verba invenienda sunt et collocanda – proprie autem in rebus invenire, in verbis eloqui dicitur, collocare autem, etsi est commune, tamen ad inveniendum refertur."*

Yalnız Cicero'nun tanımlarına bakarsak, bir konuşmanın düzenlenmesi aşamasını birbirinden anlamca çok az farklı sözcüklerle açıkladığını görüyoruz. Örnek vermek gerekirse, *Inv.*de *disponere/dispositio*, *De Or.* de *componere/compositio*, *Or.* ve *Part.* da *collocare/collocatio* sözcüklerini kullanmıştır. Biz, bu çalışmamızda yaygın geleneğe ve sınıflandırma eğilimine uyarak Latince *dispositio* veya Türkçe *düzenleme* sözcüklerini kullanacağız.

Retoriğin diğer bölümlerinde olduğu gibi *düzenleme* bölümünün de köklü bir geçmişi olduğunu biliyoruz. Örneğin Homeros'un *Ilias* yapıtında Odysseus'un Akhilleus'u savaşa geri dönmeye ikna etmek için yaptığı konuşma, Kennedy'e göre, *düzenleme*nin kavramı kesinleşmiş bir kural olmasından çok daha önce kullanılmakta olduğuna ilişkin yeterli bir kanıttır[49]. Öte yandan İ.Ö. 5. yüzyılda Koraks ve

[49] Kennedy,G., *A New History of Classical Rhetoric*, s. 14

öğrencisi Tisias'ın, özellikle yargısal söylev türünde *düzenleme* aşamasının kavramlaşması için ilk adımı attığını söyleyenler de yok değildir[50]. *Düzenleme* aşamasıyla ilgili detaylı bilgiler içeren *Rhetorica Ad Alexandrum*'un yazarı da Koraks'ın bu türden bir yapıtı olduğunu söyler (1421b).

Düzenleme (*τάξις-dispositio*) ya da konuşmanın bölümleri (μέρη λόγου - *partes orationis*) ile ilgili günümüze ulaşan en eski kaynak Platon'un *Phaidros* diyalogudur. Bu diyalog, retorik ile ilgili kitaplarda yazılı olanların, retorik sanatının bölümlerinin varlığını Phaedros'la Sokrates arasında geçmektedir. (266d-267d):

Sokrates: İyi ki hatırlattın. Sanırım, her şeyden önce konuşmanın başında bir *giriş* (προοίμιον) olması gerektiğinden bahsediyorsun. Bununla – sanatın inceliklerini - kastediyorsun, öyle değil mi?

Phaedros: Evet.

Sokrates: İkinci sırada *tanıklıkla* birlikte *anlatı* (διήγησίν) gelmeli, üçüncü sırada *kanıtlar* (τεκμήρια), dördüncü olarak da *olasılıklar* (εἰκότα).

Bu diyalog ve Sokrates'in diyalogun devamında söyledikleri – özellikle Gorgias ve Tisias'ın adını vermesi – *dispositio*nun o dönem retorik el kitaplarında yer aldığını göstermektedir. Platon'un andığı isimler dışında Antiphon ve Isokrates'in de yazmış oldukları konuşmalarda *giriş*, *anlatım* ve *sonsöz* bölümlerine yer verdiklerini biliyoruz.

[50] Russell, D.A. (2003), "*The Oxford Classical Dictionary*", S.Hornblower (ed.) içinde, s.388.

Konuşmanın düzenlenmesi aşamasını üç söylev türünü de hesaba katarak ele alan Aristoteles kendi zamanında yapılmakta olan *düzenleme*yi gülünç bulur (νῦν δὲ διαιροῦσι γελοίως) ve eleştirir[51]. Çünkü, ona göre *anlatım* (διήγησις), sadece yargısal hitabet türünde bulunabilir. Gösteri türü ve siyasal tür söylevlerde *anlatım* olamaz. Yargısal söylev türü bile, konuşmanın kısa olduğu veya olayların iyi anımsandığı durumlarda her zaman bir *sonsöz*e (ἐπίλογος) ihtiyaç duymaz, bir konuşmada olsa olsa *giriş* (προοίμιον), sav (πρόθεσις), kanıtlama (πίστις) ve *sonsöz* (ἐπίλογος) olabilir. *Rhetorica Ad Alexandrum*'un yazarı da yargısal söylevin bölümlerini açıklarken, ilk olarak etkili bir *giriş* yapmanın önemine dikkat çeker. Konuşmacının *giriş* bölümünde dinleyicilerin iyi niyetini nasıl sağlayacağını (εὐμένειαν παρασκευάζειν - *captatio benevolentiae*) ayrıntılı olarak aktarır. Daha sonra sırasıyla savın güçlendirilmesi (βεβαίωσις), karşı tarafın savının zayıflatılması ve *sonsöz* bölümlerinin nasıl düzenlenip işlenmesi gerektiğini açıklar (1441b.30 - 1445a.30).

Cicero'nun konuşmanın bölümleriyle ilgili kuramları incelendiğinde bu alandaki Yunan öncellerinin etkisi açıkça görülebilir. Ancak Solmsen'in[52] de söylediği gibi Cicero'nun, bu kuramların ne kadarını doğrudan Yunanlı retorikçilere ne kadarını Romalı öncellerine borçlu olduğunu kestirmek oldukça güç bir iştir. Çünkü, kendisinden önceki Romalı hatiplerin yapıtlarının elimize geçmemesi bu konu hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapmamıza olanak vermez. Bununla birlikte, onun bu kuramları oluştururken belirli bir kişiyi ya da okulu kendine tek

[51] *Rhet.* 1414a, 37 – 1414b,10
[52] Solmsen, F., "Cicero's First Speeches: A Rhetorical Analysis", *TAPA*,1938, s.542

model olarak almaması, işine yarayacağını düşündüğü her kuramı derleyip[53] sunması işimizi daha da zorlaştırmaktadır. Gerçektende onun kuramlarını okurken, Platon'un, Aristoteles'in, İsokrates'in[54], Antiphon'un ve Hermagoras'ın etkilerini görmek mümkündür. Bu nedenle Cicero'nun kuramlarını geçmişle bağlantısını koparmadan kendi içinde değerlendirmenin doğru bir yaklaşım olacağı kanısındayız.

Başlıca amacı jüri üyelerini ikna edip davayı kazanmak olan yargısal söylev türünde, bir konuşmacının yalnız doğru kanıtlara sahip olması davayı kazanması için yeterli olmayacaktır. *Buluş* aşamasında elde ettiği bu kanıtları nasıl ve hangi sırayla sunarsa daha etkili bir sonuca ulaşacağını da bilmek zorundadır. Çünkü, yanlış işlendiği veya dinleyicilerin kabul etmeye hazır olmadığı bir yerde kullanıldığı takdirde, bu kanıtlar hiçbir işe yaramayacaktır. Bu nedenle, *düzenleme* aşamasının ikna etme amacı taşıyan bir konuşmanın doğal gereği olduğunu yadsıyamayız. Cicero, *Orator*'da (50) en güçlü kanıtları *girişe* ve *sonsöz*e, daha zayıf olanları ise bu ikisinin arasına koymayı tavsiye ederken, *De Oratore*'de (II.313-314) "en zayıf kanıtları en başa koymak gerekir" diyenleri eleştirerek en çarpıcı olanlarını *sonsöz*e bırakmak koşuluyla, güçlü kanıtların *girişte* kullanılması gerektiğini söyler. Marcus Antonius'un[55] bu konudaki yeteneğini överken, tıpkı bir komutanın çarpışmada en iyi sonucu alabilmek için atlılarını, piyadelerini ve hafif silahlı askerlerini düzenlediği gibi Antonius'un da konuşmalarında en iyi ve etkili sonucu alabilmek için her şeyi yerli yerinde kullandığına değinir[56] (*Bru.*139). Öte yandan

---

[53] Cicero'nun seçmeci yöntemiyle ilgili olarak bkz. *Inv*.II.4

[54]Cicero, *Inv*. II.8'de İsokrates'in yapıtını okumadığını, ancak onun öğrencileri ve izleyicileri tarafından kaleme alınmış çok sayıda incelemeyi bildiğini söyler.

[55] Triumvir Marcus Antonius'un dedesi.

[56] "*…ab illo (Antonio) in maxime opportunis orationis partibus collocabantur*."

Quintilianus'un *düzenleme* aşamasını heykel yapımıyla karşılaştırdığını görürüz (*Inst.*VII, *prooemium* ,2):

"Nec immerito secunda quinque partium posita est, cum sine ea prior nihil valeat. Neque enim quanquam fusis omnibus membris statua sit, nisi collocetur, et si quam in corporibus nostris aliorumve animalium partem permutes et transferas, licet habeat eadem omnia, prodigum sit tamen."

"[Düzenleme aşaması] konuşmanın beş bölümü içinde boş yere ikinci sıraya yerleştirilmemiştir. Çünkü o olmadan öncekinin (buluş) hiçbir değeri olmayacaktır. Çünkü tüm uzuvları takılmış olsa bile, doğru yerleştirilmezlerse, buna heykel denemeyebilir, ayrıca bizim ve öteki canlıların bedenlerinde bulunan herhangi bir parçayı değiştirir ve ötekine takarsan, aynı uzuvların hepsine sahip olmasına karşın, yine de bir hilkat garibesi ortaya çıkacaktır." Bu iki klasik dönem yazarının yapmış olduğu benzetmeler *düzenleme* aşamasının önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Yargısal söylev türü söz konusu olduğunda, konuşmacı, *düzenleme* aşamasında, *buluş* aşamasında elde ettiği somut ve soyut kanıtları düzenlemeli, dinleyiciyi ve jüri üyelerini etkilemek, iyi niyetlerini kazanmak için bunları konuşması içinde doğru yerlere dizmelidir. Konuşmacının bu amacı gerçekleştirebilmesi için *Ad Herennium* (I.4) ve *De Inventione*'de (I.19) bir konuşmanın altı bölümden oluşması gerektiği belirtilir: ***Giriş*** (*exordium*- προοίμιον), ***anlatım*** (*narratio* - διήγησις) taraflar arasında hangi konularda uzlaşılıp uzlaşılamadığının belirtildiği ***bölümleme*** (*partititio*(*Inv*)- divisio(*Her.*)), **kendi savını güçlendirme** (*confirmatio*-πίστις), **karşı tarafın savını *çürütme*** (*reprehensio*(*Inv.)* ya da

confutatio(*Her.*)) ve ***sonsöz*** (*conclusio*(*peroratio*) - ἐπίλογος)[57]. Cicero konuşmanın bölümlerini dörde, beşe, altıya ve hatta yediye ayıranların da olduğunu söyler (*De.Or*.II.79), ancak aynı şeyi sonraki yapıtlarında kendisi de yapar. Örneğin, İ.Ö.55 te yazdığı *De Oratore*'de *De Inventione*'deki altı bölüme sadık kalırken, İ.Ö.46 yılının ikinci yarısında yazdığı *Orator*'da (122) *partititio*yu *narratio*nun içine katarak bu sayıyı beşe indirir. İ.Ö.46'nın sonu veya 45'in başında yazdığı *De Partitione Oratoria* (4 ve 27) ve İ.Ö.44'te yazdığı *Topica* (97-98) yapıtlarında ise *partititio* ve *refutatio*yu tamamen kaldırarak, bir konuşmanın dört bölümden oluştuğunu söyler.

EXORDIUM: GİRİŞ

Genel anlamda *giriş*, adından da anlaşılabileceği gibi dinleyiciyi konuşmanın daha sonraki kesimlerine hazırlayan başlangıç bölümüdür. Cicero aşağı yukarı bütün yapıtlarında[58] *giriş* bölümünün üç amacı olduğunu söyler:

1) Dinleyicinin konuşmacıya, dolayısıyla da konuşmaya karşı iyi niyetle bakmasını (*benivolum*)[59], 2) Konuşmacıyı dikkatle dinlemesini sağlamak[60] (*attentum*), ve 3) dinleyiciyi yönlendirilmeye hazır (*docilem*) hale getirmek. Cicero'nun yaşadığı dönemde geçerli olan bu üç amaç[61] şüphesiz çok daha önceden kuramlaşmıştı[62]. Cicero, *giriş* bölümünü bu amaca yönelik olarak kullanmayı Yunanlılardan öğrendiklerini, bu amacın sadece *giriş* değil, konuşmanın bütün bölümleri için geçerli olduğunu savunur. Çünkü dinleyici dikkati duruşma başında

---

[57] Quint. *Inst*. III.ix.1 *proemium, narratio, probatio, refutatio, peroratio*
[58] *Inv*.I.20; *De Or*.II.80; *Or*.122; *Part*.28;*Topica* 97; Ayrıca bkz. *Her*. I.6
[59] *Alex*.1412a.8, "εὐμένειαν (εὔνοιαν) παρασκευάζειν"
[60] *Alex*.1436b.5, "Προσέχειν δὲ παρακαλεῖν"
[61] προσεκτικός - *attentus*, εὐμαθής - *docilis*, εὔνους - *benivolus*
[62] *Alex*.1436a (siyasal söylevde), 1441b-1442a (yargısal söylevde), Arist.*Rhet*.1415a-35

zaten en üst seviyededir.(*De Or*.II.323)[63]. *Giriş*, müzikteki *prelude* gibi[64], bütün konuşmanın bir parçası olacak şekilde düzenlenmelidir (*a.g.y*.II.325). Ayrıca dikkatli bir şekilde hazırlanmalı, duygulara hitap etmeli, düşüncelerle ve bu düşüncelere uygun sözcüklerle donatılmalıdır, ama aynı zamanda konuşmacının savlarına da uygun olmalıdır (*a.g.y*.II.315). Bu nedenle başarılı bir *giriş* yapabilmek için konuşmacının öncelikle savının hangi türe girdiğini iyi bilmesi gerekir. Sav türlerini (*genera causarum*), *buluş* aşamasındaki *temel sorun*la (*constitutio*) karıştırmamak gerekir. Çünkü *temel sorun* suçlamanın ve bu suçlamaya savunma tarafının verdiği yanıtın ortaya çıkardığı doğal bir sonuçtu. Oysa sav türleri, konuşmacı ve kimi zaman da dinleyici açısından davanın niteliğini gösterir. Retorik eğitiminin bir parçası olan sav türlerine değinmek sanırız daha açıklayıcı olacaktır.

Cicero beş tür sav olduğunu söyler (*Inv*.I.20): "*honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum"* [65]. *Honestum* dinleyici tarafından kahraman olarak görülen birini savunmak ya da vatan haini olarak görülen birini suçlamak gibi herhangi bir konuşmaya gerek kalmadan yargıçların ve dinleyicinin zihninde daha başlangıçta destek bulabilecek türden savlardır. Bu nedenle bu türü *saygın savlar* olarak adlandırmak sanırız yanlış olmayacaktır. İkinci tür olan *admirabile* ise saygın savların tersine daha konuşma yapılmadan dinleyicinin zihninde genel düşüncenin tersi bir görüş oluşturur. Dinleyicinin kahraman olarak gördüğü birini suçlamak ya

---

63 bkz.Arist.*Rhet*.1415b

64 bkz.Arist.*Rhet*.1414b-20

65 *Her*. I.5'te *honestum, turpe, dubium, humile* olmak üzere dört, Quint.'a göre (*Inst*.IV.i.40), genel olarak Cicero'nun belirttiği gibi beş tür sav vardır. (Lat.) *Honestum, humile, dubium veya anceps, admirabile, obscurum*. (Yun.) ἔνδοξον , ἄδοξον, ἀμφίδοξον, παράδοξον, δυσπαρακολούθη-τον.

da vatan haini olarak gördüğü birini savunmak bu türe örnek verilebilir. Latince *admirabile* sözcüğü bir kahramanın suçlanması ya da vatan haininin savunulması şaşılacak bir durum diye düşünen yargıç ve dinleyicilerin bakış açısını yansıtmaktadır. Bu tür, saygın savların tam tersi olduğu için bu türe *şaşılası savlar* diyeceğiz. *Giriş* bölümünde (1-5) karşısında bulunan güçlükleri sayıp döktüğü Quinctius davasını (İ.Ö.81) Cicero bu türe sokmuş görünmektedir. Yine öz babasını öldürmekle suçlanan *Ameria*lı Roscius davasındaki savı da bu türe girmektedir. Üçüncü tür olan *humile*, dinleyicinin dikkate değer bulmadığı için, önemsemeyeceği türden savlardır. Bu tür için de *değersiz savlar* deyimini kullanacağız. Dördüncü tür olan *anceps*, yani *iki yönlü savlar* ise, dinleyicilerde hem olumlu hem de olumsuz bir yargı oluşturabilir. *İki yönlü sav*lar kısmen *saygın* (*honestum*) kısmen de *şaşılası* (*admirabile*) savları içerir ve bu bakımdan dinleyicinin konuşmacıya karşı önyargılı olmasına, hem iyi niyet hem de kötü niyetle bakmasına neden olabilir. Son tür olan *obscurum* ise çok daha karışık meselelerle dolu olduğu için, dinleyicinin dinlerken yorulacağı veya anlamakta zorlanacağı savlardır. Bu türe de *anlaşılması güç savlar* diyeceğiz. Geleneksel retorik eğitimine göre konuşmacının yapacağı giriş, savının türüne uygun olmalıdır.

Bu aşamada Cicero amaç bakımından aynı[66], fakat uygulama bakımından farklı iki tür *giriş* olduğunu söyler (*Inv*.I.20). Bunlar, *olağan giriş* diyebileceğimiz *principium* (προοίμιον) ve *dolaylı giriş* olarak adlandırabileceğimiz *insinuatio*dur (ἔφοδος). Bu ikisi arasındaki fark konuşmacı kürsüye geldiğinde dinleyicinin ona veya savunduğu kişiye karşı olan duygu ve tutumuyla ilgilidir. Biraz daha açıkça belirtmek gerekirse, dinleyici konuşmacıya karşı iyi veya kötü niyet taşımıyorsa,

[66] Dinleyicinin iyi niyetini kazanmak, dikkatini çekmek ve onları dinlemeye hazır hale getirmek.

önyargılı değilse, doğal olarak konuşmacı hiç beklemeden onların iyi niyetini kazanmak, dikkatini çekmek ve dinlemeye hazır hale getirmek için olağan bir *giriş* yapacaktır. Ancak gerek sav türü ve özelliklerinden gerekse de kendisinden önce konuşan rakibinin söylediklerinden dolayı dinleyicide önyargı oluşmuşsa, iyi niyet kazanmaya çalışmadan önce, bu önyargıyı ortadan kaldırmak gerekir. Bu durumda en uygun yol *dolaylı giriş* biçemini kullanarak aynı amaca ulaşmak olacaktır. Cicero'ya göre (*Inv.*I.21) *şaşılası savlar* ileri sürüleceği zaman, eğer dinleyici veya yargıçlar tamamıyla düşmanca bir tavır takınmamışsa, konuşmacı *olağan giriş* yaparak onların iyi niyetini kazanmaya çalışabilir, tersi bir durum söz konusuysa, kesinlikle *dolaylı giriş*e başvurmalıdır. Aksi takdirde konuşmacı istediği sonucu elde edemeyeceği gibi, dinleyicinin öfkesinin artmasına da neden olacaktır. Eğer dinleyici, konuşmacının savını değersiz (*humile*) buluyorsa, konuşmacı, savına karşı küçümseyici bakış açısını ortadan kaldırmak için onların dikkatini çekmeye çalışmalıdır. Eğer elinde, *yargıçların karar vereği noktanın* (*iudicatio*) belirsiz olduğu, yani hem lehine hem de aleyhine karar çıkabilecek bir sav bulunuyorsa, konuşmacı tam da bu belirsiz noktadan giriş yapmalıdır. Anlaşılması güç konuları içerdiği için, dinleyicinin dinlemekte zorlanacağını düşündüğü bir savı (*obscurum*) olduğunda ise, dinleyicilerin dikkatini davada tutacak türden bir giriş yapmalıdır. Bununla birlikte savın kısmen *saygın* (*honestum*) kısmen de *şaşılası* (*admirabile*) olduğu durumlarda, davanın zordan kolaya dönebilmesi için iyi niyet kazanmaya çalışmak uygun olacaktır. Eğer sav *saygın*sa (*honestum*), zaten dinleyiciden destek göreceği için *giriş*i atlayıp doğrudan olayları anlatarak (*narratio*) konuşmasına başlayabilir[67].

[67] Sav türlerine göre konuşmacının yapması gerekenleri karşılaştırmak için bkz. *Alex.*1442a

Klasik retorikte, konuşmacının kendi kişiliğini sergileme biçiminin dinleyicinin iyi niyetini kazanmada oldukça önemli olduğunu görüyoruz. Aristoteles'e göre, konuşma yoluyla kanıt sağlamanın, başka bir deyişle soyut kanıt elde etmenin üç yolu vardır[68]. Birincisi, konuşan kişinin kendisini dinleyiciye dürüst, güven duyulabilecek ve iyi bir kişi olarak sunmasıyla (ἦθος), ikincisi, yine konuşan kişinin dinleyiciyi sözle belli bir ruh haline sokmasıyla (πάθος), üçüncüsü ise konuşmanın gerçeği veya gerçeğe yakın olanı gösterdiği durumlarda (διὰ τοῦ δεικνύναι ἢ φαίνεσθαι δεικνύναι) bizzat sözün kendisiyle (λογός) oluşur. Cicero'nun da Aristoteles'in bu kuramını benimseyerek kendisini ya da müvekkilini övme, ayrıca hitap ettiği kişilerin duygu ve düşüncelerini kendi isteği doğrultusunda yönlendirme konusunda son derece özenle çalıştığını biliyoruz[69]. Çünkü Cicero'ya göre, ikna etme amacı güden bir konuşmanın başarısı Aristoteles'in belirttiği bu üç noktanın[70] konuşmacı tarafından başarıyla uygulanmasına bağlıdır *(De Or.* II.115): *"Ita omnis ratio dicendi tribus ad persuadendum rebus est nixa: ut probemus vera esse, quae defendimus, ut conciliemus eos nobis, qui audiunt; ut animos eorum, ad quemcumque causa postulabit motum, vocemus."*

Konuşmacı kendisini güven duyulacak bir kişilik (ἦθος) olarak sunmayı başardığı takdirde, dinleyicilerin güvenini kazanacaktır (*nobis conciliare*). Eğer dinleyicinin duygularını konuşmasıyla değiştirebilirse (πάθος), onların düşüncelerini kendi savının gerektirdiği biçimde yönlendirecektir (*animos vocare*). Eğer konuşmanın kendisi (λογός) gerçeği ya da gerçeğimsiyi gösterebilirse, savunduğu

[68] *Rhet*. 1356a
[69] *De Or*. II.114
[70] ἦθος, πάθος, λογός

şeylerin doğru olduğunu kanıtlayacak ve kabul ettirecektir (*vera esse probare*). Bu nedenle dinleyicileri kendi tarafına çekme, onların duygu ve düşüncelerini davanın gerektiği şekilde yönlendirme yönteminin vücudun içinde dolaşan kan gibi, konuşmanın her bölümüne yayılması gerektiğini vurgular (*De Or*.II.310 ve 322). Ama az önce de belirttiğimiz gibi bu yöntem ve ilkeler, en çok *giriş* ve *sonsöz* bölümlerinde kullanılmalıdır.

Giriş bölümünde dinleyicileri kendi tarafına çekmek amacıyla iyi niyet sağlamak[71], geleneksel retorik eğitiminin bir parçasıdır[72]. Genç Cicero bu konuda aldığı eğitimi *De Inventione*'de yansıtır (I.22.). Bu yapıta göre, *giriş*te kişilik (*persona*) ve dava (*causa*) üzerinden iyi niyeti sağlamanın dört yolu vardır.

1) Konuşmacı, kendisinin ve müvekkilinin yaptıklarını ve hizmetlerini böbürlenmeden anlatırsa[73], ileri sürülen suçlamaların etkisini veya kendisine yönelik şüpheleri zayıflatırsa, karşı karşıya oldukları zorlukları ve yakalarına yapışan talihsizlikleri sayıp dökerse[74], son olarak da alçak gönüllü ve uysal bir tarzda yakarışlar kullanırsa[75], **kendisinin ve müvekkilinin kişiliği üzerinden** iyi niyet elde edecektir.

2) Konuşmacı, dinleyicinin karşı tarafa öfkelenmesini, karşı tarafı küçümsemesini sağlar ve onları dinleyicinin gözünden düşürürse, **rakibinin kişiliği üzerinden** de

---

[71] (Lat.) *benevolentiam comparare - captatio benevolentiae* (Yun.) εὐμένειαν παρασκευάζειν

[72]Siyasal söylevde iyi niyet iyi niyet kazanma ve dinleyicinin dikkatle dinlemesini sağlama için krşl. *Alex*.1436b, yargısal söylev için krşl. 1442a

[73] *Her*.'un yazarı (I.8) buna eldeki davayla ilişkili olmak koşuluyla konuşmacının ailesine, arkadaşlarına ve dinleyicilere karşı olan tutumunu da ekler. *De Or*.II.321. "…*Ex reo - reos appello quorum res est - quae significent bonum virum, quae liberalem, quae calamitosum, quae misericordia dignum, quae valeant contra falsam criminationem;*"

[74] *Her*.'da bu güçlüklere konuşmacının yetersizliği ve yanlızlığı da eklenir.

[75] Dinleyicilere yardım etmeleri için yakarıp, aynı zamanda da başkalarından medet ummayı aslında istemediğini gösterirse . (*Her*.I.8)

kendisi için iyi niyet kazanabilir. Konuşmacı, rakibinin ahlaksız, kibirli, zalim ve kötü niyetli bazı davranışlarından söz ederek dinleyicinin karşı tarafa öfkelenmesini sağlar. Rakibinin gücünü, siyasi bağlantılarını, zenginliğini ve aile ilişkilerini[76] anlatıp, adalete güvenmek yerine, sahip oldukları bu avantajlara küstah ve katlanılamaz bir şekilde bel bağladıklarını gösterebilirse, onları dinleyicinin gözünden düşürecektir. Tembelliklerini, dikkatsizliklerini, miskinliklerini ve lükse düşkünlüklerini ortaya çıkarmak, dinleyicinin onları küçümsemesine yol açacaktır.

3) Konuşmacının, yargıçların geçmişteki davalarda karar alırken, gösterdikleri cesareti, bilgeliği ve merhameti dalkavukluğa kaçmadan ön plana çıkarması, ne kadar dürüst olduklarını, kararlarının ve fikirlerinin nasıl da sabırsızlıkla beklendiğini belirtmesi, konuşmacının **dinleyicilerin** (yargıçların) **kişiliği üzerinden** iyi niyet elde etmesini sağlayacaktır[77].

4) Konuşmacının kendi davasını överek yüceltmesi, rakibininkinin değerini ise alaycı bir şekilde düşürmesi sonucunda **davanın kendisinden** iyi niyet elde edilir[78].

Cicero, *giriş*in ikinci amacı uyarınca, yani dinleyicilerin konuşmacıya dikkatle kulak vermesini sağlamak için, konuşmacıya *giriş* bölümünde davayla ilgili olaylardan başlamasını tavsiye eder. Çünkü, konuşmanın başında davanın türüne ve yapısına yer verilirse, tanımı yapılır ve bölümlere ayırılırsa, *temel sorun*un ne olduğu açıklanırsa, dinleyicilerin olayları öğrenmesi ve konuşmacının savını anlaması son

---

[76] *Her*.'da bunlara öz denetim eksikliği ve önceki müvekkiller eklenir. (I.8.)
[77] *De Or*.II.322. "*… ex eis autem apud quos agetur, ut benevolos beneque existimantes efficiamus, quod agendo efficitur melius quam rogando.*"
[78] *De Or*.II.322. "*…ex re, si crudelis, si nefanda, si praeter opinionem, si immerito, si misera, si ingrata, si indigna, si nova, si quae restitui sanarique non possit*;"

derece kolay olacaktır (*Part*.29). Konuşmacı önemli, alışılmadık ve inanması güç konuları açıklayacağını belirtir, hatta dinleyicilerle, bir takım ünlü kişilerle, tanrılarla ya da devletin çıkarıyla ilgili konular üzerine konuşacağını söylerse, dinleyicilerin dikkatini daha da çok çekecektir. Aynı zamanda savını kısaca anlatacağına (*narratio*) ve *yargıçların karar vereceği noktayı* veya noktaları (*iudicatio*) açıklayacağına (*partititio*) söz vermesi de bu dikkati sağlamaya yardımcı olacaktır (*Inv*.I.23). Bununla birlikte içinde bulunduğu zaman ve mekan koşulları özellikle de rakibin *sonsöz*ünde değindiği bir nokta, konuşmacıya dikkatli bir dinleyicinin kendisini dikkatle dinlemesi için kaçırmaması gereken fırsatlar sunabilir (*Part*.30).

Geleneksel retorik eğitimi, dinleyicinin konuşmacıya, müvekkiline ve davaya karşı önyargılı olduğu veya düşmanca tavır takındığı durumlarda, konuşmacının doğrudan seyircinin iyi niyetini kazanmaya çalışmak yerine, *dolaylı giriş* (*insinuatio*) yaparak bu amacına gizlice ulaşmasını önerir. Hem *Rhetorica Ad Herennium* (I.9,10) hem de *De Inventione* (I.23-25) *dolaylı giriş*in hangi durumlarda ve nasıl yapılacağına ilişkin kuramları ayrıntılı olarak vermektedir. Bu kuramlara göre, dinleyicilerin rakibin konuşmasıyla ikna olmuş görünmesi, dinlemekten yorulmuş olması ve son olarak da davanın, doğası gereği çirkin ya da yüz kızartıcı (*turpitudo*) olması, konuşmacının *dolaylı giriş* yapmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Davanın içinde barındırdığı çirkinliğin ya da utandırıcılığın sava ve konuşmacıya karşı dinleyiciler tarafından olumsuz tavır alınmasına neden olduğu durumlarda, dinleyicinin o an için onaylamayacakları şeylerin yerine, onayladıkları ya da onaylayabilecekleri şeyleri koymak gerekir. Böylece dinleyicilerin dikkatini

hoşlanmadığı şeylerden hoşlandığı şeylere çekmek mümkün olacaktır. Ayrıca konuşmacı böyle bir durumda savunmayı düşündüğü şeyi saklamalıdır. Dinleyicileri yumuşattıktan sonra yavaş yavaş asıl amacı doğrultusunda savunmasını yapmaya başlamalı ve rakibinin çirkin olarak nitelediği şeyleri kendisinin de çirkin olarak nitelediğini söylemeli, ardından da söz konusu suçlamalardan hiç birinin müvekkiline açıkça yöneltilemeyeceğini göstermeli ve rakibi hakkında şu veya bu şekilde hiçbir şey söylemeyeceğini, dinleyicilerin sevgisini kazanmış kişileri açıkça incitmeyeceğini eklemelidir. Ama, yapmayacağını söylediği şeyleri gizlice yaparak, elinden geldiği kadar onları dinleyicinin gözünden düşürmelidir. Çünkü rakibi o anda dinleyicinin iyi niyetini kazanmış olduğu için, dinleyici, ona yapılacak bir saldırıyı kendi üzerine alabilir. Benzer davalarda geçmişte verilen kararlarını ya da önemli insanların benzer bir durum için dile getirdiği görüşlerini hatırlatarak, o anki davada da aynı konu hakkında karar verileceğini göstermek rakipten yana olan dinleyiciyi kendi tarafına çekmek için yararlı olacaktır.

Rakibin konuşmasıyla dinleyicinin güvenini kazanması da, dinleyicide konuşmacıya karşı bir önyargı oluşmasına neden olur. Geleneksel retorik eğitimi bu durumda konuşmacıya, dinleyicinin en çok onaylar göründüğü ya da rakibinin en güçlü olduğunu düşündüğü noktayı çürüteceği konusunda söz vermesini ya da rakibinin *sonsöz*ünde söylediği bir söze gönderme yaparak ne yapacağını şaşırmış bir ifadeyle, “ben şimdi ne diyeyim, bunlardan hangi birine cevap vereyim?” diye dinleyiciye seslenmesini tavsiye eder. Çünkü rakibin konuşmasıyla alt üst olduğunu düşündükleri kişinin kendinden emin bir şekilde yanıt vermeye hazır olduğunu gören dinleyiciler, karşı tarafın sözlerine gereğinden çabuk inandıklarını düşünebilirler.

Dolaylı giriş yapmayı zorunlu kılan diğer bir durum da dinleyicilerin yorgun düşmesi veya sıkılmasıdır. Bu durumda, hazırlandığından daha kısa konuşacağını söylemek veya seyircinin sıkıntısını hafifletebilecek konu dışı, komik ve eğlenceli bir noktaya değinmek, önceden hazırlanmış bir masalı veya hikayeyi anlatmak oldukça yararlı olacaktır[79]. Ancak, ortam buna izin vermiyorsa, işitilmemiş, korkunç ya da şaşırtıcı bir şey anlatılabilir. İştahsızlığın ya da yiyeceğe karşı duyulan tiksintinin bir tatllıyla giderilebildiği gibi, zihin ve ilgi de bu biçimde şok ve güldürüyle canlandırılabilir ve güçlendirilebilir.

Giriş bölümü çok güçlü ve geçerli fikirlerle dolu ve ciddi olmalıdır. Özellikle konuşmacıyı dinleyicinin gözünde saygın kılacak herşeyi içermelidir. Görkemli, süslü ve ritmik biçemden mümkün olduğunca uzak durulmalıdır. Çünkü bunlar inandırıcılığı ve konuşmacının otoritesini oldukça azaltabilir.

NARRATİO (διήγησις) : *ANLATIM*

Narratio, *giriş* bölümünde dinleyicilerin sempatisini ve ilgisini kazanan ya da kendisi ve müvekkili hakkındaki önyargıları ortadan kaldıran konuşmacının olayların ne şekilde geliştiğini kendi açısından anlattığı bölümdür[80]. *Anlatım* da, *giriş* bölümü gibi, ileri sürülecek kanıtlara dinleyicileri zihinsel olarak hazırlamaya yöneliktir. Bu nedenle konuşmacı, olayların ve bu olaylarda yer alan kişilerin özelliklerini sayıp dökerken, bunları kendi savunmasını haklı çıkaracak biçimde sergilemeye özen göstermeli, başka bir deyişle *giriş* bölümünde kendisi ve müvekkili için sağladığı iyi niyeti, dikkati, ilgiyi ve rakibine karşı dinleyicilerde uyandırdığı öfke duygusunu

[79] Krşl. *Rhet*.1415a-35-39
[80] *Narratio est rerum gestarum aut ut gestarum expositio*. (*Inv*.I.27)

anlatım bölümünde de korumaya özen göstermeli, hatta bu duyguları kanıtlarını sunana kadar mümkün olduğunca körüklemelidir.

Yargısal retorik söz konusu olduğunda, ideal bir *anlatım*ın üç niteliğe sahip olması gerektiği söylenir[81]. Kısalık, açıklık ve inandırıcılık. İ.Ö.3. yüzyıla ait *Rhetorica Ad Alexandrum*'daki *anlatım*la ilgili kuramların (1438a), özellikle konuyu ele alış ve işleyiş bakımından *De Inventione* ve *Ad Herennium* üzerinde oldukça etkili olduğunu görürüz. Quintilianus (*Inst*.IV.ii.31), bu konuda yazan birçok kişinin, özellikle de İsokrates'in yetiştirdiklerinin bu kuramı benimsediklerini ve Aristoteles'in kısalık konusunda onları eleştirmesine karşın[82], kendisinin de aynı görüşü paylaştığını söyler. Cicero'ya göre kısalık denildiği zaman, olabildiğince az sözcük kullanımı akla gelmemelidir. Çünkü, *anlatım* bölümünde az sözcük kullanımı, sadece anlaşılmazlığa neden olmaz, aynı zamanda bu bölümün en önemli iki niteliği olan hoşluk ve inandırıcılığı da ortadan kaldırır (*De Or*.II.326). Bunun yanında *anlatım* da konuşmanın diğer bölümleri kadar açık olmalıdır. Ancak olayları anlatırken, belirsizlikten kaçınmak konuşmanın diğer bölümlerine oranla daha zor olduğu için, buna *anlatım*da daha fazla özen göstermek gerekir. Çünkü *anlatım* bölümündeki belirsizlik konuşmanın geri kalanını da etkiler (*De Or*.II.329).

---

[81] *Alex*.(1438a-20) " ὅταν δὲ αὐτοὶ δημηγοροῦντες τῶν παρεληλυθότων τι διεξίωμεν ἢ τα παρόντα δηλῶμεν ἢ τὰ μέλλοντα προλέγωμεν, δεῖ τούτων ἕκαστον ποιεῖν **σαφῶς** καὶ **βραχέως** καὶ **μὴ ἀπίστως**,..." *Inv* (I.28) ve *Or*.'da (122) *brevis, aperta, probabilis; Her*'da. *brevis, dilucida, veri similis;. De Or*.'de *brevis, ad persuadendum accommodata, iucunda* (II.326), *aperta* (II.329)*; Part.*'da (31-32) *dilucide, probabiliter*, *brevitas*, *suavitas; Topica*'da (97) *dignitas* ile birlikte *plana*, *brevis*, *evidens, credibilis, moderata*.

[82] " νῦν δὲ γελοίως τήν διήγησίν φασι δεῖν εἶναι ταχεῖαν." (*Rhet*.1416b, 30). Aristoteles için önemli olan anlatımın kısa (συντόμως) veya hızlı (ταχὺ) değil, gerektiği kadar (μετρίως) olmasıdır (*Rhet*.1416b, 35).

Açık ve inandırıcı bir *anlatım*ın nasıl gerçekleştirileceği konusunda Cicero ve *Ad Herennium*'daki kuramlar şunlardır: Konuşmacı olayları gerektiği yerden anlatmaya başlamalı, konuyu en başından ele almamalıdır. Olayların özünü anlatmanın yeterli olacağı durumlarda dinleyiciyi detaylarla sıkmamalıdır. Çünkü çoğu zaman ne olduğunu anlatmak yeterlidir ve bu sayede nasıl olduğunu anlatmaya gerek kalmaz. *Anlatım* gereğinden fazla uzatılmamalı, davayla ilgisi olmayan bir konuya geçilmemelidir. Aksi halde konuşmacı *giriş* bölümünde elde ettiği dinleyici dikkatini burada kaybedebilir (*Inv*.I.28; *Her*.I.14). Açık bir *anlatım* için konuşmacı olayları oluş sırasına göre bölmeden sunmalı, anlaşılması güç, karmakarışık bir şekilde konuşmamaya, davayla ilgili bir konuyu atlamamaya dikkat etmelidir. Bunun dışında kısalık için geçerli olan kuramlar, açıklık için de geçerlidir (*Inv*.I.29; *Her*.I.15; *De Or*.II.329).

Kişilerin, olayların, zamanın ve mekanın, gerçek hayatta görmeye alışık olduğumuz gibi anlatılması inandırıcılığı da beraberinde getirir. Bu nedenle kişiler, konuşmada doğru yansıtılmalı, hareketlerinin nedenleri açıkça sergilenmeli, sanığın yöneltilen suçu işleyecek kişiliğe sahip biri olduğu ya da olmadığı gösterilmelidir. Olayın gerçekleştiği zamanın ve yerin anlatılacaklara uygun olmasına özen gösterilmeli, anlatılan olay, içinde yer alan kişilerle, sıradan insanların alışkanlıklarıyla ve dinleyicilerin inançlarıyla bağdaşmalıdır (*Inv*.I.29; *Her*.I.16). Ayrıca söylenenler ile insanoğlunun genel yargıları, yasaları, gelenekleri ve dini inançları arasında bağlantı kurulmalıdır (*Part*.32). Öte yandan, olayların anlatımı yoğun bir karşıt duyguya neden olacaksa, *anlatım*ı parça parça konuşmanın bütününe yaymak ve her bir parçadan sonra bir açıklama eklemek, dinleyicilerin tepkisini

yavaş yavaş azaltıp ortadan kaldırmaya yardımcı olabilir. Dinleyiciler konuyu iyice kavradıysa, *anlatım* üzerinde daha fazla durmaya gerek kalmaz. Bunun yanında olaylar rakip tarafından anlatıldığında, eğer anlattıklarına itiraz edilmeyecekse, aynı hikayeyi bir kez daha veya değişik şekilde anlatmanın da hiçbir yararı yoktur. Konuşmacı, rakibin işine yarayacak noktalar üzerinde uzun uzun ve açıklıkla durmamalıdır. Yarar sağlamayacak veya aleyhte kullanılabilecek noktaları atlayarak öyküyü, kendi çıkarına uygun bir biçemde anlatmalıdır. (*Inv*.I.30; *De Or*.II.330).

PARTITIO ya da DIVISIO[83] (μερισμός): *BÖLÜMLEME*

Bölümleme, konuşmacının dinleyicileri ileri süreceği kanıtlara zihinsel olarak hazırladığı son aşamadır ve doğru yapılırsa, dinleyicilerin bütün konuşmayı tam olarak anlamasını sağlar (Inv.I.31). *Bölümleme*nin, davayı ve anlaşmazlığı açıklamaya yardımcı olan iki bölümü vardır. Konuşmacı, birinci bölümde rakibiyle hangi noktalar üzerinde anlaştığını, hangi noktalarda hala bir anlaşmazlık olduğunu birbirinden ayırır (*Inv*.I.31;*De Or*.II.331). *Buluş* aşamasında yapmış olduğu *temel sorun* değerlendirmesinin (*constitutio*) sonucunu dinleyicilere açıklar. Örnek verecek olursak: "Müvekklilimin suçu işlediği konusunda rakibimle aynı görüşteyim. Ancak bu suçu işlemeye hakkı olmadığını iddia eden rakibimin aksine, müvekkilimin bu suçu işlemekte haklı olduğu (*constitutio generalis*) kanısındayım" veya " maktulü öldüren kişinin müvekkilim olduğunu kabul ediyorum, ancak rakibimin iddia ettiği gibi bu bir cinayet değildir. Çünkü müvekkilim bir saldırıya karşı kendini savunmuştur (*constitutio definitiva*)" ya da "rakibimin suçlamalarına katılmıyorum. Müvekkilimin bu suçla hiçbir ilgisi yoktur (*constitutio coniecturalis*)." Bu noktayı

[83] Her.'un yazarı bu aşama için *divisio* sözcüğünü kullanır (I.17).

açıklığa kavuşturduktan sonra ikinci bölüme geçen konuşmacı, kendisini haklı çıkaracağını düşündüğü gerekçelerden yola çıkarak hangi konular üzerinde konuşacağını, yani *yargıçların karar vereceği noktayı* (*iudicatio*) açıklar. Basit bir örnek verecek olursak: "Müvekkilimin masum olduğunu kanıtlamak için iki nokta üzerinde duracağım: birincisi karşı tarafın kötü niyetli olduğu, ikincisi de ilk olarak karşı tarafın saldırdığıdır." Yaptığı bu ayrımla konuşma planını sunan konuşmacının dinleyiciye verdiği doğal mesaj, *kanıtlama* ve *çürütme* aşamalarında bu iki nokta üzerinde duracağıdır. Dolayısıyla dinleyiciler bu konuların tartışılması bittiğinde konuşmanın da biteceğini anlayacaklardır.

Cicero, "*recte habita in causa partitio illustrem et perspicuam totam efficit orationem*"[84] diyerek *bölümleme*nin önemini vurguladıktan sonra nasıl yapılması gerektiğini de belirtmiştir (*Inv*.I.32). Konuşmacı, yargıçların karar vereceği noktalar üzerinde dikkatini yoğunlaştırabilmesi için, *bölümleme*sini elinden geldiğince kısa tutmalı ve süslü biçemden uzak durmalıdır. B*ölümleme* aşamasında nesnelerin cinslerine (*genus*) yer verilir, bunlar türlerle karıştırılmazsa bu bölümün kısa ve öz olması *(paucitas)* sağlanır. Örnek vermek gerekirse hayvan bir *cins*tir. Kuş, köpek, at, balina ise türdür. Çoğu zaman aynı şey hem cins hem de tür olabilir. Örneğin, kuş bir hayvan türüdür. Bunun yanında kartal, serçe, papağan söz konusu olduğunda kuş aynı zamanda cins olur. Retorikte bunun kullanımı için Cicero'nun verdiği örnek şudur: "rakiplerimin aç gözlülüğü, cüretkarlığı ve cimriliği yüzünden devletin başına tüm bu felaketlerin geldiğini göstereceğim" diye *bölümleme*sini yapan bir konuşmacı cinsle türü birbirine karıştırmıştır. Çünkü aç gözlülük cinstir, cimrilik ise bu cinsin

[84] *Inv*.I.31 "*Bölümleme*, bir davada doğru yapıldığı takdirde konuşmanın tamamını açık ve anlaşılır kılar."

altında yer alması gereken türdür. Konuşmacı bu ayırıma dikkat ederse, *bölümleme*de kısalığı korur. Bununla birlikte üzerinde duracağı noktaları tam olarak belirtmeli ve konuşma boyunca bunlara sırasıyla değinmeyi unutmamalıdır. Çünkü, konuşmacının başarısı büyük ölçüde *bölümleme* aşamasında yapmış olduğu sıralamaya uymasına ve herşeyi sonuç bölümüne bırakmayacak şekilde bu konuları tam olarak işlemesine bağlıdır. Cicero bu konuyla ilgili olarak Terentius'un *Andria* (*Andros Güzeli*) yapıtındaki yaşlı Sosia'nın yapmış olduğu *bölümleme*yi örnek olarak gösterir (*Inv*.I.34). Konuşmacı, hangi noktalar üzerinde konuşacağını belirttikten sonra, *kanıtlama* (*confirmatio*) ve *çürütme* (*reprehensio*) aşamasına geçer.

CONFIRMATIO (πίστις) VE REPREHENSIO*: KANITLAMA VE ÇÜRÜTME*

Bir duruşmada konuşmacının dinleyicileri ikna etmesi, temelde kendi savını kanıtlamasına ve karşı tarafınkini çürütmesine bağlıdır. Cicero, konuşmacının kanıtlarını ileri sürerek, tartışarak ve akıl yürüterek[85] savına güvenç, yetkinlik ve destek sağladığı konuşma kesimini *confirmatio* (*kanıtlama*), yine aynı yolla karşı tarafın savını zayıflattığı, güçsüzleştirdiği veya ortadan kaldırdığı konuşma kesimini ise *reprehensio* (*çürütme*) olarak tanımlar[86]. Ne kendi savını kanıtlamadan karşıt savları çürütmek ne de karşıt savları çürütmeden kendi savını kanıtlamak mümkündür. Bu nedenle *kanıtlama* ve *çürütme*, kullanımları ve değerleri bakımından birbirine bağlıdır (*De Or*.II.331). Konuşmacı her ikisinde de aynı yöntemleri kullanarak kanıtlarını işler (*Inv*.I.78). Geleneksel retorikte iki tür kanıt olduğuna daha

---

[85] Latince *argumentari* fiilinin içlemi kanıt sunmak, tartışmak ve usa vurmaktır.
[86] "*Confirmatio est per quam argumentando nostrae causae fidem et auctoritatem et firmamentum adiungit oratio.*" (*Inv*.I.34) "*Reprehensio est per quam argumentando adversariorum confirmatio diluitur aut infirmatur aut elevatur.*" (*Inv*.I.78)

önce değinmiştik[87]. Birincisi tanıklar, işkence altında verilen ifadeler, yazılı belgeler, yasalar ve bunun gibi retorik sanatının ilkelerine gerek duymayan, daha başlangıçta var olan somut kanıtlar (ἄτεχνοι-*probationes inartificialis*), ikincisi ise konuşmacının zekasını ve retorik sanatının ilkelerini kullanarak üretebileceği soyut kanıtlardır (ἔντεχνοι- *probationes artificialis*). Aristoteles' göre birinci türe giren kanıtlar kullanılır, ikinci tür ise konuşmacı tarafından bulunup çıkarılır ya da yaratılır[88]. Cicero'ya göre (*Inv*.I.34), *kanıtlama* aşaması (*confirmatio*), *temel sorun*un türlerine göre farklılık gösteren belirli ilkelere sahiptir. Ancak bunun yanında her türlü anlaşmazlık durumunda kullanılabilecek ortak kanıtlar da vardır. Cicero, bir konuşmacının bu tür kanıtları insanların (*ex persona*) ve olayların (*ex negotiis*) niteliklerinden çıkarabileceğini söyler. İnsanların nitelikleri için onbir (*Inv*.I.34-37;II.28-32), olayların nitelikleri için dört konu başlığı (*loci*) verir (I.37-44; II.38-42). Buna göre insanların niteliklerinden çıkarılabilecek kanıtlar şunlardır:

İsimler (***nomen***)[89] pek sık olmasa da kanıt için gerekli malzemeyi sağlayabilir(*Inv*.I.34). *Ameria*lı Roscius savunmasında Cicero'nun Chrysogonus[90] ve Sulla'nın[91] isimleri üzerinde bu türden sözcük oyunları yaptığını görürüz. Bunun yanında insanların *doğal nitelikleri* de (***natura***) (*Inv*.I.35) kanıt sağlamaya yardımcı olur. Mesela bir insanın cinsiyeti, hangi ırktan olduğu, doğum yeri, atalarının ve

---

[87] s.27
[88] *Rhet*.I.1355b-39
[89] Romalılar genelikle iki veya daha fazla isimle anılırlardı. Örn. Marcus Tullius Cicero. Marcus çocuğa ailesi tarafından verilen ön isimdir (*praenomen*). Tullius soyun adıdır (*nomen*). Cicero ise soyun alt grubu olarak ailenin taşıdığı isimdir (*cognomen*) ve çoğu kez kişiye özgü bir takım özellikleri belirtir. İsimler denildiği zaman bu üçü göz önünde bulundurulur.
[90] "*Venio nunc ad illud nomen aureum Chrysogoni, sub quo nomine tota societas latuit*." (*Rosc*.124)
[91] "*Huc accedit, quod, quamvis ille felix sit, sicut est, tamen in tanta felicitate nemo potest esse*." (*Rosc*.22).

akrabalarının kimler olduğu, genç, erişkin veya yaşlı olması konuşmacıya kanıt oluşturması için ipucu verir. Ayrıca güçlülük - zayıflık, uzunluk - kısalık, atiklik - üşengeçlik, zekilik - kalın kafalılık gibi zihinsel ve bedensel özellikler de göz önünde bulundurulmalıdır. Kanıtların bulunup çıkarılabileceği üçüncü konu başlığı *yaşam tarzı*dır (***victus***). Bu konu başlığı altında insanların edebiyat ve diğer alanlarda kimlerin yanında yetiştikleri, ne tür eğitim aldıkları, kimlerle arkadaşlık kurdukları, mesleklerinin ne olduğu, aile işlerini nasıl yönettikleri incelenir. *Yazgı* (***fortuna***) söz konusu olduğunda kişi, köle veya özgür, zengin veya fakir, sıradan bir vatandaş veya yetki sahibi bir kamu görevlisi olması bakımından değerlendirilir, eğer kamu görevi yapıyorsa, adil davranıp davranmadığı soruşturulur. Bununla birlikte kişilerin başarılı ve ünlü olup olmadığına, çocuklarını nasıl yetiştirdiğine bakılır. İncelenen kişi eğer hayatta değilse, ölüm şeklini araştırmak da etkili olacaktır. Diğer bir konu başlığı da zihinsel ve bedensel *edintiler*dir (***habitus***) (*Inv.*I.36). Erdem, bilgi ve karşıtları gibi zihinsel yeteneklerin veya yeteneksizliklerin yanısıra, sonradan kazanılan bedensel yetenekleri de *edintiler*e örnek verebiliriz. Hiç kimse doğuştan erdemli veya bilgili olamayacağı için *edintiler* kişinin eğitiminin ve özenli çalışmasının sonucudur. Zihinin veya bedenin bir durum karşısındaki anlık tepkileri olan neşe, tutku, korku, öfke gibi duyguların gücü ve bir insana neler yaptırabileceği herkesce bilindiği için, *duygular* (***affectio***), kişinin eğilimlerini göstereceği için felsefe, edebiyat, geometri veya savaş gibi alanlardaki *ilgi ve uğraşları* (***studium***) ve bir şeyi yapmayı veya yapmamayı önceden tasarlayıp düşünmek diyebileceğimiz *niyet* (***consilium***) de kanıt elde edilebilecek konu başlıklarındandır. Kişilerin *yaptıkları* (***facta***), *yaptıklarının sonuçlar*ı veya *başına gelenler* (***casus***) ve *konuşmalar*ı (***orationes***) kanıt sağlanacak türden kişisel özelliklerdir.

Konuşmacı olaylardan kanıt çıkarabilmek için öncelikle (*Inv.*I.37), eylemin kendisiyle bir bütün olan ve eylemden ayrı tutulması mümkün olmayan (***continentia cum ipso negotio***) niteliklerini kullanır. Bu nitelikler eylemle iç içedir, kısmen eylemin işlenişiyle, kısmen eylemle, kısmen de eylemin doğurduğu sonuçlarla ilişkilidir. Bunlardan ilki yapılan işin tamamını kapsayan kısa tanımdır. "Ebeveyn cinayeti" veya "vatana ihanet" bu tanıma örnek verilebilir. Daha sonra bu eylemin hangi yolla , neden ve ne amaçla yapıldığı sorgulanır. Sonra da sırasıyla olay anına kadar olan zaman diliminde, olay anında ve sonrasında neler yapıldığına bakılır.

Konuşmacı, olayın gerçekleştiği andaki niteliklerinden de kanıt sağlayabilir (*Inv.*I.38). Bu konu başlığı altında olayın nerede (***locus***) ve ne zaman gerçekleştiği (***tempus***), suç işlemeye elverişli ne gibi özel durumlar olduğu (***occasio***), suçun ne şekilde ve hangi ruh haliyle işlendiği (***modus***), son olarak da suçu gerçekleştirilebilir kılan olanaklar (***facultates***) sorgulanır. Oğlu ve yeğenine konuşma sanatının bölümlerini öğrettiği *De Partitione Oratoria* 'ya bakarsak (36), bir olay ***yer*** bakımından incelenirken, o yerin deniz kıyısında mı yoksa denizden uzak mı, dağlık mı yoksa ovalık mı; gölgeli mi yoksa güneşli mi olduğu yani *doğal* (*naturalia*) özelliklerin yanı sıra, yerin tarım arazisi mi değil mi; yerleşim yeri mi yoksa ıssız bir yer mi; kutsal veya lanetli mi olduğu yani *insan yapısı* (*fortuita*)[92] özellikleri de göz önüne alınır. *De Inventione*'deki öğrenci Cicero'ya göre (*Inv.*I.38) bir yere ait özellikler, olayın gerçekleşmesi için sağladığı imkanlar veya imkansızlıklar bakımından önemlidir. Olay yerinin büyüklüğü veya küçüklüğü, diğer yerlere olan uzaklığı, kalabalık ya da ıssız oluşu, devlete veya kişilere ait olması, yabancı birine

[92] Latince *fortuitus* sıfatını Türkçe'ye "rastlantısal" olarak çevirmek gerekse de, buradaki kullanımında sözcüğü "insan yapısı" olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Çünkü bir yer sadece insanların eliyle tarım arazisi, yerleşim yeri veya kutsal olur.

mi yoksa suçu işleyen kişiye mi ait olduğu kanıt elde edebilmek için gözden kaçırılmaması gereken özelliklerdir.

Zaman söz konusu olduğunda ise (I.39), konuşmacı suçun belirlenen zaman dilimi içinde işlenip işlenemeyeceğini hesaba katmalıdır. Bununla birlikte suçun hangi yılda, mevsimde veya ayda işlendiğini, olayların gece vakti mi yoksa gündüz mü gerçekleştiğini de hesaba katmalıdır.

Suç işlemeye elverişli olan ***ortam*** *ve* ***koşullar*** (*occasio*) üç başlık altında incelenir (I.40). Birincisi oyunlar, tatiller ve savaşlar gibi içerisinde bütün toplumun bir şekilde yer aldığı resmi ortamlardır. İkincisi hasat, bağ bozumu, sıcak ve soğuk hava gibi gerçekleştiği anda tüm toplumu etkileyen genel koşullardır. Üçüncüsü ise, evlenme, cenaze, kurban töreni ve şölen gibi toplumun küçük bir kesimini ya da kişileri ilgilendiren durumlardır. *De Partitione Oratoria'*da ise Cicero, *ortam ve koşullar* dediğimiz *occasio*yu zamanın (*tempus*) içine katar (37). Yıl, mevsim, ay, gündüz veya gece, saat zamanın *doğal* (*naturalia*) özellikleridir. Kurban törenleri, tatiller ve evlilikler ise *insan yapısı* (*fortuita*) özelliklerdir.

Olayın ne şekilde ve hangi ruh haliyle işlendiği ***biçim-tarz*** (*modus*) başlığı altında incelenir (*Inv*.I.41). *Kasıtlılık* (*prudentia*) ve *kasıtsızlık* (*imprudentia*) olmak üzere iki bölüme ayrılır. Kişinin gizlice ya da açıkça, güç kullanarak ya da ikna yoluyla yaptıkları işlerde kasıt aranır. Kasıtsızlık ise genellikle bilgisizlik, kaza ve gereklilik bahane edilerek kendini temize çıkarma ile ayrıca huzursuzluk, öfke, sevgi gibi duygularla ilgilidir.

Koşul ve ***Olanaklar*** (*facultates*), sözcüklerin açıkça belirttiği gibi bir işin yapılmasını kolaylaştıran ya da onlar olmadan o işin tamamlanamayacağı durumlar ya da fırsatlardır. Çünkü az sayıda insanın daha çok sayıda insan tarafından, daha zayıf olanın daha güçlü tarafından, hazırlıksız olanın hazırlıklı olan tarafından öldürülmesi tersine oranla daha inanılır bir durumdur.

Konuşmacı, daha önceki bir olayla, tartışma konusu olay arasında bağlantı kurarak da kanıt sağlayabilir (I.41-42). *İlişkilendirme* (*adiunctum negotio*) deyince, bir olayın, türünün, unsurlarının ve sonuçlarının tartışılmakta olan eylemden daha büyük ya da önemli (*quod maius*), daha küçük ya da önemsiz (*quod minus*), eşit büyüklükte ya da önemde (*quod aeque magnum*), benzer (*quod simile erit ei negotio quo de agitur*), zıt (*quod contrarium*) ve farklı (*quod disparatum*) olup olmadığını, konuşmacının amacına uygun düşecek biçimde değerlendirerek, kanıt sağlamaya ya da karşıt bir kanıtı çürütmeye çalışması anlaşılmaktadır. Marius Victorinus[93], *De Inventione* üzerine yaptığı açımlamada Cicero'nun Catilina'ya karşı yaptığı konuşma sırasında Scipio'nun Tiberius Gracchus'u öldürmesiyle, Catilina olayı arasında kurduğu bağlantıyı örnek verir[94]: "... *P. Scipio, pontifex maximus, T. Gracchum mediocriter labefactantem statum rei publicae privatus interfecit; Catilinam orbem terrae caede atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus?*" "…Pontifex Maximus P.Scipio, T.Gracchus'u hiçbir kamu görevinde bulunmamasına karşın, devletin konumunu bir ölçüde zayıflattığı için öldürdü; konsül olan bizler, yeryüzünü kıyım ve yangınlarla yerle bir etmeyi arzulayan Catilina'ya göz mu yumacağız (katlanacak mıyız)?" Daha sonra Cicero'nun bağlantı

[93] İ.S. 4. yüzyılda yaşamış olan Victorinus'un Cicero'nun *De Inventione* yapıtı üzerine yorumları vardır.
[94] Halm K.,*Rhetores Latini Minores*, s. 227 Leipzig, Teubner,1863

kurduğu iki olay içinde yer alan unsurları inceler. Bu incelemeye göre "yerle bir etmek" fiili "zayıflatmak" fiiliyle karşılaştırıldığında daha güçlü, "yeryüzü" sözcüğü "devlet" sözcüğüyle karşılaştırıldığında daha büyüktür. "Konsül" sözcüğü, "Pontifex Maximus" ile karşılaştırıldığında daha büyük bir görevi belirtir. Dolayısıyla iki olay arasında kurulan bu bağlantı ve bağlantının içinde yer alan unsurlar doğal olarak dinleyicide Catilina'ya karşı olumsuz bir etki yaratacaktır.

Son olarak konuşmacı gerçekleşen olayların sonuçlarından olası kanıt sağlayabilir (*probabile ex consecutione negotii*) (I.43). Bu konu başlığı altında ilk olarak yapılan işin ardından ne gibi gelişmeler olduğuna bakılır. Bu işi nasıl adlandırmanın uygun olacağı, işin başında kimler olduğu, kimlerin bu işi onayladığı, kimlerin karşı çıktığı araştırılır. Daha sonra bu olayla ilgili, daha önceden verilmiş bir mahkeme kararı, gelenek, yasa, bilimsel bilgi veya üzerinde uzlaşılmış bir kural olup olmadığına bakılır. Bu olayın sık mı yoksa çok seyrek mi gerçekleştiği konusunda araştırma yapılarak kanıt elde edilir.

Konuşmacı, kişilerin ve olayların niteliklerinden kanıt çıkarabileceği gibi, suçun nedenini[95] (*probabile ex causa*) araştırarak da kullanabileceği kanıtlar elde edebilir. (II.17). Cicero bir insanı suç işlemeye iten iki neden olduğunu söyler. Birincisi Türkçe'ye dürtü olarak çevirebileceğimiz aşk, nefret, korku, keder, sarhoşluk gibi insanı düşünmeden tepki vermeye iten duygusal nedenlerdir (*impulsio*). İkincisi ise bir şeyi yapmanın veya yapmamanın önceden planlanıp düşünüldüğü nedenlerdir (*ratiocinatio*). Çıkar elde etmek, çıkarları korumak ya da

[95] Aris. *Rhet*. 1399b,30; *Alex*.1428b,20; *Her*. II.3-4; Quint. *Inst*. VII, ii, 35-39

bir zarar görmemek için yapıldığı söylenen hareketler bu türden nedenleri içerir. Suçlayan taraf, sanığın aşk, korku gibi bir dürtü sonucu suçu işlediğini iddia ettiği zaman, doğal olarak tartışma bu duygular üzerinde yoğunlaşır. Aşkın ya da korkunun gücünü, bir insana neler yaptırabileceğini örneklerle dinleyiciye gösterir (II.19). Öte yandan suçun planlı ve bilinçli olarak işlendiğini iddia ettiği zaman, suçu işleyen kişinin bu işten ne gibi bir çıkar sağlamayı umduğunu gösterecektir (II.20). Örneğin, şan ve şeref için işlediğini iddia ediyorsa, yaptığının sonucunda ne kadar büyük bir şan ve şeref kazanmayı umduğunu, para için yaptığını iddia ediyorsa, ne kadar para kazanmayı umduğunu açıklamak zorundadır. Savunma tarafı ise, ilk olarak ortada herhangi bir neden olmadığını iddia edecektir. Ancak inkar edemiyorsa, bu nedenin suçlama tarafının söylediği kadar önemli olmadığını göstermeye çalışacaktır (II.25). Savunduğu kişinin suçu bilinçli olarak işlediği iddia edilmişse, doğal olarak müvekkilinin bu işten herhangi bir çıkarı olmadığını, aksine uğrayacağı zararın daha büyük olduğunu yine örnekler vererek dinleyiciye kabul ettirmeye çalışacaktır (II.26). Cicero'nun savunma konuşmalarında bu konuyu Lucius Cassius'un[96] "*cui bono?*" sözüne gönderme yaparak sıkça kullandığını görürüz.

Konuşmacı yukarıda saydığımız konuları kullanarak kanıt elde edebilir. Ancak elde ettiği bu ham kanıtları dinleyiciye sunmadan önce akıl yürütme yoluyla işlemesi gerekir. "Mantıksal çıkarımlar veya akıl yürütmeler, en az iki düşünce arasındaki ilişkiyi ortaya koyup birini diğerinin kanıtlayanı yaparak yeni bir yargı öne sürmektir. Yargıya *önerme*, akıl yürütmeye de *çıkarım* denilir. Akıl yürütmek ya da çıkarım yapmak en az iki önerme arasındaki ilişki sonucu birinden diğerini

[96] İ.Ö. 127 yılı konsülü Lucius Cassius Longinus Ravilla.

çıkarma, yani bir veya birkaç önermeden yeni bir önerme çıkarmaktır. Temele konulan önermelere *öncül* ya da *kanıtlayan*, çıkarılan yeni önermeye de *sonuç* ya da *kanıtlanan* denir."[97] Cicero'ya göre, konuşmacının yukarıda saydığımız konuları kullanarak yapacağı çıkarımlardan elde edeceği kanıtlar[98] ya *olası* (*probabilis*) ya da *çürütülemez* (*necessaria*) olacaktır (I.44). Söylendiğinden başka şekilde olması veya tersinin kanıtlanması mümkün olmayan, başka bir deyişle aksi iddia edilemeyecek kanıtlar, çürütülmesi mümkün olmayan kanıtlardır. Örnek:, "Bir kadın çocuk doğurmuşsa, bir erkekle ilişkiye girmiştir." Bu çıkarımın öncülü, sonucunu zorunlu kılar, aksi iddia edilemez. Elde edilen çürütülemez kanıtlar bir konuşmaya üç biçimde uygulanır.

Bu üç biçimden ilki olan *ikilem* (*complexio*[99]-δίλημμα) karşı tarafı birbirine zıt iki önermeden birini kabul etmeye zorlayan çıkarım biçimidir (I.45), ancak karşı taraf hangi önermeyi seçerse seçsin kendi savı zarar görecektir. Cicero'nun *De Inventione*'deki *ikilem* örneği oldukça basittir: "Eğer dürüst bir insansa, neden suçluyorsun? Dürüst değilse neden dostluk kuruyorsun?" Quintilianus'un *ikilem* tanımı biraz daha açıklayıcıdır (*Inst*.V.x.69): *"Fit etiam ex duobus, quorum necesse est alterum verum, eligendi adversario potestas, efficiturque, ut, utrum elegerit, noceat. Facit hoc Cicero pro Oppio: Utrum, cum Cottam appetisset, an cum ipse sese conaretur occidere, telum e manibus ereptum est ? et pro Vareno : Optio vobis datur, utrum velitis casu illo itinere Varenum usum esse an huius persuasu et*

---

[97] A.Kadir Çüçen, *Klasik Mantık*, s.17

[98] Cicero'nun *argumentatio* sözcüğünü kullandığını görürüz. Victorinus'a göre *argumentum* yerine kullanılan bu sözcük kafamızı karıştırmamalıdır. "*Nec nos confundat, quod pro argumento argumentatio ponit. Antiqui genus ponebant argumentationem, sub argumentatione vero argumentum et argumentationem*." Halm K.,*Rhetores Latini Minores*, s. 232 Leipzig, Teubner,1863

[99] Cicero *Inv*.I.79 da *complexio* yerine *comprehensio*yu kullanır.

inductu. Deinde utraque facit accusatori contraria." " Ya da rakibe, bir tanesinin doğru olarak kabul etmesi gereken iki seçenek arasında seçim yapma şansı verilir ve bunun sonucunda hangisini seçerse seçsin zarar görecektir. Cicero Oppius savunmasında bunu yapar: Hangisi doğru? Cotta'ya saldırdığı zaman mı yoksa intihar etmeye kalkışırken mi silah elinden alındı? Varenus savunmasında da aynı şeyi yapar: Size seçme şansı veriliyor, Varenus'un o yolculuğa çıkmayı ya şans eseri ya da bu adamın telkini ve yönlendirmesiyle seçtiğini yeğleyeceksiniz." Cicero *II. Philippica* söylevinde (56), kendi amcası C.Antonius Hybrida'yı sürgünden çağırmadığı için, Marcus Antonius'u suçlarken de şöyle bir *ikilem* kullanır: "*Bu adamın suç içinde suç işlediğini bilin. Yıkıma uğramış birçok insanı eski durumuna getirdi. Bunlar arasında amcasından hiç söz etmez. Katı biriysen neden herkese karşı katı değilsin? Yumuşak yürekliysen, neden yakınlarına karşı öyle değilsin?*"[100] Yukarıdaki örneklerin hepsinde de karşı taraf ne yanıt verirse versin kendi savına zarar verecektir. *Rhetorica Ad Herennium*'un yazarı da *ikilem* konusuna değinir. Ancak *complexio* yerine *duplex conclusio* terimini kullanır. Retorik okullarında *ikilem* için şu örneğin verildiğini söyler. (*Her*.II.38) :

"Iniuria abs te adficior indigna, pater;
Nam si inprobum esse Cresphontem existimas,
Cur me huic locabas nuptiis ? Sin est probus,
Cur talem invitam invitum cogis linquere ?"
" Haketmediğim halde beni incitiyorsun baba
Çünkü, Cresphontes'in dürüst bir insan olmadığını düşünüyorsan,
Beni niçin onunla evlendirdin? Eğer dürüst bir insansa,

[100] Cicero, *Philippicae Söylevleri*, çev: F.Gül Özaktürk, Öteki Yayınevi, Ankara,1988

ben ve o istemediği halde niçin beni böyle bir adamı terketmeye zorluyorsun?"

Cicero'ya göre öncülleri doğru olan bir *ikileme* yanıt vermek olanaksızdır. Eğer öncüller yanlışsa, iki şekilde çürütülebilir. Birincisi önermeleri tersine çevirerek: *"Eğer saygı duyulacak bir insansa, böyle dürüst bir adamı neden suçluyorsun? Yok eğer utanmaz bir adamsa, yine neden suçluyorsun? Çünkü zaten bu suçlamaya aldırmayacaktır"* *ikilem*ine şu şekilde yanıt verilebilir: *"Her iki durumda da suçlamalısın. Çünkü, eğer dürüst bir insansa, yapılan suçlamayı ciddiye alacaktır. Utanmaz bir adamsa yine suçlamalısın, çünkü dürüst bir insan değil."* (*Inv*.I.83). Öncülleri doğru olmayan *ikileme* yanıt vermenin diğer yolu da iki seçenekten birini reddetmektir. "Gerçekten saygı duyulacak bir insansa, yaptığın suçlamayla kendine çeki düzen verip hatasından dönecektir" (*Inv*.I.84).

Bir konuşmada kullanılabilecek *çürütülemez kanıt* biçimlerinden biri de *olasılıkları sıralama* diyebileceğimiz *enumeratio*dur (*Inv*.I.45). Bu kanıt türünde konuşmacı öncül olarak olasılıkları teker teker sayar. Bir olasılık dışında, bu olasılıklardan hiç birinin doğru olmadığını gösterdiği takdirde, geriye kalan tek olasılığı yani savını güçlendirmiş olur. Cicero'nun *enumeratio* örneği şöyledir: "Söz konusu kişi, müvekkilim tarafından ya korku ya düşmanlık ya çıkar ya da bir arkadaşa duyulan minnet borcu nedeniyle öldürülmüş olmalı. Eğer bu koşullardan hiç biri yoksa, o zaman müvekkilim tarafından öldürülmüş olamaz (*geriye kalan olasılık*). Çünkü nedensiz suç işlenmez. Eğer ortada bir düşmanlık, korku, söz konusu kişinin ölümünden çıkar sağlama umudu yoksa ya da onun ölümünün

müvekkilimin herhangi bir arkadaşına yararı dokunmamışsa, geriye bir tek şey kalıyor: Müvekkilim suçsuzdur[101].

Bu tür bir kanıtı çürütmenin de iki yolu vardır (*Inv*.I.84-85). Birincisi olasılıkları sıralarken gözden kaçan bir noktayı göstermektir. Örneğin: *"Bu atın sahibi olduğuna göre, ya satın aldın ya sana miras kaldı ya hediye edildi ya da senin evinde doğdu, bunların hiçbiri doğru değilse, onu çalmış olmalısın*" savına eğer *"bu atı düşmanlardan ganimet olarak aldım"* diye yanıt verilirse karşı tarafın *enumeratio*su geçersiz olur. *Enumeratio*ya yanıt vermenin diğer bir yolu da karşı tarafın saydığı olasılıklardan birinin doğru olduğunu kanıtlamaktır. Aynı örnekten yola çıkarsak atın miras kaldığını veya satın alındığını kanıtlamaktır.

*Çürütülemez kanıt*ın son türü ise akıl yürütmeyle elde edilen *basit sonuçlar*dır (*simplex conclusio*) (*Inv*.I.45) . Örneğin: "Eğer siz bu suçu burada olmadığım bir zamanda işlediğimi iddia ediyorsanız, buradan şu sonuç çıkar. Ben o sırada, deniz aşırı bir ülkede olduğuma göre, demek ki bu suçu işlemediğim gibi bunu yapma olanağına da sahip değildim." Başka bir örnek: "eğer nefes alıyorsa, yaşıyordur." ya da "eğer gündüzse, hava aydınlıktır." Cicero'nun verdiği bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, bu tür koşullu önermelerin ön bileşeni (kanıtlayanı), art bileşeni (kanıtlananı) zorunlu kılmaktadır ve çürütülmesi olanaksızdır. Öte yandan rakip "eğer annesiyse, onu sever" ya da "eğer bir kez günah işlemişse, her zaman işleyecektir" örneklerindeki gibi bir *basit çıkarım* yapacak olursa, bu çıkarım, önermelerin birinci kısımlarında ileri sürülen koşulların, varılan sonucu çürütülemez biçimde desteklemediği gösterilerek geçersiz kılınabilir (*Inv*.I.86).

---

[101] Bu türden kanıtlama örneği için bkz. Cic. *In Verrem* I.36 ve Antiphon, *Περὶ τοῦ Ἡρώιδου φόνου*, 57

Sık sık görmeye alışık olduğumuz şeylerden, insanların gelenek haline gelmiş, zihinlerinde yer etmiş fikirlerinden, ister doğru ister yanlış olsun, bunlarla bazı benzerlikleri olan düşüncelerinden elde edilen kanıtlar *olasıdır (probabile)* (*Inv*.I.46). Örneğin: "eğer annesiyse, onu sever" bileşik koşullu önermesinden yapacağımız çıkarım, annelerin çocuklarını sevmesi sıkça karşılaştığımız bir durum olduğu için kabul edilmesi mümkün, yani olası bir kanıt sunar. Ancak sıkça karşılaştığımız bir durumdan yola çıkarak ,akıl yürütme yoluyla elde ettiğimiz bu kanıt çürütülemez değil, olasıdır. Çünkü ender de olsa tersi mümkündür. "Eğer açgözlü bir insansa, yeminlerini önemsemez" sözü de bu türden bir örnektir. Cicero'nun "Günahkarlara öbür dünyada cezalar hazır" ya da "felsefeyle uğraşan kişiler tanrıların varlığına inanmazlar (*a.g.y.*)" örneğinde de gördüğümüz gibi insanların zihninde yer etmiş bir düşünceden yola çıkarak varılan sonuç da yine olasıdır. İki şey arasındaki benzerlikten (*probabile ex similitudine*) yola çıkarak, birisi hakkında verilen bir yargıyı diğeri hakkında da vererek ya da geçerli kabul ederek olası kanıt elde edilebilir. Cicero'ya göre bu tür kanıtlar:

1) Karşılaştırılacak iki unsurun *zıt ögeler*i (*in contrariis rebus*) vurgulanarak elde edilebilir (*Inv*.I.46). Örneğin: "Çünkü, **kasıtlı olmadan kötülük etmiş kişileri** bağışlamak doğru bir davranışsa, **zorunlu olarak yardımı dokunanlara** da minnet duymak gerekmez."[102] Ya da "**vatanına ihanet eden birine ceza vermek** uygun bir davranışsa, **vatanı savunan birini ödüllendirmek** de uygundur."

2) Karşılaştırılacak iki unsurun arasındaki *eşdeğer ögeler* (*ex paribus rebus*) vurgulanarak elde edilir (*Inv*.I.47). Örneğin: " **Limanı olmayan bir yer**, nasıl ki

[102] Bilinmeyen bir tragedyadan alıntı. Aynı örnek Aristoteles'te *örtük tasım* için verilir (ἐνθύμημα). Arist.*Rhet*.1397a,13 ; Quint.*Inst*.V,x,73

gemiler için güvenli olamaz ise, **kendinden emin olmayan bir zihin** de dostlar için güvenilir (*stabilis*) olamaz."

3) Aynı mantığı ya da düşünceyi taşıyan birbiriyle ilintili iki eylemden, öncül olan birinci eylemin doğru olması durumunda, sonuç bölümünde yer alan ikinci eylemin de doğru olduğunu (*in eis rebus quae sub eandem rationem cadunt*) göstererek kanıt elde edilebilir (*a.g.y*)[103]. Örneğin: "Çünkü, eğer vergi koymak Rhodoslular için ayıp değilse, bu vergileri toplamak Hermeocreon için hiç ayıp değildir." Bu tür kanıtlar "yara izi olduğuna göre, yaralanmıştır; eğer hamileyse, bakire değildir " örneklerinde olduğu gibi kimi zaman doğrudur. Kimi zaman da " eğer ayakkabısı çok tozluysa, yolculuk yapmıştır" örneğinde olduğu gibi akla yatkındır.

Bir konuşmada kullanılabilecek kanıtları bu şekilde *çürütülemez* ve *olası* olarak ikiye ayıran Cicero'ya göre *olası* kanıt elde etmek için kullanılan araçlar şunlardır: *İm* (*signum*), *dinleyicinin genel değer yargıları ile uyumlu fikir ya da söz* (*credibile*), *önceden verilen kararlar* (*iudicatum*), *karşılaştırmalar* (*comparabile*) (*Inv*.I.47-48). *İm*[104], duyumsanır ve bir şeyi başka bir şeyin mantıksal sonucu gibi gösterir (I.48). Örneğin, kişinin genç oluşu hata yapmaya daha yatkın olduğunun imi olabilir. Giysi üzerindeki kan cinayet işlendiğini, ayakkabıdaki toz yolculuk yapıldığını, kişinin benzinin solması hasta olduğunu gösterebilir. Ancak bu *im*lerin sonuçları olasıdır, yani olması kadar olmaması da mümkündür. Çünkü, giysi üzerindeki kan mutlaka bir cinayeti işaret etmez, kurban kesmiş veya burnu kanamış bir insanın giysileri üzerinde de kan lekesi

---

[103] Aynı örnek için bkz. Arist.*Rhet*.1397a ,25 ; Quint.*Inst*.V,x,78

[104] σημεῖον

olabilir. Dolayısıyla bir imi çürütürken de bu olasılık kullanılabilir (*Inv*.I.81). Cicero, *De Partitione Oratoriae* yapıtında (39-40) *im*i, yapılan işin izlerinden (*ex facti vestigiis*) elde edilen bir kanıt türü olarak tanımlar. O işi gerçekleştirmek için yapılmış hazırlıklar, başka birine söylenen sözler bu türden imlerdir. *İm* bazı durumlarda tek başına yeterli olur, bazı durumlarda ise birkaç *im*i bir araya getirmek gerekir. Quintilianus'un bu konudaki örneği daha açıklayıcıdır[105]. Birinin giysisinde kan lekesi olması tek başına o kişinin cinayet işlediğinin kanıtı olamaz. Ancak bu *im*, o kişinin öldürülen adamın düşmanı olduğu, daha önceden onu tehdit ettiği ve cinayet anında öldürülen kişiyle aynı yerde olduğu imleriyle birleştirildiği takdirde, güçlü bir kanıt olabilir.

Herhangi bir tanığa gerek duymaksızın, dinleyicilerin genel değer yargılarıyla uyumlu fikir ya da sözlerden elde edilen kanıtlarla güçlendirilen olasılık *inanılabilir*dir. İnsanların tipik özellikleri ya da sıkça görmeye alışık oldukları şeyler inanılabilirliği de beraberinde getirir. Cicero'nun *De Inventione*'de (I.48) inanılabilirlik ile ilgili verdiği örneğe bakacak olursak: "Çocuklarının esen ve mutlu olmasını istemeyecek hiç kimse yoktur." Çocuğunun esen ve mutlu olmasını her ebeveyn ister ve bu sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu nedenle, insanlar bu önermeyi duyduklarında, buna inanmaları doğal olarak kolay olur. Konuşmacı burada destekleyici kanıta ihtiyaç duymaz, Çünkü insanlar bunun böyle olması gerektiği konusunda genel bir kanıya sahiptir. Konuşmacı da olası kanıt elde etmek için yeri geldiğinde araç olarak bu kanıyı kullanır. Bu yolla elde edilen kanıtı çürütmeye gelince, Cicero'ya göre (*Inv*.I.80) " parayı bilgeliğe tercih

[105] *Inst*.V.ix.10

etmeyecek hiç kimse yoktur.” örneğinde olduğu gibi bir önermenin yanlış olduğu aşikarsa, ya da “ kim paraya görevden daha düşkün değildir ki?” örneğinde olduğu gibi inanılabilir türden karşıt bir önerme yapılabiliyorsa, ya da cimriliğiyle tanınan bir adamın “ mütevazi bir görevi yerine getirmek için, son derece büyük bir parayı reddettim” demesi gibi olanaksız bir durum varsa, ya da “Cinayetin ıssız bir yerde işlenmesi gerekir. Kalabalık bir yerde insanın öldürülmesi nasıl mümkün olur?” örneğinde olduğu gibi belirli koşullar altında belirli şeylerin genel kanıya göre doğru veya yanlış olduğu gösterilirse, dinleyicinin fikirleriyle güçlendirilmiş bir olasılığın çürütülmesi mümkündür.

Bir olasılık, benzer konu hakkında *daha önce verilmiş bir karar* (*iudicatum*) kullanılarak da güçlendirilebilir (*Inv*.I.48). Konuşmacı, kanıt elde etmek amacıyla kullandığı olasılığı daha önce mahkemede, senatoda veya halk toplantısında verilmiş bir kararla, insanların büyük çoğunluğunun konuya bakışıyla ya da otorite olarak görülen bir kişinin benzer konuda söylediği bir sözle güçlendirebilir. Geçmişte verilen kararlar üçe ayrılabilir: 1) dini onay (*religiosum*) 2) yaşlılara saygı göstermek veya yalvaran kişilere acımak gibi genelde bütün insanların kabul ettiği ortak noktalar (*commune*) 3) bir olayı adlandırma konusunda kuşku olduğu durumlarda yetkin kişilerin onayı (*approbatum*). Önceden verilmiş bir kararla olasılığı güçlendirmek için kullanılan yöntemler aynı olasılığı çürütmek veya geçersiz kılmak için de kullanılabilir (*Inv*.I.82-83). Karşı taraf kendi savını desteklemek için önceden verilmiş bir karara başvurduğunda, konuşmacı kendi savını güçlendirecek başka kararlar

bulmalıdır[106]. Daha sonra, kendi örneğindeki karar veren kişileri överek, o anda görüşülen meselenin, önceden hakkında yargıda bulunulan meseleyle benzerliğini gösterebilir, geçmişte benzer konuda verilmiş olan karara karşı çıkılmadığını, aksine herkesin onayladığını vurgulayabilir ve geçmişte karar verilen meselenin bugünkünden çok daha zor ve önemli olduğunu belirterek karşı tarafın savı zayıflatılabilir. Ancak konuşmacı bunları yaparken geçmişten seçtiği örneğin o günkü konuyla ilintili olmasına dikkat etmeli, önceden verilen kararın toplumun genelinde onay gördüğüne emin olmalıdır. Aksi takdirde kendisinin kurmuş olduğu bağlantıyı da karşı taraf kolayca çürütebilir.

Cicero'ya göre olasılığı ya da olası kanıtı güçlendiren diğer bir unsur da *karşılaştırılabilir (comparabile)* olmasıdır (Inv.I.49) ve üç türü vardır: *Imago* (εἰκών), *collatio* (παραβολή) ve *exemplum* (παράδειγμα). *Imago* (doğrudan benzetme) iki şey arasındaki fiziki veya yapısal özellikler arasında yapılan benzetmedir, örneğin: *"omnia Mercurio similis, vocemque coloremque"*[107]. *Collatio* (dolaylı benzetme) ise farklı iki olayın, aralarındaki benzerlikten yola çıkarak birbirine bağlanmasıdır. *"Fakat, eğer açık denizden limana henüz ulaşanlar, limandan ayrılmakta olanları hava durumu, korsanlar ve kayalık kıyılar hakkında nasıl son derece büyük bir çabayla sürekli uyarıyorsa, (çünkü henüz kurtulduğumuz tehlikelerin içine dalacak kişileri uyarmak bir içgüdüdür.) hemen yakınımda büyük çalkantıdan çıkmış bir kara parçasını gördüğüm halde son derece büyük bir felaketin içine düşeceğini bildiğim insanlara karşı nasıl*

---

[106] Cicero'nun geçmişte verilen kararları çürütmekle ilgili paragrafında (*Inv*.I.82-83) böyle bir saptaması bulunmuyor. Ancak sözü geçen paragrafta söylediklerini açıklığa kavuşturmak için bu saptamayı eklemeyi uygun gördük.

[107] Verg. *Aeneis*, III,557 *"Herşeyi Mercurius'a denk, hem sesi hem de ten rengi"*

sakin olmam gerekir?"[108]. *Exemplum* (*örnek*) ise bir savı, tecrübeye veya geçmiş bir olaya dayandırarak güçlendirir veya zayıflatır, örneğin: *"Saturninus'un öldürülmesi, tıpkı Gracchus'ların öldürülmesi gibi haklıydı."*[109] Cicero, *De Partitione Oratoria*'da (40) *exemplum* ve *collatio*nun olası kanıtı en çok güçlendiren unsurlar olduğunu söyler. Quintilianus ise, Cicero'nun yapmış olduğu sınıflandırmaya karşın, kendisinin bu üç türü Yunanca παραδείγμα teriminin karşılığı olan Latince *exemplum* (*örnek*) sözcüğü altında birleştirmeyi yeğlediğini söyler (*Inst*.V.xi.2). Cicero'ya göre (*Inv*.I.82), konuşma-cı, karşılaştırılan iki unsurun tür, yapı, etki, önem, zaman, yer ve kişilik bakımından benzer olmadığını gösterebilirse, rakibin yapmış olduğu karşılaştırmayı çürütebilir. Bunu yaparken, karşılaştırılan iki unsurun neden aynı tür, özellik, etki ve öneme sahip olmadığını, iki unsurun birbirinden nasıl farklı olduğunu göstermelidir.

Bu aşamaya kadar kanıtların hangi konularda ve nasıl elde edilebileceğini açıklayan Cicero'ya göre kanıtlarla ilgili bulguların tamamı ya *benzeşim* (*inductio*) ya da *retorik tasım* (*ratiocinatio*) yoluyla işlenmeli ve güzelleştirilmelidir (*Inv*.I.50-51). Ancak Cicero'nun *inductio* ve *ratiocinatio* terimlerini kullanırken, retoriğe uyarlanmış bir akıl yürütme biçeminden söz ettiği gözden kaçırılmamalıdır. *Inductio* adını verdiği akıl yürütme biçemi *tüme varım*dan çok *benzeşim*dir. (Ing. *Analogy*). Cicero *benzeşim*i şu şekilde tanımlar (*Inv*.I.51): "*Inductio est oratio quae rebus non dubiis captat assensiones eius quicum instituta est; quibus assensionibus facit ut illi dubia quaedam res propter similitudinem earum rerum quibus assensit probetur.*" "*Benzeşim, tartışılan*

[108] Quint.*Inst*.V.xi.23 ; Cicero'nun Murena savunmasından verdiği örnek.
[109] Quint.*Inst*.V.xi.6

kişinin onayını şüphe götürmeyen konularla kazanmamızı sağlayan konuşmadır . Bu onay sayesinde şunu gerçekleştirir: onun kuşku duyduğu bir konu, o kişinin daha önce kabul ettiği konularla benzerliği sayesinde ona onaylatılır." Quintilianus'a göre Cicero, Yunanlıların ἐπαγωγή terimini Latince *inductio* sözcüğüyle karşılar (*Inst*.V.x.73). Zaten Cicero, *Topica*'da (42) aynı şeyi kendisi de söyler. Yine her iki yazara göre[110] Sokrates, bu akıl yürütme yolunu diyaloglarının çoğunda kullanmıştır. Sokrates bir konuyu tartışırken, önce karşısındaki kişiye yanlızca olumlu ya da yanlızca olumsuz yanıt vereceği türden sorular sorar. Daha sonra asıl karşısındaki kişinin olumlu ya da olumsuz yanıt verdiği konulara benzer ama ölçüsü değişik bir soru sorarak, o konuda bir sonuç çıkarmaya çalışır[111]. Cicero'nun, bu akıl yürütme yöntemine verdiği örnekte, Aspasia, Ksenophon ve karısıyla konuşmaktadır: *"Ksenophon'un eşi, lütfen söyle bana! Eğer komşun seninkinden daha güzel bir altın takıya sahip olsaydı, onunkini mi yeğlerdin yoksa kendininkini mi? "onunkini" diye yanıt verir. Peki, o kadının seninkilerden daha pahalı giysileri olsaydı, kendi giysilerini mi yoksa onun giysilerini mi yeğlerdin? "Onunkileri" diye yanıtlar. Peki o halde, o kadın seninkinden daha iyi bir kocaya sahip olsaydı, onunkini mi yoksa kendininkini mi yeğlerdin? Bu soru karşısında Ksenophon'un karısının yüzü kızarır."* Ksenophon'un karısı bu son soruya yanıt veremez, çünkü önceki sorulara verdiği yanıtlar, onu köşeye sıkıştırmıştır. Quintilianus'a göre (*Inst*.V.xi.4), *benzeşim* yöntemi tanıkların sorgulanmasında son derece yararlıdır. Bununla birlikte önceden hazırlanmış kesintisiz bir konuşmada (*in oratione perpetua*) kullanımı farklıdır. Çünkü önceden hazırlanmış konuşmaların yapılacağı bir duruşmada

---

[110] Quint.*Inst*.V.xi.3; Cic.*Inv*.I.51, *Topica*,42
[111] Sokrates'in bu yöntemi kullanımı için bkz. Platon, *Sokrates'in Savunması* , 27c

sorulara yanıt verecek kişi, yine konuşmacının kendisi olacaktır. Cicero *benzeşim* yoluyla kanıtlama konusunda bu türden bir örnek verirken, Yunan retorik yazarlarından yararlanır (*Inv*.I.55-56): '*Thebai*li komutan Epaminondas, yasa gereği kendisinden görevi devralacak komutana orduyu teslim etmemiş ve yasaya aykırı bir şekilde ordunun komutasını birkaç gün daha elinde tutmuş, sonunda Spartalılara karşı kesin bir zafer kazanmıştır. Mahkemede onu suçalayacak kişi *benzeşim* yöntemini şu şekilde kullanabilir ve geçerli yasayı savunabilir: *" Sayın yargıçlar! Epaminondas yasayı yazan kişinin de aynı görüşte olduğunu söyleyerek yasaya ekleme yapsaydı ve yasaya şu koşulu ekleseydi: Bir komutan, devletin çıkarının söz konusu olduğu durumlar dışında, orduyu teslim etmelidir. Bu eklemeyi kabul eder miydiniz? Sanırım hayır. Peki siz kendiniz, bu adama duyduğunuz saygı nedeniyle halka danışmadan yasaya o eklemeyi yapsaydınız, Thebai halkı bunun olmasına izin verir miydi? Kesinlikle izin vermezdi. O halde yasaya eklenmesi kabul görmeyen bir şeyin sanki eklenmiş gibi peşine düşmek sizce doğru bir davranış mıdır? Aklınızdan geçeni biliyorum sayın yargıçlar sizce de doğru bir davranış olamaz. Mademki yasada yazılanların onun veya sizin tarafınızdan yasayı koyanın niyetiymiş gibi düzeltilmesi mümkün değildir, bu durumda, bundan daha yakışıksız bir şey olamayacağını, vereceğiniz kararla bir tek kelimenin bile değişmesinin mümkün olmadığını görün."*

Cicero'nun verdiği örnekte de gördüğümüz gibi konuşmacı, sorduğu sorulara kendisi yanıt vermektedir. İşte bu, Sokrates'in kullanmış olduğu dialektik yöntemin retoriğe, kesintisiz ve önceden hazırlanmış bir konuşmaya uygulanış biçemidir.

*Benzeşim*e dayalı bir kanıtlamada konuşmacı, bir örnekten diğer örneğe, benzetilenden benzeyene doğru gideceği için: **1)** Karşısındakilere soracağı ilk soruların (benzetilenlerin) zorunlu olarak onaylanacak veya reddedilecek tarzda sorular olmasına dikkat etmelidir (*Inv*.I.53). Yukarıdaki örnekte benzetilenlerin sayısı ikidir. **(Birinci benzetilen)** *"Epaminondas yasayı yazan kişinin de aynı görüşte olduğunu söyleyerek yasaya ekleme yapsaydı ve yasaya şu koşulu ekleseydi: Bir komutan, devletin çıkarı söz konusu olduğu durumlar dışında [orduyu teslim etmelidir]. Bu eklemeyi kabul eder miydiniz?"* **(İkinci benzetilen)** *"Peki siz kendiniz, bu adama duyduğunuz saygı nedeniyle halka danışmadan yasaya o eklemeyi yapsaydınız, Thebai halkı bunun olmasına izin verir miydi?"* Her iki sorunun yanıtı da olumsuzdur. **2)** Kanıtlamayı düşündüğü savla ilgili soracağı sorunun (benzeyenin) önceden onaylanan ya da reddedilen sorularla (benzetilenle) bağlantılı olması gerekir. Çünkü, ikinci parça olan benzeyen, birinci parça olan benzetilene eş değer olmazsa, birinci parçanın kabul edilmiş olmasının hiçbir değeri olmaz. Örneğe dönecek olursak: **(Benzeyen)** *"O halde yasaya eklenmesi kabul görmeyen bir şeyin sanki eklenmiş gibi peşine düşmek sizce doğru bir davranış mıdır?"* Bu soruya verdiği yanıt da olumsuzdur. Ardından iki öge arasındaki benzerlikten yola çıkarak yaptığı akıl yürütmenin sonucunu açıklar: *"Mademki yazılanların onun veya sizin tarafınızdan düzeltilmesi yazarın arzusu olamaz, bu durumda, bundan daha yakışıksız bir şey olamayacağını, vereceğiniz kararla bir tek kelimenin bile değişmesinin mümkün olmadığını görün."* **3)**Konuşmacı *benzeşim* yöntemini kullanırken, verdiği örneklerle veya sorduğu sorularla neyi amaçladığını, nereye varmak istediğini karşısındakine hissettirmemelidir (*Inv*.I.54). Çünkü sorulan sorulara doğru cevap verdiği takdirde

hoşuna gitmeyecek olan çıkarım sonucunu da kabul etmek zorunda kalacağını sezen kişi, genellikle ya cevap vermeyerek ya da yanlış cevap vererek kendisine daha fazla soru sorulmasına izin vermeyecektir. Bu nedenle konuşmacı, sorularını dikkatli bir şekilde sorarak karşısındakini, aslında kabul etmek istemediği bir şeyi farkında olmadan kabul etmeye zorlamalıdır. Eğer karşıdaki insan *benzeşim* sonucu yapılan çıkarımı reddederse, çıkarımın daha önce kabul etmiş olduğu öncüllere olan benzerliği açıklanıp gösterilir. Eğer çıkarımı kabul ederse, kanıtlama sona erer. Eğer cevap vermezse, yanıtlaması için teşvik edilir veya "sessizlik kabul anlamına gelir" diyerek *benzeşim*e devam edilir.

Bir kanıt, *retorik tasım* (*ratiocinatio*) yöntemiyle de işlenebilir. Cicero'ya göre (*Inv*.I.57) *retorik tasım*, konuyla ilgili bir gerçekten, inanılabilir bir sonuç çıkarmak için yapılan konuşmadır. Bu inanılabilir sonuç ortaya çıkarıldığında gücü ve akla uygunluğu sayesinde kendi kendini kanıtlar[112]. Cicero'nun kullandığı terim, tasımdan çok, tasımın retoriğe uyarlanmış biçemidir. Bu nedenle *ratiocinatio* terimini *retorik tasım* sözcüğüyle karşılamayı uygun gördük. Cicero'nun tarif ettiği *retorik tasım*, iki veya daha fazla sayıdaki önermeden sonuç önermesine varmaktır, akıl yürütme biçimi *tümden gelim*dir ve mantık bilimdeki karşılığı *delilli kıyas*tır[113].

Cicero'ya göre, kimileri, ideal *retorik tasım*ın beş ögeden oluştuğunu düşünmektedir (*Inv*.I.58). Bu kişlere göre retorik tasımın ögeleri şunlardır: *Retorik*

---

[112] Quintilianus, Cicero'nun *retorik tasım* için kullandığı Latince *ratiocinatio* terimini Yunanca συλλογισμός (tasım) sözcüğünden türetmiş gibi görünmesine karşın, ἐπιχείρημα sözcüğünün karşılığı olarak kullandığını söyler. (*Inst*.V.x.6). Victorinus'a göre bu συλλογισμός tur[112].
[113] bkz. A.Kadir Çüçen, *Klasik Mantık*, s.121

*tasım*ın bütün gücünü ortaya çıkaran birinci öncülün ileri sürüldüğü ***büyük önerme*** (*propositio*), büyük önermeyi akıl yürütmeyle daha inanılır ve açık kılan veya güçlendiren ***büyük önerme kanıtı*** (*approbatio*), konuşmacıyı büyük önermeden açıklanacak noktaya ulaştıracak ikinci öncül olan ***küçük önerme*** (*assumptio*), küçük önermenin gerekçelerle (*rationibus*) güçlendirildiği ***küçük önerme kanıtı*** (*assumptionis approbatio*), yapılan tasımla neyin kanıtlandığının kısaca açıklandığı ***vargı***dır (*complexio*[114]). Aristoteles ve Theophrastos'un yetiştirdiği herkesin bu beş ögeden oluşan *retorik tasım*ı izlediğini belirtir (*Inv*.I.61). Bununla birlikte *retorik tasım*da en fazla üç öge olması gerektiğini düşünen kişiler de yok değildir (I.60). Bu kişilere göre *büyük önerme* ve *küçük önerme kanıtı* her iki önermeden ayrı tutulamaz. Çünkü ne *büyük* ne de *küçük önerme* kanıtla desteklenmediği takdirde tamamlanamaz. Bu nedenle bu kişilere göre *retorik tasım* şu üç ögeden oluşmalıdır[115]: *Büyük önerme*, *küçük önerme* ve *vargı.* Cicero beş ögeden oluşan *retorik tasım*ı yeğlediğini söyler (I.61). Kanıtlar önermelerden farklı ögelerdir, ancak bazı durumlarda *büyük önerme*nin bazı durumlarda *küçük önerme*nin bazen de her ikisinin kanıta gereksinim duymayabileceğini kabul eder.

*Rhetorica Ad Herennium'*un yazarının konuyu ele alışı biraz farklıdır ve ona göre en yetkin ve etkin kanıt beş ögeden oluşur (*Her*.II.28): Bunlar, neyin kanıtlanmak istendiğini kısaca açıklayan öge olan *önerme* (*propositio)*; yapılmaya çalışılan şeyin doğru olduğunu vurgulayan ve kısa bir eklemeyle önermenin nedenini gösteren *gerekçe* (*ratio*); daha fazla sayıda kanıtla kısaca açıklanan

[114] Cicero ikilem için de *complexio* terimini kullanmıştı.
[115] Quintilianus da aynı nedenden dolayı *büyük önerme*, *küçük önerme* ve *vargı*dan oluşan *retorik tasım*ı benimsediğini söyler (*Inst*.V.xiv.5-6)

gerekçeyi destekleyen *gerekçe kanıtı* (*rationis confirmatio*); kanıtlama işi bittikten sonra, savın güzelleştirilip zenginleştirildiği *süsleme* (*exornatio*); son olarak, kanıtlama işleminin parçalarını biraraya getiren kısa *vargı*dır (*conplexio*)[116].

Cicero'nun *De Inventione* yapıtında beş ögeden oluşan *retorik tasım* için verdiği örnek şöyledir (*Inv*.I.68,69): *"***(*Büyük önerme*):** *Sayın yargıçlar! Bütün yasalar devletin çıkarıyla bağdaştırılmalı, yazılı olduğu gibi kelimesi kelimesine değil, toplum yararı göz önüne alınarak yorumlanmalıdır.* **(*Büyük önerme kanıtı*):** *Çünkü, atalarımız o kadar cesur ve bilge insanlardı ki, yasaları yazarken, devletin esenliği ve çıkarından başka hiçbir amaçları yoktu. Bizzat kendileri zararlı olabilecek bir şey yazmak istemiyorlar, yazmış olsalar bile, farkına varıldığı anda, bu yasanın kaldırılacağını biliyorlardı* (*Exemplum- örnekleme yoluyla kanıtlamayı güçlendirme*). *Çünkü herkes devletin yasalarla en iyi şekilde yönetildiğini düşündüğü için, yasaların sırf yasa olduğu için değil, devlet için çiğnenmemesini ister* (*credibile argumentatio-dinleyicilerin fikirleriyle güçlendirilen olasılık*). *O halde yasalara bu gözle bakmak gerekir ve yazılmış olan herşeyin bu amaca göre yorumlanması uygundur: Bu demektir ki, biz devlete hizmet ettiğimize göre, devlet için doğru olanı ve devletin çıkarını göz önünde tutarak yasaları yorumlamalıyız, örneğin, tıbbın, bedene yararlı olmaktan başka hiçbir amacı olmadığını görmemiz gerektiği gibi. Çünkü, tıp bunun için kurulmuştur. Aynı şekilde yasaların da devlete yararlı olmaktan başka hiçbir amacı olmadığını düşünmek uygun düşer. Çünkü, yasalar bunun için*

[116] *Rhetorica Ad Herennium*'da verilen örnek için bkz. II.28-31

hazırlanmıştır (*Similitudo ex paribus rebus-karşılaştırılan iki unsur arasındaki eşdeğer öğeleri vurgulama*). **(*Küçük önerme*):** *O halde bu mahkemede de yasayı harfi harfine incelemeye bir son verin ve yasaya, olması gerektiği gibi, devletin çıkarını göz önünde tutarak bakın.* **(Küçük önerme kanıtı):** *Thebaililer için Spartalıları bozguna uğratmaktan daha yararlı ne vardı? Thebaililerin komutanı Epaminondas'a Thebaililerin zaferinden başka ne düşünmek yakışırdı? Bu adamın, böyle parlak ve görkemli bir zafer anıtından, Thebaililerin büyük şanından başka neyi daha değerli daha önemli sayması uygundur?* (*comparabile-karşılaştırma kullanarak kanıtı güçlendirme*) *Elbette yazılmış olanın bir kenara bırakılıp yasayı yazanın gerçek niyetine bakmalıydı. Bütün yasaların devlet için yazıldığı enine boyuna tartışıldı. Bu nedenle devletin esenliği için yazılmış bir şeyin, devletin esenliği göz önünde tutulmadan yorumlanmasının son derece büyük bir çılgınlık olduğunu düşünüyordu. Mademki bütün yasaların devletin çıkarına yönelik olması uygundur, bu adam da devletin esenliğine katkıda bulunmuştur,* **(Vargı):** *o halde aynı hareketiyle hem topluma çıkar sağlamış hem de yasaları çiğnemiş olması kesinlikle mümkün değildir."* Bu örnekte Cicero "bütün iş ve yasalar devletin yararına olmalıdır ve yasa yorumlanırken bu amaç göz önünde bulundurulmalıdır" genelinden yola çıkarak "Epaminondas devletin çıkarı doğrultusunda hareket etmiştir" özeline ulaşır. Aynı hareketle hem iyilik hem de kötülük yapılamacağını belirtir. Daha sonra devletin çıkarı doğrultusunda hareket eden Epaminondas'ın yasayı ihlal etmesi mümkün değildir" diyerek vardığı sonucu açıklar. Dolayısıyla bu örnekte yaptığı akıl yürütme biçimi tümden gelimdir. Bunun yanında *hem büyük* hem de *küçük önerme kanıtını* sunarken, birden çok ve farklı kanıtlama araçlarını kullanmıştır.

Cicero, büyük veya küçük önermeden biri kanıta ihtiyaç duymayacak kadar anlaşılır ve açık olduğu zaman, *retorik tasım*ın dört ögeden de oluşabileceğini söyler ve şu örneği verir (*Inv*.I.70): "**(Büyük önerme):** *Yasa uyarınca karar vermek için yemin etmiş olan siz, sayın yargıçlar! Yasalara uymak zorundasınız.* **(Küçük önerme):** *Ancak yasada yazılı olanı takip etmediğiniz sürece, yasalara uymanız mümkün değil.* **(Küçük önerme kanıtı):** *Çünkü, yasayı yazan kişi, asıl niyetinin ne olduğu konusunda büyük bir dikkat ve özenle yazdığı şeyden daha kesin hangi kanıtı bırakmış olabilir? Fakat metin önümüzde olmasaydı, yazarın niyetini anlamak için kullanacağımız şeylere çok ihtiyacımız olurdu. Ancak, Epaminondas yasanın gerçek niyetini bize açıklaması için mahkemeye düşmemiş bile olsaydı, yine de ona bunu açıklaması için izin vermezdik. Buna karşın, hali hazırda bir yasa olduğuna göre, şimdi onun açık bir şekilde yazılmış olandan değil de, kendi savına uygun düşenden yola çıkarak yazarın gerçek niyetini yorumlamasına izin verebiliyoruz.* **(Vargı):** S*ayın yargıçlar! Mademki, sizler yasalara uymak zorundasınız ve bunu yasada yazılmış olana bağlı kalmadan yapamazsınız, o halde niçin onun yasaya aykırı hareket ettiğine karar vermiyorsunuz?"*

Cicero'nun bir öncekini adeta çürütürcesine verdiği bu zıt akıl yürütme örneğinde gördüğümüz gibi, yargıçların yasa uyarınca karar vermek için yemin etmiş olmaları ve herkesin kabul edebileceği, kanıta gereksinim duymayacak kadar açık bir önerme olması nedeniyle, *büyük önerme* herhangi bir kanıtla güçlendirilmemiştir. Kimi zaman aynı durum *küçük önerme* için de geçerlidir (*Inv*.I.71). "**(Büyük önerme):** *Defalarca söz verip bizi kandıran kişilerin*

konuşmasına güven duymamalıyız. **(Büyük önerme kanıtı):** *Çünkü, o kişilerin sözünde durmaması nedeniyle bir zarar görürsek, kendimizden başka kimseyi suçlamaya hakkımız olmayacaktır. Gerçekten de bir kez kandırılmak hoş olmayan bir durumdur, ikinci kez kandırılmak ise aptalca, üçüncüsü ise kendi adımıza yüz kızartıcı bir şeydir.* **(Küçük önerme):** *Oysa Kartacalılar geçmişte bizi defalarca kandırdı.* **(Vargı):** *Bu nedenle, sıkça sözünde durmayan ve böylece pek çok kez aldatılmış olduğun kişilere güven duymak en büyük aptallıktır.*

Her iki önerme için de kanıta gerek olmayan durumlarda, *retorik tasım* üç ögeden oluşabilir (*Inv*.I.72): "**(Büyük önerme):** *Kartacalıları sağ salim bırakırsak, ya onlardan korkmak zorunda kalırız ya da onların kentini yıkmak zorundayız.* (**Küçük önerme**): *Ama, kesinlikle korku içinde yaşayamayız.* **(Vargı):** *O halde geriye kenti yıkmak kalıyor." Büyük* ve *küçük önerme* bir tümcede birleştirildiği takdirde, iki ögeden oluşan bir *retorik tasım* yapılabilir (*Inv*.I.73): " **(Büyük ve Küçük Önerme):** *Mademki bütün yasaların devletin çıkarına yönelik olması uygundur, bu adam da devletin esenliğine katkıda bulunmuştur,* **(Vargı):** *o halde aynı hareketiyle hem topluma çıkar sağlamış hem de yasaları çiğnemiş olması kesinlikle mümkün değildir."* Cicero'nun bu son örneği aynı zamanda beş ögeden oluşan *retorik tasım* için verdiği örneğin *vargı*sıdır[117]. Cicero, v*argı*nın açık seçik olduğu durumlarda kimi zaman vargının ihmal edilebileceğini düşünen konuşmacıların olduğunu da söyler (*Inv*.I.72). Örneğin, "biri çocuk doğurduysa, bakire değildir." *Vargı*nın bu kadar açık olduğu durumlarda *retorik tasım* yanlızca

[117] bkz.s.71

büyük ve küçük önermeden oluşabilir. Öte yandan Cicero, vargının her zaman belirtilmesini yeğler, çünkü bazen farklı *vargı*lar olabilir.

Cicero, kanıtların konuşmaya yerleştirilmesiyle ilgili bilgiler de verir (*Inv*.I.76). Buna göre, konuşmacı, benzeşim ve *retorik tasım* yoluyla işleyip güzelleştirdiği kanıtları yerli yerinde kullanarak konuşmasını çeşitlendirmelidir. Sürekli aynı kanıtlama yolunu kullanmamalı, bir yerde benzeşime, diğer yerde ise *retorik tasım*a başvurarak tekdüze bir konuşmadan sakınmalıdır. *Retorik tasım*a her seferinde *büyük önerme*yle başlamamalı ve beş ögeden oluşan *retorik tasım*dan yararlanmamalıdır. Bunun yerine, kimi zaman *küçük önerme*yle başlayabilir , kimi zaman da önerme kanıtlarından birini veya her ikisini birden kullanabilir.

CONCLUSIO ya da PERORATIO (ἐπίλογος) : *SONSÖZ*

Geleneksel retorikte *sonsöz* bir konuşmadaki kapanış bölümüdür. Aristoteles'e göre *sonsöz* (ἐπίλογος) dört bölümden oluşur (*Rhet*.1419b-10): 1) Dinleyiciyi kendi tarafına çekmek ve rakibe karşı kışkırtmak. 2) Kendi savlarını olduğundan daha önemli göstermek (abartmak) ve rakibinin savlarının önemini azaltmak 3) Dinleyicide acıma, öfke, kıskançlık v.b. duygular uyandırmak. 4) Dinleyicilerin belleklerini tazelemek. *Rhetorica Ad Alexandrum*'un yazarı da bu konuya rakibin savlarına duyulan güvençin azaltılması açısından bakar. İlk olarak konuşma içinde söylenenleri özetleyerek dinleyicilerin belleklerini tazelemek gerekir ve bu işlem sadece *sonsöz* için değil, konuşmanın her bölümü için oldukça yararlıdır. Yargısal söylev söz konusu olduğunda ise konuşmacı, dinleyicilere

sadece nelerden bahsettiğini hatırlatmakla kalmamalı, aynı zamanda duygularına hitap ederek onları, kendi tarafına çekmeli ve rakibine karşı kışkırtmalıdır (1444b. 22 - 1445a. 30 arası). "Dinleyicileri kendi tarafına çekmek ve rakine karşı kışkırtmak". *Giriş* bölümünde dinleyicinin iyi niyetini kazanmak için konuşmacıya aşağı yukarı aynı şeyler söylenmişti. O halde bu ikisi arasındaki fark nedir? Cicero *Brutus* yapıtında (128-129) buna açıklık getirir. *"Bir konuşmacının iyi kullandığı takdirde, insanları konuşmasına hayran bırakabileceği iki şey vardır. Bunlardan ilki, - ki buna Yunanlılar* ἠθικὸν *derler - insanların yapısına ve kişiliğine, geleneklerine ve hayatın tüm alışkanlıklarına ilişkindir. İkincisi ise - bunu da* παθητικόν *olarak adlandırırlar – ruhları (duyguları) harekete geçirir ve altüst eder. Konuşma sadece bu kısımda en üst düzeye çıkar. İlki naziktir, hoşa gider ve iyi niyet elde etmek için hazırlanır. İkincisi ise sert, ateşli, harekete geçiricidir ve davayı rakibin elinden zorla çekip alır. Hızla uygulandığı zaman hiçbir şekilde karşı konulamaz. Benim yeteneğim orta karardır, hatta daha bile az. Ancak ben daima saldırgan bir üslup kullandım ve bu sayede rakiplerimi genellikle alt ettim…."*[118]

De Inventione ve *Rhetorica Ad Herennium* yapıtları *sonsöz* için *conclusio* sözcüğünü kullanır. Ancak *De Inventione*'den farklı olarak *Rhetorica Ad Herennium*'un yazarı *olağan giriş*, *anlatı* ve en güçlü kanıttan sonra da *sonsöz*

[118] ἦθος ve πάθος kavramlarının karşılaştırılması için ayrıca bkz. Halm K., *Rhetores Latini Minores*, Leipzig, Teubner,1863, s. 503.

kullanılabileceğini belirtir. Her iki yapıta göre *sonsöz* üç bölümden oluşur[119]: *Enumeratio, indignatio*[120]*. ve conquestio*[121].

a. Enumeratio[122] *- Özetleme*

Cicero'ya göre *özetleme* (*Inv*.I.98), konuşma içinde farklı farklı yerlerde tartışılan noktaların biraraya getirilmesi ve dinleyicinin belleğini tazelemek amacıyla bu noktaların bir başlık altında sunulmasıdır. Quintilianus'a göre, Yunanlıların ἀνακεφαλαίωσις[123] dedikleri *özetleme*, yargıcın belleğini tazelemeye ve tüm davayı yeniden göz önüne sermeye yarar. Özetlenen konuların yargıç üzerindeki etkisi tek tek küçük olmasına karşın, konuların biraraya toplanmasıyla oluşacak etki büyüktür (*Inst*.VI.i.1). Geleneksel retorikte *özetleme* yapılırken, dikkat edilmesi gereken ilkeler aşağı yukarı aynıdır[124]. Konuşmacı, *özetleme*sini belirli bir kurala veya sisteme göre hazırladığı izlenimini uyandırmamak için zaman zaman farklı *özetleme* biçimlerine başvurmalı ve konuları en ince ayrıntısına kadar tekrarlamamalıdır. Bu sayede, yapacağı tekrarın dinleyicide yaratacağı sıkıntıdan kurtulabilir. Dolayısıyla konuşma içinde tartışılan konulara birer birer değindikten sonra, bu konularla ilgili ileri sürülmüş savların üzerinden kısaca geçmek daha kolay ve uygun bir yoldur. Ancak kimi zaman konuşmacı, *bölümleme* (*partitio*) aşamasında konuşacağına dair söz verdiği konuları dinleyicilere hatırlatarak ve herbir konuyu ne şekilde kanıtladığını onlara

---

[119] *Inv*.I.98; *Her*.II.47 ayrıca bkz. Quint. *Inst*.VI.i.1
[120] *Her*.II.47-50 ve *Part*.52'de *amplificatio* sözcüğü kullanılır.
[121] *Her*.'un yazarı (II.47) *commiseratio*, Cicero (*Or*.130) *miseratio* sözcüğünü kullanır.
[122] Cicero, zorunlu kanıt türü olarak da *enumeratio* (*olasılıkları sıralama*) sözcüğünü kullanır . bkz. s.57. İki sözcüğü birbirinden ayırmak için burada *özetleme* sözcüğünü kullanmayı yeğledik.
[123] Aristoteles (*Rhet*. 1419b) ve *Rhetorica Ad Alexandrum*'un yazarı (1444b) ἀνάμνησις sözcüğünü kullanır (ἀναμιμνήσκω).
[124] Arist. *Rhet*. 1419b-1420a; Cic. *Inv*. 98-100; *Her*.II.47; Ayrıca bkz. Quint.*Inst*.VI.i.1-5

göstererek *özetleme*ye başlayabilir. Örneğin: "Konuşmamın başında müvekkilimin masum olduğunu kanıtlamak için iki nokta üzerinde duracağımı söylemiştim. Birinci nokta karşı tarafın kötü niyetli olduğu, ikincisi de ilk olarak karşı tarafın saldırdığı idi. Karşı tarafın kötü niyetli olduğunu olaydan önce etrafa yaydığı söylentiler, yaptığı hazırlıklar ve yapılacak işten elde edeceği kazançları göstererek kanıtladım. Daha sonra müvekkilime saldırmak için nasıl tuzak kurduğunu, olay yerine önceden gelerek avantajlı bir yeri nasıl zaptettiğini vb. göstererek ilk olarak karşı tarafın saldırdığını kanıtladım." Kimi zaman da konuşmacı rakibin savlarıyla kendi savlarını biraraya getirerek *özetleme* yapabilir. Örneğin: " Rakibim bu konu hakkında şunları şunları iddia etti, ben ise şunları şunları söyleyerek veya bunları göstererek onun iddialarına yanıt verdim." Bu yöntemi kullandığı zaman konuşmacı, kendi savlarını nasıl güçlendirdiğini, rakibininkileri nasıl zayıflattığını dinleyicilere hatırlatır. Bazen de konuşmacı *özetleme*sini üçüncü kişinin ağzından yapar. Örneğin: "şimdi atalarımız burada olsalardı, şunları şunları kanıtladığıma göre onlara ne söyleyecektin?" Konuşmacı bu sayılan yöntemleri kullanarak *özetleme* yaptığı takdirde *sonsöz*e canlılık kazandırabilir.

Yaptığı *özetleme*den sonra konuşmacı, davadaki olguları abartarak (*amplificatio*-αὔξησις) dinleyicilerin rakibe karşı öfke (*indignatio*- δείνωσις), müvekkiline karşı merhamet duymasını (*conquestio*- ἔλεος, οἶκτος) sağlar. *Rhetorica Ad Herennium*'un yazarının *indignatio* yerine *amplificatio*, *conquestio* yerine de *commiseratio* sözcüğünü kullandığını görürüz (II.47). Ancak, öfke (*indignatio*) ve merhamet (*commiseratio*), abartma (*amplificatio*) işlemi sonucun-

da konuşmacının dinleyicide yarattığı duygular olduğu için Cicero'nun yaptığı sınıflandırma bizce daha doğrudur (*Inv*.I.98)

b. *Indignatio* : Öfkelendirme

Indignatio (*öfkelendirme*) dinleyicide, rakibe veya bir olaya karşı büyük bir öfke veya tepki oluşmasını sağlayan kışkırtıcı konuşmadır[125]. Cicero, kanıtların güçlendirilmesi aşamasında (*confirmatio*) sıraladığı konu başlıklarının (*loci ex persona et negotiis*) olguları abartmak için konuşmacıya gerekli malzemeyi sağlayacağını söyler (*Inv*.I.100). Bu konu başlıklarına ek olarak on beş konu başlığı daha verir[126]. Buna göre dinleyicilerde rakibe karşı öfke ve tepki şu konu başlıkları kullanılarak elde edilebilir (*Inv*.101-105):

1) Konuşmacı, yetkinliği en üst düzeyde olması gereken kişilerin tartışılmakta olan konuya ne kadar büyük bir önem verdiğini ve özen gösterdiğini dile getirdiği zaman, o kişilerin etkisini kullanarak öfke uyandırabilir (*ab auctoritate*). Örneğin, tanrılar, yazgı, kehanetler, kahinler, alametler, mucizeler, atalar, krallar, toplum, milletler, bilge insanlar, senato, halk ve yasa yapıcıların etkisi kullanılabilir[127].

2) Konuşmacı, öfke uyandırmaya çalıştığı olaydan kimlerin etkilendiğini duygulu bir biçimde vurgulayabilir. Eğer olaydan, toplumun tamamı veya büyük bir kısmı etkileniyorsa, son derece acımasız, birinci konu başlığında sayılan yetkin kişiler etkileniyorsa, son derece yakışıksız, zeka, beden ve yazgı bakımından bize denk

---

[125] "*Indignatio est oratio per quam conficitur ut in aliquem hominem magnum odium aut in rem gravis offensio concitetur.*" (*Inv*.I.100)
[126] *Rhetorica Ad Herennium*'da on konu başlığı verilir (II.48-49).
[127] *Her*.II.48

kişiler etkileniyorsa, son derece adaletsiz, bizden aşağı kişiler etkileniyorsa son derece küstahça bir davranış olduğu söylenebilir[128].

3) "Başkaları da aynı şeyi yaparsa, ne olacak?" diye sorarak ya da yapılan harekete göz yumulursa diğer insanların da aynı suçu işleyeceğini belirterek öfke uyandırılabilir [129].

4) Birçok kişinin verilecek kararı sabırsızlıkla beklediğini, işlenen suçtan bir tek kişi bile yakayı sıyıracak olursa, bu kararın benzer davalara emsal teşkil edeceğini gösterilebilir[130].

5) Diğer davalarda gerçek öğrenildiği zaman kararın değiştirilebileceği, yapılan yanlıştan dönülebileceği, ancak o anda görülmekte olan davada bunun mümkün olmadığı, yargıçların vereceği herhangi bir yanlış karardan dönüş olmadığı gösterebilir[131].

6) Suçun kasıtlı olarak işlendiği kanıtlandıktan sonra, kasıtsız işlenen suçların affedilebileceği, kasıtlı olanlara ise asla göz yumulmaması gerektiği belirtilebilir[132].

7) Kişinin güç ve zenginliğini kullanarak zalim, iğrenç ve tiranlara yakışır bir suç işlediği, böylesi bir suçun yasalar ve adaletle kesinlikle bağdaşmadığı söylenerek öfke uyandırılabilir [133].

---

[128] *Her*.II.48
[129] *Her*.II.48
[130] *Her*.II.48
[131] *Her*.II.48
[132] *Her*.II.49; *Alex*.1427a,1-5
[133] *Her*.II.49

8) Söz konusu suçun sıradan olmadığı, en cüretli, en vahşi, en barbar insanların bile böyle bir işe kalkışmadığı söylenebilir [134].

9) Toplumun suç olarak gördüğü diğer hatalarla karşılaştırılarak söz konusu suçun ne kadar korkunç ve utanç verici olduğu gösterilebilir. Örneğin adam öldürmekle fırından ekmek çalmak arasındaki fark gösterilebilir. Birinci suçun çıkar elde etmek amacıyla, ikincisinin ise sadece yoksunluktan kaynaklandığı söylenilebilir [135].

10) Olay anında yapılanlar ve izleyen zamandaki gelişmelerin tümü biraraya getirilerek herbirinin kötü yanları anlatılabilir. Bu anlatımda olayları yargıçların gözünde yeniden canlandırabilecek bir dil kulanılmalıdır [136].

11) Suçun, hiç beklenmedik bir kişi tarafından ve biri o suça yeltenmiş olsa bile, onu engelleyeceği düşünülen kişi tarafından işlendiği gösterilebilir.

12) Böylesi bir olayın daha önce hiç kimsenin başına gelmediğini, ilk defa kendisinin veya müvekkilinin böylesi bir durumla karşı karşıya kaldığını söyleyebilir.

13) Konuşmacı haksız yere hakarete maruz kaldığını söyleyerek, kibirliliğe ve küstahlığa karşı dinleyicide öfke uyandırabilir.

14) Dinleyicilerden kendilerini konuşmacının yerine koymaları istenebilir. Eğer olay çocuklarla ilgiliyse, kendi çocuklarını, eşlerle ilgiliyse kendi eşlerini, yaşlılarla ilgiliyse, kendi atalarını ve ana-babalarını düşünmeleri sağlanabilir.

15) Hasımların ve düşmanların bile başımıza gelenleri bize layık görmediği söylenebilir.

---

[134] *Her*.II.49
[135] *Her*.II.49
[136] *Her*.II.49

***Conquestio*: Acındırma**

Conquestio (*acındırma*), öfkelendirmenin aksine, dinleyicilerin merhamet duymasını sağlayan konuşmadır [137]. Cicero, merhamet duygusu uyandırmada çağdaşlarına oranla daha başarılı olduğunu şu sözlerle ifade eder[138]: "Neden *acındırma* hakkında konuşmalıyım? Çünkü ondan bir çok konuşmamda yararlandım. Bir davayı çok sayıda kişiyle savunuyor olsak bile *sonsöz*ü her zaman bana bırakırlardı. Bu konuda zekam değil, acındırma yeteneğim sayesinde diğerlerine üstünlük sağlamış görünüyordum."

Cicero'ya göre (*Inv*.I.106), dinleyicilerin merhamet duyması için konuşmacı öncelikle, yazgının insanoğlu üzerindeki gücünü ve bu güç karşısında insanoğlunun zayıflığını açığa vuran beylik deyişleri (*loci communes*) kullanarak onların kalplerini yumuşatmalı ve dinleyicileri bağışlayıcı duruma getirmelidir. Çünkü bir başkasının kötü yazgısına tanık olduğunda insanlar, aslında kendilerinin ne kadar zayıf olduğunu düşüneceklerdir. *Acındırma* için *Rhetorica Ad Herennium*'un yazarı on (II.50), Cicero ise onaltı konu başlığı verir (*Inv*.I.106-109). Bunlar:

1) Kişinin eskiden refah içindeyken şimdi ne kadar kötü duruma düştüğü gösterilir.

2) Kişinin geçmişte ne kadar kötü durumda olduğu, şu anda başına gelen ve gelecekte onu bekleyen felaketler gösterilir.

---

[137] "*Conquestio est oratio auditorum misericordiam captans*." (*Inv*.I.106)
[138] *Bru*.130, *miseratio* sözcüğünü kullanır.

3) Kişinin başına gelen felaketlerin evrelerinden teker teker yakınılır. Örneğin, bir oğulun ölümüne hayıflanılıyorsa, babanın çocuğuna olan sevgisi, oğlunun geleceği için duyduğu endişe ve umut, eğitimi için verdiği uğraş ve benzer durumlara değinilmesi dinleyicide merhamet uyandırır.

4) Maruz kalınan çirkin, aşağılık ve onur kırıcı olaylar öne çıkarılır ve yaş, soy, saygınlık v.b. bakımından bunların hiç hak edilmediği dile getirilir.

5) Kişi hak etmediği davranışları dinleyicinin gözünde canlandıracak şekilde sunar. Bu sayede sadece konuşmacının kullandığı sözcükler değil, dinleyicinin olayı tekrar yaşıyormuş gibi hissetmesi de dinleyiciyi merhamet duymaya itecektir.

6) Kişinin, bütün beklentilerin aksine, üzüntü içinde olduğu gösterilir. Daha sonra yaptığı şeyin, hiçbir yararı dokunmadığı gibi, onu son derece üzüntü verici bir duruma düşürdüğü de belirtilir.

7) Konuşmacı dinleyicilere dönüp, onlardan, kendisine baktıklarında, çocuklarını, ana-babalarını ve sevdiklerini düşünmelerini isteyebilir.

8) Olmaması gereken bir şeyin olduğu veya olması gereken bir şeyin olmadığı söylenebilir. Örneğin, " yanında değildim, onu göremedim, son nefesini verirken yanında olamadım" ya da " düşmanlarının elinde can verdi, yabancı bir toprakta utanç verici bir şekilde yatıyor, hem de gereken cenaze törenleri yapılmadan, cesedi yabanıl hayvanlara yem oluyor, ölümünde tüm insanların hak ettiği şerefden bile yoksun."

9) Cansız ve dilsiz varlıklara gönderme yapılabilir. Örneğin, "Eğer bunları taşa söylemiş olsaydım, yumuşardı."

10) Kişinin çaresizliği, zayıflığı ve yanlızlığı gösterilir.

11) Konuşmacı, çocuklarının, akrabalarının, veya kendi bedeninin gömülmesini veya bu tür bir şeyi dinleyiciye salık verebilir.

12) Sevdiklerinden koparıldığı için yakınabilir.

13) Hiç ummadığı insanlar tarafından kötü davranışa maruz kaldığı için yakınabilir.

14) Alçak gönüllü ve itaatkar bir dil kullanarak dinleyicilere kendisini bağışlamaları için yakarabilir.

15) Sızlandığı şeyin kendisinin değil, değer verdiği insanların kötü yazgısı olduğunu gösterebilir.

16) Yüreği, başka insanlara karşı merhametle dolu olmasına karşın, yüceliğinden ve metanetinden hiçbir şey kaybetmediğini, ne olursa olsun bu şekilde kalacağını gösterebilir. Çünkü, merhamet uyandırma söz konusu olduğunda, erdem ve yücelik, basitlik ve yakarmaya oranla çoğu kez daha etkilidir.

Konuşmacı bu konu başlıklarını kullanarak dinleyicinin müvekkiline acımasını sağlayabilir. Ancak bunu başardığını anladığı zaman, acındırmayı daha fazla uzatmamalıdır. Bu nedenle *Ad Herennium*'un yazarı ve Cicero, Apollonius Molon'un aynı deyişini örnek verir:

"Hiçbir şey gözyaşından daha çabuk kurumaz."[139]

[139] Bu deyiş için bkz. G.D.Kellogg, "Study of a Proverb Attributed to the Rhetor Apollonius" , *AJP* no: 28 ,1907, s. 301-310

Çalışmada Ele Alınacak Söylevler

***Ameria*lı Roscius Savunması:**

Cicero'nun elimize geçen mahkeme konuşmaları arasında zaman dizini bakımdan ikinci sırada yer alan *Ameria*lı Roscius savunması İ.Ö.80 yılına tarihlenir. Kendisine büyük bir ün kazandıran bu savunma (*Bru*.312.) Sulla'nın diktatörlüğü zamanında gerçekleşmiştir. İ.Ö.82 yılında Roma'yı Marius taraftarlarından geri alan Sulla, kendisini diktatör ilan etmiş ve ardından çıkardığı kanunlarla oligarşik yönetimi canlandırmaya çalışmıştır. Yargısal alanda da bir takım düzenlemelere gitmiş, Gracchuslar zamanında atlıların eline geçen jürideki çoğunluğun yeniden senatörlerin eline geçmesini sağlamıştır. Sulla aynı zamanda düşmanlarını da cezalandırır. Forum'a asılan kara listelere (*proscriptio*) öldürülecek kişilerin adları yazılmış ve bu kişileri öldürecek insanlara ödül vadedilmiştir. Devlet tarafından adı kara listeye alınan kişilerin mallarına el konmuş, ardından bu mallar açık arttırmayla isteyene satılmıştır. Kara liste uygulaması resmi olarak 1 Haziran 81'de sona ermiştir. Bu tarihten birkaç ay sonra baba Sextus Roscius akşam yemeğinden dönerken Roma'da öldürülmüştür. Baba Roscius öldürüldükten sonra akrabaları olan Titus Roscius Magnus ve Titus Roscius Capito, Sulla'nın adamı olan Chrysogonus ile anlaşarak aralarında ortaklık kurmuşlardır. Chrysogonus, baba Roscius'un adını öldürüldükten sonra kara listeye eklemiş, daha sonra mallarına el konarak satışa çıkarılmıştır. Chrysogonus bu malları oldukça uygun fiyata satın almıştır. Ancak oğul Roscius babasının mallarının peşini bırakmaz. Oğul Roscius'un kendileri için sorun yaratacağını anlayan ortaklar Gaius Erucius adında bir suçlayıcı bulurlar ve oğul Roscius'u babasını öldürmekle (*parricidium*) suçlarlar. İ.Ö.80 yılında görülen davada Gaius Erucius ve Titus Roscius Magnus tarafından suçlanan

oğul Roscius'u Cicero savunur. Marcus Fannius'un başkanlık ettiği dava oğul Roscius'un beraatiyle sonuçlanır.

Aslında Erucius'un yapmış olduğu suçlama aynı zamanda bir açmazı da içinde barındırır. Çünkü eğer baba Roscius'un adı ileri sürüldüğü gibi kara listeye alınmışsa, oğlunun onu öldürmesi suç olamaz, aksine yaptığı için ödüllendirilmesi gerekir. Eğer adı kara listeye alınmamışsa, malları nasıl olur da açık arttırmayla satılabilir? Çünkü yasaya göre, sadece adı kara listeye alınan veya düşman hattında can veren kişilerin malları bu şekilde satılabilir. Suçlamayı yapan kişiler bu basit noktayı gözden kaçıracak kadar dikkatsiz olamazlar. O halde davanın açılmasıyla ilgili Cicero'nun değinmediği, bizim de bilemediğimiz bir nokta olduğunu kabul etmeliyiz[140].

Olağanüstü koşullar altında gerçekleşmesi bakımından bu davanın önemi büyüktür. Cicero'nun da söylediği gibi (*De Off.*2.51), savunma konuşmaları son derece büyük bir şöhret ve yetkeyi (*auctoritas*) beraberinde getirir, özellikle güçlü birinin suçladığı ve sıkıştırdığı birine yardım etmişse, konuşmacı daha da ün kazanır. Sextus Roscius davasını gücünün doruğundaki Sulla'ya karşı kazanılmış bir zafer olarak nitelemesinin[141] nedeni de bu olsa gerek. Cicero, bu dava sonuçlandıktan kısa bir süre sonra, sağlını tehdit eden konuşma biçimini değiştirmek için *Asia*'ya gittiğini söyler (*Bru.*314). Plutarkhos'a göre (*Cic.*3) bu sadece bahanedir, yolculuğun gerçek nedeni, Cicero'nun Sulla'dan korkmasıdır. Ne olursa olsun, içinde bulunulan

[140] Konuyla ilgili yorumlar için bkz. Butler, S., "*The Hand of Cicero*" Routledge, 2002, New York, s. 15

[141] Savunmayı incelemeyen birinin Cicero'nun bu söylediklerine kolayca inanması mümkündür. Ancak gerçekte durum söylediğinden oldukça farklıdır. Çünkü, savunma boyunca Cicero Sulla'yı bu olaylardan soyutlamak için özel bir çaba sarf eder.

koşullar düşünüldüğünde Cicero'nun büyük bir cesaret ve ustalıkla bu savunmayı yaptığını kabul etmek gerekir. Müvekkilini kurtarmakla kalmamış, gerçek suçluları da ortaya çıkarmıştır.

Hiç kimsenin Roscius'un avukatlığını üstlenmek istememesinden[142] de anlaşılacağı gibi Cicero'nun önünde zor bir dava durmaktadır. Çünkü ebeveyn cinayetinin içinde barındırdığı çirkinliğin (*turpitudo*) savunma yapmayı güçleştirmesinin yanında, zaman şartları da insanların yüreklerine korku salmaktadır. Hiç şüphe yok ki Sulla'nın adamı olarak bilinen Chrysogonus'un bu davada taraf olması da önemli bir unsurdur. Üstelik avukatlık yaşamına daha yeni adım atmakta olan Cicero, duruşmalarda o ana kadar pek de görünmemiş, henüz 26 yaşında bir gençtir.

Cicero, davayı ele aldığı zaman anlaşmazlığı oluşturacak *temel sorun*u, oğul Roscius'un babasını öldürdüğünü reddederek *constitutio coniecturalis* türüne sokmuştur.

Milo Savunması:

Cicero, İ.Ö.52 yılında görülen bu davada eski düşmanı Clodius'u öldürmekle suçlanan yakın dostu Titus Annius Milo'yu savunmuştur. Milo savunması çağdaş yazarlarca retorik sanatının kullanımı bakımından Cicero'nun savunmaları arasında baş yapıt olarak görülür. İ.S. 1.yüzyılda yaşamış olan Quintus Asconius Pedianus'un bu savunma üzerine yaptığı açımlama sayesinde davanın her aşamasıyla ilgili

[142] *Rosc.* 1

ayrıntılı bilgi edinebiliyoruz. Ancak Asconius'un davayla ilgili sözlerine geçmeden önce Cicero ve Milo'nun, Clodius'a karşı düşmanlığına kısaca değineceğiz.

Cicero ile Clodius arasında eskiden beri süregelen bir düşmanlık vardır. Plutarkhos'a göre (*Cic*.30) Clodius, Caesar'ın da kendisini kışkırtmasıyla, Cicero'yu, Catilina olayına karışanları mahkemeye çıkarmadan idam ettirdiği gerekçesiyle mahkemeye vermiş ve sonrasında onu sürgüne göndermek için elinden geleni yapmıştır. Cicero'nun sürgüne gitmesini sağladıktan sonra evini yakmış ve evin arazisine Özgürlük Tanrıçası'nın bir heykelini diktirmiştir. İ.Ö. 57 yılında halk temsilcisi olan Milo, Cicero'yu sürgünden geri çağırmak için çalışırken karşısında yine Clodius ve çetesini bulmuş, onlara karşı koyamayacağını anlayınca, Cicero'nun arkadaşlarının da tavsiyesiyle kendi çetesini oluşturmuştur. Bu tarihten itibaren Milo ve Clodius'un çeteleri Roma sokaklarında sürekli çatışmış ve bu çatışma 4 Ekim'de Cicero'nun sürgünden dönüşüne kadar sürmüştür. Milo şiddet kullandığı gerekçesiyle Clodius'u mahkemeye vermiş, ancak Clodius ertesi yılın *aedilis*i şeçilince bu suçlamadan kurtulmuştur. İ.Ö.56 yılında bu sefer Clodius Milo'yu mahkemeye vermiş, ancak Pompeius ve Cicero'nun da desteğini alan Milo'nun duruşması çetesi tarafından yarıda kesilmiş ve tamamlanamamıştır. Aynı yılın Nisan ayında Luca'da yaptıkları toplantı sonucu Pompeius, Crassus ve Caesar ittifaklarını yenilemişler ve bu ittifak siyasi dengeyi değiştirmiştir. Clodius, Pompeius'la yeniden biraraya gelmiş, ancak Milo ve Cicero'yla olan kavgası devam etmiştir. İ.Ö.53 yılında, Milo konsül, Clodius ise praetor seçilmek için adaylığını koyar. Ancak seçimler çıkan olaylar nedeniyle bir türlü yapılamaz ve İ.Ö. 52 yılına sarkar.

Cicero'nun savına göre[143] halkın büyük bir kısmı konsüllük için Milo'yu desteklemektedir ve bunu gören Clodius, Milo'nun konsüllüğü sırasında *praetor* olursa, istediklerini yerine getiremeyeceğini bilmektedir. Bu nedenle adaylığını kanuna aykırı bir şekilde bir sonraki yıla taşır. Sonuç olarak Milo ve Clodius arasındaki çatışma, 18 Ocak 52'de Clodius'un Milo ve adamları tarafından Appia yolunda öldürülmesine kadar devam etmiştir.

Asconius'un aktardığına göre (33C), cinayetten kısa bir süre sonra Clodius'un cesedi Roma'ya getirilir ve teşhir edilmek amacıyla Forum'a götürülür. Burada yapılan konuşmalar sonucu galeyana gelen Clodius taraftarları cesedi senato binasına taşır ve binanın içinde bulunan sıralar, sandalyeler ve evrakları kullanarak cesedi yakar. Ancak bu sırada senato binası (*curia*) ve bitişiğindeki *Basilica Porcia* da alev alır ve yanar. Daha sonra aynı kalabalık, seçim yapılamadığı için göreve getirilen (*interrex*) Marcus Lepidus ve o sırada kendi isteğiyle kentten uzaklaşmış olan Milo'nun evlerine saldırır, ama atılan oklarla püskürtülürler. Daha sonra Libitina[144] koruluğundan aldıkları *fasces*i önce Scipio ve Hypsaeus'un evine, daha sonra da Gn. Pompeius'un evine götürürler ve orada onun konsül veya diktatör olması için bağırırlar.

Senato binasının yanması, halkta Clodius'un öldürülmesinden daha büyük bir öfke uyanmasına neden olur. Kendi isteğiyle sürgüne gitmeyi düşünen Milo, bundan cesaret alarak o akşam Roma'ya döner ve kendisine oy verecek herbir kişiye açık açık 1000 *as* vererek seçim çalışmalarını sürdürür. Birkaç gün sonra halk temsilcisi

---

[143] *Mil.* 25
[144] Cenaze tanrıçası

Marcus Caelius bir halk toplantısı düzenler ve Milo'yu savunur. Bu toplantıda Cicero ve Caelius, Clodius'un Milo'ya tuzak kurduğunu ileri sürerler. Bu arada senato, seçim yapılamaması nedeniyle kısa süreli görev alan kişinin (*interrex*), halk temsilcilerinin ve *proconsul* olarak kent dışında beklemekte olan Pompeius'un devlete zarar gelmesini engellemek için önlem almasına karar verir (34C). Bunun üzerine Pompeius asker toplamaya, Clodius taraftarları ise yasal işlemlere başlar. Milo'nun ve karısı Fausta'nın köleleri, Clodius'un yeğenleri Appius Claudius Pulcherler[145] tarafından mahkemeye çağırılır. Cinayetten otuz gün sonra Quintus Metellus Scipio konuyu senatoya taşır ve Milo'nun aleyhine bir konuşma yapar. Bu arada halk, yeniden düzeni sağlamak göreviyle Pompeius'un tek başına diktatör seçilmesi için senatoya baskı yapmaktadır (35C). Diktatörlüğün tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini düşünen senato bir karar alarak Pompeius'u Servius Sulpicius ile birlikte Mart ayının başında konsüllük görevine getirir (36C). Pompeius, göreve başladıktan 3 gün sonra senatoya iki yeni yasa tasarısı sunar. Bunlardan birincisi (*lex Pompeia de vi*), Appia yolunda meydana gelen olaylar, senato binasının yakılması ve Marcus Lepidus'un evine yapılan saldırıyla, ikinci yasa ise (*lex Pompeia de ambitu*), seçimlere hile karıştırma ile ilgilidir. Milo'nun sadık destekçisi Caelius bu yasa tasarılarına itiraz edince, Pompeius bu tasarılar reddedilirse devletin esenliğini silahla sağlayacağını söyler. Duruşmaya başkanlık yapacak kişinin konsüllük yapmış kişilerin oylarıyla belirleneceği konusunda bir madde içeren bu yasa teklifleri oylanır ve kabul edilir (38C). Yapılan seçim sonucu Lucius Domitius Ahenobarbus duruşma başkanlığına atanır. Daha sonra Pompeius, duruşmada karar verecek yargıçların kimler olacağıyla ilgili bir teklif sunar. Hemen ardından iki Appius Claudius,

[145] Clodius'un kardeşi Gaius Claudius'un aynı ismi taşıyan iki oğlu.

Pompeius'un çıkarttığı yasalara dayanarak Milo'yu Clodius'a tuzak kurmak ve seçimlere hile karıştırmakla, Fulvius Publius Neratus ise Licinia yasasına[146] dayanarak yasadışı birlik oluşturmakla (çete kurmakla) suçlar. Son iki suçlama Milo'nun Clodius'u öldürmekten suçlu bulunacağı ve dolayısıyla diğer iki duruşmada görünemeyeceği beklentisiyle yapılmıştır (39C).

Asconius'tan öğrendiğimize göre duruşma 4 Nisan 52'de yapılmış ve dört gün sürmüştür. Ancak gerçek duruşmadan önce mahkemenin işleyişiyle ilgili bir takım kararlar alınmıştır. Bu kararlara göre suçlama tarafı Milo'nun köleleri arasından istediği kadarını sorgulama için çağırabilecek, ilk üç gün boyunca tanıkların ifadeleri alınacaktır. Bu ifadeler asıl duruşmada karar verecek yargıçlar tarafından onaylanacak, dördüncü gün bütün yargıçlar hazır bulunacak ve üzerinde yargıçların adlarının bulunduğu toplar savunma ve suçlama tarafının huzurunda kontrol edilecektir. Ardından davada karar verecek 81 yargıç kurayla belirlenecek ve seçilenler yerlerine oturacaktır. Konuşmalarını yapmak için suçlama tarafına iki, savunma tarafına ise üç saat süre verilecektir. Ardından yargıçlar arasında karar için yapılan oylamadan önce, suçlama ve savunma tarafına diledikleri 15 yargıcı reddetme hakkı verilecek, kalan 51 yargıcın kullandığı oylarla bir karar verilecek ve bu karar ilan edilecektir.

Alınan bu kararlar gereği ilk gün suçlama tarfının tanığı Gaius Causinius Schola dinlenir (40C). Schola verdiği ifadede olay günü Clodius'un yanında olduğunu ve can verirken duyduğu korkuyu olabildiğince abartılı bir biçimde anlatır.

---

[146] *lex Licinia de sodaliciis*

Ardından davada Cicero'yla birlikte çalışan Marcus Marcellus, Schola'yı sorgulamaya başlar, ancak etrafını çeviren Clodius taraftarlarının baskısından ve bağırışmalarından korkarak, mahkeme başkanı Domitius'un kürsüsüne sığınır. Bunun üzerine Marcellus ve Milo Domitius'tan mahkemenin esenliği için silahlı koruma isterler. Bu sırada Gn. Pompeius hazine binasının önünde bağırışmalardan dolayı endişe içinde beklemektedir. Domitius'un ricası üzerine Pompeius, ertesi gün silahlı muhafızlarla birlikte Forum'a geleceği konusunda söz verir ve ertesi gün bu sözünü tutar. Bu durum Clodius taraftarlarının gözünü korkutur ve sonraki iki gün boyunca tanıkların sorgulanmasını sessizlik içinde izlerler. Tanıklar Cicero, Marcellus ve bizzat Milo tarafından sorgulanır. Üçüncü gün öğleden sonra iki civarında oturuma son verilir. Daha sonra Titus Munatius bir halk toplantısı düzenler ve halkı Forum'u doldurmaları, Milo'nun kaçmasına engel olmaları, oylarını vermekte olan yargıçlara kendi düşüncelerini ve acılarını hissettirmeleri için kışkırtır.

Duruşmanın son günü olan 7 Nisan'da kentteki bütün dükkanlar kapalıdır (41C). Pompeius Forum'a ve Forum'un bütün girişlerine muhafızlar göndermiş, kendisi de hazine binası önündeki yerini almıştır. Şafak vakti 81 yargıç kura ile şeçilir. Sabah dokuzdan önce yaşça büyük olan Appius Claudius Pulcher, Marcus Antonius ve Publius Valerius Nepos'tan oluşan suçlama tarafı konuşmalarına başlarlar ve yasanın izin verdiği süre olan iki saat boyunca savlarını mahkemeye sunarlar. Savunma tarafında ise Cicero tek başına bu savlara yanıt verir. Bazıları, Cicero'nun savunmasını Clodius'un ölümünün devletin çıkarına olduğu savı temelinde yapması gerektiğini söylese de, Cicero bunu dikkate almaz. Suçlama tarafı Milo'nun öldürmek için Clodius'a tuzak kurduğunu ileri sürünce, Cicero

onların bu savını kullanır ve suçlama tarafının iddiasının aksine Clodius'un Milo'ya tuzak kurduğunu ileri sürerek bütün savunmasını bu temel üzerinde kurar. Asconius'a göre Clodius ve Milo'nun Appia yolunda karşılaşması yalnızca rastlantıdır.

Her iki taraf da konuşmasını bitirdikten sonra (53C), senatörlerden, atlı sınıfından ve hazine yetkilililerinden (*tribuni aerarii*) beşer yargıcı reddeder. Daha sonra oylama yapılır ve on iki senatör Milo'yu suçlu bulur, altı senatör ise suçsuz, atlı sınıfına mensup yargıçlardan on üçü suçlu, dördü suçsuz, hazine yetkilililerinden oluşan yargıç grubundan on üçü suçlu, üçü ise suçsuz bulur. Sonuç olarak otuz sekize karşı on üç oyla Milo, Clodius'u öldürmekten suçlu bulunur. Asconius'a göre yargıçlar olay sırasında, Clodius'un Milo'nun haberi olmadan yaralandığına, ancak yaralandıktan sonra sığındığı handa onun emriyle öldürüldüğüne ikna olmuşlardır. Ertesi gün Milo seçime hile karıştırmaktan, birkaç gün sonra da yasaya aykırı olarak birlik oluşturmaktan suçlu bulunmuş ve Massilia'ya[147] sürgüne gitmiştir.

Cicero'nun duruşmadaki tutumuna gelince, bunun için farklı yorumlar yapılmıştır. Asconius'a göre (42C), Clodius taraftarlarının bağırışmaları Cicero'nun alışılmışın aksine kararlılıktan uzak bir konuşma yapmasına neden olur. Plutarkhos'a göre (*Cic*.35), Milo, silahlı muhafızları birden bire karşısında görünce Cicero'nun iyi bir savunma yapamayacından korkarak, onu korunaklı bir tahtırevan içinde duruşmaya gelmeye ve yargıçlar yerlerini alıp duruşma başlayana dek dışarı çıkmamaya ikna etmiş, buna karşılık Cicero, tahtırevandan çıkıp da Pompeius'u ve

[147] Bugünkü Marsilya

Forum'un her yanında parıldayan silahları görür görmez titremiş ve kelimeler ağzından güçlükle dökülebilmiştir. Dio Cassius ise daha da olumsuz bir yorum yapar (XL.54.2). Ona göre, Cicero, Pompeius'u ve askerlerini gördüğü zaman telaştan ne yapacağını şaşırmış, önceden hazırladığı hiçbir şeyi söyleyememiş, sesi çatallanmış ve konuşmasına güçlükle başlayabilmiştir. Cicero ise *De Optimo Genere Oratorum* yapıtında (10) Lysias ve Demosthenes'in aynı koşullar altında Milo'yu savunacaklarını düşünseler, davanın yapısı nedeniyle değil, aksine kendi yeteneklerinden dolayı hitabet güçlerini sınırlayacaklarını söyler.

Bugün elimizde olan savunma, Cicero'nun bir çok savunması gibi duruşma sırasında yaptığı asıl konuşma değildir. Cicero davadan kısa bir süre sonra konuşmasında bir takım düzeltmeler yaparak yeniden yayımlamıştır. Asconius (42C) ve Quintilianus (*Inst*. IV.iii.17) asıl mahkeme konuşmasını bilmektedirler. Dio Cassius (XL.54.3), Cicero'nun elimizdeki metni yazmayı bitirdiği zaman bir kopyasını sürgündeki Milo'ya gönderdiğini, buna karşılık Milo'nun da "bu savunmayı iyi ki mahkemede yapmamışsın, yoksa şu an Massila'nın güzel sahillerini göremezdim" dediğini aktarır.[148] Biz bu çalışmamızda Cicero'nun düzenleyip yeniden yayımladığı konuşma metinlerini kullanacak, değerlendirmelerimizi bu metinlere göre yapacağız.

Cicero'nun Milo davasını oluşturan *temel sorun*u hangi türe soktuğu, çağdaş yazarlarca sıkça tartılşılmıştır. Brutus'un Milo davası ile ilgili olarak farazi bir savunma yazıp, Clodius'un öldürülmesinin devletin çıkarına olduğu savını ileri

[148] Biz konumuz gereği iki savunma arasında ne gibi farklar olduğuna değinemedik. İki konuşmanın karşılaştırılması ile ilgili bkz. Settle,J.N, "The Trial of Milo and the Other Pro Milone", *TAPA*, sayı 94,1963, s.268-280,

sürdüğünü daha önce belirtmiştik[149]. Brutus bu savunmasında Milo'nun Clodius'u öldürdüğünü kabul etmiş, ancak yapılanın devletin çıkarına olduğunu, bu nedenle Milo'nun cezalandırılamayacağını söylemiştir (*constitutio generalis (qualitatis) - absoluta*). Ancak konuşmasını incelediğimizde Cicero'nun, asıl tuzak kuranın Clodius olduğunu vurgulayan bir savunma yaptığını görüyoruz. Asconius'un söylediği gibi, karşı taraf suçlamasını tuzak kuranın Milo olduğu temeline dayandırarak yapmışsa, o halde Cicero savunmasıyla bu suçlamayı reddetmiş görünüyor (*constitutio coniecturalis*). Ancak konuşmasında bunları söylerken bir insanın kendini savunmasının doğa kanunu olduğunu ve bunun hiçbir yasayla sınırlandırılamayacağını da ekliyor. O halde Cicero'ya göre, Milo'nun yaptığı cinayet değil, kendini savunma olarak tanımlanmalıdır (*constitutio definitiva*). Bununla da yetinmez ve Milo'nun ne yaptıysa devletin esenliği için yaptığını söyleyerek Milo'nun bu yaptığında haklı olduğunu ileri sürer (*constitutio generalis - absoluta*)[150]. Sonuç olarak bu saydıklarımızın hepsi birer olasılıktır. Ancak, Cicero'nun bu davadaki *temel sorun*u gerçekte hangi türe soktuğu yine konuşmasının içinde gizlidir. Cicero, savunmasının 31. bölümünde *temel sorun* hakkında şunu söyler: *"Ama eğer aranızda hiç kimse böyle düşünmüyorsa, o zaman yargılamanın konusu P.Clodius'un öldürülüp öldürülmediği değil – Çünkü bunu zaten itiraf ediyoruz – bir çok davada sıklıkla görüldüğü gibi yapılan bu eylemin haklı olup olmadığıdır."* Demek ki Cicero *temel sorunu constitutio generalis* olarak belirlemiştir.

---

[149] s.15
[150] Özellikle 72 ve 91. bölümler arası

Kral Deiotarus Savunması:

Cicero, İ.Ö.45 yılında görülen bu davada *Galatia* Kralı Deiotarus'u savunmuştur. Deiotarus, torunu Castor tarafından Caesar'ı iki kez zehirleyerek öldürmeye kalkışmakla suçlanmıştır. Dava, geleneksel mahkeme yöntemlerinden farklı olarak Caesar'ın evinde görülmüştür. Karar verecek kişi Caesar'ın kendisidir. Dolayısıyla, Cicero bu davada yargıç topluluğunu değil, öldürülmek istenen kişiyi, yani Caesar'ı ikna etmek zorundadır.

Cicero'nun savunmasında Deiotarus'un Roma'ya yaptığı hizmetleri ön plana çıkardığını görürüz. Gerçekten de Deiotarus, Roma'nın *Asia*'ya yaptığı her askeri seferde güçleriyle ona destek olmuştur[151]. Cicero'yla tanışıklığı da bu türden bir destek sayesinde olur. İ.Ö. 52 yılında ordusunu o sırada Cilicia valisi olan Cicero'nun hizmetine sunar. İç savaş patlak verdiğinde kendisine krallık ünvanını verdiren Pompeius'un yanında yer alır, onunla birlikte Pharsalus'ta Caesar'a karşı savaşır. Savaşta yenildikten sonra, Lesbos adasına yolculuk ederken yine Pompeius'un yanındadır. Onu orada bırakır ve *Galatia*'ya döner. Ancak ülkesine dödüğü zaman krallığının Mithridates'in oğlu Pharnaces tarafından işgal edildiğini görür. Bunun üzerine Caesar'ın *Asia*'daki temsilcisi olan Cn. Domitius Calvinus'a başvurarak ona yerli askerlerden oluşan iki lejyon gönderir. Calvinius'un *Nicapolis*'te yenilmesi üzerine Caesar İ.Ö. 47 yılının Haziran ayında *Asia*'ya gelir. Burada kendisinden af dileyen Deiotarus'u Roma'ya yaptığı hizmetleri göz önüne alarak affeder ve krallığını tanır. Deiotarus buna karşılık askeri kuvvetleriyle Caesar'a katılır. Aynı yılın Ağustos ayında Zela'da yapılan savaş sonunda Pharnaces

---

[151] Deiotarus'un bu seferlerdeki desteği için bkz. *Galatia Kralı Deiotarus'u C.Iulius Caesar'a karşı Savunma*, çev: Leyla Özbay, Cem Yayınevi, 1994, İstanbul- s.15-20

yenilir. Bu galibiyetten sonra Deiotarus Caesar'ı sarayında ağırlar. İki yıl sonra torunu Castor tarafından bu ağırlama sırasında iki kez Caesar'ı öldürmeye çalışmakla suçlanır ve Caesar onun mallarına el koyar. Cicero, Caesar'ın Deiotarus'a bakışını aktarırken oldukça sert bir üslup kullanır:

"...Kral Deiotarus, Caesar'ın sağlığında, ne onun yanındayken ne de uzaktayken ondan herhangi bir iyilik görmedi, ölmüş Caesar'ın gözünde ise saygınlık kazandı. Caesar konuğu olmasına karşın onu korkusuzca suçlamıştı, cebindeki parasını hesaplamıştı, ondan para istemişti, onun tetrarchia'sına Yunanlı dostlarından birini yerleştirmişti, senatonun kral Deiotarus'a vermiş olduğu Armenia'yı elinden almıştı. Caesar sağken bunları ondan almıştı, öldükten sonra geri verdi."[152]

Castor Deiotarus'a yönelttiği suçlamalar için köle olan hekim Phidippus'u tanık gösterir. Davanın sonunda Caesar kararını ertelemiş ve açıklayamadan da öldürülmüştür. Daha sonra Antonius, Caesar'ın ölmeden önceki arzusu olduğunu söyleyerek Deiotarus'a topraklarının geri verildiği kararını Capitolium'a astırmıştır. Cicero'ya göre (*Phil*.II.93) Antonius bu karar için rüşvet almıştır. *"...Senin adamlarının senden saklamadan sattıkları kararların sayısı belli değildi, bunlar arasında en iyi bilineni, Roma halkının çok yakın dostu olan Kral Deiotarus hakkında Capitolium'a askıya çıkarılan karardı. Bu karar önerilince, acı içinde olsa bile gülmeden durabilecek hiç kimse yoktu."*[153]. Plutarkhos'a göre aynı Deiotarus,

---

[152] Cicero, *Philippicae Söylevleri*, çev: F.Gül Özaktürk, Öteki Yayınevi, Ankara,1988
[153] *a.g.y.*

Actium savaşı sırasında kendisini bağışlayan Antonius'a ihanet edip Octavianus tarafına geçmiştir[154] .

Cicero savunmasında, Deiotarus'a yöneltilen suçlamayı reddederek davayı *constitutio coniecturalis* türüne sokar. Ancak savunmasını tarafsız yargıçların değil, öldürülmek istendiği söylenen kişinin, yani Caesar'ın karşısında yapacak olması bakımından şüphesiz bu zor bir davadır (*admirabile*).

[154] Plutarkhos, *Marcus Antonius*, çev: Dr.Mehmet Özaktürk, TTK, Ankara,1992, s.64

III. CICERO'NUN UYGULAMALARI

EXORDIUM (GİRİŞ)

Daha önce de belirttiğimiz gibi *giriş* bölümünün amacı, dinleyicinin iyi niyetini, dikkatini kazanmak ve onları yönlendirilmeye hazır hale getirmekti. Cicero, *Ameria*lı Roscius'u savunmak için ortaya çıktığında, henüz 26 yaşında adı duyulmamış bir gençti. Dolayısıyla yargıçlar onun söyleyeceklerini önemseme-yebilirdi. Bu nedenle, konuşmasının ilk paragrafında davanın olağan dışı görünümünü, Roscius'u savunması beklenen yetkin ve deneyimli insanların bundan nasıl çekindiğini söyleyerek yargıçların dikkatini çekmeye çalışır. Cicero'nun bu paragraftaki sözleri, konuşmacının içinde bulunduğu zaman koşullarını kullanarak dikkat çekmesi (*attentum*) kuramına uymaktadır [155]:

"Sayın yargıçlar! İnanıyorum ki bunca büyük söz söyleme ustası ve soylu insan dururken, ne yaş ne zeka ne de itibar bakımından burada oturan insanlarla kıyaslanması mümkün olan bendenizin, niçin bu kadar hevesli bir şekilde ortaya çıkmış olmasına şaşırıyorsunuzdur. Burada gördüğünüz tüm bu kişiler bu davadaki benzeri görülmemiş uydurma suçlamaya karşı bir savunma yapılması gerektiğini düşünüyorlar, ancak zaman şartlarının elverişsiz oluşu nedeniyle buna cesaret edemiyorlar. Ortada öyle bir durum var ki, görevlerini yerine getirmek için buradalar, ama tehlikeden uzak durmak için susuyorlar." (Rosc.1)

[155] bkz.s.40

Daha sonra Roscius'u savunmasının nedenlerini böbürlenmeden anlatarak bir yandan dinleyicinin kendisini dikkatle dinlemesini sağlarken, diğer yandan da tecrübesizliğini öne çıkararak yavaş yavaş onların iyi niyetini kazanmaya çalışır. İkinci paragrafın hemen başında sadece kendisi için değil, müvekkili Roscius için de iyi niyet elde etmeye çalışırken, yine kendi tecrübesizliğini, müvekkilinin acizliğini ve davayı kimsenin üstlenmek istememesine neden olan korkuyu vurgular (*Rosc*. 5):

"...Bu nedenlerden dolayı bu davada avukat olarak ortaya çıktım. En yetenekli kişi olarak seçildiğim için değil, diğerlerine göre en az tehlikeye maruz kalarak savunma yapabilecek bir tek ben kaldığım için. Amacım Sex.Roscius'un yeterince güçlü bir şekilde savunulması değil, savunmasız kalmamasıdır."

Sonraki paragrafta (*Rosc*. 6), oldukça önemli bir sav ileri sürer. Cicero'ya göre, o anda yapılmakta olan yargılamanın gerçek nedeni, Roscius'un kendi babasını öldürüp öldürmediğini ortaya çıkarmak değildir, Sulla'nın azatlısı ve dolayısıyla dönemin en güçlü adamlarından biri olan Chrysogonus'un haksız kazancını aklama girişimidir. Cicero, Roscius'u kendi babasını öldürmekle suçlayan Erucius'un, kasıtlı olarak Chrysogonus'un bu haksız kazancından hiç söz etmediğini söyler. Roscius'u savunması beklenen itibar sahibi insanlar, Chrysogonus'un güçlü konumundan korktukları için buna cesaret edemezler:

"*Peki asıl konu nedir? Kentimizin şu anda belki de en güçlü kişisi olan genç L.Cornelius Chrysogonus, Sex.Roscius'un babasına ait 6000000 sesters değerindeki servetini adını saygıyla andığım, son derece soylu ve güçlü bir adam olan*

L.Sulla'dan 2000 sesterse satın almış olduğunu iddia ediyor.Onun, sizden talep ettiği şey, bol olduğu kadar göz kamaştırıcı da olan başkasına ait bir serveti hiç hakkı olmadığı halde gasp ettiği için ve Sex.Roscius'un hayatta olmasını bu servete ulaşmasının önünde bir engel olarak gördüğü için bu kuşkuyu yüreğinden söküp atmanız ve her türlü korkuyu ortadan kaldırmanızdır. Müvekkilim sağ kaldığı sürece, bu masum adamın büyük ve değerli mirasını elinde tutamayacağını düşünüyor. Ancak bu adam suçlu bulunup sürgüne gönderildiği takdirde, yasa dışı yollardan eline geçirdiği bu mirası zevki uğruna har vurup harman savurabileceğini umut ediyor. Gece gündüz içini kemiren bu sıkıntıyı aklından çıkartmanız için burada dinleyici olarak bulunan sizlerin böylesi iğrenç bir haksız kazancın yanında olduğunuzu itiraf etmenizi istiyor." (*Rosc*.6).

Bu sözleri de yargıçları bilgilendirme (*docilis*) ve onları ileri süreceği savlara zihinsel olarak hazırlama amacı taşımaktadır. İyi niyet sağlama konusunda almış olduğu retorik eğitimi bu paragrafa yansıttığını görüyoruz. Cicero burada Chrysogonus'u, başkasının servetini yasa dışı yollarla eline geçirip adeta gasp eden, bu haksız kazancı elinde tutabilmek için Roscius'u sürgüne göndermek isteyen, gasp ettiği parayı zevki için harcamaya hazır ve bu iğrenç amacına ulaşabilmek için mahkemeyi kullanmaktan çekinmeyen biri olarak betimlemiştir. Cicero'nun çizdiği bu tablo, kuşkusuz dinleyicinin karşı tarafa öfkelenmesini sağlayarak, rakibin kişiliği üzerinden kendisi için iyi niyet elde etme amacı taşımaktadır[156]. Öte yandan Roscius'u, hayatta kalmak için uğraşan, masum, zavallı biri olarak sunması, dinleyicilerin ona acımasına neden olacak, bu sayede müvekkilinin kişiliği üzerinden

[156] bkz. s.38-39, madde 2

iyi niyet elde edebilecektir[157]. İsteklerini dile getirdiği bir sonraki paragrafta da (*Rosc*.7), aynı amaç için çalışmaya devam eder. Bu sefer, suçlamada bulunanları hiçbir şeyle tatmin olmayan, yağmacı insanlar olarak betimler. Buna karşın, yargıçların birer kahraman gibi bu zalimlere karşı koyup, herkesi tehlikeden kurtarmasını beklemektedir. Ardından kendisini son derece uysal, karşı tarafı ise çirkin amaçlarına ulaşmak için her türlü yola başvuran, hatta bunun için yargıçları kullanmaktan bile çekinmeyen insanlar olarak betimler. Bu sayede yargıçları, suçlamada bulunanlara karşı öfkelendirmeye çalışarak, rakibin kişiliği üzerinden iyi niyet elde etme çabalarını arttırır (*Rosc*.8):

"... Çünkü, eğer bu suçlama için bir gerekçe, suçun işlenmiş olduğuyla ilgili bir şüphe, ya da kısaca başka hiçbir amaç gütmeden bu suçlamayı yaptıkları konusunda en ufak bir kanıt, ortaya çıkarsa ve son olarak sözünü ettiğim o yağmadan başka dava konusu olan herhangi bir şey bulabilirseniz, o zaman o kişilerin zevki uğruna Sex.Roscius'un hayatının feda edilmesine bir itirazım olmaz. Öte yandan şu anda uğraşılan tek mesele, hiçbir şeyle tatmin olmayan o insanların arzularını tatmin etmesinden başka bir şey değilse ve Sex.Roscius'un mahkumiyeti bu görkemli ve göz alıcı ganimete bir taç gibi eklenecekse, o halde, önceden bizzat suç işleyerek ve kılıçla elde etmeye alışık oldukları şeyleri şimdi yemininiz ve kararınız sayesinde elde etmeyi size layık görmeleri bunca yakışıksız şey arasında en yakışıksız olanı değil mi? Saygınlığınız sayesinde yurttaşlar arasından senatoya[158], ciddiyetiniz sayesinde de senato içinden bu mahkemeye seçilmiş olan siz sayın yargıçlar, katiller ve gladyatörler sizden yalnızca kendi kötülükleri yüzünden korkmak ve dehşete

[157] bkz. s.38, madde 1
[158] İ.Ö.81 yılında Sulla, atlı sınıfından 300 kişiyi senatoya dahil etti. Sonra önceleri çoğunluğunu atlıların oluşturduğu yargıç heyetinin çoğunlukla senatörlerden oluşmasını öngören bir yasa çıkardı.

düşmek zorunda oldukları cezalardan kurtulmayı değil, üstüne üstlük Sex. Roscius'un ganimetleriyle donanmış ve zenginleşmiş olarak bu mahkemeden çekip gitmeyi istiyorlar. Sizce de bu son derece uygunsuz bir davranış değil mi? "

Cicero bu paragrafta yanlızca rakibin kişiliği üzerinden değil, davanın kendisinden de iyi niyet elde etmeye çalışmıştır. Çünkü çizdiği tabloda, kendisi, çaresiz bir insanı savunmaya çalışırken, rakipleri haksız kazançlarını aklama peşindedirler. Kuşkusuz bu, *De Inventione* ve *De Oratore*'de aktardığı gibi[159], davanın (savın) kendisinden iyi niyet sağlama kuramına uyan bir uygulamadır. Sonraki iki paragrafta (*Rosc.*9-10), kendi yetersizliğini ve yanlızlığını öne çıkarır - ki bu *Ad Herennium*'da verilen kurama daha yakındır[160] - ve yargıçlardan kendisini dikkat ve hoşgörüyle dinlemelerini ister. Bu ağır yükün altından kalkması için yargıçlar ona yardım etmese bile, Cicero yine de kendisine karşı duyulan güveni boşa çıkarmayacak, cesurca mücadele edecektir. Bu sözleri de kuşkusuz kendi kişiliği üzerinden iyi niyet elde etme amacındadır[161].

"*Bu denli büyük ve bir o kadar da acımasız olan bu eylemler hakkında uygun sözcükler bulabilmemin, yeterince ağırbaşlı bir şekilde yakınabilmemin ve de yeterince özgür bir şekilde haykırabilmemin mümkün olmadığını şimdi anlıyorum. Çünkü zekam uygun şekilde konuşmama, yaşım ağırbaşlılığa, içinde bulunduğumuz zaman da özgürlüğe izin vermiyor. Kişiliğimden kaynaklanan ahlak duygumun, itibarınızın, düşmanlarımın gücünün ve Sex. Roscius'un yüz yüze olduğu tehlikelerin üzerime yüklemiş olduğu o büyük korku da cabası. Bu nedenle sayın yargıçlar,*

[159] bkz. s. 39, madde 4
[160] bkz. s. 38, dipnot 74
[161] bkz. s.38, madde 1

sözlerimi dikkatle ve hoşgörüyle dinlemeniz için size yalvarıyor ve yakarıyorum. Sizin iyi niyetinize ve sağduyunuza güvenerek kaldırabileceğimden ağır bir yükün altına girdim. Eğer bu yükü bir nebze olsun hafifletirseniz, çabamın ve gücümün yettiği ölçüde bu yükün altından kalkarım. Öte yandan hiç ummuyorum ama eğer beni yüz üstü bırakırsanız, yine de cesaretim kırılmayacak ve altına girdiğim bu yükü elimden geldiğince sonuna kadar taşıyacağım. Çünkü sonuna kadar taşıyamayacak olursam, güven duygusuyla bana yüklenmiş olan bu görevi, vefasızlık ya da cesaretimin yetersizliği yüzünden bırakıp gitmektense, bu görevin ağırlığı altında ezilmeyi tercih ederim."

Bir sonraki paragrafta (*Rosc.*11) duruşmaya başkanlık eden Marcus Fannius'a[162] seslenerek daha önce verdiği kararlarda göstermiş olduğu cesareti bu davada da göstermesini ister. Çünkü insanlar, Sulla yönetiminin ve kara liste uygulamalarının yaratmış olduğu korku ortamına bu mahkemenin son vereceğini umut ettikleri için, buradan çıkacak kararı sabırsızlıkla beklemektedirler. Bize göre Cicero, bu sözleriyle mahkemeyi oldukça ağır bir yükün altına sokmuştur, ancak yargıçların kararlarının sabırsızlıkla beklendiği konusundaki bu sözleri, kuşkusuz yargıçların kişiliği üzerinden iyi niyet elde etme konusundaki kuramlarıyla örtüşmektedir[163]. Cicero, daha sonra yargıçlardan, zalim insanları en sert biçimde cezalandırmalarını ister, aksi takdirde, aynı insanlar Forum'da ve mahkemelerde bile suç işlemekten çekinmeyeceklerdir. Cicero'nun bu sözlerinde öfkelendirme (*indignatio*) yöntemlerinden birini kullandığını görürüz[164]:

---

[162] M.Fannius hakkında bu konuşmada geçenlerden başka bir şey bilinmiyor. Mahkeme zamanı praetordu. Sulla yönetiminden önce de böyle bir mahkemeye başkanlık etmiş olmalı.
[163] bkz. s.39, madde 3
[164] bkz. s.79, madde 3

"*Ne kadar büyük bir kalabalığın bu mahkemeye toplandığını görüyorsun. Bütün insanlarda nasıl beklenti, tarafsız ve ciddi karar verilmesi için nasıl bir istek olduğunun farkındasın. Uzun bir aradan sonra bu ilk cinayet davası. Bu zaman zarfında son derece onursuz ve büyük katliamlar olduğu için herkes, apaçık ortada olan bu felaketlere ve her gün dökülen kanlara, senin praetorluğunda, bu mahkemenin son vereceğini umut ediyor. Savunma makamı olarak şu anda biz, diğer duruşmalarda iddia makamının hep yaptığı gibi yakarışları kullanıyoruz. M.Fannius ve sayın yargıçlar! Sizden kötülükleri olabildiğince sert biçimde cezalandırmanızı, zalim insanlara olabildiğince güçlü bir şekilde karşı koymanızı istiyoruz. Bu davada yüreğinizin hangi tarafta olduğunu göstermediğiniz sürece, insanların ihtirasının, suçlarının ve küstahlıklarının yanlızca gizli gizli değil, aynı zamanda burada Forum'da, ey Marcus Fannius, senin yargıç koltuğunun önünde ve ey sayın yargıçlar, bizzat bu sıraların arasında, sizin gözlerinizin önünde, katliamlar olacak kadar ileri gideceğini düşünmenizi istiyoruz. Çünkü bu davanın başka ne amacı olabilir ki?*"

Bu sözlerden sonra Cicero, bu yargılamanın başka bir amacı olmadığını yargıçlara göstermek için, suçlamayı yapanlarla Roscius'u karşılaştırır ve iki tarafın durumu arasındaki zıtlığı birbiri ardına sıralar (*antithesis*). Aristoteles'e göre (*Rhet.*1410a), birbirine zıt iki sonuç, yanyana sıralandığı zaman, bu sonuçlardan birinin yanlış olduğu ortaya çıkar. Cicero'nun bu tür bir kullanımı İ.Ö.46 yılında yazdığı *Orator* yapıtına kadar kuramları arasına koymadığını görüyoruz. *Orator*'daki tanımına göre (166), birbirine zıt fikirlerin birbiri ardına sıralanmasına Yunanlılar

antitheta derler ve bu sıralama doğal olarak düzyazıya ritim kazandırır. Öte yandan Orator'u yazmadan çok daha önce, Roscius savunmasında bu yöntemi kullandığını görüyoruz:

"*… Bu adamın*[165] *servetini gasp etmiş olan kişiler davacı, felaketten başka hiçbir şey bırakmadıkları Sex. Roscius davalı. Sex.Roscius'un babasının öldürülmesinden kazanç elde etmiş kişiler davacı, babasının ölümünün yalnızca yas değil, aynı zamanda yoksulluk da yüklediği bu adam davalı. Bu adamı susturmayı en çok isteyen kişiler davacı, bu mahkemede gözlerinizin önünde öldürülmemek için buraya bizzat bir muhafızla gelen kişi davalı. Son olarak halkın cezalandırılmasını istediği kişiler davacı, onların iğrenç katliamlarından tek başına kurtulup direnç gösteren kişi davalı.*"

Bu paragraftaki sözleri Aristoteles'in tanımına daha uygundur. Çünkü birbiri ardına sıraladığı zıt fikirler hangi tarafın gerçek suçlu olabileceğine ilişkin yargıçlarda bir fikir oluşturacaktır. Dolayısıyla Cicero, bu paragrafta, sözün kendisini de (λογός) ikna etme aracı olarak kullanmıştır.

Daha sonra *De Inventione*'de (I.23) belirtmiş olduğu kuram uyarınca, olayların nasıl geliştiğini anlatacağı için (*narratio-anlatım*), kendisini dikkatle dinlemeleri konusunda yargıçları uyarır ve onları dinlemeye hazır duruma getirerek *giriş* bölümüne son verir. Savunmanın tamamı göz önüne alındığında, Cicero'nun iki amacı olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi, Sextus Roscius'un kendi babasını

[165] Sextus Roscius

öldürmediğini göstermek, ikincisi ise bu cinayeti Chrysogonus'un yönlendirmesi sonucu Titus ve Magnus Roscius'un işlediğini kanıtlamaktır. *Giriş* bölümünde ikinci amacından hiç söz etmez, yalnızca Titus, Magnus ve Chrysogonus'un haksız kazançlarını aklamaya çalıştıklarından bahseder. Bunu dinleyicilerde kendisi için iyi, rakibi için düşmanca duygular uyandırdıktan sonra açıklamayı yeğlemiştir. Dolayısıyla asıl amacını dinleyiciden gizleyerek *dolaylı giriş* (*insinuatio*)[166] yapmıştır.

Milo savunmasını incelediğimizde, Cicero'nun ilk altı paragrafı *giriş* için ayırdığını görürüz. Daha önce de belirttiğimiz gibi Milo ve Marcellus'un isteği üzerine duruşmanın yapılacağı gün, Pompeius, askerleriyle birlikte *Forum*'u kuşatmıştır. Cicero, askerlerin duruşmada verilecek kararı etkilemek için orada olmadıklarını açıklama gereği hissetmiş olacak ki, konuşmasının ilk üç paragrafını buna ayırmıştır. Belki de karşı taraf bu durumdan yakınarak mahkemenin etki altında bırakılmak istendiğini ileri sürmüş olabilir. Ne yazık ki karşı tarafın konuşması elimizde olmadığı için bu söylediğimiz varsayımdan öteye geçemez. Cicero, Milo savunmasında da, Roscius savunmasında yaptığı gibi, yargıçların dikkatini çekmek için, davanın olağan dışı özelliğini belirterek konuşmasına başlar. Roscius davasında kimsenin konuşmak istememesine yol açan korkuya vurgu yapmıştı. Milo savunmasında ise, duruşma alanında bulunan askerlerden bahseder. İlk önce Cicero mahkemenin olağan dışı görüntüsünden kendisinin de rahatsız olduğunu belirtir (*Mil.*1-2):

[166] bkz. s.40-41

"...Ancak yine de bu alışılmadık mahkemenin alışılmadık görüntüsü gözümü korkutmuyor değil. Ne yana bakarsam bakayım, Forum'un o geleneksel etkinliğini ve uzun süre önce kurulmuş olan mahkeme yöntemini gözlerim boş yere arıyor. Siz sayın yargıçlar, alışık olduğunuz gibi izleyiciler tarafından daire içine alınmadınız, hınca hınc bir kalabalık etrafımızı kuşatmadı. Bütün tapınakların önünde görebileceğiniz şu muhafızlar zorbalığa engel olmak için oraya yerleştirilmelerine karşın yine de konuşmacıya korku sancısı vermediklerini söyleyemem. Forum'da ve bu mahkemede korunmamız için gerekli olan birlikler tarafından kuşatılmamıza karşın, demek ki, bir şeyden korkmamamız için başka bir şeyden korkmamız gerekiyor."

Cicero'ya göre, askerlerin mahkeme alanında olmasının nedeni Milo değil, Clodius taraftarlarının iki gün önce, tanıkların ifadeleri alınırken, bağırıp çağırarak mahkemenin düzenini bozmasıdır. Cicero, yargılamanın güvenli bir şekilde yapılabilmesi için Pompeius'a güvenmektedir (*Mil*.2-3). Bu sözleriyle, askerlerin varlığından korkmaları mümkün olan yargıçları yüreklendirmeyi de amaçlamış olabilir :

"*Eğer bu önlemlerin Milo'ya karşı alındığını düşünseydim, çaresizce boyun eğmem gerekirdi ve bunca silahın arasında konuşmamın yeri olmadığı sonucuna varırdım. Ancak bilge ve adil bir insan olan Gnaeus Pompeius'un iyi niyeti gönlümü ferahlatıyor ve beni tedirginlikten kurtarıyor. O hiç şüphe yok ki, yagıçların oylarına emanet ettiği bir kişiye karşı askerlerinin silah doğrultmasının kendi adalet duygusuyla bağdaşmayacağını düşünecektir. Resmi yetkisini kullanarak heyecanlı kalabalığın akli dengesizliğini silahlandırmanın bilgeliğiyle uyuşmayacağını da*

görecektir. Bu silahları, centurioları ve cohortları tehlike değil de, savunma olarak görmemin nedeni budur. Onlar yalnızca sakin olmam için değil, yürekli olmam için de bana güç veriyorlar. Ayrıca savunmamı yaparken yalnızca beni koruyacakları konusunda değil, konuşmamın sessizlik içinde dinleneceği konusunda da bana söz verdiler."

Kendisinin ve müvekkilinin kişiliğini betimleme biçemine gelince, Roscius savunmasının aksine, Milo savunmasında Cicero'nun kendi yetersizliğinden ve deneyimsizliğinden bahsettiğini görmeyiz. Artık yetkinliği (*auctoritas*) herkes tarafından kabul edilmiş, Roma'nın en ünlü konuşmacısı olduğu için bunu yapması mümkün değildir. Savunduğu kişi olan Milo da, Roscius gibi sıradan bir vatandaş (*privatus*) değil, devlette önemli görevler almış, toplum içinde yetkinlik sahibi bir insandır. Dolayısıyla Milo'yu da, Roscius gibi masum, zavallı ve güçlü insanlar tarafından tehdit edilen biri olarak sunması mümkün değildir. Onun yerine dinleyicide iyi duygular uyandırabilecek, müvekkiline sempatiyle bakmalarını sağlayacak başka bir yol bulur ve daha ilk cümlesinde Milo'yu son derece cesur ve kendisininkinden çok devletin esenliğini ön planda tutan biri olarak betimleyerek iyi niyet sağlamaya çalışır (*Mil.*1):

"*Sayın yargıçlar! Son derece cesur bir adamı savunan bir konuşmaya başlarken korkuya kapılmanın utanç verici bir şey olduğunun farkındayım. Şunu iyi biliyorum ki, Titus Annius kendi esenliğinden çok ülkesinin esenliği için endişeli olduğu halde, onun davasını savunmakta olan bendenizin onunkine eşit bir kişilik sergileyememem yakışıksız olacaktır.*"

Cicero, duruşma sırasında Milo ve Clodius'u destekleyenleri betimleyerek de kendisi ve müvekkili için iyi niyet elde etmeye çalışır (*Mil*.3). Clodius'un köleleri azat edip oy kazanma çabasına kinayeli bir şekilde gönderme yaparak, Milo yanlılarının hepsinin gerçekten Roma vatandaşı olduğunu söyler. Ona göre, Milo yanlılarının hepsi, davanın sonucunu merakla beklemekte ve Cicero'nun bu davada, Milo'nun kendisinin, ailesinin ve devletinin esenliği için mücadele ettiğini düşünmektedirler. Öte yandan Clodius taraftarları, yağmayla, kundakçılıkla ve devletin yok olmasıyla beslenen kişilerdir. Munatius'un duruşmadan bir gün önceki halk toplantısında[167] söylediklerine gönderme yaparak, Clodius yanlılarını, verecekleri karar konusunda yargıçlara baskı yapmakla suçlar. Cicero'nun bu sözlerini özetleyecek olursak, iki tarafı şu şekilde betimlediğini görürüz: Milo taraftarları gerçekten Roma yurttaşı, Clodius'unkiler değildir. Milo taraftarları devletin esenliğini arzulayan, Clodius taraftarları ise her türlü yasa dışı işi yapan, devletin yok olmasını arzulayan kişilerdir. Milo taraftarları duruşmada verilecek kararı bekleyen, Clodius taraftarı ise verecekleri karar konusunda yargıçlara baskı yapan kişilerdir. *Giriş* bölümünde taraftarlardan iyi niyet elde etme, Cicero'nun konuyla ilgili kuramlarında daha önce rastlamadığımız bir uygulama olmasına karşın, kullandığı yöntem, yargıçlarda rakibe karşı öfke uyandırarak kendisi ve müvekkili için iyi niyet elde etme yöntemlerine benzemektedir[168].

Cicero, bir sonraki paragrafta (*Mil*.4) yargıçlara seslenir ve onlardan kendisini dikkatle dinlemelerini, yargılama boyunca hiçbir şeyden korkmamalarını ister. Sözleri oldukça duygusaldır ve yargıçların duygularına hitap eder:

---

[167] bkz. s.91
[168] bkz. s.38-39, madde 2

"*Bu nedenle dikkatinizi bana verin sayın yargıçlar ve içinizde yer edebilecek korkuları bir kenara bırakın. Mademki iyi, soylu ve saygıdeğer insanları yargılama gücü elinize geçti, mademki en üst sınıflar arasından seçilmiş olan sizlere, geçmişte yüz ifadesi ve sözleriyle öne çıkmış soylu yurttaşları onayladığınızı gösterme fırsatı verildi, mademki her zaman sizlerin tarafında yer almamıza karşın, bunca yıl sonra karşı tarafa geçip geçmediğimize ya da aşağı sınıftan yurttaşlar tarafından bunca yıldır aleyhimize dava açıldıktan sonra, iyi niyetiniz, onurunuz, cesaretiniz ve bilgeliğiniz aracılığıyla sonunda tekrar hayat bulup bulamayacağımıza karar verme yetkisini elde ettiniz, o halde korkularınızı bir kenara bırakın.*"

Daha sonra Milo ve kendisinin oldukça güç, sıkıntılı bir durumda olduğunu, bu yargılamanın kendilerinde şaşkınlık ve hayal kırıklığı yarattığını duygusal bir biçimde anlatarak (*Mil*.5), Milo ve kendisinin kişiliği üzerinden iyi niyet elde etmeye çalışır. Bu yapılanları hiç de hak etmediklerini belirterek iyi niyet elde etmeye çalışması, yargıçlarda acıma duygusu uyandırabilecek (*conquestio*) niteliktedir[169].

" *Sayın yargıçlar Milo'nun ve benim içinde bulunduğumuz durumdan daha sıkıntılı, daha kaygı verici ve daha güç bir durum var mıdır? En onurlu ödüllerin umuduyla devlet görevine çağrıldık, ancak bunun yerine kendimizi en acımasız cezaların korkusu içinde bulduk. Bana gelince, daima Milo'nun başka birçok zorluğun da üstesinden gelmesi gerektiğine ya da hiç olmazsa halk toplantılarının büyük dalgalarını aşması gerektiğine inandım. Çünkü o bölücü öğelere karşı her zaman vatanseverlerin tarafını tutmuştu. Ama Milo'nun düşmanlarının her sınıftan*

[169] bkz. s.82, madde 4-5

seçkin insanların karar vereceği bir duruşmada veya mahkemede, sizin gibi yargıçların kararını kullanarak yanlızca onu mahvetme umudunu değil, onun yüksek itibarını zedeleme umudunu da taşıyacakları asla aklıma gelmemişti."

Bu sözlerin ardından Cicero, savunmasını yaparken izleyeceği yolu dinleyicilere kısaca aktararak onları konuşması hakkında bilgilendirir (*Mil*.6). Bu sayede hem dikkatli (*attentus*) hem de anlatacağı şeyler konusunda bilgili (*docilis*) bir dinleyici topluluğuna sahip olmayı amaçlar. Clodius'un Milo'ya tuzak kurmuş olduğu temeline dayanan bir savunma yapacağıyla ilgili ipuçlarını ilk olarak burada verir:

"*Sayın yargıçlar, yapılan suçlamaya karşı, halk temsilcisi olarak görevini yerine getirdiğini ve ne yaptıysa devleti korumak için yaptığını söyleyerek Titus Annius'u bu davada savunmaya çalışmayacağım. P.Clodius'un Milo'ya tuzak kurduğunu kendi gözlerinizle görmedikçe, Milo'nun seçkin devlet hizmetlerini göz önüne alarak yapılan suçlamayı ortadan kaldırmanız için size yalvarmayacağım. Ayrıca P.Clodius'un ölümü size kurtuluşu sağladıysa, bu olayı Roma halkının iyi talihine yormak yerine Milo'nun cesaretine bağlamanız için ısrar da etmeyeceğim. Ama olur da tuzak kuran kişinin P.Clodius olduğunu o günkü gerçekliğiyle açıklığa kavuşturmayı başarırsam, size bir tek şey için yalvarıp yakaracağım. Bu, her şeyimizi yitirecek olsak bile, en azından düşmanlarımızın silahlarına ve saldırılarına karşı ceza alma korkusu olmaksızın kendimizi savunma hakkımızı elimizde tutabilmemiz olacaktır*."

Öte yandan Cicero, tuzak kuran kişinin Clodius olduğunu kanıtladıktan sonra, Milo'nun ne yaptıysa devleti koruma amacıyla yaptığını, Milo'nun devlet hizmetlerinin göz önüne alınarak karar verilmesini, Clodius'un ölümünün devleti kurtardığını ve bunu Milo'nun cesaretine borçlu olduklarını konuşması içinde sık sık dile getirir. Yani bu paragrafta yapmayacağını söylediği her şeyi konuşmasının sonraki aşamalarında yapar. Bu uygulamaya kuramlarında rastlamayız.

Sonraki paragrafın ilk cümlesi de dinleyiciyi bilgilendirme amacı taşımaktadır. Cicero, konuşmasına geleneksel *bölümleme*den farklı bir şekilde devam etmek niyetindedir. Olağan *düzenleme*de (*dispositio*), *giriş*in ardından *anlatım* bölümüne geçmesi beklenirken o doğrudan rakiplerinin sözlerini çürütmeye (*reprehensio*) başlar, ama önce, dinleyicinin bunu yadırgamaması için kullanacağı bu yöntem konusunda onları bilgilendirerek *giriş* bölümüne son verir (*Mil.*7):

"*Soruşturmakla görevli olduğunuz olaylar hakkında konuşmaya başlamadan önce, senatoda düşmanlarımızın, halk toplantılarında fitnecilerin, burada da davacıların yaydığı söylentileri çürütmem gerektiğini hissediyorum. Çeşitli yanlış anlamaları elediğimde, şu anda mahkemenin önünde bulunan meseleye ilişkin açık bir görüşe sahip olacaksınız.*"

Konuşmasının hemen başında karşı tarafın savlarını çürütmeye başlaması, onların savlarının, yargıçların üzerinde müvekkili için olumsuz bir etki uyandırdığını düşünmesinden kaynaklanıyor olabilir. Rakip, konuşmasıyla yargıçların güvenini kazandığı zaman, dinleyicilerde konuşmacıya karşı önyargı oluşabileceğini

kuramlarında da belirtmiştir[170]. Bu durumda konuşmacının ilk olarak yapması gereken , dinleyicinin, konuşmasına karşı bir tavır almaması için rakibin yarattığı bu önyargıyı ortadan kaldırmaya çalışmaktır.

Galatia Kralı Deiotarus davasında olduğu gibi, bu önyargı kimi zaman rakibin konuşmasından kaynaklanmayabilir. Deiotarus'un, iç savaş sırasında Pompeius tarafında yer aldığını, onunla birlikte Caesar'a karşı savaştığını daha önce belirtmiştik. İ.Ö.45 yılında, aynı Deiotarus, bir zamanlar savaştığı Caesar'ı öldürmeye çalışmakla suçlanmıştır. Üstelik bu davada yargıçlar değil, öldürmeye çalışmakla suçlandığı Caesar karar verecektir. Yani Caesar, bu davada hem taraftır hem de yargıç. Dolayısıyla Cicero konuşmasıyla yargıçların değil, Caesar'ın iyi niyetini kazanmak zorundadır. Ancak saydığımız nedenler, Caesar'ın Deiotarus'a karşı önyargılı olması için yeterlidir. Bu nedenle Cicero savunmasının büyük bir bölümünü (*Deio*.1-14) *giriş*e ayırmış ve Caesar'ın Deiotarus'a karşı önyargısını ortadan kaldırmak için uğraşmıştır. Konuşmasına başlarken, Caesar'ın önyargılı olma olasılığından duyduğu endişeyi dile getirir. Önce bir kralın ölümünün istenmesinin o güne kadar görülmemiş ve duyulmamış bir şey olduğunu söyleyerek Caesar'ın dikkatini çeker[171]. Sonra da Deiotarus'un geçmişte Roma devletine yaptığı hizmetleri ön plana çıkarak müvekkili için iyi niyet elde etmeye çalışır[172]. Bunu yaparken, Deiotarus gibi bir kralın böyle bir suçlamayı hiç hak etmediğini vurgular[173] (*Deio*.2):

---

[170] bkz.s.41
[171] Yapılan suçlamanın alışılmadık, inanılması güç olduğunu söyleyerek yargıçların dikkatini çekme için bkz. s.40
[172] Cicero'nun konuyla ilgili kuramları için ayrıca bkz. *Inv.*II.35
[173] bkz. s.82, *conquestio* başlığı altında madde 4-5

" *İkinci olarak, devletimize yaptığı devamlı hizmetler için daha önce bütün senatoyla birlikte her zaman onurlandırdığım bir kralı, şimdi son derece acımasız bir suçlamaya karşı savunmak zorundayım*".

Daha sonra Cicero, Deiotarus'u suçlayan torunu Castor'un, ahlaksızlığını ve zalimliğini vurgulayarak Caesar'ın ona öfkelenmesini sağlar. Amacı, bu sayede rakibin kişiliği üzerinden müvekkili için iyi niyet elde etmektir. Aynı zamanda Caesar'dan merhamet dilemek için, Deiotarus'un yaşını ön plana çıkarır ve kralın bu davranışları hak etmediğini belirtir[174]:

"*Dedesinin hayatını tehlikeye atan; ihtiyarlığında koruması gerekirken gençliğinin verdiği ataklıkla onu korku içinde bırakan; bir genç olarak kendisini iyi tanıtması beklenirken korkmadan suç işleyen ve para ile elde ettiği bir köleyi efendisini suçlamaya kışkırtan; gerçeği söylemesin diye elçilerin yanından uzaklaştıran Castor'a saygısız ve günahkar dememek için zalim diyeceğim*."

Bir sonraki paragrafta (*Deio*.3), Deiotarus'un içine düştüğü durumdan üzüldüğünü abartılı bir biçimde (*amplificatio*) aktararak, bu olayın bütün Roma yurttaşları için de bir tehlike oluşturduğunu söyler. Suçlamaya tanık olarak gösterilen hekim-köle Phidippus'a değindiği bu bölümde, Cicero'nun genelde *sonsöz*de kullanılan *öfkelendirme* yöntemine (*indignatio*) başvurduğunu görürüz[175]. Bunun ardından Cicero, kölelerin tanıklığına karşı kullanmaya alışık olduğu konu başlıklarının (*loci communes*) birinden yararlanır: " Bir köle, işkenceye maruz kalsa

[174] bkz. s.82, *conquestio* başlığı altında madde 4-5
[175] bknz. s.78-79, madde 2

bile, efendisi aleyhine tanıklık yapamaz, çünkü gelenekler buna onay vermez."[176] Kölelerin tanıklığına karşı sav ileri sürme yöntemleri *De Inventione*'de belirtilmemesine karşın, Cicero'nun başvurduğu yöntem, *Rhetorica Ad Herennium*'da (II.,10) konu hakkında verilen kuramlara uymaktadır.

Cicero, başka endişeleri de olduğunu, ancak Caesar'ın sağduyusunun gönlünü ferahlattığını söyleyerek sonraki bölüme başlar. Milo savunmasında da Cicero'nun gönlünü ferahlatan Pompeius'tu. Bu bölümdeki sözlerini, *II. Philippica* söylevindeki Caesar'ın Deiotarus hakkındaki düşüncelerini aktardığı sözleriyle[177] karşılaştırdığımızda, Caesar'a yağ çekmesinin nedeni daha da belirginleşir. Gerçek savunmasına geçmeden önce Caesar'ın iyi niyetini mutlaka kazanmalıdır, çünkü kendisinin de söylediği gibi, suç olarak görülen bir eylemi, o eylemin yöneldiği kişinin önünde savunmak çok zor bir iştir. Bu nedenle Caesar'ı pohpohlamaya devam eder (*Deio*.4):

"*Ama ey Caesar, senin kimseye benzemeyen eşsiz soyluluğun bu yüzden kaygımı azaltıyor. Başkalarının senin hakkında neler düşünmelerini istediğini bildiğim için, Kral Deiotarus hakkında vereceğin yargıdan o kadar korkmuyorum*."

Daha sonra (*Deio*.5-6) Roscius ve Milo savunmalarında yaptığı gibi davanın olağan dışı özelliklerini ön plana çıkarır. Roscius davasında zaman koşulları, Milo davasında Forum'u askerlerin kuşatması olan bu olağan dışılık, Deiotarus davasında duruşmanın yapıldığı yerdir. Çünkü duruşma, alışılageldiği gibi Forum'da değil, Caesar'ın evinde yapılmaktadır. Cicero, konuşmacıların güç aldığı dinleyicilerden

[176] Kölelerin tanıklığını geçersiz kılmak için *Mil*.59' da da aynı yöntemi kullanır.
[177] bkz.s.96

uzakta konuşmak zorunda kalmasının kendisini olumsuz yönde etkilediğini söyler. Bu olumsuzluğa karşın, Caesar'ın gözlerinde ve yüz ifadesinde huzuru aradığını ve adeta ağzının içine baktığını söyleyerek onu pohpohlamaya devam eder. Bu sözleri aynı zamanda karşı karşıya olduğu güçlükleri anlatarak kendi kişiliği üzerinden iyi niyet elde etme kuramlarına da uymaktadır. Ancak karşı karşıya olduğu zorlukları sayıp dökerken, olguları abartır (*amplificatio*), Deiotarus'un Roma'ya yaptığı hizmetlerden dolayı yurttaşların ona destek vereceğini söylerek müvekkilinin kişiliği üzerinden iyi niyet elde etmeyi de ihmal etmez (*Deio*.6):

"*Ey Caesar! Bu savunmayı gene senin önünde ve senin yargıçlığın altında Forum'da yapsaydım, ne kadar çok Romalı beni desteklemeye can atarak koşar gelirdi! Bütün ömrünü Roma halkı için yaptığı savaşlarda tüketmiş olduğunu hatırlayan hangi yurttaş o kıraldan yana olmazdı? Senato binasına bakardım, Forum'a dönerdim, gökyüzü tanığım olurdu. Ölümsüz tanrıların, Roma halkının ve Senato'nun Kral Deiotarus'a yaptığı iyilikleri anarken konuşmamda hiçbir şekilde eksiklik olmazdı*."

Bu sözlerinin ardından Caesar'a döner ve ona, kendini benim yerime koy der (*Deio*.7). Bu da *sonsöz*de *öfkelendirme* ve *acındırma* ile ilgili verdiği kuramlara uymaktadır[178]. Daha sonra asıl suçlama konusunda konuşmaya başlamadan önce, suçlayanların beklentileri üzerinde duracağını belirterek Caesar'ı bilgilendirir. Amacı bir sonraki paragrafta geçeceği *anlatım* (*narratio*) bölümünde Caesar'ın kendisini dikkatli bir şekilde dinlemesini sağlamaktır. Kral Deiotarus savunmasının *giriş*

[178] bkz. s. 80, *Indignatio* (kışkırtma) konu başlığı altında madde 14

bölümünü incelediğimizde, Cicero'nun, Roscius ve Milo savunmalarında yaptığı gibi iyi niyet elde etme, dikkat çekme konusunda benzer yöntemlere başvurduğunu gördük. Ancak bu savunmanın *giriş* bölümünü diğerlerinden farklı kılan özellik, normalde *sonöz*de yer alması gereken *acındırma (conquestio)* ve *öfkelendirme (indignatio)* ögelerinin *giriş*te sıkça kullanılmasıdır. Bize göre, Cicero'nun bu ögeleri kullanma amacı, yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı Deiotarus'a karşı önyargılı olan Caesar'ı yumuşatmak istemesidir.

NARRATIO - ANLATIM

Kuramlarında, *anlatım* (*narratio*) bölümünün kısa, açık ve inandırıcı olması gerektiğini söyleyen Cicero'nun, uygulamada da buna sadık kaldığını görürüz. Roscius savunmasında (15-29), Milo savunmasında (24-30) ve Deiotarus savunmasında (8-15), olayların gelişimini ve önemli gördüğü yerleri, oluş sırasına göre mümkün olduğunca açık ve ileri süreceği savlarla tutarlı bir biçemde aktarmıştır. Yargısal söylev türünde, *anlatım* bölümünün kısa ve açık olmasının yanında inandırıcı da olması gerektiğini daha önce belirtmiştik. Bu inandırıcılığı sağlamanın yollarından biri de, olayların içinde yer alanların, yaptıkları söylenen suçu işleyecek kişiliğe sahip insanlar olup olmadıklarının gösterilmesiydi. Cicero, *anlatım* bölümünde yaptığı bu kişilik betimlemesini, sav oluşturmada veya karşı tarfın savını *çürütme*de dayanak noktası olarak kullanır. Cicero'nun *kanıtlama* ve *çürütme* konusundaki kuramlarını aktarırken, insanların (*ex attributis personarum*) ve olayların (*ex attributis negotii*) niteliklerinden kanıt çıkarılabileceğine değinmiştik. Cicero'nun bu kanıtları çıkarmak için başvurduğu yer, *giriş* ve *anlatım*

bölümlerindeki kişilik betimlemesi ve olaylar hakkındaki sözleridir. Cicero'nun bunu nasıl uyguladığını görmek için üç konuşmayı da sırasıyla inceleyeceğiz.

Roscius savunmasının *anlatım* bölümüne (*Rosc*.15) baba Roscius'un kişiliğini sergileyerek başlar. Ona göre baba Roscius, bir çok bakımdan yalnızca *Ameria*'nın değil, komşu kasabaların da önde gelenlerindendi ve soylu bir insandı. Metelllus, Servilius ve Scipio aileleriyle yakın ilişkisi vardı. Cicero'nun bunları dile getirmesi, özellikle de Roma'nın önde gelen ailelerinin adını anması nedensiz değildir. Asıl amacı baba Roscius'un adının kara listeye alınmasını sorgulamaktır. Çünkü Cicero'ya göre, baba Roscius, o civardaki insanların aksine, yaşanan son kargaşa sırasında var gücüyle soylu sınıfı desteklemiştir (*Rosc*.16). Bu nedenle, Sulla hakimiyeti ele geçirdikten sonra, Marius yanlıları birer birer yakalanırken, o gizlenme ihtiyacı hissetmemiş, aksine kazanılan zaferden dolayı mutlu olmuş ve Roma'da rahatça dolaşmıştır. Kısacası adının kara listeye alınması içi hiçbir neden yoktur. Baba Roscius'un kişilik betimlemesini bu şekilde yaptıktan sonra, cinayetin asıl sorumluları olarak gördüğü Magnus ve Capito'ya geçer (*Rosc*.17). Bu ikisi ile baba Roscius arasında eskiden beri bir düşmanlık olduğunu belirterek söze başlar. Capito'yu çok sayıda ödül sahibi, yaşlı ve ünlü bir gladyatör olarak tanıtır. Magnus'a gelince, o da gladyatör eğitimi almak için Capito'ya başvurmuş ve zamanla alçaklık ve günahkarlık bakımından hocasını bile gölgede bırakmıştır. Her ikisini de gladyatör olarak tanımlamak Cicero için yeterli olmuş görünmektedir. Bunun nedeni, gladyatör sözcüğünün ölümü çağrıştırmasını, ileride bu ikisini cinayetle suçlamak için kendisine dayanak yapma isteği olabilir. Başka bir olasılık da gladyatör

sözcüğünü, küçümsenmeleri için kullanmış olmasıdır[179]. Bu iki olasılıktan hangisi doğru olursa olsun, burada Cicero'nun toplumun gladyatörler hakkındaki değer yargılarından yararlanmak istediği açıktır ve bu da konu hakkındaki kuramlarına uymaktadır[180]. Onun Magnus hakkındaki sözleri bununla sınırlı kalmaz ve daha da sertleşir (*Rosc*.23). Magnus'un Chrysogonus'un temsilcisi gibi çalıştığını, babasının ölümü için yas tutan oğul Roscius'u kapının önüne koyarak, baba Roscius'un mallarına el koyduğunu yargıçları etkileyecek biçimde anlatır. Aslında son derece yoksul biri olan Magnus'un bu serveti ele geçirdikten sonra nasıl arsızlaştığını, parayı nasıl har vurup harman savurduğunu anlatırken kuşkusuz yine toplumun değer yargılarından yararlanmış ve insanların alışılagelmiş davranışlarını ve basmakalıp düşüncelerini kullanarak *anlatım*ına inandırıcılık katmıştır. Çünkü yoksul kişilerin bir anda büyük miktarda paraya kavuştuğu zaman şımardıkları inancı, günümüz toplumunda da hala devam etmektedir. Cicero'nun burada kullandığı da o dönemdeki insanların genel inançlarıdır ve bu da kuramlarına uymaktadır[181]. Cicero'ya göre Magnus bir hırsızdır (*Rosc*.24). Magnus, Capito ve Chrysogonus, oğul Roscius'u ortadan kaldıramayacaklarını anladıkları zaman, Chrysogonus'un gücünden ve içinde bulunulan zaman koşullarından yararlanarak onu mahkum ettirmeye karar vermişlerdir (*Rosc*.29):

"*İşte bu plana ve böyle bir çılgınlığa kendilerini kaptırmış olan bu insanlar, çok istedikleri halde kendileri yapamadıkları bu adamın boğazının kesilmesi işini size bıraktılar*."

---

[179] Roma'da gladyatörlerin küçümsenmeleri için bkz. Alan Baker, *Gladyatör*, çev. Serkan Göktaş, Phoenix yayınevi, Ankara,2003, s.4
[180] bkz.s.44
[181] bkz.s.44

Bunun yanında oğul Roscius'un kişiliğini betimleme biçimi *giriş* bölümündekinin devamı gibidir. Cicero'nun *anlatım*ında oğul Roscius yine zavallı, aciz ve yardıma muhtaç bir insandır. Babasının isteği üzerine kendini aile işlerine ve çiftlik hayatına adamıştır. Babası öldürüldükten sonra, onun yasını bile tutamadan evinden kovulmuş, malları elinden alınmıştır. Ona ait mirası gasp edenler, onu öldürmek isteyince de, dostlarının ve yakın akrabalarının tavsiyesi üzerine Roma'ya kaçmış ve Caecilia'ya sığınmıştır (Rosc.27). Cicero, Metellus soyundan gelen Caecilia'yı, Roscius'a yardım ederek onun hayatta kalmasını sağlayan biri olarak betimler. *Anlatım* bölümü içinde Sulla'ya da yer verir ve onu gelişen olaylardan soyutlamak için özel bir çaba harcar (*Rosc*.22). Cicero'ya göre, Sulla devlet işlerinden başını kaldıramadığı için Roscius'a yapılanlardan habersizdir. Savunmasında bunları söylemesine karşın, daha sonraki yıllarda, bu davayı Sulla'ya karşı kazanılmış bir zafer olarak nitelemesi (*De Officiis* 2.51) de oldukça ilginçtir.

Milo savunmasında, *anlatım* bölümüne daha az yer ayırdığını görürüz. Olayları çok uzatmadan, kısa bir biçimde anlatır. Önce, Clodius'un Milo'ya tuzak kurmasının nedenlerini Clodius'un kişiliğiyle bağdaştırarak aktarır. Cicero'ya göre Clodius, praetorluğu süresince her türden yasa dışı davranışa başvurarak devleti alt üst etmeye karar vermiştir. Ama seçimlerin uzaması sonucu kesintisiz olarak bir yıl boyunca bu görevi yapamayacağını anlamıştır. Rakibi olan Milo'nun da aynı yıl konsüllüğe seçilme olasılığının yüksek olması, Clodius'un çıkarına ters düşen bir durumdur. Bu nedenle Milo'yu ortadan kaldırmak için çalışmaya başlamış ve onu öldürmek istediğini açıkça dile getirmiştir. Cicero'nun savunmasında söylediklerine

göre Milo, olan bitenden habersiz bir şekilde diktatörü olduğu Lanuvium kasabasına rahip atamak için, olayların olduğu gün olan 18 Ocak'ta zorunlu olarak yola çıkmıştır.

Cicero, Roscius ve Milo savunmalarının *anlatım* bölümünde, olayların içinde yer alanların kişiliklerini bu şekilde sergilemiştir. *Kanıtlama* ve *çürütme* aşamalarında, kişilerin niteliklerinden (*ex attributis personarum*) kanıt elde ederken de *anlatım* bölümündeki bu betimlemelerden yararlanacaktır. Aynı durum olayların anlatımı için de geçerlidir. Cicero, *anlatım* aşamasında, davayla ilgili olayların gelişimini aktardıktan sonra, *kanıtlama* ve *çürütme* aşamalarında, olayların niteliklerinden (*ex attributis negotii*) kanıt çıkarmak için yine *anlatım* bölümünden faydalanacaktır. Roscius savunmasında (*Rosc.*18), Cicero'nun cinayeti ve cinayetten sonra gelişen olayları anlattığı bölümlerde (*Rosc.*19-30) ileride kullanacağı kanıtların ipuçlarını görürüz. Örneğin, Cicero'nun anlatımına göre (18), oğul Roscius babasının isteği üzerine kendini aile işlerine ve çiftlik hayatına adamıştır, Magnus ise gladyatördür (*victus*-yaşam tarzı). Cinayet günü, oğul Roscius *Ameria*'da, Magnus ise Roma'dadır ve baba Roscius Roma'da öldürülmüştür (*locus*-yer). Cinayetten sonra (*Rosc.*19), Magnus'un yakın arkadaşı Mallius Glaucia, *Ameria*'ya haberi ulaştırır. Ancak haber verdiği yer Roscius'un değil, Capito'nun evidir (*locus*). Baba Roscius karanlık çökmeden bir saat önce öldürülmüş, Glaucia gün ağarırken *Ameria*'ya ulaşmıştır ve bunun için sekiz saat boyunca 83 km. yolu iki tekerlekli arabayla adeta uçarcasına katetmiştir (*tempus*-zaman). Bu kadar hızlı bir şekilde yolculuk yapmasının nedeni, Roscius'un düşmanı olan Capito'ya müjdeli haberi vermektir (*causa-impulsio*-dürtü). Bu olay daha sonra (*Rosc.*20) Chrysogonus'a

haber verilir. Servetin büyüklüğü, oğul Roscius'un acizliği ve kolayca ortadan kaldırılabileceği bildirilerek plan yapılır (*causa- ratiocinatio-* eylemin planlı olması). Bu plana göre baba Roscius'un adı kara listeye eklenir ve mallarına el konulup satışa çıkarılır. Roscius'a ait üç çiftliği Capito, geri kalan malları da Chrysogonus alır (*cui bono?* - bu işten kim kazançlı çıktı?) Ancak, bu kişiler yaptıkları planı, oğul Roscius'un bozabileceğini anlarlar ve ona iftira atarak babasını öldürmekle suçlarlar, bu yolla onu ortadan kaldırabileceklerini düşünmektedirler (*causa*-yargılamanın asıl nedeni). Buradan da anlayabileceğimiz gibi Cicero, nasıl bir savunma yapacağıyla ilgili ipuçlarını *anlatım* bölümünde vermiştir. *Kanıtlama* ve *çürütme* aşamasında bu konular üzerinde duracak ve bunlardan elde edeceği olası kanıtları (*probabile argumentum*) kendi savını güçlendirmek için kullanacaktır.

Cicero olayları bu şekilde aktardıktan sonra *anlatım* aşamasının son beş paragrafını (30-34) yargıçlar üzerinde duygusal etki yaratmaya ayırır. Artık ifadeleri daha keskinleşir, duygu sömürüsünün dozu daha da artar. *Ethos*tan *pathos*a geçiş yapar (*Rosc*.30):

"...İğrenç bir şekilde öldürülmüş bir baba, düşmanları tarafından kuşatılmış olan bir ev, ele geçirilmiş ve satılmış mülkler, tehlikeli görüldüğü için sık sık silah ve tuzak kullanılarak saldırıya uğrayan bir oğulun hayatı. Bunlardan hangisi sizce kötülük dolu suçlardan biri değil ki? Ancak bunlarla da kalmıyorlar, fenalıklarına her gün bir yenisini ekliyorlar, inanılması güç olan bir suçlama uyduruyorlar. Müvekkilimin parasını kullanarak kendisine karşı tanıklar ve davacılar buluyorlar. Üstelik bu zavallı adama boynunu Magnus'a vermeyi mi yoksa bir çuvalın içine

kapatılıp[182] *son derece büyük bir utançla hayatını kaybetmeyi mi tercih edersin diye iki seçenek sunuyorlar."*

Bu türden bir kullanım *De Inventione'*nin kuramları arasında yoktur. Dolayısıyla yargıçlar üzerinde duygusal etki yaratma ya da bu denli kuvvetli bir duygu sömürüsüne başvurma Cicero'nun *De Inventione'*yi yazdıktan sonra keşfettiği bir şey olmalıdır. *Pathos* kullanımının diğer bir örneğini Cicero'nun müvekkilinin ağzından konuştuğu paragrafta görürüz (Rosc.32):

"...gerçekte kim bu olayları gördüğü halde susabilecek ve savsaklayabilecek kadar kayıtsız ve vicdansız olabilir? Öz babamı kara listede olmamasına karşın öldürdünüz, öldürdükten sonra adını kara listeye soktunuz, beni kendi evimden zorla attınız, babadan kalma mallarımı zimmetinize geçirdiniz, daha ne istiyorsunuz? Yoksa buraya, bu sıralara beni öldürmek veya mahkum ettirmek için kılıçlarınızı kuşanıp geldiğinizi inkar mı ediyorsunuz?"

Milo savunmasının *anlatım* bölümü de, Roscius savunmasında olduğu gibi, Cicero'nun *kanıtlama* ve *çürütme* aşamalarında kullanacağı ipuçlarını barındırmaktadır. Cicero, *anlatım* bölümüne (*Mil.*24) Clodius'un bir yıl süreyle ve kesintisiz olarak *praetor*luk yapmayı arzuladığını vurgulayarak başlar. Clodius, Milo konsül seçilirse, amacına ulaşamayacağını düşünmektedir. Bu nedenle konsüllük

---

182 Ana-babasını öldürme suçu için uygulanan eski bir cezalandırma yöntemi. Bu cezaya göre suçlu olan kişi soyuluyor, kırbaçlanıyor ve bir köpek, horoz, engerek yılanı ve bir maymunla birlikte bir çuvalın içine koyuluyor. Çuval, ağzı dikildikten sonra nehre veya denize atılıyordu. Cicero burada sadece çuvaldan bahsediyor, hayvanlara hiç değinmiyor. Belki de onun zamanında hayvanlar çuvalın içine koyulmuyordu. Ebeveyn öldürme suçlularına uygulanan cezayı anlattığı *De Inv*. II .149 da da buna değinmiyor.

seçimlerinde Milo'nun rakiplerini destekler (*Mil.*25). Bütün çabalarına karşın Milo'nun seçimleri kazanacağını anlayınca da, onun öldürülmesi gerektiğini dile getirir (*verba*) ve bu doğrultuda çalışmaya başlar. Bunlar Clodius'u Milo'ya tuzak kurmaya iten nedenlerdir (*causa- ratiocinatio*) (*Mil.*26). Cicero, sonraki paragrafta olay günü hangi tarafın tuzak kumaya niyetli olduğunu irdelemeye başlar. Cicero'nun anlatımında (*Mil.*27) Milo, Lanuvium kasabasında bir rahip atamak amacıyla zorunlu olarak yola çıkmıştır ve Clodius'a tuzak kurmak gibi bir niyeti yoktur. Clodius ise, ondan bir gün önce, asla kaçırmak istemeyeceği türden bir toplantıyı bırakarak, aniden Roma'dan ayrılmıştır. Amacı, Milo'ya tuzak kurmak için planladığı zamanda, planladığı yerde olmaktır (*prudentia*-kasıtlılık). Olay günü Milo geç saatte Roma'dan ayrılır (*Mil.*28), eğer Clodius Roma'ya dönme niyetinde olsa, Milo ayrılmadan önce, bunu yapabilir, ama Clodius'un gerçek niyeti Milo'ya tuzak kurmaktır ve bunun için olay yerinde hazırlık yapmıştır. Olası bir çarpışmada, kendisini yavaşlatabilecek arabası, yükü, Yunanlı köleleri ve karısı yoktur. Buna karşın, tuzak kurduğu söylenen Milo, yanında karısı, üstünde pelerini, oldukça ağır bir yükle, üstelik hizmetçi ve çocuklarla yolculuk etmektedir (*facultates*-olanaklar). Dolayısıyla Cicero'nun anlatımında, Clodius Milo'ya oranla daha avantajlı (üstün) durumdadır. Olay anına gelince (*tempus*), Cicero'ya göre çarpışma öğleden sonra üç sularında gerçekleşir. Ancak Asconius'un söylediğine göre (31C) olay 13:30 civarında meydana gelir. Cicero'nun saati saptırmasının nedeni daha sonra ileri süreceği bir sava zemin hazırlamak olabilir. Çünkü rakip taraf (*Mil.*48), Clodius'un Milo'ya tuzak kurmak niyetinde olmadığını, aksine Cyrus'un ölüm haberini aldığı için aceleyle Roma'ya doğru yola çıktığını söylemiş olmalı ki, Cicero bu sava yanıt verirken "öyle olsaydı bile Clodius karanlık çöktükten sonra Roma'ya ulaşacaktı ve

Milo gerçekten isteseydi bu karanlıktan yararlanıp, Roma'da pusuya yatabilir ve Clodius'u rahatça öldürebilirdi" der (Mil.49). Tekrar olay anına dönecek olursak, çarpışma Clodius'un kır evinin önünde (*locus*) patlak verir. Cicero çarpışmanın patlak vermesiyle ilgili olarak şu cümleyi kullanır (*Mil*.29): "*…statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum*." Cicero'nun üstünlük bildiren sıfatlar olan *complures* ve *superior* u kullanması boşuna değildir. "*Daha çok sayıda kişi silahlarla daha yukarıdaki bir yerden bu adama aniden saldırdı.*" Bu cümle, ister istemez dinleyiciye, Clodius'un Milo'ya göre daha hazırlıklı, daha avantajlı olduğu düşüncesini aşılayarak savı olası kılacaktır (*probabile ex facultatibus*). Çünkü daha çok sayıda kişi (*complures*) bir adama göre (*in hunc*), yukarıdan saldıran (*de superiore loco*) aşağıda bekleyene göre, silahlı olan (*cum telis*) silahsız olana göre ve son olarak da aniden saldıran hazırlıksız yakalanana göre daha avantajlıdır (*facultates*). Bu durumda avantajlı olanın diğerine tuzak kurmuş olması daha olasıdır. Cicero'ya göre daha üstün durumda olan Clodius ve adamları, Milo'nun kölelerinden bazılarını öldürür. Arabadan uzak bir yerde olan diğer köleler, Milo'nun öldüğünü duyarlar ve buna inanırlar. Bunun üzerine bu köleler, Milo'nun emri ve bilgisi olmadan Clodius'u öldürürler.

Cicero gelişen olayları bu şekilde anlatır. Ancak Asconius sayesinde karşı görüşte olanların olayları nasıl anlattığını da öğrenebiliyoruz. Asconius'a göre (34C), Clodius'un öldürülmesinden otuz gün sonra olay senatoda tartışılır. Burada, Quintus Metellus şunları söyler: Milo'nun söyledikleri doğru değildir, Clodius'un yanında yalnızca 26 köle, Milo'nun yanında ise karısı dışında 300 adamı vardır. Milo, Bovilla kasabası civarında Clodius'a saldırır. Clodius üç yerinden yaralanır ve adamları

tarafından yakındaki bir hana taşınır. Sonra Milo, Clodius'un taşındığı hana zorla girer ve onu oradan çıkartarak Appia yolunda öldürür. Bu söylenenlerin ne kadarı doğru ne kadarı yanlıştır bilemiyoruz - zaten amacımız da bu değil- ancak, Cicero *anlatım* bölümünde bu konuların hiç birine değinmez. Çünkü, bu konuların aleyhine dönebileceğini düşünerek yalnızca gerekli gördüğü noktalarda konuşmuş olabilir. Bu yola başvurmayı da kuramlarında tavsiye etmiştir[183].

Deiotarus savunmasının *anlatım* bölümüne baktığımızda ise, Cicero'nun Roscius ve Milo savunmalarından farklı bir yol izlediğini görüyoruz. Deiotarus'un iç savaş sırasında neden Pompeius'un yanında yer aldığını, af diler bir biçimde açıkladığı paragraflar (*Deio*.8-15) dışında -ki bu paragraflar da Caesar'ın Deiotarus'a karşı önyargısını hafifletmek içindir- Cicero, *anlatım* bölümünü parça parça konuşmanın bütününe yaymıştır. Cicero'nun kuramları uyarınca[184], bunun iki nedeni olabilir: 1) Böyle yaparak Caesar'ın Deiotarus'a karşı önyargısını yavaş yavaş azaltıp ortadan kaldırmayı düşünmüş olabilir, 2) Karşı tarafın anlattıklarını bir kez daha tekrarlayıp Caesar'ı sıkmak istemediği için, karşı çıktığı noktalara yeri geldiğinde değinerek ve bu noktaları kendi savlarıyla destekleyerek daha inandırıcı olmayı hedeflemiş olabilir. Cicero'nun izlediği sıraya sadık kalmak için, bu aşamada Deiotarus'un neden Pompeius'un yanında yer aldığını açıkladığı bölümleri inceleyecek, konuşmanın bütününe yayılmış olan diğer *anlatım* bölümlerine ise yeri geldikçe değineceğiz.

---

[183] bkz.s.45
[184] bkz.s.45

Cicero'ya göre Castor, bu suçlamayı yaparken Caesar'ın Deiotarus'a olan kızgınlığından yararlanmak istemektedir. Cicero, bu nedenle *anlatım* bölümünde, *giriş* bölümünde yaptığı gibi, öncelikle Caesar'ın kafasından bu önyargıyı silmek ister ve asıl suçlamalara geçmeden önce bu konuda konuşacağını söyleyerek Caesar'ı bilgilendirir (*docilis*). Cicero'nun izlediği sıra şöyledir: Caesar'dan af dileyerek söze başlar (*Deio*.8), ancak bunu yaparken Caesar'ı pohpohlamayı da ihmal etmez (*Deio*.9): "*Ey Caesar, sen bir kez bağışlama dileğimi kabul edersen, artık mesele kalmaz! Çünkü hiçbir düşman, bir kez bağışlandıktan sonra, sende en ufak bir kin kalıntısı hissetmemiştir.*" Cicero daha sonra olayları şöyle anlatır: Daha önce Deiotarus'u bağışlayacağını söylemiştin diyerek Caesar'a geçmişte söylediği sözleri hatırlatır (*verba*). Üstelik Caesar iç savaştan sonra Deiotarus'u yeniden kral olarak tanıyarak onu affettiğini yaptıklarıyla da (*facta*) göstermiştir (*Deio*.10). Deiotarus Pompeius'un yanında yer almıştır, çünkü gelişen olaylar onu yanıltmıştır. Birçok kişi aynı yanılgıya düşmüştür (*iudicatum*). Roma yurttaşlarının bile yanılmış olduğu bu iç savaşta, uzakta yaşayan bir yabancı olan Deiotarus'un yanılması doğaldır (*collatio*). Deiotarus, kendi esenliğini her zaman Roma'nınki ile bir tutmuştur (*captatio benevolentiae ex persona*) (*Deio*.11) . Ama kargaşa zamanı ona iletilen haberlerde Caesar'ın barış anlaşması için harcadığı emeklere ve bazı insanların Caesar'ın saygınlığına karşı çevirdikleri entrikalara hiç değinilmemiştir. Yani Deiotarus'un Caesar'a karşı çıkması, bilgi eksikliğinden ya da bilgisizliğinden (*inscientia*) kaynaklanmaktadır ve kasıtlı (*imprudentia*) değildir. Deiotarus iç savaş sırasında Pompeius'un tarafında yer alır (*Deio*.12), çünkü Pompeius, hem Roma halkı, hem senato, hem de bizzat Caesar tarafından onurlandırılmış bir insandır. Ayrıca ünü kendisinden önce yaşamış olanların ününü aşmıştır. Ama Caesar'ın ünü

Pompeius'unkini de aşmıştır (*captatio benevolentiae*). Deiotarus, Pompeius'a herhangi bir çıkar beklentisi olmadan yardım etmiştir (*Deio*.13). Kazanılan bir zaferden sonra düşmanını kovalayan birine değil, kaçan bir insana yardım etmiştir. Zaferi değil, tehlikeyi paylaşmak için bu işe girişir (*causa-cui bono?*). Sonunda boş bir umut peşinde koşmak istemez ve Pharsalus savaşından sonra Pompeius'tan ayrılır. İskenderiye'de savaşan Caesar için çalışır, onun adamı Ephesus'a, savaşta kullanması için defalarca para gönderir (*facta*) (*Deio*.14). Son olarak Pharnaces'e karşı Caesar'ın yanında savaşır (*captatio benevolentiae*). Bunun üzerine Caesar, kral ünvanı vererek Deiotarus'u onurlandırır. Gördüğümüz gibi Cicero, Deiotarus savunmasında da, Roscius ve Milo savunmasında yaptığı gibi, *çürütme* ve *kanıtlama* bölümlerinde olası kanıt elde etmeyi düşündüğü konulara kısaca değinmiştir.

PARTITIO- BÖLÜMLEME

Cicero, *bölümleme* (*partitio-divisio*) aşamasıyla ilgili kuramlarında, ilk olarak karşı tarafla hangi konular üzerinde anlaşıldığının, hangi noktalarda hala bir anlaşmazlık olduğunun, ikinci sırada da hangi konular üzerinde konuşulacağının belirtilmesi gerektiğini söylemişti [185]. Roscius ve Milo savunmalarını incelediğimizde, Cicero'nun bu kuramları uyguladığını görüyoruz. Roscius savunmasını *bölümleme*si şu şekildedir (*Rosc*.34-35):

"Sayın yargıçlar, davanın tamamını açıklayacağım, gözler önüne serip teker teker inceleyeceğim. Bu sayede neyin tartışma konusu olduğunu, hangi olaylar hakkında konuşmam gerektiğini ve neleri dikkatle takip etmenizin uygun olacağını

[185] bkz.s.45-46

kolayca anlayacaksınız. Anladığım kadarıyla şu anda Sex.Roscius'un karşısında üç engel var. Düşmanlarının yaptığı suçlama, düşmanlarının cüretkarlığı ve gücü. Suçlamanın uydurulması işini Erucius davacı olarak üstlendi. İşin cüretkarlık kısmını iki T.Roscius üzerine aldı. Chrysogonus ise en fazla güce sahip olduğu için bu gücünü kullanarak mücadele ediyor. Bu üç konu hakkında da konuşmam gerektiğini anlıyorum. O halde ne yapmalıyım? Bütün bu konular hakkında aynı şekilde konuşmamın imkanı yok. Çünkü ilk konu, yani uydurma suçlama benim görev alanıma giriyor, geriye kalan iki konuyla ilgilenme işini ise Roma halkı size bıraktı. Benim görevim suçlamayı çürütmektir. Sizinki ise hem cüretkarlığa karşı koymak hem de bu tür insanların yıkıcı ve de katlanılmaz gücünü ilk fırsatta yok etmek ve ezmektir."

Cicero'nun yapmış olduğu bu *bölümleme*, karşı tarafla hiçbir konuda anlaşamadığını ve yalnızca Erucius'un suçlamalarına cevap vereceğini bize açıkça gösteriyor. Önceki bölümlerde yapılan suçlamayı kabul etmeyeceğine ilişkin (*constitutio coniecturalis*) ipuçlarını zaten vermişti. Hangi konular üzerine konuşacağına gelince, suçlamaya karşı savunma yapmanın kendi görevi olduğunu söyleyerek dinleyiciden öncelikle bu konuya dikkat etmelerini ister. Daha sonra bu suçlamaların asılsız olduğunu kanıtlarsa, Magnus, Capito ve Chrysogonus'u cezalandırmanın yargıçların görevi olduğunu söyleyerek onları yönlendirir. Ancak konuşmacının *bölümleme*de belirttiği konulara uyması gerektiği kuramına aykırı bir şekilde, konuşmasının sonraki aşamalarında yapmış olduğu *bölümleme*ye uymadığını, Magnus ve Capito'nun cüretkarlığı, Chrysogonus'un gücü konusunda

konuştuğunu görüyoruz. Öte yandan kuramlarına uygun bir biçimde[186], *bölümleme* aşamasını kısa ve öz bir şekilde aktarmış, süslü biçemden kaçınmıştır. Ancak yargıçları rakibe karşı kışkırtma çabasını bu bölümde de sürdürmüştür.

Cicero'nun Milo savunmasında yaptığı *bölümleme* ise şöyledir (*Mil.*31):

"...Ama eğer aranızda hiç kimse böyle düşünmüyorsa, o zaman yargılamanın konusu P.Clodius'un öldürülüp öldürülmediği değil – Çünkü bunu zaten itiraf ediyoruz – bir çok davada sıklıkla görüldüğü gibi yapılan bu eylemin haklı olup olmadığıdır. Bir tuzak kurulmuş olduğu ve senatonun bunu devletin çıkarlarına aykırı bir durum olarak değerlendirdiği aşikar. Ancak hangisinin tuzak kurduğu belirsiz. O halde göreviniz bunu araştırmak. Aynı şekilde senato bir insanı değil, eylemi kınadı, Pompeius olan biten hakkında değil, eylemin yasaya uygunluğu hakkında bir soruşturma başlattı. Bu yüzden kimin kime tuzak kurmuş olduğuna karar vermekten başka bir sorunumuz var mı? Elbette yok. O halde eğer müvekkilim P.Clodius'a tuzak kurduysa cezasız kalmasın, ama eğer tuzağı kuran kişi P.Clodius ise, Milo'yu bu suçlamadan kurtaralım."

Bu *bölümleme* Cicero'nun konu hakkındaki kuramlarına daha yakındır. İlk olarak Clodius'un öldürüldüğünü kabul eder. Ancak anlaşmazlığı oluşturan *temel sorun*, öldürme eyleminin haklı olup olmadığıdır (*constitutio generalis-qualitatis*). Ardından rakibiyle anlaştığı konuları açıklar. Tuzak kurulması ve senatonun bunu devletin çıkarına aykırı bir durum olarak görmesi, karşı tarafla anlaştığı konulardır. Anlaşamadıkları ve yargıçların kararını etkileyecek konu ise kimin kime tuzak

[186] bkz.s.46-47

kurduğudur. Cicero burada yargıçları yine kendi isteği doğrultusunda yönlendirmeye çalışır. Onlara, tuzak kuran kişiyi suçlu olarak kabul etmelerini söyler. Olay günü, Clodius'un, yaralandıktan sonra yakındaki bir hana sığındığına ve orada Milo'nun adamları tarafından öldürüldüğüne hiç değinmez. Roscius savunmasında olduğu gibi bu savunmada da *bölümleme*yi kısa bir şekilde aktardığını ve süslü biçemden kaçındığını görürüz. Deiotarus savunmasında *bölümleme*ye ait herhangi bir paragraf yoktur. Cicero'nun, bu savunmayla aynı yılda yazmış olduğu kuramsal yapıtlarında, *bölümleme* aşamasını kaldırdığını daha önce söylemiştik[187]. Bunu göz önüne alacak olursak, Deiotarus savunmasında *bölümleme* aşamasına yer vermemesi, İ.Ö.45 yılından yazmış olduğu yapıtlarında[188] belirttiği kuramlara ters düşmekte, ancak 45 yılı ve sonrasında yazmış olduğu yapıtlarında[189] belirttiği kuramlara uymaktadır.

REPREHENSIO - ÇÜRÜTME

Cicero, Roscius savunmasının *çürütme* (*reprehensio-refutatio*) bölümüne söz konusu olayın niteliğiyle (*continentia attributa cum ipso negotio*) başlar. Konuyla ilgili kuramlarında belirttiği gibi, ilk olarak eylemin kısa bir tanımını yapar. Ancak bu tanımı yaparken söz konusu suçu o kadar büyütür, o kadar abartılı bir ifade biçemi kullanır ki, onun bu sözlerini duyanlarda doğal olarak "böyle bir suçu işleyecek olan insanın kişiliği de bozuk olmalı" düşüncesini uyandırır (*Rosc*.37):

"Sex.Roscius kendi babasını öldürmekle suçlanıyor. Ey ölümsüz tanrılar! Ne alçak ne iğrenç bir suç! Tek başına içinde bütün günahları barındırıyormuş gibi görünen bir suç! Bilge insanların söylediği gibi eğer babaya saygı oğlun ters bir

[187] bkz.s.33
[188] *De Inventione, De Oratore, Orator*
[189] *De Partitione Oratoria, Topica*

bakışıyla bile yara alabiliyorsa, o halde insani ve ilahi yasaların bile gerektiği takdirde uğruna canını vermesini salık verdiği babasına ölümü sunan bir oğula verilecek hangi ceza yeterince şiddetli olabilir?"

Cicero'nun bu uygulamasına her davada kullanılabilecek beylik deyişler (*loci communes*) ile ilgili kuramlarında rastlamaktayız[190]. Tanımını yaptığı suç bu kadar büyük olunca, doğal olarak o suçu işlediği ileri sürülen insan da söz konusu suçu işleyebilecek kişilikte olmalıdır. Cicero'ya göre, rakibi Erucius, oğul Roscius'un bu kadar büyük bir suçu işleyecek kişilikte bir insan (*probabile ex persona*) olduğuna ilişkin olası hiçbir kanıt sunamamıştır. Bu konunun üzerine gider ve Erucius'un beceriksizliğini kendi müvekkilinin kişiliğinden kanıt elde etmek için kullanır. Bu kanıtı işlerken olasılıkları teker teker sayar (*olasılıkları sıralama-enumeratio*). Ardından bu olasılıkların doğru olmadığını yine kendisi söyler (*Rosc.*38-39):

"Büyük olduğu kadar zalim, işitildiği zaman bile uğursuzluk ya da doğa üstü bir olaymış gibi görülecek kadar nadir gerçekleşen böylesi bir suçun davasında sen Erucius, davacı olarak sonuçta hangi delilleri kullanman gerektiğini düşünüyorsun? Suçlanan kişinin olağandışı pervasızlığını, vahşi davranışlarını, insanlıktan uzak kişiliğini, suçlara adadığı hayatını, kısacası yıkım uğruna harap ettiği ve harcadığı her şeyi göstermelisin, öyle değil mi? Bunlardan hiçbirini henüz Sex.Roscius'a karşı kullanmadın. Onun kişiliğine zarar vermek amacıyla bile kullanmadın. Sex.Roscius babasını öldürmüş. O halde ne biçim bir insan bu? Ahlakı bozulmuş bir genç mi, kötü insanlar tarafından kandırılmış biri mi? 40 yaşının üzerinde. Yani deneyimli bir

[190] *Inv.*II.48

katil, zalim bir insan ve sık sık katliam yapmış biri öyle mi? Ancak davacı tarafından bunun dile getirildiğini işitmediniz bile. O halde lükse düşkünlüğü, borcunun büyüklüğü ve zihnindeki söz geçiremediği arzuları bu adamı suça itmiş olmalı, öyle değil mi? Ama hayır, Erucius bu adamın tesadüfen de olsa herhangi bir şölende bulunmadığını söyleyerek lükse düşkünlük konusunda onu temize çıkarttı. Asla herhangi birine borcu da olmadı. Peki o zaman bizzat davacının iddia ettiği gibi daima kırda yaşayan, tarlasıyla uğraşarak ihtiraslardan son derece uzak ve görevine bağlı bir yaşam süren bir insanda ne gibi arzular olabilir ki?"

Cicero'nun bu sorularla nereye varmak istediği bir sonraki paragrafta ortaya çıkar. Amacı, Erucius'un yeterli kanıt ileri süremememesini kullanarak, Roscius'un bu suçu işlemesi için ortada hiçbir neden olmadığını göstermektir (*probabile ex causa*). Bunu gösterirken de kanıtını beş ögeden oluşan *retorik tasım* (*ratiocinatio*) yoluyla işler. (*Rosc*.40-41):

"O halde Sex.Roscius'u böyle büyük bir çılgınlığa itmiş olan şey neydi? Davacı "babası ondan hoşlanmıyordu" dedi. Peki nedeni neydi? Çünkü bunun hem haklı hem önemli hem de açık bir nedeni olmalı (**büyük önerme**)*. Çünkü çok sayıda ve önemli nedenler olmaksızın bir babanın oğlunun eliyle can vermesi nasıl inanılmaz bir şeyse, aynı nedenler olmadan bir babanın oğluna karşı nefret beslemesi de hiç mantıklı değil* (**büyük önerme kanıtı**)*. O halde tekrar başa dönelim ve biricik oğlunda babasının canını sıkacak kadar büyük hangi kusurların olduğunu inceleyelim. Bu tür kusurları olmadığı ortada. O halde babası can verdiği kişiden hiçbir neden olmaksızın nefret edecek kadar deli olmalı* (**küçük önerme**)*. Ama hayır,*

baba Sex.Roscius görebileceğiniz en tutarlı kişiydi **(küçük önerme kanıtı)**. *Mademki baba deli değil, oğul da günahkar değil, o halde ne babanın nefret etmesi için ne de oğulun suç işlemesi için bir neden olmadığı artık tamamıyla açıklığa kavuşmuştur* (**vargı**).

Cicero, bu paragraftan 55. paragrafın ortalarına kadar Erucius'un, Roscius'u suça iten nedenlerle ilgili yapmış olduğu açıklamalara yanıt verir. Bunları ele alırken rakibiyle adeta dalga geçer gibi konuşmaktadır. İlk olarak Erucius'un, baba Roscius'un oğlunu sevmediği için kırdaki çiftliğe gönderdiği savına yanıt verir. Burada ileri sürdüğü savların hepsi olası (*probabile*) kanıt türüne girmektedir. Bu kanıtları, ataların gelenekleri ve toplumun konu hakkındaki düşünceleriyle (*probabile ex iudicato -commune*) güçlendirerek inandırıcı hale getirir (*Rosc*.44-45):

"...Bu durum bu kadar açık olduğu halde, sen hala onun kır yaşamını sürgün ve uzaklaştırma olarak mı adlandıracaksın? Görüyorsun Erucius, savın, olayın kendisinden ve hakikatten ne kadar uzak. Atalarımızın gelenek olarak yaptıkları şeyi sanki yeni bir durummuş gibi eleştiriyorsun. İyi niyetle yapılmış bir işi nefret yüzünden yapılmış gibi gösteriyorsun. Bir babanın oğluna onurlandırmak için verdiği görevi, aslında cezalandırmak için verdiğini söylüyorsun. Oysa sen bütün bunları anlamıyor değilsin, ama neyi ispat edeceğinden o derece bihabersin ki, yalnızca bana karşı değil, hem doğa kurallarına hem insanların geleneklerine hem de herkesin fikrine karşı konuştuğunu düşünmüyorsun."

Ardından savını güçlendirmek için Caecilius Statius'un[191] bir oyununundan örnek verir (*probabile ex exemplo*) (*Rosc*.46):

"...Sence de bir sakıncası yoksa bir hikayeye başvuracağım. Sence Caecilius'un oyunundaki o yaşlı adam kırda yaşayan oğlu Eutychus'a, öteki oğlu Chaerestratus'a göre – sanırım adı buydu - daha mı az değer veriyordu? Birini kentte yanında onurlandırmak için tutuyor, diğerini ise cezalandırmak için kıra göndermişti öyle mi?"

Cicero, Erucius'un yapmış olduğu suçlamadaki açık noktayı yakaladığı için, bu nokta üzerinde uzun uzun durur. Erucius'un cinayet nedeni olarak ileri sürdüğü savı, tersine çevirir ve müvekkilini övmek için kullanır. Olası (*probabile*) kanıt türleriyle ilgili kuramlarına uygun bir şekilde, müvekkilinin yaşam biçimi (*probabile ex victu*) ve toplumun büyük bir çoğunluğunun konuya bakışı (*probabile ex iudicato-commune*) üzerinde durarak savını güçlendirir (*Rosc*.48):

"Hadi o halde zihnini hakikate yönelt. Yalnızca Umbria ve çevresinde değil, bu eski kasabalarda da hangi çalışmaların aile babaları tarafından en çok övgüyü hak ettiğini etraflıca bir düşün. O zaman gerçektende yetersiz suçlamalarının yüzünden övgüye en çok layık olan o hareketi, Sex.Roscius'un suçu ve günahıymış gibi sunduğunu anlayacaksın. Çocuklar bunu yalnızca babaları istediği için yapmıyorlar, hem benim hem de yanılmıyorsam her birinizin bildiği kadarıyla tarla sürme sevdasıyla yanıp tutuşan bu çocuklardan bir çoğu senin Erucius, bir utanç ve

[191] Romalı komedya yazarı, Ennius'un arkadaşı

suç sandığın bu kır yaşamının son derece onurlu ve tatlı bir yaşam şekli olduğunu düşünüyorlar."

Geçmişte yaşamış yetke sahibi insanların konuya bakışıyla (*probabile ex iudicato*) ilgili örnekler vererek Erucius'un yapmış olduğu suçlamanın ne kadar saçma olduğunu, Romalıların gelenekleriyle hiç uyuşmadığını göstermeye çalışır. Bunu yaparken Erucius'la alay eder (*Rosc*.50-51):

"Eğer insanların sabanın başından alınıp konsül yapıldığı zamanlarda doğmuş olsaydın, hakikaten komik bir davacı olurdun Erucius. Çünkü tarla sürme işini kusur olarak gördüğün için, eminim ünlü Atilius'un[192]*, kendisini karşılaması için gönderilen adamların kendi eliyle tohum serpiştirirken buldukları o insanın da, son derece rezil ve onursuz olduğunu düşünürdün. Ama Hercules hakkı için! Atalarımız, Atilius ve onun gibi adamlar, bu konuda bambaşka şeyler düşünüyorlardı. Bu sayede küçücük ve kırılgan bir devleti alıp, yerine bize son derece büyük ve şanlı bir devlet bıraktılar. Çünkü gayretle kendi topraklarını sürüyorlar, başkasınınkine göz dikmiyorlardı. Bu çabalar sayesinde topraklar, kentler ve uluslar meydana geldi, devletimiz, devletimizin gücü ve Roma halkının adı bu çabalar sayesinde büyüdü. Ancak ben bunları şu anda sorguladığımız konularla karşılaştırmak için söylemiyorum. Amacım şunu anlamandır. Atalarımızın nezdinde, her an devletin başında olması gerektiği halde, yine de toprakla uğraşmak için az da olsa zaman ve çaba harcamış olan kişiler, en büyük, en şanlı kişiler olduğuna göre, daima kırla haşır neşir bir yaşam sürdüğü için köylü olduğunu dile getiren bir insanı*

[192] Gaius Atilius Regulus Serranus. İ.Ö.257 yılı konsülü. Serranus soyadı *serere* fiilinden geliyor olmalı.

bağışlamak gerekir. Özellikle de babasını daha memnun veya kendisini daha mutlu edebileceği ya da doğruyu söylemek gerekirse daha onurlu kılabileceği başka hiçbir şey yokken."

Daha sonra Erucius'un ikinci suçlaması olan "baba Roscius, oğlunu mirasından yoksun bırakmak niyetindeydi" savına yanıt verir (*Rosc*.53-55). Bu savı çürütmek için Cicero, yine Erucius'un geçerli bir neden (*causa*) gösterememesini kullanır. Konuyla ilgili kuramlarında belirtmiş olduğu gibi, konuşmacı sanığı suça iten nedenleri açıklıkla sergilemek zorundadır[193]. Cicero'ya göre, Erucius oğul Roscius'un bu suçu işlemesini gerektirecek hiçbir haklı neden gösterememiştir. Babanın oğlundan nefret ettiği veya oğlunu mirasından yoksun bırakmak istediğiyle ilgili de hiçbir haklı gerekçe sunamamıştır. *Benzeşim* (*inductio*) yöntemini kullanarak bu gerçeği Erucius'un yüzüne vurur (*Rosc*.54):

"...Oğlunu mirasından mahrum bırakmak istedi. Peki neden? "Bilmiyorum." Mahrum bıraktı mı? "Hayır" Kim engel oldu? " Yalnızca düşünüyordu." Peki, bu düşüncesini kime söylemiş? "Hiç kimseye." Yalnızca ispat edemediğin değil, ispat etmeye bile çalışmadığın bu tür bir iddiayı ortaya atmak ve böyle bir suçlamada bulunmak, çıkar ve menfaat için mahkemeyi, yasaları ve değerlerimizi kötüye kullanmak değil de nedir?"

Cicero'nun burada *benzeşim* yöntemini kuramlarından biraz daha farklı bir biçimde uyguladığını görüyoruz. Sorduğu sorularla Erucius'u yönlendirmiş, daha sonra bu sorulara verdiği yanıtları kullanarak, onu, aslında kabul etmeyeceği bir şeyi

[193] bkz.s.53-54

kabul etmeye zorlamıştır. Öte yandan, kişiyi suça iten gerekçe veya nedeni (*causa*) tartıştığı bu bölümlerde, kuramlarına son derece uyan bir yöntem izlediğini görüyoruz. Kuramlarında da belirttiği gibi[194] karşı tarafın ileri sürdüğü nedenlerden hiç birinin konuyla ilgili olmadığını göstermiştir. Müvekkilinin suçu işlemesi için herhangi bir neden olmadığına göre, Erucius yanlış bir suçlamada bulunmuştur. O halde Erucius'un bu suçlamayı yapmasının nedeni (*causa*) nedir? Cicero'ya göre bu neden, Erucius'un Roscius'a düşman olmasıdır, bu suçlamayla elde etmeyi umduğu şey ise Roscius'un servetinden pay almaktır (*Rosc*.55):

"Aramızda, Erucius, seninle Sextus Roscius arasında kişisel bir düşmanlık olduğunu bilmeyen kimse yok. Herkes bu adama rakip olarak neden mahkemeye çıktığını görüyor, bu adamcağızın servetinin seni buraya sürüklediğini biliyor. Başka ne nedeni olabilir? Menfaat sağlamaya ne kadar tutkulu olmuş olursan ol, yine de buradakilerin senin hakkındaki düşüncelerinin ve Remnia yasasının[195] bir anlamı olması gerektiğini göz önüne almalıydın."

Sonraki paragrafta konu dışına çıkarak (*digressio*) davacıların önemine ve toplum için ne kadar yararlı olduklarına değinir. Daha sonra Capitolium'daki kazlar ve köpeklerle, davacıların görevleri arasındaki benzerlikten (*probabile ex similitudine*)[196] yola çıkarak bu ikisinin arasındaki eş değer ögeleri (*ex paribus rebus*) vurgular ve Erucius'u eleştirir (*Rosc*.56-57):

---

[194] bkz.s.54
[195] Lex Remnia de Calumnia. Yanlış suçlamayla ilgili yasa.
[196] bkz.s.59

"Bu nedenle hepimiz olabildiğince çok sayıda davacı olmasını kabul ederiz. Çünkü biri masum olduğu halde dava edilmiş olsa bile beraat edebilir, öte yandan biri suçlu olsa bile dava edilmediği takdirde mahkum edilemez. Bir masumun beraat etmesi, bir suçluya karşı dava açılmamasından daha yararlıdır. Hırsızlar gelecek olursa haber versinler diye Capitolium'daki kazlar[197] için devlet kesesinden yiyecek alınıyor ve köpekler besleniyor. Elbette kim hırsız kim değil tanımaları mümkün değil. Ancak yine de eğer birileri gece vakti gelecek olursa, bu şüpheli bir durum olduğu için ses çıkarıyorlar. Her ne kadar yalnızca yabanıl hayvan olursa olsunlar, yine de uyarı konusunda çoğunlukla yanılıyorlar. Fakat eğer köpekler gündüz vakti de havlarsa, sanırım birileri tanrıları selamlamak için geldiği zaman, olağan dışı hiçbir şey olmadığı halde alarm verdikleri için onların bacaklarını kıracaktır. Davacıların durumu da aynıdır. Bazılarınız kaz gibisiniz, yalnızca bağırıp çağırıyor, ama zarar veremiyorsunuz. Bazılarınız ise köpekler gibisiniz, hem havlayabilir hem de ısırabilirsiniz. Size yiyecek verildiğini görüyoruz. Buna karşılık olarak siz de hak eden kişilere saldırmak zorundasınız. Halkın en çok takdir edeceği şey budur. Sonra eğer isterseniz, birinin suç işlemiş olmasının muhtemel olduğu durumlarda şüphe içinde havlayabilirsiniz. Buna da izin verilebilir. Ama eğer şöyle davranırsanız, yani neden veya nasıl yaptığını söyleyemeden birini babasını öldürmekle suçlar ve şüpheli herhangi bir durum olmadan havlarsanız, o zaman hiç kimse bacaklarınızı kırmayacaktır, ama şunu iyi biliyorum ki, bu insanlar[198] her ayın ilk gününden nefret edecek kadar düşman olduğunuz o harfi[199] alnınıza öyle ivedi bir şekilde

---

[197] Iuno'ya adanmış olan bu kazların giderleri İ.Ö.390 yılındaki Gal saldırısından sonra devlet kesesinden karşılanmaya başladı. Söylenceye göre çıkardıkları seslerle herkesi uyarmışlar ve bu sayede Capitolium'un Galyalıların eline geçmesini önlemişler.

[198] Yargıçlar

[199] Bu cümlede Cicero, yanlış suçlamada bulunan davacıların Remmia yasasına göre alınlarına "K" harfinin yazılmasına gönderme yapıyor. "K" harfi muhtemelen "*calumniator*" yani yanlış suçlamada

kazıyacaklarki, ondan sonra kendi şansızlığınızdan başka hiçbir şeyi suçlayama-yacaksınız."

Cicero'ya göre, Erucius'un o ana kadar ileri sürdüğü nedenlerin hepsi yersiz ve yetersizdir. Önce Erucius'un suçlamalarını dile getirir, hemen ardından bu suçlamaların geçersiz olduğunu gösterir. Bunu yaparken izlediği yöntem sonuç kısmındaki kuramlarından *özetleme*yi (*enumeratio*)[200] çağrıştırmaktadır (*Rosc.*58):

"*Bana savunmam içim ne verdin ey yetenekli davacı? Ya bu yargıçlara şüphe duymaları için ne verdin? " Mirastan mahrum bırakılmaktan korkmuştu" diyorsun. Anlıyorum, ama neden bundan korkmak zorunda olduğunu kimse söylemiyor. "Babasının niyeti buydu" diyorsun. Kanıtla o zaman. Hiçbir kanıt yok. Baba Sex. Roscius'un kiminle konuştuğuna, kime haber verdiğine, senin nereden bu fikre kapıldığına ilişkin hiçbir kanıt yok."*

Cicero, tekrar ebeveyn cinayetinin (*parricidium*) çok önemli bir suç olduğuna değinir (*Rosc.*62). Daha hafif suçların ele alındığı davalarda bile, önce kişinin suçu işlemesinin nedeni sorulurken, Erucius ebeveyn cinayeti gibi önemli bir konuda bu nedeni kanıtlayamamıştır. Cicero'nun burada iki olay arasındaki zıtlığı vurgulayarak kanıt sağlamaya çalıştığı açıktır ve kullandığı yöntem konu hakkındaki kuramlarına uymaktadır (*adiunctum negotio - quod contrarium*)[201]. Cicero'ya göre ebeveyn

---

bulunan veya iftiracı anlamına geliyor. Cicero'nun bu cümlede *Kalendae* kelimesini kullanması da çok ilginç. Çünkü *Kalendae* sözcüğü hem iftiracı demek olan K harfini çağrıştırıyor hem de borçların ödendiği her ayın ilk günü anlamına geliyor. Cicero'ya göre Erucius'un yüksek miktarda borcu vardır ve bu nedenle Roscius'u suçlamak için rüşvet almıştır.

[200] bkz.s.76-77

[201] bkz.s.52

cinayeti gibi önemli bir konuda davacının zekasına ya da basit bir tahmine dayanarak karar verilmez. Suçlanan kişinin daha önce yapmış olduğu kötülükler, yaşam biçimi ve çılgınlığı da sergilenmelidir. Bunun yanında suçun nerede, kimler aracılığıyla ve ne zaman işlendiğiyle ilgili kesin kanıtlar olmalıdır. Aksi takdirde bu suçlamaya inanmak olanaksızdır. Çünkü doğa kanunları bile buna karşıdır (*Rosc*.63), yabanıl hayvanlar bile aralarında uyum içinde yaşarken, bir insanın bu suçu işlemesi canavarca bir durumdur (*collatio*). Ardından bu savını güçlendirmek için geçmişte yapılmış bir yargılamayı örnek olarak gösterir (*probabile ex iudicato*) (*Rosc*.64-65):

"Tarracina'lı tanınan bir kişi T.Caelius'un yemek yedikten ve iki genç oğluyla birlikte uyumak için aynı odaya gittikten sonra, sabahleyin boğazı kesilmiş olarak bulunduğunu ve bu olayın çok da eski olmadığını söylüyorlar. Bu suçu işlemiş olabilecek herhangi bir köle veya özgür birini bulamamışlar. İki oğlu da o anda uyudukları için hiçbir şey hissetmediklerini söylemişler. Bu nedenle iki oğul babasını öldürmekle suçlanmış. Bunun kadar şüpheli ne olabilirdi? İkisinin de bir şey hissetmemesi mümkün olabilir miydi? Birinin o odaya girmeye cesaret etmiş olması, tam da iki oğlunun da orada olduğu, hem hissetmelerinin hem de kolayca karşı koymalarının mümkün olduğu bir anda bunu yapmış olması mümkün müydü? Dahası şüphelenilecek başka hiç kimse yoktu. Bununla birlikte kapıyı açtıkları zaman oğulları uyur halde bulduklarını yargıçlara ispat etmeleri üzerine, oğullar mahkemede beraat ettiler ve tüm şüphelerden kurtuldular. Çünkü hiç kimse tüm ilahi ve insani yasaları böyle iğrenç bir suçla kirlettikten sonra hemencecik uykuya dalıverecek birinin var olduğunu düşünmüyordu. Ayrıca böyle bir suç işlemiş olan bir kişi bırakın rahat rahat dinlenmeyi, korku duymadan nefes bile alamazdı."

Ebeveyn cinayetinin ne kadar büyük bir suç olduğunu ve bu suçu işleyen kişilerin nasıl delirdiklerini mitolojiden örnek vererek (*probabile ex exemplo*) açıklar (*Rosc*.66-67):

" Ozanların, babalarının intikamını almak için annelerini öldürdüğünü anlattığı oğulları duymadınız mı?[202] *Onların ölümsüz tanrıların*[203] *buyruklarıyla ve kehanetleriyle bunu yapmış oldukları söylenmesine karşın, yine de intikam tanrıçaları onları nasıl da rahatsız etmişti ve huzur bulmalarına izin vermemişti. Çünkü suç işlemeden babalarına karşı görevlerini bile yerine getiremiyorlardı. İşin aslı bu şekildedir sayın yargıçlar. Baba veya ana kanının büyük bir gücü, bağı ve kutsallığı vardır. O kan insanın üzerine bulaşırsa, temizlenmesi mümkün olmamakla birlikte, insanın ruhuna öyle bir yerleşir ki, ardından en büyük delilik ve çılgınlık gelir. Çünkü saygısızca ve günahkarca bu suçu işlemiş olan kişilerin hikayelerde sık sık gördüğünüz gibi bu suça itildiklerini ve öç tanrılarının yaktığı meşaleler yüzünden dehşete kapıldıklarını sanmayın! Her biri kendi günahının ve kendi korkusunun kurbanı olmuştur. Bu suçu işlemeleri kendi günahları, kendi çılgınlıklarıdır. Dehşete kapıldıkları şeyler kendi kötü düşünceleri, kendi vicdanlarıdır. Günahkarların durmadan içini kemiren, katil oğullardan ana-babaları için gece gündüz kefaret ödemesini isteyen gerçek intikam tanrıçaları bunlardır."*

Cicero, verdiği bu örneklerden sonra kanıtlayan olarak kullanacağı büyük önermeyi söyler (*Rosc*.68). *"Ebeveyn cinayeti öyle bir suçtur ki, kesin olarak kanıtlanmadığı sürece inanmak mümkün değildir."* Ardından atalarının bu suça layık

[202] Orestes ve Alkmaion.
[203] Apollo

gördüğü cezanın[204] oldukça ağır olduğunu hatırlatarak bu önermesini güçlendirir (*büyük önerme kanıtı*) . (*Rosc*.70-72): Bütün bu sözleri ebeveyn cinayetinin ne kadar büyük bir suç olduğunu abartarak (*amplificatio*) anlatmaya yöneliktir. Bu da *De Inventione*'de belirttiği gibi[205] her davada kullanılabilecek beylik deyişlerle (*loci communes*) ilgili kuramına uymaktadır. Daha sonra Erucius'un bu kadar ağır bir cezayı gerektiren bir suçlamayı yargıçlara kanıtlayamadığını ima eder (*küçük önerme*). Gördüğümüz gibi, Cicero'nun burada kullandığı yöntem, *retorik tasım*dır. Ancak bu *tasım* sonucu ulaşılacak *vargı*yı kendisi dile getirmez ve dinleyicilere bırakır. Bu sözleri duyan dinleyicinin düşünce biçemi şöyle olacaktır: "Ebeveyn cinayeti öyle bir suçtur ki, kesin olarak kanıtlanmadığı sürece inanmak mümkün değildir (*büyük önerme*). Erucius da, Roscius'un babasını öldürme nedeniyle ilgili yeterli kanıt gösterememiştir (*küçük önerme*). O halde Roscius'un bu suçu işlediğine inanmak olanaksızdır (*vargı*)"

Cicero, davayı kazanması için bu kadarının bile yeterli olacağı görüşündedir (*Rosc*.73). Ancak asıl amacı, baba Roscius'un gerçek katillerini ve cinayetin sorumlularını ortaya çıkarmak olduğu için savunmasına devam eder. *Çürütme* aşamasının son bölümünde (*Rosc*.74-83) olayın niteliklerini (*ex negotii attributa*) kullanarak suçlamaya yanıt verir. Cicero, eylemin niteliklerinden kanıt elde etme ile ilgili kuramlarında, söz konusu suçun kısa tanımı yapıldıktan sonra, nasıl gerçekleştiğinin de (*modus*) sorgulanması gerektiğini belirtmiştir[206]. Bu kuramıyla uyumlu bir şekilde, Roscius'un, babasını nasıl öldürdüğünü (*Quo modo occidit?*) sorgulayarak işe başlar (*Rosc*.74). Ancak bunu yaparken kullandığı yöntem oldukça

[204] bkz.dipnot 182
[205] *Inv*.II.48
[206] bkz.s.50

ilginçtir. Erucius'a birbiri ardına, iki seçeneği olan sorular sorar. Örneğin, "*öldürücü darbeyi bizzat kendisi mi vurdu yoksa bu işi başkalarına mı bıraktı?*" Ardından bu iki seçenekten birini hemen geçersiz kılarak Erucius'u diğer seçeneği tercih etmesi için yönlendirir. Örneğin: *"Eğer kendisinin vurduğunu iddia ediyorsan, hatırlatırım sana Roma'da değildi."* Doğal olarak Erucius'a kalan diğer seçenektir. Ancak hemen başka bir soruyla bu seçeneği de ikiye ayırır. *"başkaları aracılığıyla yaptı diyorsan, o zaman sorarım sana, bu kişiler özgür müydü köle miydi?"* Erucius'un bu soruya "özgür insanlardı" diye yanıt vermemesi için bu seçeneği yine iki seçenekli bir soruyla geçersiz kılar. *"Özgür insanlardı diyorsan o halde bu insanlar kimlerdi? Ameria'dan mı gelmişlerdi yoksa Romalı katiller miydi?"* Erucius bu soruya "*Ameria*'dan gelmişlerdi" diye cevap veremez, çünkü Cicero bu durumda o kişilerin isimlerini istemektedir. Diğer seçenek olan "Romalı katillerdi" diye yanıt vermemesi için Cicero, Erucius'un savını alır ve onun aleyhinde kullanır. *"Eğer Roma'da yaşıyorlarsa, uzun yıllardır Roma'ya gelmememiş ve üç günden fazla orada kalmamış olan Sex.Roscius bunları nereden tanımıştı?... bu adamın yabani ve kaba olduğunu, asla herhangi bir insanla sohbet etmediğini, asla kentte durmadığını söylemiştin."* Dolayısıyla Erucius'a kalan seçenek bu kişilerin köle olduğudur. Zaten Cicero sorduğu sorularla Erucius'u bu seçeneğe yönlendirmiştir. Cicero'nun bu yönlendirici sorularla nereye varmak istediği 77. paragrafta açıklığa kavuşur. Oğul Roscius babasından miras kalan kölelerin sorgulanmasını istemiştir. Ancak Magnus buna itiraz etmiştir ve bu köleler Chrysogonus'un yanındadır. Bu, Cicero için, baba Roscius'u kimin öldürdüğü konusundaki şüphelerin bu insanlar üzerine yönelmesi için yeterli bir kanıttır (*Rosc*.80). Cicero'nun burada kullanmış olduğu yöntem, ilk bakışta, rakibe iki seçenek sunulan ve bunlardan hangisini seçerse seçsin, savının

zarar göreceği *ikilem (complexio-dilemma)* gibi görünmektedir. Ancak seçeneklerden birini hemen geçersiz kılarak Erucius'u diğer seçeneğe yönlendirmesi *ikilem* konusunda verdiği kuramlara uymamaktadır. Öte yandan asıl amacını gizlemiş, Erucius'u zorunlu olarak kabul edeceği sorularla yönlendirerek asıl varmak istediği noktaya, yani karşı tarafın kölelerin sorgulanmasına izin vermediği gerçeğine ulaşmıştır. Yani sorduğu sorulara verdiği yanıtları kullanarak Erucius'u aslında kabul etmeyeceği bir olguyu kabul etmeye zorlamıştır. Bu yöntem *inductio* (*benzeşim*) ile ilgili kuramlarına uymaktadır. Cicero, Erucius'un verdiği cevaplardan yaptığı çıkarımı *ikilem* biçiminde yargıçlara açıklar (Rosc.78):

"Sayın yargıçlar, o halde şimdi kolaysa gelin de Sex.Roscius'u kimin öldürdüğünden şüphelenmeyin. Sex.Roscius'un ölümü yüzünden yoksulluğa ve sıkıntıya düşen, babasının ölümünü araştırma fırsatı bile verilmeyen kişi mi, yoksa sorgulamadan kaçan, mallara el koyan ve cinayetin içinde oldukları halde o cinayetten beslenen kişiler mi?"

Erucius'un yaptığı bütün suçlamaları bu şekilde geçersiz kılan Cicero, kinayeli bir açıklama yaparak Roscius savunmasının *çürütme* bölümüne son verir (*Rosc*.82):

"...Bana kalırsa Erucius bu iddiaları başka bir davada başka bir sanığa karşı kullanmak için hazırlamış. Çünkü bu iddiaların ebeveyn cinayeti veya suçladığı

kişiyle hiç alakası yok. Bu konular hakkında yalnızca sözle[207] *suçlama yapabildiğine göre, bu iddiaları yine yalnızca sözle yanıtlamak yeterlidir."*

Daha önce de belirttiğimiz gibi[208] Cicero, Milo savunmasında olağan *düzenleme*nin dışına çıkıp *çürütme* bölümünü *giriş*ten hemen sonra, *anlatım* bölümünün önüne alır. İlk olarak karşı tarafın şu savına yanıt verir (*Mil*.7-11): "Başka birini öldürdüğünü itiraf eden kişi mutlaka cezalandırılmalıdır." Cicero bu sava bir insanı öldürmenin yasal sayılabileceği durumlar olduğu yanıtını verir. Bu savını desteklemek için geçmişten örneklere (*probabile ex exemplo*) başvurur. İlk örneği almış olduğu retorik eğitiminden de aşina olduğu Marcus Horatius[209] davasıdır. Onun, kendi elleriyle kız kardeşini öldürdüğünü itiraf etmesine karşın, halk meclisi tarafından suçsuz bulunduğunu hatırlatarak geçmişte benzer konuda verilmiş bir kararı kullanmıştır. İkinci örnek ise Publius Africanus'un[210] "Tiberius Gracchus'un öldürülmesi yasalara ters düşen bir durum değildi" sözüdür. Her iki örnekte de kuramlarına uygun bir biçimde (*probabile ex iudicato*) geçmişte verilen bir karardan veya toplumda saygınlığı olan bir kişinin benzer bir konuda sözlediği sözden yararlanır. Roma'nın İ.Ö.2.yüzyılın sonundan kendi zamanına değin içinde bulunduğu siyasal durum, Cicero'nun bu türden birçok örnek vermesine olanak sağlamaktadır. Geçmişte Milo'nunkine benzer bir davranışta bulunan insanları sayar: *"Eğer suçlu olan Roma yurttaşlarını öldürmek yanlış bir şeyse, o zaman Servilius*

---

[207] Tanık çağırmadan
[208] bkz.s.112
[209] Marcus Horatius bir kavgada üç Alba dövüşçüsünü öldürmüş ve bu sayede Roma'nın komşusu Alba Longa üzerindeki hakimiyetini korumuştur. Kız kardeşi bu dövüşçülerden biri için gözyaşı dökünce onu da öldürmüştür.
[210] Hannibal'i mağlup eden ünlü Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus

Ahala[211]*, Publius Nasica*[212]*, Lucius Opimius*[213]*, Gaius Marius*[214] *ve konsüllük yaptığım zamandaki senatonun gerçekten de doğruyu yaptığı söylenemez."* Burada kuramlarına uygun bir şekilde, olaylar arasındaki benzerlikten (*probabile ex similitudine*) yararlanmış ve söz konusu olayların dava konusu olan olayla aynı mantığı taşıdığını göstererek (*in eis rebus quae sub eandem rationem cadunt*)[215] olası kanıt elde etmeye çalışmıştır. Örnekleri bununla sınırlı kalmaz. Roscius davasında yaptığı gibi Orestes'i örnek verir. Annesini öldürmesi ile ilgili dava görüldüğü sırada, insanlardan oluşan yargıçların oylarının eşit olması üzerine, tanrıça Athena'nın oyuyla beraat ettiği söylencesine değinir. Dini onay yoluyla (*probabile ex iudicato - religiosum*) verilen bir kararı örnek vermesi *De Inventione*'deki kurama bire bir uymaktadır[216]. Sonraki örneğinde 12 levha kanunlarının bir hırsızın öldürülebileceği emrine değinerek savına yasal bir dayanak sağlar. Hemen ardından bu örneklerden yaptığı çıkarımı açıklar (*simplex conclusio*): *"Eğer bir vatandaşı öldürmenin haklı olduğu durumlar varsa – ki bunların sayısının çok olduğunu gördük – o halde güç kullanılarak yapılan bir saldırıya, aynı şiddetle karşı koyulduğu zaman, saldıran kişiyi öldürme yalnızca bir hak değil, aynı zamanda kaçınılmaz bir durumdur*." Bu çıkarımını desteklemek için daha önceki bir olayla Clodius'un öldürülmesi arasında bağlantı kurar (*adiunctum negotio*) ve iki olay olay arasındaki daha küçük (*quod minus*), daha büyük (*quod maius*), eşit büyüklükte (*quod aeque magnum*) ve benzer (*quod simile erit ei negotio quo de agitur*) unsurları göz önüne serer (*Mil.*9-10): *"Bir*

---

[211] İ.Ö. 439 yılında kendi servetini kullanarak mısır kıtlığına neden olmuş zengin bir plebs olan Spurius Maelius'un tiran olmak istediğinden şüphelenilmiş ve Gaius Servius Ahala tarafından öldürülmüştür.
[212] Nasica, Tiberius Gracchus'u öldürenlerden biri.
[213] Lucius Opimius 121 yılı konsülü, Gaius Gracchus'u alt eden kişi
[214] Gaius Marius 100 yılı konsülü olarak Appuleius Saturninus ve C.Servilius Glaucia'yı etkisiz hale getirmiştir.
[215] bkz.s.60
[216] a.g.y.

keresinde Gaius Marius'un bir komutanı, aynı zamanda da akrabası[217]*, vatandaş olan askerlerden birine cinsel saldırıda bulunmuştu. Asker onu öldürdü. Terbiyeli, temiz biri olan genç adam böyle bir aşağılanmaya boyun eğmektense ceza çekmeyi göze aldı. O yüce insan da onu suçsuz bularak içinde bulunduğu tehlikeden kurtardı. Peki sıra şu anda ilgilendiğimiz gibi bir suikastçi ve hayduta geldiği zaman, böyle bir insanı öldürmek nasıl olur da temize çıkarılamaz? O halde kılıçlarımız ve korumalarımızın amacı ne? Eğer kullanımları şartlar ne olursa olsun yasaklanmışsa, doğal olarak öncelikle onları yanımızda taşımamıza izin verilmezdi."* Cicero'nun bu örneğinde suikastçi ve haydut sözcükleri, terbiyeli ve temiz sözcüklerine oranla daha korku verici, yüce insan olarak nitelediği Marius, karar verecek kişilere oranla daha büyük veya güçlü, o gencin yaptığı ile Milo'nun yaptığı eşit büyüklüktedir. Ama verilen kararlar birbirine zıttır (*quod contrarium*). Bu kullanım, Cicero'nun konuyla ilgili kuramlarına[218] uymaktadır. Ardından bir insanın, saldırıya uğradığı zaman kendini savunmasının doğa kanunu olduğunu, böyle bir saldırıya maruz kalan herkesin aynı şeyi yapacağını belirtir. *Anlatım* (*narratio*) bölümüne geçmeden önce, bir insanın kendisine yönelmiş bir tehlike karşısında kendisini savunabilmesinin doğal bir hak olduğunu ileri sürer (*Mil*.10). Burada kullandığı tümcelerin arasındaki uyum, sözcüklerin aynı seslerle sona ermesi olağanüstüdür. Her ne kadar *elocutio* (biçem) konusuna giriyor olsa da, bu bölümdeki akıcılığı ve açıklığı çok güzel bir biçimde gösterdiği için bu tümceleri vermeyi uygun gördük:

---

[217] Gaius Lucius aynı zamanda Marius'un kuzenidir. Cicero'nun bahsettiği bu olay İ.Ö. 104 yılında meydana gelmiştir. Bu olaydan retorik okullarında sık sık bahsedilmiştir.
[218] bkz. s.52

"...Est igitur haec, iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa adripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus."

Cicero'ya göre saldırıya uğrayan bir kişi yasanın ne dediğine bakma fırsatını bulamaz. Çünkü yasaya bakayım dediği taktirde, hak ettiğini almadan önce hak etmediği bir ceza çekmek zorunda kalır. Bu nedenle kendini savunan bir kişiye ceza vermeden önce tahrik edici unsurlara bakılması gerektiğini belirtir. Bu unsurları ve bir haydutun öldürülmesinin haklı olabileceği bir takım durumlar olduğunu göz önünde bulundurmalarını yargıçlardan isteyerek onların dikkatlerini (*attentum*) çeker. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bütün savunmasını Clodius'un Milo'ya tuzak kurduğu savına dayanarak gerçekleştireceği için amacı dinleyicileri buna hazırlamaktır.

Karşı tarafın ikinci suçlaması ise, senato ve Pompeius'un, Clodius'un öldürülmesini devlete karşı yapılan bir eylem olarak gördüğüdür. Bu suçlamayı çürütmek için olayın sonuçlarından (*attributa negotii-consecutio*) yararlanır. Cicero'ya göre, bir olayın sonuçları incelenirken, yapılan işi nasıl adlandırmanın uygun olacağı, bu işi kimlerin onayladığı ve kimlerin karşı çıktığı gösterilmelidir[219]. Cicero'nun savına göre senato ve Pompeius, Milo'nun yaptığını onaylamıştır. İlk olarak senatonun Milo'yu haklı gördüğünü söyleyerek karşı tarafın savına yanıt verir. Senatoda yapılan toplantıda büyük bir çoğunluğun Milo'yu desteklemesini (*Mil.*12), Clodius'un öldürülmesinin senatoda özel bir mahkeme kurulmasını gerektirecek kadar keder ve acıya neden olmamasını bu savını güçlendirmek için kullanır

[219] bkz.s.53

(*Mil*.13). Cicero'ya göre senato, aslında cinayetle ilgili özel bir mahkeme süreci olmasını istememiştir, ancak çılgın olarak nitelediği halk temsilcisi Plancus Bursa senatoya müdahale ederek kanun teklifinin[220] yasalaşmasını engellemiştir. Ardından senato gibi, Pompeius'un da Milo'ya karşı olmadığını onun davranışlarını (*probabile ex factis*) örnek vererek göstermeye çalışır (*Mil*.15):

"... Gnaeus Pompeius kanun tasarısıyla da gösterdiği üzere, hem mesele hem de dava hakkında kararını çoktan vermişti . Çünkü getirdiği kanun teklifi, özel olarak P.Clodius'un öldürüldüğü Appia yolundaki şiddet olayıyla ilgiliydi. Peki ne önerdi? Açıkça bu olayın soruşturulmasını. Peki bu soruşturmanın konusu ne olacaktı? Eylemin yapılıp yapılmadığı mı? Hayır, herkes bu eylemin gerçekleştiği konusunda hemfikirdi. O halde suçun kim tarafından işlendiği miydi? Hayır, bu da çok açıktı. Demek ki, yapılan işin itiraf edildiği yerde bile, yine de bir savunma yapılabileceğini gördü. Şayet suçunu itiraf etmiş olan bir kişinin suçsuz olabileceğini düşünmemiş olsaydı, bizim bunu itiraf ettiğimizi gördüğünde asla soruşturma için emir vermezdi. Ayrıca size kararınızı belirtmeniz için suçsuz[221] harfi yazılı tablet yerine yalnızca suçlu yazan tableti verirdi. Bana kalırsa Cn. Pompeius Milo'nun aleyhine oldukça ağır bir karar vermemiş, yargılama yaparken sizlerin nelere bakmanız gerektiğini ortaya koymuştur. Çünkü suçunu kabul eden bir kişiye verdiği şey ceza değil,

---

[220] Teklif Hortensius tarafından tarafından verilmiş, ancak Quintus Fufius Calenus bu teklifin ikiye bölünmesini önermiştir. İlk kısım yani, Clodius'un öldürülmesi, senato binasının yakılması ve Lepidus'un evine düzenlenen saldırının devletin çıkarlarına aykırı olduğudur. Bu kısım senatodan geçmiştir. İkinci kısım ise davanın özel bir öncelik verilerek var olan yasalara göre görülmesidir. Bu kısım Plancus ve Gaius Sallustius Crispus tarafından veto edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Asc. 44-45C

[221] Mahkemede yargıçlara verilen tabletin bir yüzünde "A" yani *Absolvo* (Suçsuz), öteki yüzünde ise "C" yani *Condemno* (Suçlu) harfleri bulunurdu. Yargıçlar oyunu açıklamadan önce bu harflerden birini siler ve kararını iletirdi.

kendini savunma hakkıdır. Buna ek olarak P.Clodius ölüp gittikten sonra da ölmüş olmasının değil, nedeninin araştırılması gerektiğini düşünmüştür."

Sonraki iki paragrafta (*Mil.*16-17), Clodius'un öldürülmesi ile ilgili olarak özel bir soruşturma yürütülmesini geçmişteki olaylarla bağlantı kurarak eleştirir (*adiunctum negotio*). Yine iki olay arasındaki unsurları karşılaştırarak inandırıcılığı sağlamayı hedefler:

"Bu davadaki hakimimiz cesur M.Cato'nun amcası, senatonun savunucusu ve o zor zamanlardaki koruyucusu olan soylu halk temsilcisi M. Drusus, kendi evinde öldürülmüştü[222]*. Onun ölümüyle ilgili olarak kimsenin fikri sorulmadı ve senato herhangi bir soruşturma açmadı. P.Africanus*[223] *gece vakti evinde dinlenirken ona indirilen darbenin bu kentte ne kadar büyük bir kedere yol açtığını babalarımızdan öğrenmedik mi? Mümkün olsa herkesin ölümsüz olmasını isteyeceği bu kişinin beklenmeyen ölümü yüzünden kim acıyla kavrulmadı? Hal böyleyken acaba Africanus'un ölümüyle ilgili herhangi bir soruşturma yapıldı mı? Elbette yapılmadı. Peki neden? Ünlü olsunlar veya olmasınlar insanlar şiddete maruz kalarak hayatlarını kaybediyorlar. En tepedekilerle en alt tabakadakilerin hayat değerleri arasında bir fark olmalı, ama aynı eyleme maruz kalarak gelen bir ölüm elbette aynı yasalara ve cezalara göre değerlendirilmeli. Tabii ki siz babasını öldüren bir kişinin, eğer babası soyluysa ve konsüllük yapmışsa, suçunun daha ağır olduğunu düşünüyorsanız veya davacı tarafın sık sık dile getirdiği gibi atalarının mezarları*

---

222 İtaliklere oy verme hakkı sağlayan bir yasa önergesi vermesi üzerine.
223 Tiberius Gracchus'un kurduğu komisyonun elinden toprak dağıtma yetkisini almış olan Scipio Aemilianus.

önünde öldürüldüğü için – sanki ünlü Appius Caecus[224] *bu yolu halk kullansın diye değil de, kendi soyundan gelenler ceza görmeden haydutluk yapsınlar diye inşa etmiş gibi - P.Clodius'un ölümünün daha vahşice olduğu kanısındaysanız ona bir şey diyemem."*

Senatonun savunucusu Marcus Drusus ve herkesin ölümsüz olmasını isteyeceği P.Scipio'nun yargıçların gözündeki değeri, önceden suikastçi ve haydut olarak nitelediği Clodius'a oranla daha büyüktür (*quod maius*). Clodius'un ölümünden duyulan üzüntü, Scipio'nun ölümünün kentte yarattığı kedere göre çok daha küçüktür (*quod minus*). Üçü de benzer biçimde, şiddete maruz kalarak öldürülmüştür (*quod simile erit ei negotio quo de agitur*). Dolayısıyla bu üç olayda da aynı yasalar ve cezalar uygulanmalıdır (*quod aeque magnum*). Ancak Milo davası bunun aksine, farklı yasalara göre görülmektedir (*quod contrarium*). Cicero'nun bu unsurları bu şekilde düzenlemesi kuramlarında da belirttiği gibi[225], iki olayı birbiriyle karşılaştırarak konuşmaya inandırıcılık katma amaçlıdır. Aynı yöntemi sonraki paragrafta da kullanır (*Mil.*18): *"P.Clodius Appia yolunda seçkin bir Roma atlısı olan Marcus Papirius'u öldürdüğü zaman sanırım bu nedenden dolayı işlediği suçun cezalandırılmasına gerek görülmedi. Kendi atalarının mezarları arasında soylu bir Roma atlısını öldürmüştü. Bakıyorum da şimdi o aynı yolun adı kullanılarak ne tragedyalar sergileniyor! Onurlu ve de suçsuz bir adamın kanına bulandığı zaman bu yolun adı bile geçmemişti, ama şimdi bir haydut ve bir katilin kanıyla lekelendiği için sürekli üzerinde duruluyor."* Cicero'nun bu sözlerinden karşı tarafın, konuşmasında sık sık Appia yolunu vurguladığı ve bu sayede yargıçların

[224] Clodius'un atası Appius Claudius Caecus. Roma'dan Capua'ya kadar uzanan Appia yolunu yapan kişi.
[225] bkz.s.52-53

duygularını etkilemeye çalıştığı anlaşılıyor. Buna karşın, Cicero'nun daha önceki bir olayla söz konusu olay arasında bağlantı kurarak (*adiunctum negotio*) ve aradaki çelişkiyi vurgulayarak (*quod contrarium*) onların bu savını çürütmeye çalıştığını görüyoruz. Çünkü onurlu ve suçsuz sözcükleri yargıçlar üzerinde haydut ve katil sözcüklerine oranla daha iyi bir etki bırakır (*quod maius*). Geçmişte onurlu ve suçsuz bir insan öldürüldüğü zaman Appia yolundan bahsedilmemesi, öte yandan bir haydutun ve katilin öldürüldüğü zaman, bu kadar üzerinde durulması çelişkili bir durumdur (*quod contrarium*). Cicero'nun bu sözleri yargıçların karşı tarafa olan güvencini doğal olarak azaltacaktır.

Cicero'ya göre, ne Clodius'un kölesi Castor, Pompeius'u öldürmeye teşebbüs ettiğinde (*Mil.*18-19) ne de bizzat Clodius Cicero'yu öldürmeye çalıştığında bu davada yapıldığı gibi özel bir yargılama sürecine gerek duyulmuştur (*Mil.*20). Daha sonra, Milo davasıyla bağlantı kurduğu olaylar içerisinde yer alan kişileri teker teker sayar (*enumeratio*) ve gizlice alay ederek (ironi) karşı tarafın savına yanıt verir:

"Drusus'u, Africanus'u, Pompeius'u ve kendimi P.Clodius ile bir tutarak ne büyük aptallık ediyorum. Bizlerin ölümü tahammül edilebilir durumlardı. P.Clodius'un ölümü söz konusu olduğunda ise hiç kimse metanet gösteremiyor. Senato ağlıyor, atlı sınıfı yas tutuyor, bütün toplum matem içinde, kasabalar kederli, koloniler sarsılmış durumda. Sonuçta bu topraklar böylesi iyiliksever, yararlı ve yumuşak huylu bir yurttaşını kaybetti."

Cicero'ya göre, Pompeius'un bu özel yargılama sürecini başlatma nedeni, Milo'ya karşı düşmanlığı değil, yargıçların adil bir şekilde karar vereceğine olan

inancıdır. Bu nedenle L. Domitius Ahenobarbus'u yargılamanın başına getirmiştir. Çünkü Ahenobarbus, geçmişte yaptıklarıyla (*probabile ex factis*) ayak takımının çılgınlıklarına önem vermediğini göstermiştir[226]. Cicero sonraki paragrafta (*Mil*.23), *çürütme* aşamasında kanıtladığı konuları özetler (*enumeratio*) ve *anlatım* bölümüne geçeceğini söyleyerek kendisini dikkatle dinlemeleri konusunda yargıçları uyarır.

Deiotarus savunmasının *çürütme* bölümüne, Roscius savunmasında yaptığı gibi, söz konusu olayın niteliğiyle (*continentia attributa cum ipso negotio*) başlar. Söz konusu suçun tanımını yaparken kullandığı abartılı ifade biçemi (*amplificatio*), Roscius savunmasında kullandığı ifade biçemine oldukça benzemektedir (*Deio*.15):

"Senin tarafından yalnız tehlikeden kurtarılmakla kalmayıp, üstelik en üstün derecede, krallıkta yüceltilmiş olan bu insan, şimdi, kendi evinde, seni öldürmek istemekle suçlandırılıyor. Ancak onun çıldırdığını kabul edersen böyle bir şeyden kuşkulanabilirsin. Tanrıların ve Penat'ların gözleri önünde, konuğunu öldürmek ne büyük bir cinayet! Bütün çağların en parlak ışığını söndürmek ne büyük küstahlık! Bütün dünyayı dize getirmiş senin gibi bir adamın önünde titrememek ne vahşice bir küstahlık olurdu! Kral ünvanını verdiğin bir kişide cana kıyıcı ruhun bulunması, gerçekten insanlığa sığmaz bir nankörlük olurdu?"

Deiotarus'un bu suçu işlediği savına, olası kanıt türlerini (*probabile argumenta*) kullanarak yanıt verir. Caesar'ı öldürürse, müvekkilinin eline hiçbir şey geçmeyeceğini, aksine krallığını ve ailesini kaybedeceğini söyler. Dolayısıyla

[226] Ahenobarbus, İ.Ö.67 yılında *quaestor*ken, halk temsilcisi Manilius'un azatlılara oy hakkı veren yasa tasarısına karşı koymuştu.

Cicero'ya göre, Deiotarus'un bu suçu işlemesi için ortada hiçbir neden yoktur (*probabile ex causa*). Bunun yanında onun zekası (*probabile ex natura*), bilgisi ve erdemi işlediği iddia edilen suçla bağdaşmamaktadır (*probabile ex habitu*)[227]. Ardından iki olay arasında benzerlik kurarak olası kanıt elde etmeye çalışır (*probabile ex similitudine*). Bunu yaparken kullandığı yöntem, iki olay arasındaki zıt unsurları (*in contrariis rebus*) vurgulamaktır (*Deio*.16):

"Ölümle karşı karşıya kalmış zayıf bir insana, hatta cinayete susamış bir adama bile, aklını tümüyle kaçırmış olduğuna hükmetmeksizin, yakıştırılamayacak bu cinayeti; Deiotarus gibi, hem çok iyi tabiatlı, hem de aptal olmayan bir insanın tasarlayacağını nasıl düşünebilirsin?"

Cicero daha sonra Caesar'ı öldürme planının gerçek dışı olduğunu, eylemin gerçekleştiği andaki niteliklerini kullanarak göstermeye çalışır (*attributa in gestione negotii*). İlk olarak Caesar'ı öldürme girişimini, o işin gerçekleşmesini kolaylaştıracak olanaklar (*probabile ex facultate*) açısından ele alır. Kuramlarında da belirttiği gibi olanaklar (*facultates*), bir işin yapılmasını kolaylaştıran durumlardır[228]. Cicero'ya göre, Deiotarus'un gerçekten bu suçu işlemek gibi bir niyeti olsaydı, Caesar'ı güç kullanarak değil, zehirleyerek öldürmeye çalışır, bu sayede üzerine şüphe çekmez ve ceza almaktan kolayca kurtulurdu[229]. Ancak Deiotarus bunu yapmadı. Çünkü Caesar'ı zehirleyerek öldürmüş olsaydı, eline hiçbir şey geçmeyecek, aksine kaybı büyük olacaktı (*probabile ex causa*) (*Deio*.18). Daha

---

[227] *Rhetorica Ad Herennium'*da (II.5), *probabile ex natura* ve *probabile ex habitu* konu başlıkları *probabile ex vita* başlığı altında toplanmıştır. Ayrıca bkz. *Inv*.II.33
[228] bkz. s.50 ve *Inv*.II.40
[229] *spem calendi* - yakalanmama umudu *Her*.II.7, *Inv*.II.43

sonra, Cicero, suçlamayı yapan hekim-köle Phidippus'un olay yeri (*locus*) ve zamanı (*tempus*) konusundaki iddialarının tutarsız ve yersiz olduğunu göstermeye çalışır (*Deio*.19). Phidippus'un savına göre Deiotarus, Caesar'a sunacağı armağanları koyduğu odaya onu öldürmeleri için silahlı adamlar yerleştirmiştir. Ancak Caesar söz konusu armağanları görmek istemeyince bu tuzaktan kurtulmuştur. Cicero'ya göre bu beceriksizce yapılmış bir suçlamadır. Çünkü Deiotarus, Caesar'ı gerçekten öldürmek istemiş olsa, kendisine başka fırsatlar yaratabilir. Ama Deiotarus'un gerçekte böyle bir niyeti ve kararlılığı yoktur (*probabile ex consilio*): *"...Deiotarus, bu işi başaramayınca, hemen vaz mı geçti? Tuzak kurabileceği bir başka yer bulamaz mıydı? Ey Caesar, yemekten sonra hediyeleri göreceğini söylemiştin ve dediğini de yaptın. Silahlı askerleri yerleştirildikleri yerde, bir iki saat tutmak çok mu zor olurdu?"* Öte yandan Cicero'ya göre, Deiotarus'un Caesar'ı, önceden Kral Attalus'un Publius Africanus'u karşıladığı gibi karşılaması (*probabile ex exemplo*), nezaketle hazırladığı armağanları kendi eliyle sunması, olay günü herhangi bir kargaşanın yaşanmaması, Deiotarus'un Caesar'ı öldürmek gibi bir niyeti olmadığının imleridir (*signum*).

Phidippus, Caesar'ın hediye odasında öldürülemeyeceği anlaşılınca, banyoda bir tuzak kurulduğunu, ancak Caesar, banyoya değil de, yatak odasına gitmek istediğini söyleyince, öldürme planının suya düştüğünü ileri sürmüştür (*Deio*.21). Cicero bu sava akıl yürütme yoluyla çok kısa bir yanıt verir: *"...Banyoda tuzak kumuş olan silahlılar bronz heykeller miydi ki, yatak odasına geçemediler?"* Cicero, Phidippus'un savlarına yalnızca olayın gerçekleştiği andaki niteliklerinden yararlanarak yanıt vermez. Kuramları uyarınca, gerçekleştiği ileri sürülen olayın

sonuçlarından da olası kanıt elde etmeye çalışır (*probabile ex consecutione negotii*)[230]. Gelişen olayları çok iyi bildiğini iddia eden Phidippus'a, basit çıkarım (*simplex conclusio*) yoluyla cevap verir. *"...kral o kadar akılsız mıydı ki bu kadar büyük bir suçtan haberi olan bir insanı yanından uzaklaştırsın? Bu da yetmezmiş gibi, baş düşmanı olan torununun ve tuzak kurduğu Caesar'ın orada olduğunu bile bile onu Roma'ya göndersin?. Özellikle de yokluğunda, kendisini ihbar edebilecek bir tek o kalmışken?"* [231]. Phidippus'un "olaylardan haberdar oldukları için kardeşlerimi de hapse attı" savına iki olay arasındaki çelişkiden yola çıkarak yaptığı basit çıkarımla yanıt verir (*Deio*.22): *"... o halde zaten elinde olan insanları hapse atarken, o insanlarla aynı şeyleri bildiğini söylemene karşın seni, böyle serbest bir şekilde Roma'ya gönderdi, öyle mi?"*

Ardından suçlama tarafının iki savına yanıt verir. Bu savlardan birincisi, Deiotarus'un, Caesar'a karşı kötü niyetli olduğu için, onu öldürmek amacıyla tetikte beklediğidir. İkincisi ise Caesar'a karşı büyük bir ordu hazırladığıdır. Cicero ilk olarak Deiotarus'un büyük bir ordu hazırladığı suçlamasına yanıt verir. Deiotarus'un elindeki olanakları vurgulayarak olası kanıt elde eder (*probabile ex facultatibus*): Deiotarus Roma'ya savaş açabilecek kadar büyük bir orduya asla sahip olmamıştır. Elinde bulunan ordudaki asker sayısı, ülkesini yabancı akınlardan koruyacak ve istenildiği takdirde Romalı komutanlara yardım gönderecek kadardır. Caesar'a karşı kötü niyetli olduğu savına gelince, karşı taraf Deiotarus'un Pompeius yanlısı Caecilius'a asker gönderdiğini iddia etmiş olacak ki, Cicero bu iddiaya ikilem (*complexio*) kullanarak yanıt vermiştir (*Deio*.23): *"... Caecilius'a asker gönderirken,*

---

[230] bkz.s.53
[231] Burada sayın Leyla Özbay'ın çevirisinden ayrılmak zorunda kaldık.

acaba Pompeius davasının kaybedildiğini mi bilmiyordu, yoksa adı geçen Caecilus'un çok önemli bir kişi olduğunu mu düşünüyordu? Elbette insanlarımızı çok iyi tanıyan Deiotarus ya bilmediği için asker gönderdi, ya da bilmesine karşın onu küçümsedi." Kuramlarında da belirttiği gibi karşı taraf bu iki seçenekten hangisini seçerse seçsin, sonuçta savı zarar görecektir. Ardından kralın geçmişte Caesar için yaptıklarını (*probabile ex factis*) kanıt olarak kullanır (*Deio*.24). Cicero'nun savına göre, Caesar, İ.Ö.48 yılında İskenderiye'de kuşatıldığı zaman, Deiotarus ona para göndermiş ve askerlerini beslemiştir. Caesar'ın *Asia*'da görevlendirdiği komutanın her isteğini yerine getirmiştir. Yanlızca Caesar zafer kazandığında yanında olmamış, tehlikelerde ve savaş alanında da onunla beraber olmuştur. Cicero, Deiotarus'un Caesar'a karşı kötü niyetli olmadığını göstermek için, onun geçmişteki bir sözünü (*probabile ex verbis*) kanıt olarak kullanır (*Deio*.25): *"Dostlar varsın ölsün, yeterki düşmanlar yok olsun!"* Deiotarus bu sözleri, Caesar'ın İskenderiye'de kuşatıldığı, Domitius'un da deniz kazasında mahvolduğu söylentilerinin kulağına gelmesi üzerine söylemiştir. Cicero'ya göre, bu sözleri söyleyen ve Domitius'un dostu olan bir insanın Caesar'a karşı kötü niyetli olması mümkün değildir.

Cicero, Deiotarus'un Caesar'a karşı kötü niyetli olmadığı savına bu şekilde yanıt verdikten sonra suçlama tarafının diğer savına geçer (*Deio*.26-27). Bu sav, Deiotarus'un bu haberleri alınca keyiflenerek gece gündüz şarap içtiği ve bir şölende çırılçıplak dans ettiğidir. Cicero, bu sava *"Deiotarus'un oynadığını ya da dans ettiğini bugüne kadar kim görmüş?"* sözüyle yanıt verir. Cicero burada söz konusu kişinin geçmişte bu türden davranışlarda bulunmadığını göstererek olası kanıt elde etmeye çalışmıştır (*probabile ex factis*). Deiotarus'u övmek için 28. paragrafın

sonuna kadar konu dışına çıkma (*digressio*) nedeni de bu son suçlamanın Deiotarus'un kişiliğiyle hiç bağdaşmadığını göstermektir (*probabile ex persona*). 29. paragraftan itibaren suçlamayı yapan Castor'un kişiliği üzerinde durur. Böylece Deiotarus'un kişiliğiyle hiç bağdaşmayan suçlamaların Castor'un ahlaksız ve bozuk kişiliğinin ürünü olduğunu göstermek ister (*probabile ex persona*). Castor'la ilgili savları özet olarak şöyledir: Cicero, Kilikya'da[232] ve Yunanistan'da[233] görev yaptığı sırada, Castor onun emri altında bir askerdir. Daha o zamanlarda hırslı kişiliği, küstahça sözleri ve hareketleri, herkesi geçmek istemesiyle dikkat çekmiştir. Pharsalus savaşında, Pompeius'un ordusu dağılınca, Cicero silahları bıraktırmaya çalışırken, Castor savaş için yanıp tutuşmaktadır (*probabile ex studio*). Hemen ardından Deiotarus'un içinde bulunduğu acıklı durumu vurgular (*conquestio-commiseratio*)[234]. Cicero'nun bu sözleriyle Castor'u kendi silahıyla vurmak istediği açıktır. Çünkü Castor dedesini suçlarken, onun Caesar'a karşı savaşmış olmasını kullanmıştır. Cicero şimdi aynı yöntemi kullanarak Castor'u suçlamaktadır (*Deio*.30): Deiotarus Castor'un ailesini karanlıktan aydınlığa çıkarmıştır. Deiotarus'un damadı olmadan önce Castor'un babasını kimse tanımamaktadır. Öte yandan Castor, bu akrabalık bağını nankörce yok sayarak bir suçlama uydurmuştur (*probabile quod contrarium*). Çeşitli vaatlerde bulunarak bir köleyi ayartmış, bütün aileye karşı savaş açmıştır (*probabile ex natura*). Castor'un bu yaptığını Caesar doğru bulursa, ne duvarlar, ne yasalar ne de adalet bundan böyle Romalıları koruyamayacaktır. Cicero'nun burada *indignatio (öfkelendirme)* ile ilgili kuramlarından birini uyguladığı açıktır. Bu kurama göre, konuşmacı, işlenen suça göz yumulduğu takdirde, diğer insanların da aynı suçu işleyeceğini belirterek öfke

---

[232] *Proconsul* olarak
[233] Pompeius'un ordusunda
[234] bkz.s.82, madde 4

uyandırılabilir[235]. *İndignatio*'yu (*öfkelendirme*) kullandığı yer kuramlarına uymasa da, kullanım biçimi uygundur. Cicero bir kölenin ayartılıp efendisine karşı suçlamada bulunmaya zorlanmasının geleneklere hiç uymadığını savunur. Bu savını güçlendirmek için geçmişteki benzer bir olayla, söz konusu olay arasında bağlantı kurar ve iki olay arasındaki çelişkiyi vurgular (*adiuntum negotio quod contrarium*): Bu karşılaştırma şöyledir (*Deio.*31): Cicero'nun çocukluğu sırasında *consul*, *censor* ve *pontifex maximus* gibi görevlerde bulunmuş olan Cn. Domitius Ahenobarbus, halk temsilcisi olarak, M.Scaurus'u mahkemeye vermiştir. Bu sırada Scaurus'un kölesi gizlice Ahenobarbus'un evine gelip efendisini cinayetle suçlamayı teklif edince, bu kölenin yakalanıp Scaurus'a teslim edilmesini emretmiştir. Cicero hemen Castor'un yaptığıyla Domitius'un yaptığını karşılaştırır: *"...o, düşmanına köleyi geri gönderdi, sen dedenden uzaklaştırdın. O, kandırılmış bir köleyi dinlemek istemedi, sen ise bir köleyi kandırdın. O, bir kölenin efendisini suçlamasına izin vermedi, sen ise bir köleyi suçlayıcı olarak kullandın."*[236] Cicero'nun amacı bu sözleriyle kölenin tanıklığını zayıflatmaktır. Köle Phidippus'un, Servius Sulpicius[237] ve Manlius Torquatus'a, Castor tarafından kandırıldığını ve Deiotarus'a iftira ettiğini söylemesini de kanıt olarak kullanarak bu amacına biraz daha yaklaşır (*probabile ex verbis*). *Çürütme* aşamasının sonraki bölümünde Cicero'nun konu dışına çıkarak (*digressio*) Caesar'ı övdüğünü görüyoruz (*Deio*.33-34). Böylece davada tek yargıç olan Caesar'ın kişiliği üzerinden iyi niyet elde etmiş, onu kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Cicero *sonsöz*e geçmeden önce Deiotarus'un Caesar'a karşı herhangi bir kırgınlığının olmadığına da değinir. Cicero'nun savı şöyledir: Deiotarus Caesar

---

[235] bkz.s.79, madde 3
[236] Birbirine zıt düşüncelerin bir cümle içinde birbiri ardına sıralanması (Yun. *Antithesis).* bkz.Cic. *Or.*166
[237] Romalı hukukçu

sayesinde neler kazandığını unutmamıştır. Pharsalus savaşında bir süre Pompeius'un yanında yer aldığı için Caesar'ın ondan bazı şeyleri esirgemesine de karşı koymamıştır (*Deio*.35). Cicero, bu savını geçmiş bir olayla ilişkilendirerek güçlendirmeye çalışır (*adiunctum negotio*) Seleukos kralı Antiochus Magnus, L.Scipio tarafından bozguna uğratıldıktan sonra[238], *Asia* eyaleti içindeki bütün toprakları geri vermesi emredilince, Roma'nın, geniş bir alanı yönetmekten kurtararak kendisine aslında iyilik ettiğini söylemiştir. Deiotarus'un kendisini avutması için daha iyi nedenleri vardır (*quod maius*). Çünkü Antiochus çılgınlığının cezasını çekmiştir. Öte yandan Caesar, bazı şeyleri esirgese de, Deiotarus'a ve oğluna kral ünvanını geri vererek onu onurlandırmıştır. Bu nedenle Deiotarus ufak yanılgısının cezasını gönül rahatlığıyla çekmiştir (*Deio*.36). Deiotarus zamanında Roma halkına bir çok iyilik yapmış ve bu nedenle ödüllendirilmiştir (*probabile ex factis*). Senatonun onu öven sayısız kararı bulunmaktadır (*probabile ex iudicato*). Cesareti, sabrı ve erdemi övgüye değerdir (*probabile ex natura et habitu*). Bütün büyük düşünürler bu niteliklerin mutlu bir yaşam sürmek için yeterli olduğunu düşünürler (*probabile quod in opinione positum*). Deiotarus da bu erdemlerin mutlu bir şekilde yaşamasına yeteceğini bildiği için Caesar'a karşı herhangi bir kırgınlık duymamıştır. Cicero, Deiotarus savunmasında rakibin savlarını bu şekilde çürütmüş, ayrıca bir *kanıtlama* bölümüne yer vermeden doğrudan *sonsöz*e geçmiştir.

Cicero'nun kuramlarında belirttiğine göre, konuşmacı, *çürütme* ve *kanıtlama* bölümlerinde, kanıt elde ederken ve elde ettiği kanıtları işlerken aynı yöntemleri kullanır[239]. Cicero, seçmiş olduğumuz konuşmaların üçünde de *çürütme* bölümüne,

---

[238] İ.Ö.190 Magnesia savaşı, bugünkü Manisa
[239] bkz.s.47

kanıtlama bölümünden önce yer vermiştir. Bunlar savunma konuşmaları olduğu için, bu olağan bir kullanımdır. Çünkü Cicero, bu konuşmaları yapmak için kürsüye geldiğinde, hali hazırda kendisinden önce suçlama tarafı konuşmuş, Cicero'nun savunacağı kişinin suçlu olduğu konusunda yargıçları az ya da çok etkilemiştir. Bu nedenle Cicero, öncelikle bu etkiyi ortadan kaldırmak ya da hiç olmazsa zayıflatmak için, karşı tarafın savlarını çürüttükten sonra, *kanıtlama* bölümüne geçmiştir. Biz de onun izlediği sıraya uygun olarak üç savunmanın *kanıtlama* bölümlerini inceleyeceğiz.

CONFIRMATIO- KANITLAMA

Cicero, Roscius savunmasının *kanıtlama* bölümüne (*confirmatio*) geçtiğinde (*Rosc*.83.), aslında insanları suçlamaktan zevk almamasına karşın, yine de bunu yapmak zorunda olduğunu söyler. Bu sözleri birazdan yapacağı suçlamalar için kendi karakteri üzerinden iyi niyet sağlama amaçlıdır (*captatio benevolentiae*). Çünkü, *kanıtlama* bölümünün tamamını, işlenen suçun sorumlusunun oğul Roscius değil, Magnus, Capito ve Chrysogonus olduğunu göstermeye ayırmıştır. Capito'nun defterini daha sonra düreceğini söyleyerek Magnus'u suçlamakla işe başlar (*Rosc*.84). Erucius, oğul Roscius'un babasını öldürmesi için geçerli bir neden ileri sürememiştir. Oysa Cicero, Magnus'un bir nedeni (*probabile ex causa*) olduğunu kanıtlamak niyetindedir. Bu nedenle, hiç kimsenin bir beklentisi veya çıkarı olmadan suç işlemeye kalkışmayacağını söyler[240]. İ.Ö.127 yılı konsülü, Lucius Cassius'un *"cui bono?"* yani *"bu işten kim kazançlı çıktı?"* sözüne gönderme yaparak işlenen cinayetin gerçek sorumlularını ortaya çıkarmaya çalışır. Eğer Cassius yargıçlarının

[240] Krş. *"nam sine causa maleficium susceptum non potest esse" Inv*.I.45

önünde bu davayı savunmuş olsaydı, bu işten kimin çıkarı olduğunu daha kolay kanıtlayacağını söyler (*Rosc.*86): *"Çünkü onlar bu davada karşı tarafın muazzam bir zenginlik, müvekkilimin ise büyük bir yoksulluk içinde olduğunu gördüklerinde, bu işten kimin çıkar sağladığını sormayacaklar, aksine durum çok açık olduğu için suçu ve şüpheyi yoksulluktan çok ganimetle ilişkilendireceklerdi. Ya önceden de fakirsen? Ya cimriysen? Ya pervasızsan? Ya öldürülen adamın en büyük düşmanıysan? Bunlara ne demeli? Suç işlemeye itecek bunca neden varken acaba hala bir neden aramalı mıyız? Bunlardan hangisini inkar edilebilir ki?"* Cicero'ya göre Magnus, yakın ilişki içinde olduğu baba Roscius'un servetini ele geçirmek uğruna hiç tanımadığı kişilerle birlik olarak paraya düşkünlüğünü göstermiştir (*Rosc.*87). Cineyete karışan kişiler içinde, mahkeme alanına gelip, davacıların tarafında oturan yine odur. Cicero'ya göre bu, Magnus'un pervasızlığının göstergesidir. Magnus ile Roscius arasında düşmanlık olduğunu da herkes bilmektedir. Konuşmasının başından itibaren bütün kişilik betimlemelerini *kanıtlama* aşamasında ileri süreceği bu savlara göre hazırlamıştır. Baba Roscius'un öldürülmesinden kimin sorumlu olabileceğiyle ilgili olasılıkları ikilem (*complexio*) olarak sunar (*Rosc.*88): *"Sayın yargıçlar geriye ikisinden hangisinin Sex.Roscius'u öldürmüş olabileceği sorusunu sormak kalıyor? Onun ölümüyle zenginliğe kavuşmuş olan mı yoksa yoksulluğa düşen mi? Cinayetten önce yoksul olan mı yoksa cinayetten sonra son derece fakirleşen mi? Cimrilikle yanıp tutuşarak kendi tanıdıklarına saldıran mı yoksa hayatı boyunca menfaat nedir bilmeyen, tek bildiği ürettiği ürün olan kişi mi? Açık arttırmayla satılan malların en gözü kara müşterisi mi yoksa forumda ve mahkemelerdeki deneyimsizliği yüzünden yalnızca buradaki sıralardan değil, kentin kendisinden de korkan kişi mi? Ve son*

olarak sayın yargıçlar, herşeyden önce şunu sormalıyız; Hangisi Sex.Roscius' u öldürmüş olabilir? Düşmanı mı yoksa oğlu mu?"[241]

Bu paragrafta söz konusu olayın sonuçlarını (*probabile ex consecutione negotii),* olayın içinde yer alan kişilerin içinde bulundukları duyguları (*probabile ex affectione*), yaşam biçimlerini (*probabile ex victu*), yazgılarını (*probabile ex fortuna*) ve doğal niteliklerini (*probabile ex natura*) görmekteyiz. Cicero bu sözleriyle, zaten çürütülmesi oldukça zor olan *ikilem*i, olayın ve olayın içinde yer alan kişilerin nitelikleriyle (*attributa negotii et personarum*) birleştirerek daha da güçlendirmiş ve bu ikilemi *antithesis* (*antitheta*) biçeminde sıralayarak, Magnus'un cinayeti işlemek için daha fazla nedeni olduğunu kanıtlamıştır.

Sonraki paragraflarda Erucius'a yüklenir (*Rosc*.89-90). Birbirine ardına kullandığı eğretilemelerle (*metaphor*) Erucius'u ve karalisteler zamanında yaşanan kıyımı eleştirir:

"Cannae savaşı[242] *seni yeterince iyi bir davacı yaptı. Trasimenus gölünde değil, ama Servilius gölünde birçok kişinin öldürüldüğüne şahit olduk*[243].

Phrygia kılıcının tadına o zaman kim bakmadı ki?.. [244]

---

[241] Antithesis

[242] İ.Ö.216 yılında Hannibal tarafından 80.000 Romalı askerin katledildiği savaş. Cicero burada, Sulla zamanında kara listeye alınarak bir çok davacının öldürüldüğünü, bu sayede Erucius'un davacı olarak öne çıktığını söylerken, iki olay arasındaki ortak özellikten yararlanıyor.

[243] Trasimenus gölü, İ.Ö. 217 yılında Romalıların Hannibal'e bir kez daha mağlup olduğu yer. Servilius ise forumda muhtemelen havuzlu bir çeşme. Kara liste zamanında bu havuzun kurbanların kafalarıyla süslendiği söylenir (Sen.*De Prov*.3). Asıl ilginç olan Cicero'nun burada kullandığı sözcüklerle kara listeleri Romalıların yüreğine büyük bir korku ve dehşet salan Hannibal ile özdeşleştirmesidir. Sulla'nın diktatörlüğü sırasında yapılmış oldukça cesur bir konuşmadır.

[244] Ennius'un Achilleus tragedyasından bir dize. "Kara listeler zamanında kimler can vermedi ki?" anlamına geliyor olmalı.

Davanın görüldüğü sırada Sulla'nın hala diktatör olduğu düşünülürse, Cicero'nun karaliste uygulaması ve insanların öldürülmesi hakkında söyledikleri cesurca söylenmiş sözlerdir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi Cicero, Sulla'yı bu işlerden soyutlamak için özel bir çaba harcar (*Rosc*.91). Cicero'ya göre, Sulla o sıralarda başka konularla ilgilenirken, kendi yaralarını sarmaya çalışan bu tip insanların türemesi son derece doğal bir durumdur.

Magnus'un bu cinayeti işlemek için geçerli bir nedeni olduğunu gösterdikten sonra, bu suçu işleme olanağına (*facultas*) sahip olup olmadığını değerlendireceğini söyler (*Rosc*.92). Ancak burada üzerinde durmamız gereken bir konu var. Cicero, 92-95 nci paragraflar arasında olayın gerçekleştiği andaki niteliklerinden elde ettiği kanıtlarla savını güçlendirmeye çalışır (*attributa in gestione negotii*). Konuyla ilgili kuramlarında bir olayı gerçekleştiği andaki niteliklerine göre incelerken, olayın gerçekleştiği zamanı (*tempus*) ve yeri (*locus*), ne gibi özel durumlar olduğunu (*occasio*), koşul (*modus*) ve olanakları (*facultas*) değerlendirmek gerektiğini söylemiştir[245]. Yani zaman, yer, özel durumlar, koşul ve ortam, son olarak da olanaklar olayın gerçekleştiği andaki niteliklerinin alt başlıklarıydı. Ancak Roscius savunmasının 92-95. paragrafları arasında olayın gerçekleştiği andaki niteliklerini incelemesine karşın, zaman ve yeri kuramlarından farklı bir şekilde olanakların alt başlığı gibi sunmuştur. İlk olarak olayın gerçekleştiği yer üzerinde durarak olası kanıt elde etmeye çalışır (*probabile ex loco*). *"...Sex. Roscius nerede öldürüldü? Roma'da. Peki, o sırada sen neredeydin Magnus? Roma'da. "Bunun konuyla ne*

[245] *Inv*.I.38

ilgisi var? Yanımda başka birçok kişi vardı."diyorsun. Sanki şu anda büyük bir kalabalığın içinde kimin cinayeti işlediğini soruyormuşuz gibi, hayır asıl sorduğumuz soru hangisinin daha olası olduğudur. Roma'da öldürülen adamın o sıralarda sürekli Roma'da olan biri tarafından mı yoksa yıllardır Roma'ya hiç gitmemiş olan biri tarafından mı öldürülmüş olabileceğidir." Cinayeti Magnus'un işleyebileceği olasılığını ikilem (*complexio*) yoluyla kanıtlamaya çalışır. Bir yandan kişilik serimlemesi yaparken (*probabile ex persona*), öte yandan cinayetin işlendiği zaman koşulları üzerinde durarak olasılığı (*probabile ex tempore*) daha da güçlendirir (*Rosc*.93-94): "*Erucius'un söylediğine göre o zaman etrafta bir dolu katil varmış ve insanları ceza almadan öldürüyorlarmış. Peki bu katil sürüsü kimlerden oluşuyordu? Kanımca insanların malına mülküne el koyanlardan ya da birini öldürmek için onların para ödediği kişilerden. Eğer bu katillerin başkasının malının peşine düşen kişiler olduğunu varsayarsan, sen de bu grubun içindesin demektir, çünkü bizim paramızla zengin oldun. Öte yandan, onları daha hafif bir isimle adlandıranlar gibi, sen de bu adamların basit saldırganlar olduğunu varsayıyorsan, kime hizmet ettiklerini, kimin emrinde olduklarını bir düşün. İnan bana, birlik olduğun insanlardan biri olduğunu anlayacaksın."* Ardından kuramları uyarınca aslında *sonsöz*de yer alması gereken *özetleme*yi (*enumeratio*) *kanıtlama* bölümünde kullanır. Yaptığı *özetleme* kullanılması gereken yer bakımından kuramlarına uymamaktadır. Öte yandan dinleyiciyi sıkmamak için *özetleme*nin üçüncü kişinin ağzından da yapılabileceğini belirten Cicero'nun, biçem bakımından kuramına uyduğunu görüyoruz. Çünkü burada konuşturduğu kişi Roscius'tur (*Rosc*.94): *"…"Sürekli Roma'daysam bunun ne sakıncası var?" Diyeceksin. " Ben kesinlikle orada değildim." Diye yanıt vereceğim. " El konulan malların müşterisi olduğumu kabul*

ediyorum, ancak başka birçok kişi de müşteri oldu." Diyeceksin. " Ama ben senin de kendinden emin bir şekilde iddia ettiğin gibi, bir çiftçi ve köylüyüm." Diyeceğim. " Katil sürüsüne katıldıysam, bu benim de katil olduğumu göstermez." Diyeceksin. " Ancak bir tek katili bile tanımayan biri olarak benim bu tür bir suçlamayla uzaktan yakından alakam olmaz." Diye yanıt vereceğim." Quintilianus'un tanımından[246] yararlanarak şunu söyleyebiliriz: Cicero'nun burada *özetleme*yi kullanma amacı, özetlediği konuların yargıçların üzerindeki etkisi tek tek küçük olduğu için, bu konuları bir araya getirerek ve bu *özetleme*yi *antithesis* biçeminde sunarak daha büyük bir etki oluşturmaktır. Bunu yaparken olayların ve kişililerin niteliklerini kullanmasında da kuramlarının etkisini görmekteyiz (cinayet yeri, olayın sonucunda kişilerin yaptıkları, yaşam biçimleri, kimlerle arkadaşlık ettikleri v.b.).

Daha sonra kuramlarıyla uyumlu bir şekilde olaydan sonra neler olduğunu incelemeye başlar (*Rosc*.95). Aslında Magnus'u suçlamak gibi bir amacı olmadığını söyler. Bu işin sorumluları kaçıp gizlenirken, Magnus'un yüzsüzlük yapıp mahkemeye gelmesi ve davacılarla birlikte oturması nedeniyle aniden fikrini değiştirmiştir. Bu sözleri kendisi için iyi niyet sağlama girişimi olabilir, ancak doğruluk payı tartışmaya açıktır. Çünkü konuşmasının başından itibaren söylediği şeyler ve yapmış olduğu bütün kişilik betimlemeleri bu işin gerçek sorumlularını ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bununla ilgili olarak, Cicero'nun *anlatım* aşamasında (*narratio*) cinayeti ve cinayet sonrasında gelişen olayları aktarırken, *kanıtlama* aşamasında kullanacağı kanıtlar için zemin hazırladığını daha önce söylemiştik[247]. Cinayet sonrası gelişen olayları anlattığı paragrafta (Rosc.19), Glaucia adındaki bir

[246] bkz.sy.76
[247] bkz.s.121

kişinin, Roscius'un ölüm haberini ivedilikle *Ameria*'ya ulaştırdığına değinmiştir. Cicero'ya göre bu olay, Glaucia'nın Roscius'un öldürülmesinde parmağı olduğunun *im*idir (*signum*). Kuramlarında da belirttiği gibi[248], *im* yapılan işin izlerinden (*ex facti vestigiis*) elde edilen kanıt türüdür. Ancak konuşmacının, bir savı kanıtlamak için kimi zaman birkaç imi biraya getirmesi gerekir. Cicero da savunmasında bu ilkeyi uygular (*Rosc*.96-98). Galucia'nın, Magnus'un yandaşı ve aile dostu olmasını, kendisini hiç ilgilendirmeyen bir haberi getirmek için yoğun çaba sarfetmesini, haberi, ilk olarak, öldürülen adamın akrabaları ve dostlarına değil de, Capito'ya ulaştırmasını, Roma'dan *Ameria*'ya gece vakti, hem de hiç dinlenmeden yolculuk yapmasını *im* olarak kullanır. Cicero'ya göre, bu *im*lerden yargıçların varacağı mantıksal sonuç, Glaucia, Magnus ve Capito'nun işlenen cinayette parmağı olduğudur. Olayı yargıçların gözünde canlandırmaya çalışarak mantıksal sonucu güçlendirmek ister (*Rosc*.98): *"Sayın yargıçlar, duyduğunuz şeyleri gözünüzde canlandırmadık mı? O zavallının başına geleceklerden habersiz akşam yemeğinden döndüğünü görmüyor musunuz? Ya kurulmuş olan tuzağı? Ani saldırıyı? Sextus'un canına kıyarken Glaucia gözünüzde canlanmıyor mu? Yanındaki şu Magnus değil mi? İşlediği korkunç suçun ve iğrenç zaferinin habercisi olan Automedon'u*[249] *arabasına kendi elleriyle bindirmiyor mu? Gece boyunca uyanık kalması, kendi şerefi için var gücüyle yol alması ve Capito'ya mümkün olduğunca çabuk haber ulaştırması için yalvarmıyor mu?* [250] *"*

---

[248] s.61
[249] Achilleus'un arabacısı- eğretileme
[250] Cicero olayı yargıçların gözünde kendi istediği biçimde yeniden canlandırmak istiyor. Aynı şeyi Milo savunması 64. paragrafda da yapıyor.

Cicero, cinayetten sonraki gelişmeleri kanıt olarak kullanmaya devam eder. Capito, öldürülmeden önce baba Roscius'un elinde bulunan 13 çiftlik arasında en iyi 3 tanesine sahiptir. Bu, Roscius'un ölüm haberinin, ilk olarak Capito'ya ulaştırılma nedenini açıklamaktadır (*Rosc*.99). Cicero'nun savına göre Capito, önceden de bu tür işler çevirmiştir (*probabile ex factis*). Bunun yanında bu davada tanıklık yapacağını söyleyerek oğul Roscius'u tehdit etmiştir (*probabile ex verbis*). Cicero, Capito'nun Roscius davasında taraf olduğu için tanıklık yapamayacağını söyler (*Rosc*.102). Ataların geleneklerinin de buna izin vermediğini belirterek savını güçlendirir (*probabile ex iudicatum*). Scipio Africanus'un kendisi ile ilgili davalarda tanıklık yapmamasını örnek (*probabile ex exemplo*) gösterir. Aynı durumda, Africanus'un yaptığı ile Capito'nun yaptığı arasındaki çelişkiyi (*in contrariis rebus*) sergiler (*Rosc*.103): *"O halde şimdi her şeyin ne kadar tersine döndüğünü ve daha kötüye gittiğini görün. Burada malvarlığı ve cinayet hakkında bir dava görülmesine karşın, hem malları satın alan hem de katil olan kişi tanıklık yapacakmış. Şu anda dava konusu olan malları satın alan ve sahibi olan kişi budur ve ölümüyle ilgili soruşturma yürüttüğümüz adamın öldürülmesi işini düzenleyen de bu kişidir.*"

Cicero daha sonra Roscius'un mallarını ele geçirmek için yapılan planları ele alır (*Rosc*.105-108). *Anlatım* aşamasında (*Rosc*.20), Roscius'un mallarını ele geçirmek için kurulan ortaklığa değinmişti: *"Bu olaylar olduktan dört gün sonra haber, L.Sulla'nın Volaterra'daki*[251] *kampında bulunan Chrysogonus'a ulaştırıldı. Servetin büyüklüğüne işaret edildi, hemen hemen hepsi Tiber kıyısında bulunan 13 çiftliğin güzelliği, oğul Sex.Roscius'un acizliği ve yalnızlığı hatırlatıldı. Baba*

[251] Kuzey Etruria'da bir dağ kasabası. Marius taraftarları İ.Ö.82-80 yılları arasında bu kasabada Sulla'ya karşı direnmiş, daha sonra bu kasaba Sulla'nın emekli askerleri için koloni haline getirilmiştir.

Sex.Roscius'un son derece ünlü ve sevilen biri olmasına karşın sorunsuz bir şekilde öldürüldüğünü, bu nedenle dikkatsiz cahil bir köylü ve Roma'da tanınmayan oğlunu da kolayca ortadan kaldırabileceklerini belirttiler. Capito ve Magnus bu konuda çaba harcayacakları konusunda söz verdiler. Daha fazla canınızı sıkmamak için yargıçlar, kısacası ortaklık kuruldu." Cicero, *kanıtlama* aşamasının 105. ve 106. paragraflarında, Roscius'un ölüm haberinin Chrysogonus'a ulaştırılmasını ve mallarına el koymak için yapılan planları tekrar ele alır. Chrysogonus'un, Magnus ve Capito'ya Roscius'un mallarından pay verdiğini söyleyerek yapılan işin sonuçlarından olası kanıt elde etmeye çalışır (*probabile ex consecutione negotii*). Daha sonra bu olası kanıttan, akıl yürüterek basit bir sonuç (*simplex conclusio*) çıkarır (*Rosc.*107): *"...O halde Chrysogonus'un ganimetten pay verdiği kişilerin, aynı zamanda bu ganimeti ona teklif eden kişiler olduğu konusunda bir şüphe kaldı mı?"*

Cicero'nun, savunmanın 109-119. paragrafları arasında Capito'ya yüklendiğini görüyoruz. *Anlatım* bölümünde (*Rosc.*24-26) Capito'nun, *Ameria*'dan gelen 10 kişilik elçi heyetinin içinde yer aldığını ve her türlü hileye başvurarak bu heyetin Sulla ile görüşmesine engel olduğunu söylemişti. Cicero, *kanıtlama* aşamasının bu bölümlerinde Capito'nun yaptıklarını (*probabile ex factis*) ve elçi heyetini kandırmak için söylediği sözleri (*probabile ex verbis*) öne çıkararak, onun kişilik bakımından zayıf bir insan olduğunu (*probabile ex persona*) yargıçlara göstermeye çalışır. Bu uygulamasının konuyla ilgili kuramlarına uyduğunu görmekteyiz. Öte yandan, Capito'nun kendi çıkarı için görevini kötüye kullandığını söyledikten sonra, 111-116. paragraflar arasında görev bilincinin önemini uzun uzun

anlatması ve savını güçlendirmek için felsefeden yararlanması *De Inventione*'deki kuramlarında rastlamadığımız bir uygulamadır. Cicero'nun, görev bilincinin önemiyle ilgili felsefi yaklaşımını açıkladıktan sonra, Capito'nun bu yaklaşımla hiç uyuşmayan davranışlarını göz önüne sermesi, yargıçlarda ona karşı öfke uyandıracak niteliktedir. Aynı yöntemi 116. ve 118. paragraflar arasında da kullanır. Cicero, görevini kötüye kullanan Capito'nun, aynı zamanda bu görevde ortağı olan dokuz kişiyi de aldattığını söyler. Daha sonra ortaklığın önemini ve bir ortağı aldatmanın ne kadar kötü bir davranış olduğunu anlatır (*Rosc*.116). Capito'nun yaptığı yüzünden ortakları son derece kötü bir duruma düşmüştür. Buna karşın Capito'nun ne yaptığını Cicero şöyle açıklar (Rosc.117): "*…başlangıçta ihanet eden, sonra da kaçan, ilk olarak görevdaşlarının niyetlerini düşmanlarına haber veren, sonra da bizzat düşmanlarıyla birlik olan bu adam, işlediği suçun ödülü demek olan üç çiftliği cebine koymasına karşın, hala bizi tehdit ediyor ve bize gözdağı veriyor."* Cicero, 109. paragrafın başından itibaren Capito'nun kişiliği üzerinde durmuş ve onu yargıçların gözünden düşürmeye çalışmıştır. Bunu yaparken nereye varmak istediğini 117. paragrafın son cümlesinde açıklar: *"Sayın yargıçlar, onun yaşam biçiminde, bu kadar çok ve bu kadar büyük kusur arasında şu anda yargılama konusu olan suçu da bulacaksınız."* Bu sözlerinden de anlayabileceğimiz gibi Cicero, Capito'nun yaşam biçimini ve geçmişte yaptıklarını kullanarak (*probabile ex persona et factis*), onun suça yatkın olduğunu yargıçlara göstermeye çalışmıştır.

Cicero'nun *kanıtlama* aşamasında üzerinde durduğu konulardan biri de, Magnus'un, baba Roscius'un öldürülmesine tanık olan kölelerin sorgulanmasına izin vermemesidir (*Rosc*.119-123). Chrysogonus, Roscius'un açık arttırmayla satılan

mallarıyla birlikte bu köleleri de satın almıştır. *Ameria*'nın seçkin insanları bu kölelerin sorgulanmasını istemesine karşın, rakip taraf buna yanaşmamaktadır. Cicero, ikilem (*complexio*) yoluyla onları sıkıştırır (*Rosc*.120): *"... bu istek sizi öyle bir duruma soktu ki, bu isteği geri çevirmeniz ya da suçu kabullenmeniz aynı şeydi."* Karşı tarafın bu kölelerin sorgulanmasına izin vermemesinden Cicero'nun çıkardığı sonuç basittir (*simplex conclusio*): *"Sizin için bu kadar değerli olduklarına göre, konuştukları takdirde, kesinlikle mahvınıza neden olacak bir şey biliyor olmalılar."* Cicero'nun bu sözleri yalnızca bir varsayımdır ve kuramlarında belirttiği çürütülemez türden (*necessaria*) bir çıkarım değildir. Bu nedenle bu varsayımını güçlendirmeye çalışır (*Rosc*.123): "…*cinayet işlendiği sırada, orada oldukları kesin olan kişileri sorgulamak isteyen bir kişi gerçeği ortaya çıkarmak istemektedir. Ama, buna karşı çıkan kişi, her ne kadar sözle dile getirmeye cesaret etmese de, bu hareketiyle cinayetin kendi suçu olduğunu itiraf eder."*

Cicero'nun sonraki hedefi Chrysogonus'tur (*Rosc*.124): *"Şimdi o altın isme, Chrysogonus'a geliyorum."* Chrysogonus'un (χρῦσόγονος) altından doğmuş, yaratılmış anlamına gelen ismini bu şekilde kullanarak, onun kara listeler zamanında kazandığı serveti çağrıştırmayı amaçlamış olabilir. Çünkü kuramlarında isimler üzerinde bu tür sözcük oyunları yapılabileceğinden söz etmiştir[252].

Cicero, Chrysogonus'u, Roscius'un mallarını yasa dışı olarak satışa çıkartmakla suçlar (*Rosc*.125). Çünkü, Valeria[253] ve Cornelia[254] yasasındaki

---

[252] bkz.s.48

[253] *Lex Valeria* İ.Ö.82 yılında praetor L.Valerius Flaccus tarafından çıkarılmıştır. Sulla'nın bütün tekliflerinin kanun gücünde olduğunu söyleyen bir yasadır. Cicero daha sonra bu yasanın o güne kadar çıkarılmış olan en kötü ve en adaletsiz yasa olduğunu söyler. *De Leg.Agr.* III, 5.

hükümlerin Roscius için geçerli olmadığını düşünmektedir (*Rosc*.126): *"Çünkü yasa şöyle yazılmış: "KARALİSTEYE ALINAN KİŞİLERİN MALLARI SATILIR." Oysa Sex.Roscius karalisteye alınanlardan biri değil. "VEYA DÜŞMAN HATTINDA ÖLDÜRÜLMÜŞ OLANLARIN MALLARI SATILIR." Henüz hiçbir karşı taraf yokken, Sex.Roscius Sulla'nın tarafında yer almıştı. Silahlar bırakıldıktan sonra, akşam yemeğinden dönerken Roma'da öldürüldü. Eğer öldürülmesi yasaya uygunsa, mallarının satışa çıkarılmasının da yasaya uygun olduğunu kabul ederim. Yok eğer yalnızca eski yasalara değil, yeni yasalara da aykırı olarak öldürüldüğü ortaya çıkarsa, o zaman mallarının hangi hakla, hangi geleneğe ve hangi yasaya dayanılarak satıldığını sorarım."* Cicero, daha önce de sık sık yaptığı gibi, Sulla'nın bu işle ilgisi olmadığını vurgular (*Rosc*.127). Bu yasalar, kara liste uygulamasının Haziran ayının ilk günü sona ereceğini söylemektedir, ancak baba Roscius bu tarihten birkaç ay sonra öldürülmüş, malları resmi kayıtlara girmemiştir (*Rosc*.128). Cicero'nun ilgili yasaların hükümlerine başvurarak ileri sürdüğü bu savlar, yargıçlarda, Chrysogonus'un suçlu olabileceği konusunda şüphe uyandırmaya yönelik *im*lerdir (*probabile ex signis*). Ancak suçladığı kişi dönemin en güçlü şahsiyeti, bir kararıyla insanları ölüme götürebilecek yetkiye sahip diktatör Sulla'nın azatlısıdır. Cicero, toplum üzerinde bu kadar büyük etkisi olan bir insanı, yalnızca bu *im*leri kullanarak suçlamanın yeterli olmayacağını bilmektedir. Bu nedenle Chrysogonus'un kişiliği üzerinden olası kanıt (*probabile ex persona*) elde etmeye çalışarak onu yargıçların gözünden düşürmeye çalışır. İlk olarak Chrysogonus'un sahip olduğu çiftliklerden ve bu çiftliklerin içinde yer alan pahalı eşyalardan bahseder (*Rosc*.133): *"Ev Korinth ve Delos vazolarıyla tıka basa dolu. Onların*

---

[254] *Lex Cornelia de proscriptione*. Sulla'nın diktatör olduğu sırada Valeria yasasına eklediği bir yasa. Bu yasanın en önemli özelliği, kara listelerin 1 Haziran 81 yılında sona ereceğini belirtmesidir.

arasında az önce çok yüksek fiyata satın aldığı bir kazan da var. Fiyatı o kadar yüksek ki, oradan gelip geçenler satıcının bağırarak söylediği fiyatı duyunca, bir çiftlik sattığını sandılar. Kim bilir evinde ne işlenmiş gümüşler, ne nakışlı giysiler, ne tablolar, ne heykeller ve mermerler vardır? Elbette, o kargaşa ve yağmada çok sayıdaki seçkin aileden alıp tek bir eve doldurabileceği kadar." Son cümle Cicero'nun asıl amacını açıkça ortaya koymaktadır. Cicero, Chrysogonus'un zenginliğini ve lükse düşkünlüğünü öne çıkarmıştır. Çünkü onun iç savaş sonrası yaşanan kargaşadan ve kara liste uygulamasından yararlanarak haksız kazanç elde ettiğini göstermeyi ve Roscius olayında da aynı şeyi yaptığı konusunda olası kanıt sağlamayı amaçlamıştır. Daha sonra (*Rosc.*134) Chrysogonus'un yaşam biçimini ele alır (*probabile ex victu*). Cicero'nun anlatımında, Chrysogonus çok sayıda sanatkar köleye sahiptir. Bu köleler üflemeli ve telli çalgılar eşliğinde her gün şarkılar söyleyerek Chrysogonus'u eğlendirmektedir. Öte yandan her gece verdiği ziyafetlerden bütün komşularının haberi vardır. Cicero'nun bunları anlatmasındaki amacı, Chrysogonus'un son derece pahalı zevklerini tatmin edebilmek için ne kadar savurganca davrandığını, ne kadar çok para harcadığını göstermektir. Buradan yola çıkarak Chrysogonus'un bu harcamaların parasını karşılayabilmek için başkasının mallarına el koyduğunu ima eder. Diğer bir deyişle Cicero, Chrysogonus'un yaşam biçiminden olası kanıt sağlamıştır. Ardından Chrysogonus'un kendini beğenmişliğini ön plana çıkararak yargıçlarda Chrysogonus'a karşı öfke (*indignatio*) uyandırmaya çalışır (*Rosc.*135): *"Şu adama bir bakın sayın yargıçlar, görüyorsunuz ya, taradığı ve koku sürdüğü saçlarıyla forumu baştan sona nasıl da geçiyor? Toga giymiş adamlardan oluşan bir grup ona eşlik ediyor. Görüyorsunuz, herkese nasıl da tepeden bakıyor, hiçbir insanın kendisinden önemli olmadığını düşünüyor, bir tek*

kendisinin zengin ve güçlü olduğunu sanıyor." Cicero'nun, *De Inventione*'deki kuramlarına göre (I.100-105), *sönsöz* bölümünde yer alması gereken *indignatio*yu, *kanıtlama* aşamasında kullandığını görüyoruz. Öte yandan, *De Oratore*'deki kuramlarını (II. 310, 322)[255] göz önüne alacak olursak, *indignatio*yu konuşmanın bu bölümünde kullanması olağandır. Çünkü Cicero, iç savaş sırasında soylular için çarpışmış olan Chrysogonus'u suçlamaktadır. Aynı soylular, Sulla'nın yapmış olduğu düzenlemelerden sonra, juri üyeliğindeki çoğunluğu tekrar ele geçirmişlerdir. Bu insanların Chrysogonus'a yapılan şuçlamadan hoşlanmayıp, aleyhte oy kullanması mümkündür. Bu nedenle Cicero, yargıçları Chrysogonus'a karşı kışkırtarak, onları davanın gerektirdiği biçimde yönlendirmek istemiştir.

Cicero'nun, *kanıtlama* aşamasının son bölümlerinde (*Rosc*.136-142), yargıçları yönlendirmeye devam ettiğini görürüz. İç savaşın bitmesinden ve bu savaşı soyluların kazanmasından dolayı mutlu olduğunu söyler. Çünkü savaşın bitmesiyle Roma'da düzen yeniden sağlanabilmiştir. Bu düzenin sağlanması için çok çalışan insanların ödüllendirilmesinin doğal olduğunu belirtir. Ancak Chrysogonus'un yaptıkları ödüllendirmenin çok ötesinde, soyluların davasına zarar verecek niteliktedir. Cicero, bu aşamada Chrysogonus'un yaptıklarıyla soyluların amaçları arasındaki bu çelişkiyi ön plana çıkarır ve basit sonuç (*simplex conclusio*) yöntemini kullanarak yargıçları -özellikle de senatör sınıfından olanları- Chrysogonus'un yandaşlığından uzaklaştırmaya çalışır (*Rosc*. 136): *"...fakat bu olanlar gerçekse, en aşağılık insanlar başkalarının parasıyla zengin olsunlar, herkesin malına-mülküne saldırsınlar diye silaha sarıldıysak, eğer bu yaptıklarını eylemlerimizle engellemek*

[255] Cicero bu bölümlerde; *"yargıçların duygu ve düşüncelerini davanın gerektirdiği biçimde yönlendirme yöntemi, vücudun içinde dolaşan kan gibi, konuşmanın her bölümüne yayılmalı"* der. *Indignatio* da yönlendirilecek duygulardan biridir.

şöyle dursun, sözlerimizle kınamaya bile hakkımız olmayacaksa, o zaman bu savaş, Roma halkını canlandırmamış ve yeniden düzene sokmamıştır, aksine ona zorla boyun eğdirmiş ve onu ezmiştir." Cicero, bu sonucun ortaya çıkmaması ve soyluların davasının zarar görmemesi için, yargıçların Chrysogonus gibi adamlara karşı koyması gerektiğini savunur. *Bölümleme* aşamasını hatırlayacak olursak, Cicero, Roscius davasında yargıçlara düşen görevin bu olduğunu söylemişti (Rosc.36): *Benim görevim suçlamayı çürütmektir. Sizinki ise hem cüretkarlığa karşı koymak hem de bu tip insanların yıkıcı ve de katlanılmaz gücünü ilk fırsatta yok etmek ve ezmektir."* Dolayısıyla Cicero bu paragrafta yargıçları Chrysogonus'a karşı koymaları için cesaretlendirmeye çalışmaktadır. Çünkü bu davada korkunun yeri yoktur ve adil bir karar verirlerse, herkesin onayını kazanacaklardır (*Rosc.*138). Öte yandan bu katliamları, bu yağmaları onaylarlarsa, soylu insanlar olarak, iyi, güçlü, merhametli ve her türlü tehlikeye karşı tetikte olmazlarsa, soylu olmalarının getirdiği ayrıcalıkları bu niteliklere sahip başka insanlara bırakmak zorunda kalacaklardır (*Rosc.*139). Cicero'nun burada kullandığı yöntem, *indignatio* ile ilgili kuramlarına daha yakındır. Çünkü konuyla ilgili kuramlarında[256], suçlanan kişinin güç ve zenginliğini kullanarak zalim, iğrenç ve tiranlara yakışır bir suç işlediğini, böylesi bir suçun yasalar ve adaletle bağdaşmadığını söylemenin yargıçlarda öfke uyandırabileceğini belirtmiştir. Chrysogonus'un gücünü kullanarak iğrenç bir suç işlediğini ve bu suçun soyluların amaçlarıyla bağdaşmadığını söylemesi, bu kuramlarına uymaktadır. Cicero sonraki paragraflarda, bu çelişkiden yola çıkarak akıl yürütme yöntemiyle vardığı *basit sonuç*ları (*simplex conclusio*) kullanır. Cicero'nun *De Inventione*'de (I.45), *basit sonuç*la ilgili verdiği örneklerde kullandığı

[256] bkz. s.79, madde 7

bileşik koşullu önermelerin ön bileşeni (kanıtlayanı), art bileşeni (kanıtlananı) zorunlu kılmaktaydı[257]. Örneğin: *"Eğer siz bu suçu burada olmadığım bir zamanda işlediğimi iddia ediyorsanız* **(kanıtlayan)** *, buradan şu sonuç çıkar. Ben o sırada, deniz aşırı bir ülkede olduğuma göre, demek ki bu suçu işlemediğim gibi bunu yapma olanağına da sahip değildim* **(kanıtlanan)***."* Roscius savunmasındaki kullanımı da kuramlarındaki örneğe oldukça yakındır (*Rosc.*142): *"...eğer soyluların zaferi, devletin şanının, çıkarının ve Roma halkının zaferi olmak zorundaysa* **(kanıtlayan)***, o zaman en iyi ve en soylu kişilerin benim konuşmamdan gerçekten de son derece hoşnut olması gerekir* **(kanıtlanan).** *Fakat olur da, Chrysogonus eleştirildiği zaman, hem kendinin hem de soyluların davasının zarar gördüğünü düşünen biri çıkarsa* **(kanıtlayan)***, o kişi davayı anlamıyor, onu kendine uyduruyor demektir* **(kanıtlanan)***."* Bu sözlerle Roscius davasının *kanıtlama* bölümüne son verir.

Cicero, Milo savunmasının *bölümleme* aşamasında (*Mil.*31), yargıçların kimin kime tuzak kurduğuna karar vereceğini (*iudicatio*) belirtmişti. *Kanıtlama* aşamasının büyük bir bölümünü bu konuya ayırmış ve zaman zaman da karşı tarafın yapmış olduğu suçlamalara yanıt vermiştir. Roscius savunmasında yaptığı gibi, Cassius'un "*cui bono?"* yani *"bu işten kim kazançlı çıktı?"* sözüne gönderme yaparak suçun nedeninden olası kanıt (*probabile ex causa*) sağlamaya çalışır (*Mil.*32-35). Cicero, *De Inventione*'deki kuramlarında (II.20), suçun planlı ve bilinçli bir şekilde işlendiği ileri sürüldüğü zaman (*ratiocinatio*), suçu işleyen kişinin bu işten ne gibi bir çıkar sağlamayı umduğunu göstermek gerekir demişti. Milo savunmasında bu kuramını uyguladığını görüyoruz. Cicero'nun, Clodius ve Milo'nun beklentile-

[257] bkz. s.58

riyle ilgili savları şunlardır: Clodius, Roma'ya yıkım getirecek bir takım yasaları zorla kabul ettirmek niyetindedir. Milo'nun konsüllüğü altında *praetor* olursa bu amaçlarına ulaşamayacağını bilmektedir. Bu nedenle tasarladığı çılgınlıkları gerçekleştirmesine göz yumacak konsüllerle çalışmak istemiştir. Dolayısıyla Milo'nun ölümü Clodius'un çıkarına olacaktır. Milo ise tam tersine, Clodius'un ölümünden kazançlı çıkmamış, aksine zarar görmüştür. Clodius'un bütün kışkırtmalarına karşın, Milo konsül seçilmek için adil bir yol tutmuştur. Clodius'un tasarladığı çılgınlıklar Roma yurttaşlarını çok korkutmuş ve onu durdurucak kadar cesur birinin konsül olmasını istemişlerdir. Clodius'tan duyulan bu korku, Milo'ya konsül seçimlerinde çok oy kazandıracaktır. Ama Milo, Clodius'un ölümüyle bu oyları kaybetmiş ve saygınlığını yitirmiştir. Clodius hayatta olsa, Milo'nun konsüllük seçimlerini kazanması daha kolay olacaktır. Cicero, kuramlarında bir insanı suça iten iki tür neden olduğunu söylemiştir. Bunlardan birincisi, çıkar elde etmek veya çıkarları korumak için bir şeyi yapmanın ve yapmamanın önceden tasarlandığı nedenlerdir (*ratiocinatio*). Kuramlarına göre, bu tür bir suçlama yapıldığında, savunma yapan kişi, müvekkilinin bu işten herhangi bir çıkarı olmadığını, aksine uğrayacağı zararın daha büyük olduğunu yine örnekler vererek dinleyiciye kabul ettirmeye çalışacaktır. Cicero'nun buradaki uygulaması da bu kuramlarıyla bire bir örtüşmektedir. Bir insanı suça iten ikinci neden ise, aşk, nefret, korku, keder, sarhoşluk gibi insanı düşünmeden tepki vermeye iten duygusal nedenlerdi (*impulsio*-dürtü) (*Inv*.II.17). Savunmanın 35. paragrafında bu kuramını uyguladığını görüyoruz. Bir önceki paragrafta yaptığı gibi, Clodius'la Milo'yu karşılaştırır ve Clodius'un Milo'dan nefret etmesi için daha fazla nedeni olduğunu göstermeye çalışır. Cicero'nun konuyla ilgili savları özet olarak şöyledir: Milo'nun Clodius'tan nefret

etmesinin nedeni sadece onun devlet düşmanlığıdır. Bu tür insanlardan herkes nefret eder (*probabile qoud in opinione positum*). Dolayısıyla öfkenin nedeni kişisel değildir. Öte yandan Clodius, sadece kişisel nedenlerden dolayı Milo'dan nefret etmektedir. Bu nedenlerden birincisi, Milo'nun, Clodius'un düşmanı olan Cicero'yu korumasıdır. İkincisisi, Milo, Clodius'un çılgınlıklarını her seferinde cezalandırmış ve onun hakkından gelmiştir. Üçüncü neden ise, Milo'nun Plautia yasasına göre[258] Clodius'u iki kez mahkemeye çıkarmasıdır. Cicero'ya göre, Clodius gibi bir tiran[259] bu nedenlerden dolayı Milo'dan nefret etmektedir. Cicero'nun bu sözleriyle, hem Clodius'un Milo'dan daha çok nefret ettiğini göstermeye çalışmış, hem de karşı tarafın "Milo Clodius'tan nefret ettiği için onu öldürdü" savına yanıt vermiştir.

Cicero, sonraki paragraflarda olaydan önceki gelişmeleri incelemiştir. Milo'nun ve Clodius'un daha önce şiddete başvurup başvurmadığını göstermek için geçmişteki davranışlarını inceler. Kuramlarına göre bunun amacı, suçlanan insanın kişilik bakımından bu şuça yatkın, savunulan kişinin ise yatkın olmadığı konusunda olası kanıt elde (*probabile ex persona*) edebilmektir (*Inv*.II.32). Çünkü, yargıçların geçmişte benzer davranışlar sergileyen birinin söz konusu suçu işlediğine inanması daha olasıdır. Cicero, Clodius'un geçmişteki davranışlarını sergilerken kendini övme fırsatını da kaçırmaz (*Mil.* 36-37): *"Diyorlar ki: "Clodius asla şiddet kullanmamış, Milo ise her şeyi şiddet kullanarak yapmış." Ne yani? Sayın yargıçlar! Ben gözyaşlarınız arasında kenti terk ederken*[260] *adaletten mi korktum? Korktuğum şey köleler, silahlar ve şiddet değil miydi? Eğer haksız yere kovulmamış olsaydım, hangi*

---

[258] Milo, şiddet kullanımıyla ilgili bir yasa olan *Lex Plautia De Vi*'ye göre Clodius'u mahkum ettirmek için iki girişimde bulunmuş, ancak başarısız olmuştur. (İ.Ö.57)
[259] Cicero'nun burada tiran sözcüğünü seçmesi boşuna değildir. Bu sözcüğü kanıtlama aşamasının sonraki aşamalarında (*Mil*.80) kullandığını görüyoruz.
[260] İ.Ö.58'de sürgüne giderken

haklı gerekçeyle geri çağrılacaktım?...Kararımla tehlikeden kurtarmış olduğum yurttaşlarımın, kölelerin, ve sefil suçluların silahlarıyla benim yüzümden zarar görmesini istemedim. Çünkü devletimizin ışığı ve süsü olan Q.Hortensius'un[261] *bana yardım ettiği için az kalsın kölelerin eliyle can vereceğini gördüm. Aynı ayaklanmada son derece soylu biri olan senatör C.Vibienus onun yanında tek başına kalınca, öyle bir dövüldü ki, neredeyse hayatını kaybedecekti. Bununla birlikte Clodius'un Catilina'dan devraldığı hançer o günden bu güne hiç kınına girdi mi? İşte asıl bu bizi tehdit etmişti. Sizin benim yüzümden buna (hançere) maruz kalmanıza katlanamadım. Pompeius'a tuzak kuran bu hançerdi. Kendi ailesinin eseri olan şu Appia yolunu Papirius'un kanına bulayan da aynı hançerdi. Uzun bir aradan sonra aynı hançer tekrar beni hedef aldı. Geçenlerde kralın evinin*[262] *yanında az kalsın beni öldürüyordu."* Cicero Clodius'u Catilina'yla bir tutmuş ve önceden de sık sık şiddete başvurduğunu göstererek söz konusu olayda da aynı şeyi yapmasının daha olası bir durum olduğunu (*probabile ex factis*) kanıtlamaya çalışmıştır. Buna karşın Milo'yu, Clodius'un güç kullanarak toplumu ezmesine engel olan biri olarak betimler. Yani Milo, Catilina'ya karşı koyan Cicero'dur. Milo'nun asla şiddet kullanma eğiliminde olmadığını söyler. Clodius'u öldürmesi için Milo'nun eline yer ve zaman bakımından çok sayıda fırsat geçmiş - ki bu fırsatları savunmasının 38-42. paragrafları arasında anlatır (*probabile ex facultatibus*) - ancak Milo, onu öldürmek yerine mahkemeye çıkarmayı yeğlemiştir (*probabile ex factis*). Cicero olası kanıtlarını bu şekilde sıralarayarak, karşı tarafın ileri sürdüğü savla[263], Milo'nun önceki davranışları arasında büyük bir çelişki olduğunu göstermek istemektedir.

---

261 Hortensius Cicero sürgüne gitmeden önce Cicero ile konsüllerin ve senatonun arasında arabuluculuk yapmaya çalışan heyetin üyelerinden biriydi.(Dio. 38.16.2-5)
262 Regia, Via Sacra üzerindeki Numa'nın sarayı.
263 " *Clodius asla şiddet kullanmamış, Milo ise her şeyi şiddet kullanarak yapmıştır."* (*Mil*.36)

Cicero bu çelişkiyi vurgulayarak karşı tarafın savının ne kadar mantıksız olduğunu yargıçlara göstermek ister (Rosc.41): *"... o halde herkes kendisine minnet duyacağı zaman yapmak istemediği şeyi bazı insanların yakınacağı zaman mı yapmak istedi? Haklıyken, yer ve zaman uygunken, ceza almayacakken bu işe kalkışmadığı halde, haksızken, yer ve zaman uygun değilken, idam edilme tehlikesi varken onu öldürmekten şüphe duymadı öyle mi?"*

Cicero kuramlarında[264], kişilerin daha önce söylemiş olduğu sözlerden (*ex verbis*) veya yaptığı konuşmalardan da (*ex orationibus*) kanıt sağlanabileceğini belirtmiştir. *Anlatım* bölümünde (*Mil*.26), Clodius'un Milo'nun öleceğine ilişkin sözlerine değinmiştir. *Kanıtlama* aşamasının 44. paragrafında Clodius'un bu sözlerini hatırlatır ve Milo davasındaki yargıçlardan biri olan Cato'yu şahit gösterir: *"Ey Marcus Cato! Senin tanıklığına başvuruyorum, yüce talih sizi bana yargıç olarak verdi. Henüz hayattayken P.Clodius'un Marcus Favonius'a "Milo üç gün içinde ölecek" dediğini bizzat kendi ağzından duydunuz. Bu sözü söyledikten üç gün sonra olay gerçekleşti. P.Clodius düşündüğünü açık açık söylemekten çekinmediği halde siz yaptığından şüphe duyabilir misiniz?"* Cicero'ya göre, Clodius'un olayların patlak vereceği günü önceden tam olarak kestirmesi, aynı zamanda onun tuzak kurmak için plan yaptığını da göstermektedir (*Mil*.45). Kuramlarında, bir insanın niyetinden de olası kanıt (*probabile ex consilio*) sağlanabileceğini söylemiştir. Bunun için söz konusu kişinin bir suçu işlemek için yapmış olduğu hazırlıklar ve kurduğu planların gösterilmesi gerektiğini söyler. Savunmasında da bu kuramı uygulamış ve Clodius'un tuzak kurmayı önceden planladığını kanıtlamaya

[264] bkz.s.49

çalışmıştır. Bu konuya *anlatım* aşamasında kısaca değinmişti (*Mil*.27). Cicero, *kanıtlama* aşamasında Clodius ve Milo'nun yaptıklarını karşılaştırarak hangisinin tuzak kurmak niyetinde olduğunu özet olarak şöyle anlatır: Milo olay günü kurban törenleri ve rahip atamak amacıyla Lanuvium kasabasına gidecektir. Düzenli olarak yapılan bu toplantıların günü bellidir ve Milo'nun bu yolculuktan kaçma şansı yoktur. Dolayısıyla Milo'nun Roma'dan ayrılacağı günü Clodius'un bilmesi hiç de zor değildir. Bu nedenle, olaydan birkaç gün önce, asla terk etmek istemeyeceği türden bir toplantıyı terk ederek, Milo'ya tuzak kurmak için Roma'dan ayrılmıştır (*Mil*.45). Cicero, bu aşamada Clodius lehine tanıklık yapan kişilerin sözlerinden yararlanır. Casinius Schola ve ünlü bir *plebs* olan Gaius Clodius, ifadelerinde olay günü Clodius'un aniden Roma'ya dönmeye karar verdiğini belirtmişlerdir (*Mil*.46). Cicero'ya göre bu tanıklar, Milo'nun Clodius'a tuzak kurmak gibi bir niyeti olmadığını açıkça göstermektedir. Çünkü Clodius ani bir karar vermiştir ve Milo'nun Clodius'un verdiği bu ani kararı önceden tahmin edip, tuzak kurmak için hazırlık yapması mümkün değildir (*Mil*.47). Öte yandan Clodius'un gerçek niyeti Milo'ya tuzak kurmaktır. Bunun için arkadaşı Cyrus'un ölümünü bahane ederek Alba'daki villasından ayrılmıştır (*Mil*.48). Roma'ya gece vakti ulaşacaktır[265]. Cicero, Milo'nun gerçekten Clodius'a tuzak kurmak gibi bir niyeti olsa, bu işi hava aydınlıkken değil, gizlenmesinin daha kolay olacağı gece vakti yapmayı yeğleyeceğini (*probabile ex tempore*) (*Mil*.49), Clodius'un kır evinin önünü değil, haydutlarla dolu ve tuzak kurabileceği bir yeri seçeceğini söyler (*probabile ex loco*) (*Mil*.50). Çünkü, ona göre Milo bunları yapmış olsaydı, Clodius'u öldürdüğü için kimse onu suçlayamazdı ve bu işten yakasını kolayca sıyırabilirdi. Cicero'nun olay anına kadar olan gelişmeleri

[265] Cicero bu savına zemin hazırlamak için *anlatım* bölümünde olayın patlak verdiği saati saptırmıştır. bkz.s.124-125

bu şekilde sıralaması, tuzak kuran kişinin Clodius olma ihtimalini kuvvetlendirici niteliktedir.

Savunmanın 52. paragrafını incelediğimizde kanıtlama aşamasında o ana kadar işlediği konuları bir başlık altında topladığını ve zıt düşünceleri içeren cümleleri birbiri ardına sıralayarak (*antithesis*) konuşmasına akıcılık sağladığını görüyoruz : *"Sayın yargıçlar, bütün bu soruların tek bir noktayı işaret ettiğini görüyorum. P.Clodius'un yaşaması Milo'nun yararınaydı, söz konusu P.Clodius olduğunda ise arzularını gerçekleştirmesi için Milo'nun ölmesi onun için en iyisiydi. P.Clodius, Milo'ya karşı oldukça derin bir öfke besliyor, Milo ise ona karşı hiçbir kin duymuyordu. P.Clodius şiddet kullanmayı sürekli bir alışkanlık haline getirmişti, öteki ise şiddeti püskürtmeyi. P.Clodius Milo'yu ölümle tehdit etti ve bunu açıkça ilan etti, Milo'dan ise asla bu çeşit hiçbir tehdit işitilmedi. P.Clodius müvekkilimin yola çıkma gününü biliyordu, öte yandan müvekkilim P.Clodius'un dönüşünden bihaberdi. Müvekkilim zorunlu olarak bir yolculuğa çıkmış, P.Clodius ise daha uygunsuz bir nedenle. Milo o gün Roma'dan ayrılacağını açıkça söyledi, P.Clodius ise o gün döneceğini gizlemişti. Milo hiçbir konu hakkında kararını değiştirmedi, P.Clodius ise kararını değiştirmek için neden uydurdu. Eğer Milo tuzak kuran kişi olsaydı, doğal olarak kentin yakınında karanlığın çökmesini beklemeliydi, Öte yandan Clodius, Milo'dan korkmasa bile, yine de gece vakti kente yaklaşmaktan korkmalıydı."*[266] Yargıçların belleğini tazelemek için yapılması gereken bu *özetleme*nin (*enumeratio*), Cicero'nun kuramları uyarınca *kanıtlama* bölümünde değil, *sonsöz* bölümünde yer alması gerekirdi. Cicero Roscius savunmasının 94.

paragrafında da *özetleme*yi aynı şekilde kullanmıştı[267]. Buradaki amacı da, Roscius savunmasındaki gibi, kanıtlama aşamasında işlediği konuları bir araya toplayarak yargıçlar üzerinde daha büyük bir etki yaratmaktır.

Cicero, savunmasının 53-56. paragrafları arasında olayların gerçekleştiği andaki niteliklerinden kanıt (*probabile ex attributis in gestione negotii*) sağlamaya çalışır. İlk olarak olay yerinin niteliklerini kullanır (*probabile ex loco*). Kuramlarına göre[268] yer (*locus*) incelenirken, o yerin suçun gerçekleşebilmesi için sağladığı imkanlar göz önüne alınır. Ayrıca yerin suçu işleyen kişiye mi yoksa bir başkasına mı ait olduğuna bakılmalıdır. Cicero bu kuramlarına uygun bir biçimde, olayın Clodius'un kır evinin önünde gerçekleştiğini söyler. Daha önce *anlatım* bölümünde de (*Mil*.29) aktarmış olduğu gibi Clodius daha yüksek bir yerde konuşlanmıştır. Burada olguları abartarak (*amplificatio*), Clodius'un evinde 1000 kişinin barınabileceğini söyler. Böylece sayı bakımından da Clodius tarafının daha üstün olduğunu ima eder. Bunun yanında Clodius'un Roma'ya gitmek için kır evinden çıktığını, ancak Milo oraya gelene kadar oyalanarak ve vakit harcayarak olay yerini terk etmediğini belirtir. Cicero, olay yerini bu şekilde betimleyerek Clodius'un tuzak kuran kişi olduğu savını daha olası kılmak istemektedir. İkinci olarak da suçun işlenmesini kolaylaştıran koşul ve olanakları ele alır ve bunlardan kanıt sağlamaya çalışır (*probabile ex facultatibus*). Cicero *anlatım* bölümünde (*Mil*.28) buna kısaca değinmiştir. *Kanıtlama* bölümünde (*Mil*.54-55) bu konuyu şöyle işler: Milo olay günü pelerinine bürünmüş, ağır hareket eden bir arabaya binmiş ve karısı yanında olduğu için eli kolu bağlanmış bir şekilde seyahat etmektedir. Yanında karısına şarkı

[267] bkz.s.166-167
[268] bkz.s.50-51

söyleyen çocuklar, hizmetçiler ve köleleri vardır. Clodius ise, önceden hep karısıyla yolculuk etmesine karşın, olay günü karısını yanına almamıştır. Araba olmadan asla seyahate çıkmayan Clodius, o gün at üstündedir. Genelde yanından hiç ayırmadığı küçük Yunanlı köleleri ve hayat kadınları olay günü yanında değildir. Bunların yerine herbiri bir arkadaşını seçmiş dediği adamları yanına almıştır[269]. Cicero'nun her iki tarafın sahip olduğu olanakları bu şekilde sıralaması, tuzak kuran kişinin Clodius olduğunu göstermektedir. Çünkü kuramlarında da belirttiği gibi[270], hazırlıksız olanın hazırlıklı olan tarafından tuzağa düşürülmesi tersine oranla daha inanılır bir durumdur.

Cicero'nun sonraki savı kölelerin sorgulanmasıyla ilgilidir. Karşı taraf Milo'nun kölelerini azat etmesini kanıt olarak kullanmış olabilir. Çünkü Cicero'nun 57 ve 58. paragraflarda bu konuya değindiğini görüyoruz. Milo sorgulanmamaları için kölelerini azat etmiştir. Suçlama tarafı buna itiraz edince, Cicero kurnaz bir şekilde şöyle bir yol izler: Milo'nun kölelerini sorgulayarak rakibin elde edeceği tek şey onların Clodius'u öldürdüğüdür. Oysa bu gerçek zaten itiraf edilmiştir. *Temel sorun* Clodius'un öldürülüp öldürülmediği değil, bu eylemin haklı mı yoksa haksız mı olduğudur ve bu sorun köleler sorgulanarak değil, yanlızca mahkemede çözülebilir. Cicero'ya göre Milo kölelerini azat etmiştir, çünkü onlara hayatını borçludur. Daha sonra Clodius'un kölelerinin sorgulanmasını ele alır. Clodius'un köleleri Libertas[271] tapınağında sorgulanmaktadır. Deiotarus savunmasında (3) yaptığı gibi kölelerin efendilerinin aleyhine sorgulanmasının ataların geleneklerine

---

[269] Gönüllü asker seçmek için bir yöntem. Cicero burada Clodius'un adamlarının birbiri gibi işe yaramaz olduğunu vurguluyor.
[270] bkz.s.52
[271] Libertas, özgürlük tanrıçasının tapınağı ve kölelerin işkenceyle sorgulanması arasındaki ironi oldukça ilginç.

göre doğru bir davranış olmadığını söyler. *De Inventione*'de kölelerin sorgulanmasıyla ilgili bir kurama rastlamıyoruz. Ancak *Rhetorica Ad Herennium*'da (II.10) bu savunma yolunu salık veren kuramlar vardır. Cicero savunmasının sonraki paragrafında bu kölelere nasıl bir işkence uygulandığını canlı bir biçimde aktararak işkence altında verilen ifadelerin gerçeği yansıtamayacağını belirtir (*Mil.*60): *"Peki, bu nasıl ve ne tür bir sorgulamaydı? Örneğin: "Buraya bak Rufio! Sakın yalan söyleme! Clodius Milo'ya tuzak kurdu mu?" Yanıt: "Kurdu." Sonuç: kesinlikle işkence. Yanıt: "Kurmadı." Sonuç: özgürlük için bir şans. Hangi tür sorgulama bundan daha kesin sonuç verir? Aniden sorgulamaya alındıktan sonra ötekilerden ayrılıyorlar ve birbirleriyle konuşmamaları için ayrı ayrı hücrelere kapatılıyorlar. 100 gün boyunca davacının gözetiminde kaldıktan sonra davacı ne isterse o oluyorlar. Bu tür bir sorgulamadan daha tarafsız ve önyargısız ne olabilir ki?"* Cicero'nun buradaki sözleri, işkenceye maruz kalan insanların bir an önce salıverilmek için yanlış şeyler söyleyebileceklerini belirten Aristoteles'in kuramına[272] daha yakındır.

Cicero işlenen suçla doğrudan bağlantılı olayların niteliklerinden de (*continentia cum ipso negotio*) kanıt sağlanabileceğini belirtmiştir. Bu niteliklerden kanıt sağlamak için söz konusu olayın öncesinde, olay anında ve sonrasında neler yapıldığını incelemek gerektiğini söyler[273]. Savunmasında bu kuramı uygulayarak olaydan sonraki gelişmeleri kanıt olarak kullanmaya başlar. Cicero'nun savları şunlardır: Milo'nun soğukkanlı ve korkusuz bir biçimde Roma'ya dönüp senatoya, Roma halkına ve Pompeius'a teslim olması, onun suçsuz olduğunu göstermektedir

[272] Arist.*Rhet*.1377a.5
[273] bkz.s.50, ayrıca bkz. *Her*.II.8

(*probabile ex factis*). Çünkü suçsuz insanlar hiçbir şeyden korkmaz, buna karşın suç işlemiş kişilerin vicdanı rahat olmaz ve cezalandırılma korkusunu yüreklerinden söküp atamazlar (*Mil*.61). Bununla birlikte senato da, almış olduğu kararla Milo'yu haklı bulmuştur[274] (*probabile ex iudicato*) (*Mil*.62). Milo'nun teslim olması ve sonrasında sergilediği tavırlar, Roma'daki söylentilerin (*Mil*.63-66) yalan olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Savunmanın 67-70. paragrafları arasındaki kısmı oldukça ilginçtir. Cicero'nun burada Pompeius'a sitem ettiğini, bazen de eleştirdiğini görüyoruz. Bunun yanında bu paragraflarda kullandığı üslup 66. ve 70. paragrafa hiç uymamaktadır. Cicero'nun 68. paragraf boyunca Milo'nun Pompeius'un dostu olduğunu vurguladıktan sonra, 69. paragrafta, Milo'nun sürgüne gitmesinden dolayı Pompeius'a sitem ettiği çok açıktır: "*Bak! Hayatın akışı ne kadar çeşitli ve değişken, talih ne kadar dönek, dostlar arasında bile ne büyük güvensizlikler var. İkiyüzlülükler zamanımızda olağan (uygun) bir şey gibi görünüyor. Tehlikeli bir durum söz konusu olduğunda en yakın dostlar bile korkuyor ve birbirine sırtını dönüyor. Ama elbette gün gelecek ve güneş doğacak. O zaman sen, umuyorum senin için yararlı olacak meselelerin ya da belki de sık sık başımıza geldikçe tecrübe etmek zorunda kaldığımız zaman şartlarının dürtmesiyle, en yakın dostunun iyi niyetini, son derece ciddi bir insanın güvenini ve de tarihte eşine rastlanmayan bu cesur adamın cesaretini arayacaksın.*" Daha önce de belirttiğimiz gibi, bugün elimizde olan metin, Cicero'nun gerçek savunması değil, bazı düzeltmeler yaptıktan sonra yayınladığı

[274] bkz.s.149

savunmadır. Berry'nin savına göre[275], Cicero bu paragrafları, davadan sonra, yayınlama aşamasında eklemiştir. Biz de onun bu görüşüne katılıyoruz.

Cicero, sonraki iki paragrafta Pompeius'un davranışlarından (*probabile ex factis*) yola çıkarak, onun Milo'yu suçlu görmediğini söyler (*Mil*.70-71). Burada ileri sürdüğü savlar şöyledir: Clodius'un öldürülmesinden sonra meydana gelen kargaşadan dolayı senatonun kararıyla[276] konsül ilan edilen Pompeius, yasal olarak hakkı olmasına karşın, Milo'yu cezalandırmamış, aksine devletin başındaki insan olarak üzerine düşeni yapıp, adil bir yargılama yapılmasını öngören bir yasa teklifi vermiştir. Pompeius ve askerlerinin mahkeme alanına gelmesinin nedeni de bir gün önceki halk toplantısında, yargıçlara baskı yapılmasıdır[277]. Pompeius'un bu hareketleri, Milo'nun suçsuz olduğuna inandığını göstermektedir.

Savunmanın 72. paragrafından *sonsöz*e kadar olan kısmında Cicero, Brutus'un yaptığı gibi Clodius'un öldürülmesinin devletin çıkarına olduğu temeline dayanan bir konuşma yapar. Buradaki temel savı özet olarak şöyledir: "Milo Clodius'u öldürmek için tuzak kurmamıştır, bunu yapmış olsaydı bile, Clodius'u öldürmesi devletin çıkarları açısından haklı bir eylem olurdu". Sözleri karşı-suçlama niteliği taşır. Clodius hakkındaki sözlerini Milo'nun ağzından aktararak konuşmasına canlılık katmıştır. Savunmasına sonradan eklediği iddia edilen bu paragraflarda retoriğin bölümlerinden biri olan *elocutio* (biçem) konusunda da ne kadar başarılı olduğunu görüyoruz. Bu paragraflar başından sonuna kadar son derece duygusaldır.

---

[275] D.H.Berry, *(Cicero) Defence Speeches*, Oxford Univ. Press, New York, 2000, s.267, sonnot 67

[276] *Senatus Consultum Ultimum*. Senatonun olağanüstü durumlarda konsüllere büyük yetkiler veren kararı.

[277] Bir gün önce yapılan tolantıda halk temsilcisi Plancus Bursa, yargıçlara verecekleri oyları açıklamaları için baskı yapmıştır (Asc. 40C)

Bir konuşmada πάθος'un nasıl uygulanması gerektiğine ilişkin güzel örnekler içerir. Bunun yanında retorik kanıtların kullanımı bakımından da oldukça zengindir. Hemen hemen bütün tümceler Clodius'a karşı öfke uyandırmak (*indignatio*), Milo'ya karşı iyi niyet sağlamak için tasarlanmıştır (*captatio benevolentiae*). İçerisinde geçmiş olaylardan seçilmiş örnekleri (*exempla*) ve bu örneklerin söz konusu suçla kurulan bağlantılarını (*adiunctum negotio*), senato ve mahkeme tarafından Clodius hakkında daha önce verilmiş kararları (*iudicata)*, Clodius'un önceden işlemiş olduğu suçları (*facta*), söylemiş olduğu çirkin sözleri (*verba*) ve kanıt sağlanabilecek birçok konu başlığını içerir (*Mil*.72-75):

"İtiraf ediyorum, onu ben öldürdüm, evet öldürdüm!Ama öldürdüğüm kişi [278] *mısırın fiyatını düşürerek ve servetine servet katarak etrafına halkı toplar görünen ve tiran olmayı amaçladığından şüphelenilen Spurius Maelius*[279] *değildi. Birlikte görev yaptığı halk temsilcisini*[280] *bir ayaklanmayla görevinden alan Tiberius Gracchus da değildi. Bu iki adamın katilleri öyle bir şöhret kazandılar ki, isimleri bütün dünyaya yayıldı. Hayır, öldürdüğüm kişi – bunu da ancak kendini tehlikeye atarak vatanını kurtardıktan sonra söylemeye cesaret edecekti – tanrıların kutsal koltukları üzerindeki o iğrenç zina suçunu*[281] *son derece soylu kadınların ortaya çıkarttığı bir adamdı. Öldürdüğüm kişi, pislettiği dini törenlerin arınması için senatonun sürekli olarak cezalandırılmasının şart olduğuna karar verdiği biriydi. Öldürdüğüm kişi,*

---

[278] Aynı sözcüğü birbiri ardına gelen tümcelerde tekrar etme (*repetitio*-ἀναφορά). Latince metinde Cicero "*eum*" zamirini kullanıyor ve ardından bu zamiri açıklayan bir ilgi yan cümlesi geliyor. Türkçe'de akıcılığı sağlamak için "*eum*" sözcüğünü özne biçiminde "öldürdüğüm kişi" olarak çevirerek tümcelerin başına aldık.

[279] İ.Ö. 439 yılında kendi servetini kullanarak mısır kıtlığına neden olmuş zengin bir *plebs*. Tiran olmak istediğinden şüphelenilmiş ve Gaius Servius Ahala tarafından öldürülmüştür.

[280] Tiberius Gracchus İ.Ö.133 yılında bir toprak reform yasası çıkartmıştır. Soyluların satın aldığı diğer halk temsilcisi Marcus Octavius'u bir ayaklanma çıkararak görevinden aldırmıştır.

[281] Cicero burada İ.Ö.62 yılındaki *Bona Dea* festivalinde Caesar'ın karısı Pompeia ile evlilik dışı ilişkiye girdiğinden şüphelenilen Clodius'a gönderme yapıyor.

Lucius Lucullus'un soruşturma yaptıktan sonra kendi öz kız kardeşiyle ahlak dışı ilişki kurmaktan suçlu bulduğuna dair yemin ettiği bir insandı.[282] *Öldürdüğüm kişi, senatonun Roma halkının ve tüm soyların hem Roma'nın hem de Romalıların kurtarıcısı olarak adlandırdıkları bir yurttaşı kölelerin silahlarını kullanarak süren biriydi*[283]*. Öldürdüğüm kişi, krallıklara son veren, dünyayı parselleyip canının istediğine satan biriydi.*[284] *Öldürdüğüm kişi, forumda birçok büyük cinayete karışmış biri ve çok cesur ünlü bir yurttaşı*[285] *evine hapsetmek için silahlı güç kullanmış bir adamdı. Öldürdüğüm kişi herhangi bir suçu işlemede veya cinsel taşkınlıkta bir yanlışlık görmemiş biriydi. Öldürdüğüm kişi devlet kayıtlarına geçmiş censor tutanaklarının resmi kaydını silmek için Nympha'ların tapınağını ateşe vermiş biriydi*[286]*. Hiçbir yasaya, kanuna ve mülkiyet sınırına saygısı olmayan bir adamdı. Öldürdüğüm kişi, sahte suçlamalarla veya yasal kovuşturmalarla değil, tam tersine kamplar, ordugahlar ve sancaklar kurarak diğer insanların topraklarının peşine düşmüş olan biriydi.. Tamamıyla hor gördüğü için sadece Etrurialıları değil, son derece güçlü ve soylu bir yurttaş olan şu yargıcı da, Publius Varius'u da arazilerinden sürmek için silah ve askeri güç kullanmaya cüret etmiş biriydi. Öldürdüğüm kişi çok sayıda insanın evinin ve bahçesinin etrafında mimarlarla ve ölçü aletleriyle dolaşmış biriydi. İaniculum ve Alpleri ele geçirmeyi umduğu bölgenin sınırları olarak belirlemiş bir adamdı. Öldürdüğüm kişi, yiğit ve güçlü bir atlı olan Marcus Paconius'u Prilius Gölü'ndeki bir adayı kendisine satması için*

---

[282]Lucius Licinius Lucullus, Clodius'un üç kız kardeşinden en küçüğü olan karısı Clodia'yı İ.Ö.66 da zina yaptığı gerekçesiyle boşamıştır. Bkz. *Pro Caelio* 32.

[283] Cicero kendini övmeyi de ihmal etmiyor.

[284] İ.Ö.58 yılında halk temsilcisiyken Clodius, Brogitarus'u *Galatia* kralı yapan bir yasa çıkarmış, Ptolemaios 'u Kıbrıs tahtından indirmiş, *Macedonia* ve *Asia* eyaletlerini Piso ve Gabinius'a bağlamıştır.

[285] Pompeius. Buradaki çok cesur yurttaş ifadesi o zamanlar Pompeius Clodius'a direnme cesareti göstermediği için ironi olabilir.

[286] bkz. *Pro Caelio*. 78.

kandıramayınca, aniden kayıklar dolusu ağaç, kireç, kaya ve kumu taşıyıp, adanın sahibi kıyıdan seyrederken başkasına ait bir yerde ev yapmaktan çekinmeyen biriydi. Şunu buradaki Titus Furfanius'a[287] *anlatacak kadar soğukkanlı bir adamdı. Ey ölümsüz tanrılar ne cesur adam! Zavallı kadın Scantia veya genç Publius Apinius hakkında ben şimdi ne söyleyeyim? Bunların ikisini de, köşklerini boşaltmadıkları takdirde öldürmekle tehdit etti. Evet, bu adam istediği parayı kendisine getirmediği takdirde, evine bir ceset yerleştirmeyi planladığını ve bu sayede onun iyi şöhretini yok edeceğini Titus Furfanius'a söylemekten de çekinmedi. Öldürdüğüm kişi, en sadık bağlarla bağlı olduğum kardeşi Appius'un*[288] *yokluğunda onu malikanesinden çıkarttı. Bu adam son olarak, kız kardeşinin evinin ön bahçesinde boydan boya öyle bir duvar örmeyi ve revak inşa etmeyi aklına koydu ki, kız kardeşini ön bahçeden mahrum bırakmakla kalmadı, aynı zamanda tüm girişleri ve kapı eşiğini de yasakladı."*

Cicero, olayları sonuçları bakımından değerlendirilirken, insanların söz konusu eylemi onaylayıp onaylamadığını göstermek gerekir demiştir (*Inv*.I.43). Savunmasının 76-79. paragrafları arasında bu kuramı uyguladığını görüyoruz (*probabile ex consecutione negotii*). Cicero'nun buradaki savları şöyledir: Milo, kana bulanmış kılıcını havaya kaldırıp, Clodius'u devleti kurtarmak için öldürdüğünü haykırsaydı, herkes onun bu yaptığını takdir ederdi. Çünkü, içinde bulunulan zaman diliminde son derece ünlü komutanlar çok sayıda zafer kazanmıştır, ancak bu zaferlerden hiçbiri Clodius'un ölümü kadar neşe ve coşkuyla kutlanmamıştır (*Mil*.77). Clodius hayatta olsaydı devlet ve bireyler huzura kavuşamazdı. Clodius'un

[287] Titus Furfanius Postumus Cicero'nun arkadaşı.
[288] Clodius'un en büyük kardeşi Appius Clodius Pulcher

öldürülmesi, Pompeius'un konsül olması, yasalar çıkarılması ve yargılamaların yapılması toplumun esenliğe kavuşacağına olan inancı ve umudu pekiştirdi. Çünkü suç işleme ve yok etme konusunda son derece yetenekli biri olan Clodius'tan herkes nefret ediyordu (*Mil*.78). Görüldüğü gibi, Cicero burada, Clodius'un ölümünü herkesin onayladığını göstermeye çalışmıştır. Öte yandan mahkemede karar verecek olan yargıçların da bunu onaylaması gerekmektedir. Bunu sağlamak için kuramlarında rastlamadığımız son derece güzel bir yöntem uygular (*Mil*.79): *"şu söyleyeceğimi lütfen zihninizde canlandırın. – Zira düşüncelerimiz özgürdür ve istediğimiz şeyi sanki görüyormuş gibi düşünebiliriz – Milo'yu beraat ettirmeniz için sizi etkilemiş olayım, ama bunun karşılığında P.Clodius hayata dönecek olsun. Ne oldu? Niçin korkuyla yüzüme bakıyorsunuz? Ölmüş olduğu halde gerçek olmayan bir düşünce bile sizi bu kadar sarsabiliyorsa, kim bilir hayatta olsa sizi nasıl etkilerdi?... Cn. Pompeius, P.Clodius'un ölümünü soruşturmak ile onu tekrar hayata döndürmek arasında bir seçim yapabilseydi, sizce hangisini seçerdi? Arkadaşlık hatırı için onu diriltmek isteseydi bile devletin hatırı için bunu yapmazdı."* Cicero'nun burada göstermiş olduğu kıvrak zeka gerçekten de olağanüstüdür. Buradan çürütülmesi çok zor olan basit bir sonuç çıkarır (*simplex conclusio*) (*a.g.y*): *"Demek ki elinizde olsa, asla diriltmek istemeyeceğiniz bir adamın ölümünün intikamını almak için burada oturuyorsunuz. Bu adamın ölümü hakkında öyle bir yasayla sorgulama yürütülüyor ki, eğer bu yasayla o kişi hayata dönebilecek olsaydı, o yasa asla çıkmazdı."*

Cicero *kanıtlama* aşamasının önceki bölümlerinden birinde[289] Clodius'un bir tiran olduğunu söylemişti. Savunmanın 80. paragrafında Yunanlıların tiranları öldürmüş olan kişilere[290] karşı tutumlarıyla, Romalıların Milo'ya karşı davranışları arasında bağlantı kurar. Kuramlarına uygun bir biçimde iki olay arasındaki zıtlığı, başka bir deyişle çelişkiyi kullanır (*adiunctum negotio quod contrarium)*. Buna göre: Yunanlılar tiranları öldürmüş olan kişileri onurlandırır, methiyeler düzer, onurlarına şarkılar söyler. Bu kişiler toplumda tanrı gibi saygı görürler. Cicero hemen ardından iki olay arasındaki çelişkiyi retorik soruyla yargıçlara gösterir: *"Siz bu kadar büyük bir toplumun koruyucusu ve bu kadar büyük bir suçun cezalandırıcısı olan bir adama bu onurlardan hiçbirini vermemekle kalmayıp, bir suçlu gibi ölmesine göz yumacaksınız öyle mi?"* Cicero'nun gözünde Milo, Clodius gibi bir vatan hainini ortadan kaldırmak için her türlü tehlikeyi göze almış bir kahramandır ve kahramanlar kıskançlıkla, ölümle ve cezayla yüz yüze kalacaklarını bildikleri halde, vatanlarını savunmak için harekete geçmede bir an bile tereddüt etmezler . Ölüm korkusu yüzünden gittikleri cesur yoldan dönmezler (*Mil*.82). Milo'nun yaptığı da geçmişte devleti kurtaran kişilerin yaptıklarıyla eşit değerdedir (*adiunctum negotio quod aeque magnum*): *"Bu nedenle Titus Annius, Ahala'nın*[291]*, Nasica'nın*[292]*, Opimius'un*[293]*, Marius'un*[294] *ve benim*[295] *yaptığım aynı itirafı yapmıştır. Eğer ülkesi minnettarlığını gösterebildiyse, ne mutlu ona, yok eğer hoşnutsuzluk gösterdiyse, doğru şeyi yapmış*

---

[289] bkz.s.179
[290] Harmodius ve Aristogiton Hipparchos'u (İ.Ö.514) , Timoleon ise kardeşi Timophanes'i öldürmüştür (İ.Ö.360)
[291] bkz. *Mil*.72
[292] Nasica Tiberius Gracchus'u öldürenlerden biri
[293] Lucius Opimius 121 yılı konsülü, Gaius Gracchus'u alt eden kişi
[294] Gaius Marius 100 yılı konsülü olarak Appuleius Saturninus ve C.Servilius Glaucia'yı etkisiz hale getirmiştir
[295] İ.Ö.63 yılında senato kararıyla, Catilina tertibinin ele başları olduğunu iddia ettiği beş kişiyi idam ettirmiştir. Yukarıda saydığı isimlerin hepsi tiran olmayı amaçladığından şüphenilen kişileri öldüren insanlardır. Cicero kendini de bu insanların arasına katmayı ihmal etmez.

olmanın verdiği rahatlıkla talihsizliğinde bir nebze olsun tatmin sağlar kendine." (*Mil*.83)

Cicero, Roma halkının, Clodius'u öldürdüğü için Milo'ya minnettar olması gerektiğini bu sözleriyle açıkça ortaya koymuştur. Bu savını güçlendirmek için tanrıların da aynı şeyi istediğini söyler. Cicero, insanların bir konu hakkındaki genel kanılarını kullanarak savların güçlendirilebileceğini kuramlarında belirtmiştir[296]. Ancak bu paragrafta yaptığı gibi, tanrıların düşüncelerini bir savı güçlendirmek için kullanmak kuramlarında rastlamadığımız bir yöntemdir. Bunu ifade ederken kurduğu tümel olumsuz önerme oldukça zorlayıcıdır (*Mil*.83): "kutsal bir gücün varlığını inkar etmediği sürece hiç kimse, bunun aksini düşünemez" Bu çıkarımının doğru olduğunu kanıtlamak için 84. paragraf boyunca kutsal bir gücün var olduğuna ilişkin açıklamalar yapar. Cicero'ya göre, Clodius'un ölümü yine bu kutsal gücün iradesiyle gerçekleşmiştir. Clodius, geçmişte bu kutsal güce karşı yaptığı çirkin hareketlerin cezasını çekmiştir (*Mil*.85-86): *"...Görünen o ki, o canavarın düşüşüne şahitlik eden o kutsal bölgeler*[297] *kendiliğinden harekete geçmiş ve ölümüyle haklarını talep etmişlerdir. Şimdi size yakarıyorum ve dua ediyorum Alba'nın tepeleri ve koruları! Aynı zamanda size Roma halkının diniyle birlik olan Alba halkının yıkılmış sunakları! O sunaklar ki, bu deli, en kutsal koruları kesip yerle bir ettikten sonra onları, inşa etmekte olduğu revağın dev sütunlarıyla doldurdu. O gün gücünü ortaya koyan sizin sunaklarınız sizin kutsal bölgelerinizdi. Onu kirleten suçluya karşı koyup üstün gelen sizin gücünüzdü. Sendin kutsal Iuppiter Latiaris!*[298] *Çoğu kez senin göllerini, korularını ve etrafını ağza alınmayacak ahlaksızlıklarıyla ve suçlarıyla*

---

[296] bkz.s.61
[297] Latin birliğinin dini merkezi olarak kutsanmış olan Alba dağı.
[298] Tapınağı Alba dağında bulunan Latin birliğinin tanrısı

lekeleyen bir adamı cezalandırmak için sonunda yüksek dağının tepesinden gözlerini açtın. Sizin görüşünüze göre gecikmiş ama yine de kaçınılmaz olan cezalar size, evet size ödendi. Elbette şu gerçeği sıradan bir rastlantı olarak basitleştirmezsek: Olay özellikle dürüst ve yetenekli bir genç olan Titus Sertius Gallus'un toprağındaki Bona Dea tapınağının önünde gerçekleşti. Evet, yanlış duymadınız Bona Dea tapınağının önünde P.Clodius kavgayı başlattı ve bu yüzden onu o iğrenç ölümüyle tanıştıracak olan ilk yarayı aldı. Öyle ki görüntüsü o iğrenç mahkeme[299] *sayesinde beraat etmiş gibi değil, hak ettiği cezayı bulmuş gibiydi."* Cicero buradaki sözleriyle hem yargıçları yönlendirmiş hem de suçu Milo'dan soyutlayıp, kutsal güce bağlamıştır. Bu paragraftan sonra, *sonsöz*e kadar (87-92) Clodius'un Roma'ya yaptığı ve yapmak niyetinde olduğu kötülükleri, tekrar ele alır. Ne devlet ne de konsüller onun bu yaptıklarına engel olabilmiştir. Karşı koyup ona direnen bir tek kişi çıkmıştır. Bu kişi Titus Annius Milo'dur.

CONCLUSIO - SONSÖZ

Cicero, *sonsöz*le ilgili kuramlarında yargıçların duygularına seslenebilmenin önemini vurgulamıştır. Roscius, Milo ve Deiotarus savunmalarını incelediğimizde Cicero'nun savunduğu kişiye göre farklı farklı yöntemler kullandığını görüyoruz.

Cicero, Roscius savunmasının *sonsöz*üne o ana kadar söylemiş olduğu sözlerin kendi görüşleri olduğunu açıklayarak başlar (*Rosc*.143). Çünkü, Sulla döneminde yaşanan haksızlıkları, özellikle de Chrysogonus'un yaptıklarını anlatırken kullandığı suçlayıcı üslup nedeniyle müvekkilinin zarar görmesini istememektedir.

[299] P.Clodius *Bona Dea* festivalindeki davranışı nedeniyle yargılandığı davada yargıçlara rüşvet vererek beraat etmiştir. Cicero buna gönderme yapıyor.

Roscius'un kişiliği savunmasının başından beri çizdiği tabloya uymak zorundadır. Bu nedenle *sonöz*de Roscius, babasından kendisine kalan 6000000 sesterslik servetin peşinden koşan biri değil, aksine bütün konuşma boyunca yargıçların belleklerine kazımak istediği gibi zayıf, güçsüz, yardıma muhtaç, çiftçilikten başka hiçbir şeyden anlamayan bir köylüdür. Roscius'un bu niteliklerini öne çıkararak yargıçların ona acımasını sağlamaya çalışır. *Sonöz*le ilgili kuramlarında da kişinin zayıflığı ve çaresizliği ön plana çıkarıldığı zaman, yargıçların bundan etkilenebileceğini belirtmiştir[300]. Bu kuramını savunmasında şöyle uygular (*Rosc.*143-144): Roscius çevirilen dolapların farkında olamayacak kadar saf bir insandır. Bu nedenle başına gelenlere öfkelenmemekte, kimseyi suçlamamaktadır. Miras veya para umurunda değildir. Yargıçlardan tek isteği babasını öldürmediğine karar vermeleridir. Herşeyden vaz geçmiş olan bu zavallı adam hayatını bağışlaması için Chrysogonus'a yalvarmaktadır. Cicero burada Roscius'un ağzından konuşarak hem savunmasına canlılık kazandırmayı hem de yargıçlarda daha büyük bir etki yaratmayı amaçlamıştır (*Rosc.*145): *"Mallarımı gasp ettin, ben ise başkasının merhameti sayesinde yaşıyorum. Vazgeçiyorum, çünkü artık sabrım kalmadı ve buna mecburum. Evim sana açık, öte yandan bana kapalı. Buna katlanırım. Evimin köleleri emrine amade, benimse bir tek kölem bile yok. Buna dayanırım, dayanmak zorunda olduğumu da biliyorum. Daha ne istiyorsun? Neyin peşindesin? Neden bana saldırıyorsun? Hangi meselede arzularına köstek, menfaat elde etmene engel oldum? Nerede önünü tıkadım?"* Bu sözlerin ardından Cicero ipleri tekrar ele alır. Birbiri ardına sıraladığı koşul cümleleriyle ve devamında bu koşulları geçersiz kıldığı retorik sorularla Chrysogonus'u köşeye sıkıştırır. Kendi düşüncesini karşı tarafa

[300] bkz.s.82, madde 10

kabul ettirmek için hazırlanmış retorik sorulara Cicero'nun kuramlarında rastlamadık. Ancak incelediğimiz üç savunmada da bu yöntemi sıkça kullandığını gördük. Örneğin (*Rosc*.145): "*Eğer [bunları yapmanın] nedeni düşmanlıksa, mallarını ele geçirdikten sonra tanıdığın bir insanla aranda ne gibi bir düşmanlık olabilir? Eğer neden korkuysa, maruz kaldığı bu iğrenç haksızlığı başından atmaktan bile aciz olduğunu gördüğün bir adamın nesinden korkuyorsun?*" 147. paragrafın sonuna kadar bu şekilde devam eden cümleler, Chrysogonus'un bunları yapmak için hiçbir nedeni olmadığını göstermeye yöneliktir. Güçlü bir insanın herhangi bir neden olmaksızın, aciz bir insanı ezmesi, doğal olarak yargıçların güçlü olana öfkelenmesi, zayıf olana acıması sonucunu doğuracaktır. Bunu iyi bilen Cicero konuşmasını şu şekilde sürdürür (Rosc.147) : *"Müvekkilimin hiçbir şeye sahip olmadığını, cesareti kalmadığını, hiçbir şey yapamayacağını, asla senin aleyhinde bir şey düşünmediğini biliyorsun, ama yine de korkmanın mümkün olmadığı, nefret etmek zorunda olmadığın, artık alıp götürebileceğin hiçbir şeyi kalmadığını gördüğün bir adama saldırıyorsun."*

Kuramlarında olguları abartmanın (*amplificatio*) önemine dikkat çeken Cicero için Roscius davası, sadece Chrysogonus veya Roscius ile ilgili değildir. Bu dava aynı zamanda devletin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulması için bir fırsattır. Bu nedenle Roscius'a yapılanlarla, devletin içinde bulunduğu durumu özdeşleştirir. Chrysogonus Roscius'un hayatını elinden almak için diretirse, Roscius'un kurtulması için tek çıkar yol vardır (*Rosc*.150): Yargıçların erdemi (*bonitas*) ve merhameti (*misericordia*). Toplumu, içinde bulunduğu zor durumdan kurtaracak şeyin de yargıçların sahip olduğu bu nitelikler olduğunu belirtir. *"...Eğer bu özelliklere hala sahipseniz, şu anda da kurtulabiliriz. Öte yandan şu günlerde*

devletimizde kol gezen o zalimlik, (bunun olması kesinlikle mümkün değil, ancak) sizin yüreklerinizi de katılaştırıp sertleştirdiyse, her şey sona ermiş demektir. O zaman böyle büyük bir barbarlığın içinde yer almaktansa vahşi hayvanların arasında yaşamak daha uygun (iyi) olur." Cicero, bu sözleriyle yargıçlara olması gerekenden ağır bir yük yüklemiştir. Öte yandan bu sözleri kuramlarına göre değerlendirecek olursak, Cicero, Roscius'un başına gelenleri, toplumun tamamını etkileyen bir olay olarak niteleyerek, Chrysogonus ve ortaklarının son derece acımasızca davrandığını göstermeye çalışmıştır. Bu yaptığı yargıçları rakibe karşı öfkelendirme (*indignatio*) ile ilgili kuramlarına uymaktadır[301]. Yargıçları rakiplerine karşı kışkırtmak için başka bir yola daha başvurur. Cicero'nun savına göre, Roscius'un mallarını ele geçirenler, yargıçların kararından yararlanarak haksız kazançlarını aklama peşindedirler. Onların bu düşüncesinin, başka bir düşünceyle olan benzerliğini öne çıkararak (*collatio*) yargıçlara aktarır (*Rosc.*151): *"İyi komutanlar, bir çarpışmaya girdikleri zaman, düşmanların kaçacaklarını düşündükleri yere, cepheden kaçanlara aniden saldırmaları için hep asker yerleştirirler. Şüphesiz söz konusu malları satın alan kişiler de aynı şekilde sizin, ellerinden kaçan kişileri yakalamak için burada oturduğunuzu düşündüler."* Ardından rakip tarafın mahkemeyi ve yargıçları ne şekilde kullandığını açıklar ve yaptığı kısa *özetleme* (*enumeratio*) ile bu davada gerçek suçlunun kim olduğunu vurgular (*Rosc.*152): *"Sayın yargıçlar, yoksa bu uygulamaların karalisteye alınanların çocuklarını istedikleri şekilde ortadan kaldırmaktan başka bir amacı olmadığını ve bu amacın ilk adımını sizin vereceğiniz kararda ve Sex. Roscius'un içinde bulunduğu tehlikede aradıklarını anlamıyor musunuz? Bir tarafta haydutun,*

[301] bkz.s.78-79, madde 2

düşmanın, katilin (suikastçi) aynı zamanda davacı da olduğunu, diğer tarafta ise, hiçbir suçu olmayan, şüphelenmenin bile mümkün olmadığı yoksul ve akrabalarının değer verdiği oğulu görmenize karşın, hala kimin suçlu olabileceğine ilişkin şüpheniz var mı? Acaba Sex. Roscius'un önünde babasının mallarının satılmasından başka bir engel görüyor musunuz?"

Cicero, Roscius savunmasının son iki paragrafını yargıçları uyarmaya ayırır (*Rosc*.153-154). Yargıçların, Roscius'a yapılmış olan haksızlığa göz yumdukları ve onu suçlu buldukları takdirde, bu kararla yeni ve çok daha zalim ikinci bir kara liste uygulamasına onay vereceklerini söyler. Bu ikinci karalistenin birincisinde olduğu gibi Sulla'ya karşı silaha sarılanlara değil, onların çocuklarına ve beşikteki bebeklerine yönelik olacağını belirtir. Bu ikinci karalisteyi o anki yargılamada reddetmezlerse, devlet daha büyük zarar görecektir. Cicero'nun bu paragraflarda davayı Roscius'tan tamamıyla soyutlayıp, devlet meselesi haline getirdiğini görüyoruz. Kullandığı tümcelerde Chrysogonus ve ortakları, Roscius'a değil, devlete zarar vermektedir. Bu nedenle Cicero'nun yargıçlara biçtiği görev açıktır (*Rosc*.154): *"...Sizin gibi yetke ve güçle donatılmış bilge insanlara düşen görev, devletimizin son derece büyük zarar gördüğü o insanlara karşı özellikle bir çare bulmaktır."* Cicero'nun bu sözlerle yargıçlara yüklediği görevin *bölümleme* aşamasında (*Rosc*.36) yüklediği görevle tutarlı olduğunu görüyoruz. Yine bu sözlerinde *indignatio* ile ilgili kuramlarından[302] birini uyguladığını söyleyebiliriz. Ancak kuramlarıyla uygulaması arasında bir fark olduğunu da belirtmemiz gerekiyor. Kuramlarında, yapılan şeye göz yumulursa başka insanların da aynı suçu işleyeceğini ya da bu kararın benzer davalara örnek olacağını belirterek yargıçları etkilemenin

[302] bkz.s.79, madde 3 ve 4

mümkün olduğunu söyleyen Cicero, uygulamada yapılan şeye göz yumulursa, sonuçların çok daha ağır olacağını belirtmiştir.

Milo savunmasının *sonsöz*ünü incelediğimizde, Cicero'nun *özetleme* (*enumeratio*) ve *öfkelendirme*yı (*indignatio*) kullanmadığını, daha çok acındırma (*conquestio*) ile ilgili kuramlarını uyguladığını görüyoruz. Savunmasının bir çok yerinde *özetleme* ve *öfkelendirme*yı zaten kullanmış olduğu için, *sonsöz*de buna gerek duymadığını düşünüyoruz. *Sonsöz*de Milo, Roscius'un yaptığı gibi yargıçlara ya da karşı tarafa yalvarıp yakaran, zavallı ve zayıf bir kişi olarak karşımıza çıkmaz. Tam tersine, Clodius'u öldürerek devlete hizmet ettiğini ileri süren bir insanın mağrurluğu içindedir. Yargıçlardan merhamet dilenme görevini, Milo'nun istememesine karşın, onun yerine Cicero üstlenmiştir (*Mil.*92). Milo'nun kimi zaman soğukkanlı, çoğu kez de ihanete uğramış, yaptıklarının karşılığını alamamış birine özgü tavrı ve Cicero'nun merhamet dileyen üslubu *sonsöz*ün hemen hemen bütününe hakimdir. Cicero *sonsöz*le ilgili kuramlarında, kişinin yüceliğinden ve metanetinden hiçbir şey kaybetmediğini göstererek yargıçları etkilemenin mümkün olduğunu belirtmiştir[303]. Çünkü, ona göre erdem ve yücelik, basitlik ve yakarmaya oranla çoğu kez daha etkilidir. Cicero, Milo savunmasında bu kuramdan yararlanacağını şöyle açıklar (*ibidem*): *"...alt sınıftan insanların durumuyla ve kaderiyle ilgili olan gladyatör dövüşlerinde korkaklardan ve hayatının bağışlanması için yakaran kişilerden daima nefret ediyorsak, güçlü, yürekli ve cesurca kendini ölüme atan kişileri korumayı istiyorsak ve bizden merhamet dilenmeyenlerin durumuna dilenenlerden daha fazla acıyorsak, en soylu yurttaşlardan biri olan (bu adam için) bundan daha fazlasını yapmamız gerekmez mi?"* Cicero'nun çizmiş olduğu bu

[303] bkz.s.83, madde 16

tabloda Milo kendisine yapılanları hak etmeyen biridir. Kuramlarına göre, kişinin hak etmediği davranışlar, yargıçların gözünde canlanacak şekilde anlatılmalıdır[304]. Cicero bu canlılığı, Roscius savunmasında yaptığı gibi[305], Milo'yu konuşturarak sağlar (*Mil*.94): *"Yazık! Çabalarım boşa gitti, umudum kırıldı ve hayallerim yıkıldı. Devletimiz baskı altında ezildiği sırada halk temsilcisi olarak[306] ben, darmadağın bulduğum senatoya, gücünü kaybetmiş olan Roma atlı sınıfına ve bütün yetkisini Clodius'un ellerine bırakmış olan bu soylu insanlara kendimi teslim ettiğimde, onların korumasından yoksun kalacağımı düşünebilir miydim hiç? Ben senin vatanına dönmeni sağladım zaman – benimle sık sık bunu konuşurdu – bir gün benim bu vatanda yerimin olmayacağı aklıma gelir miydi? Şimdi peşinden koştuğumuz senato nerede? Nerede senin atlı sınıfın? Nerede kasabaların desteği? Nerede İtalya'nın sesi? Son olarak Marcus Tullius, birçok kişinin imdadına yetişen o sesin ve savunman nerede? Senin uğruna kendimi defalarca ölüme atmama karşın, yanlızca ben mi bundan faydalanamıyo-rum?"* Milo'nun hizmetlerini bir kez daha hatırlatma fırsatı bulduğu bu paragraf, konuşmaya yayınlanma aşamasında eklenmiş izlenimi vermektedir. Çünkü Milo, bu sözleri söylerken, yargılamanın sonucunu biliyor ve bunun için sitem ediyor gibidir. Cicero, burada açıklama yapmak için araya girer ve Milo'nun söylediklerini kendisi aktarmaya başlar. Cicero'ya göre Milo, bu sözleri söylerken ihanete uğradığını düşünerek vatandaşlarına kızmamakta, aksine onların, yaşadıkları olaylar nedeniyle tedirgin olduklarını düşünmektedir (*Mil*.95). Bununla birlikte, karşı karşıya olduğu şeyin kötü niyet içeren bir entrika olduğu görüşündedir. Cicero daha sonra görüşlerini yine Milo'nun ağzından aktarır. İkinci kez konuşan Milo, devleti kurtarmış bir insanın gururunu taşımaktadır

[304] bkz.s.82, madde 5
[305] *Rosc*.145
[306] İ.Ö.57

(*Mil*.96): *"...Eğer bir adam için vatanını tehlikelerden kurtarmaktan daha gurur verici hiçbir şey yoksa, o zaman hayatım boyunca hep saygı değer işler yaptım."* Toplum onun yaptıklarını takdir etse de etmese de Milo, yine de mutlu bir insan olduğunu söyler (*Mil*.97). Çünkü kendisinden sonraki kuşakların onu hatırlamasına yetecek kadar şan ve şerefe ulaşmıştır (*Mil*.98): *"Roma halkı ve tüm soylar daima hakkımda konuşacak, gelecek asla sessiz kalmayacak. Düşmanlarım şu anda bile kıskançlık meşalelerini altıma atıyor olsa da, yine de insanların her bir araya gelişinde adım saygı ve minnetle anılıyor. Etruria'da kurulmuş ve kutlanmış festivallere değinmiyorum bile. P.Clodius'un ölümünden bugüne sanırım 102 gün geçti. Artık Roma halkının egemenliğinin sınırlarında sadece bu olay hakkındaki hikaye değil, aynı zamanda neşe de dolaştı. Bu nedenle bedenimin nerede olduğu önemli değil, çünkü adımın şanı şu anda bütün ülkelerde dolaşıyor ve oralarda daima yerleşecek bir yer bulacaktır."*

Cicero'nun *sonsöz*le ilgili kuramlarından biri de, kişinin sevdiklerinden koparıldığı için yakınarak yargıçların kendisine acımasını sağlayabileceğidir[307]. Savunmanın sonraki paragrafında bu kuramı uyguladığını görüyoruz. Ancak yakınan ve acı çeken kişi Milo değil, Cicero'dur. Üstelik Cicero'nun hiç ummadığı insanlar Milo'yu ondan koparmaktadır[308] (*Mil*.99): *"...Senin olağanüstü erdemin ne kadar büyükse, ben de o denli büyük bir acıyla senden ayrılıyorum. Eğer benden koparılacaksan, bana kalan avunmak için dert yanmak değildir. Bende o denli büyük bir yara açıyorlar ki, onlara öfkelenebilirim. Çünkü seni benden koparacak olanlar düşmanlarım değil, en yakın arkadaşlarımdır. Hem de ara sıra fenalık ettiklerim*

[307] bkz.s.83, madde 12
[308] bkz.s.83, madde 13

değil, üzerlerinde en çok emeğim olanlardır." Bana böyle büyük bir acıyı asla tattırmazsınız, zaten hangi acı bu denli büyük olabilir ki? Ancak bu acı bile gözümdeki değerinizi unutmama yetmez. Eğer siz bunu unuttuysanız veya bana karşı bir kırgınlığınız olduysa, bunun cezasını neden ben değil de Milo çeksin ki? Çünkü bu denli büyük bir felaketi görmeden önce benim başıma bir şey gelmiş olsaydı, daha rahat (olağanüstü) yaşayacaktım." Ancak Cicero, Milo'ya karşı dostluk görevini eksiksiz yerine getirdiğini düşünmektedir ve bu nedenle içinin rahat olduğunu söyler (*Mil.*100). Ardından yargıçlara döner ve Milo sürgüne gittiğinde sizin içiniz rahat olacak mı diye sorarak onları etkilemeye çalışır (*Mil.*101).

Duygu sömürüsünün en üst düzeye çıktığı son dört paragrafında Cicero'nun *sonsöz*le ilgili başka bir kuramını konuşmasında uyguladığını görürüz. Kurama göre[309], konuşmacı aslında olmaması gereken bir şeyin olduğunu söyleyerek yargıçların merhametine sığınabilir. Cicero, hiç yaşamaması gereken bir şeyi yaşadığını düşünmektedir (Mil.102-103): *"Vah zavallı ben! Vah benim talihsiz başım! Bu insanların sayesinde sen, beni vatanıma geri çağırabildin, aynı insanların yardımıyla ben, seni vatanda tutamayacak mıyım? Seni ikinci bir baba gibi gören çocuklarıma şimdi ben ne diyeceğim? Ya sana! Şu anda uzakta olan[310], ama zor zamanlarımı benimle paylaşan kardeşim Quintus! Sana ne diyeceğim? Onun bizi kurtarmasını sağlayan o aynı insanların yardımıyla Milo'nun esenliğini koruyamadığımı mı? Peki hangi nedenle? Tüm milletlerin onayladığı nedenle. Peki kime karşı (koruyamadım)? P.Clodius'un ölümüyle en çok rahata kavuşanlara karşı. Peki kimin aracılığıyla (savunmasıyla, yakarışıyla)? Kendimin. Ne suç işledim,*

[309] bkz.s.82, madde 8
[310] Cicero'nun kardeşi Quintus, o sıralarda Caesar ile birlikte Galya'dadır.

günahım neydi de benim, ortak yıkıma ilişkin[311] *o işaretleri aradım, ortaya çıkardım, göz önüne serdim ve ortadan kaldırdım? Benim ve arkadaşlarımın çektiği acılar bu kaynaktan fışkırıyor. Neden benim geri dönmemi*[312] *istediniz? Geri dönmemi sağlayanlar gözlerimin önünde kovulsun diye mi yoksa? Yapmayın yalvarıyorum size, dönüşümü gidişimden daha dayanılmaz kılmayın. Çünkü dönüşümü sağlayan kişilerden ayrı kalırsam, kendimi nasıl dönmüş sayabilirim?"*

Cicero artık Milo'nun başına gelenlere *"...bunları göreceğime, keşke Clodius yaşasaydı, praetor, konsül, hatta diktatör olsaydı"* diyecek kadar isyan etmektedir. Öte yandan Milo *"Clodius layığını buldu, biz payımıza düşen cezaya razı olalım"* diyecek kadar soğukkanlı, sakin ve mağrurdur. Cicero'nun kullandığı sözcükler yürekleri burkacak niteliktedir. *Sonsöz*le ilgili en önemli kuramı, yani yargıçların duygularına seslenip, onları etkilemeyi başardığını düşünmüş olmalıki, *sonsöz*ü ve savunmayı yargıçları cesur olmaları için uyararak bitirir (Mil.*105*): *"Artık bitirmeliyim. Çünkü artık gözyaşları için konuşamam, ayrıca müvekkilim gözyaşları aracılığıyla savunulmaya karşı çıkıyor. Size yalvarıyor ve yakarıyorum sayın yargıçlar, oylarınızı verirken ne hissediyorsanız onu yapmaya cesaretiniz olsun. İnanın bana cesaretiniz, adaletiniz ve güveniniz , yargıçları saptarken en iyisini, en bilgesini ve en cesurunu seçmiş olan kişi tarafından*[313] *özellikle kabul görecektir."*

Deiotarus savunmasında, Cicero'nun *sonsöz* bölümüne oldukça kısa bir yer ayırdığını görüyoruz (*Deio*.39-43). Aslında *sonsöz*de yer alması gereken ögeleri konuşmasının diğer bölümlerinde sıkça kullanmış olması *sonsöz*ü kısa tutmasının

---

[311] Catilina olayına gönderme yapmaktadır. Cicero Milo'nun başına gelenlerin Catilina olayıyla bağlantısı olduğunu ima eder gibidir.
[312] sürgünden
[313] Cn. Pompeius

nedeni olabilir. Cicero, bu kısa *sonsöz*e, söz konusu davanın yanlızca Deiotarus'la ilgili olmadığını, aynı zamanda Caesar tarafından affedilmeyi bekleyen diğer insanlarla da ilgili olduğunu söyleyerek başlar (*Deio*.39). *Sonsöz* konusundaki kuramlarından birinde, verilecek kararı birçok kişinin sabırsızla beklediğini, işlenen suçtan bir kişi bile yakasını sıyıracak olursa, bu kararın benzer davalara da örnek olabileceğini söylemenin yargıçları suçluyu cezalandırmaya yönlendirebileceğini belirtmiştir[314]. *Sonsöz*ün ilk paragrafında bu kuramı, tersine çevirerek uyguladığını görüyoruz. Caesar'ın vereceği kararı birçok kişinin[315] sabırsızlıkla beklediğini söyler. Ancak Deiotarus suçlu bulunursa, bu kararın, o kişileri yeniden korkuya düşüreceğini belirterek Caesar'ı Deiotarus'u cezalandırmaması için yönlendirmeye çalışır. Sonraki paragrafa (*Deio*.40), alışlageldiği gibi *conquestio* ya da *commiseratio*ya (acındırma) başvurmayacağını söyleyerek başlar. Caesar'ın merhametinin (*misericordia*), bir konuşmacının sözlerine gerek kalmadan, zor durumdaki insanlara kendiliğinden yardıma koşacağını söyler. Cicero'ya göre, Caesar'ın ne kadar merhametli olduğuna ilişkin çok sayıda anıt vardır, ancak bunların en büyüğü bağışladığı insanların esenliğidir. Sıradan insanları bağışlamak yüceltilmeye değer bir davranışsa, kralları bağışlamak çok daha yüce bir davranış olarak anılacaktır. Çünkü kral ünvanı Roma için her zaman kutsal olmuştur. Eğer bu krallar Roma'ya bağlıysa, daha da kutsal sayılmıştır. Bu nedenle, Caesar'ın yapması gereken tek şey, Roma'ya bağlı iki kralı, yani Deiotarus ve oğlunu, gözünde canlandırmak ve ne yapacağı konusunda yüreğinin sesini dinlemektir[316].

---

[314] bkz.s.79, madde 4
[315] Caesar'ın iç savaştan sonra bağışladığı kişiler
[316] *"Propone tibi duos reges et id animo contemplare, quod oculis non potes:"*

Cicero, sonraki iki paragrafta (*Deio*.41-42), Caesar'ın belleğini tazelemek için özetleme (*enumeratio*) yöntemine başvurur. Kuramlarında da belirttiği gibi[317], konuşması içinde değindiği konuları ve tanıkların ifadelerini bir başlık altında toplayarak şöyle özetler: Caesar iç savaşı kazanınca, Deiotarus ve oğlu kral ünvanını kaybedecekleri için korkmuşlardır, ancak Caesar, onlara bu ünvanı geri verdikten sonra, kral adını çocuklarına da bırakabileceklerine inanmışlardır. Hem Caesar hem de Roma halkı tarafından çok iyi tanınan Hieras, Blesamius ve Antigonus[318] gibi tanıklar Deiotarus ve oğlunun Caesar'ın dostu olduklarını kanıtlamışlardır. Karşı tarafın savının aksine[319] Blesamius, Caesar'ın saygınlığını zedeleyecek bir mektup yazmadığını belirtmiştir. Öte yandan Hieras, Deiotarus'un Caesar'a her zaman çok önem verdiğini, Caesar *Galatia*'ya geldiğinde, onu hiç yalnız bırakmadığını, Caesar, banyodan çıkınca, kralın sunduğu hediyelere bakarken, yatak odasında dinlenirken[320] Deiotarus'un hep onun yanında olduğunu söylemiştir. Hieras buralarda gerçekten bir tuzak kurulmuş olsa, kendisinin de suçlanacağını bilmesine karşın, bu konuda tanıklık yapmaktan çekinmemiştir.

Cicero, Roscius ve Milo savunmalarında konuşmasına, yargıçları verecekleri kararın çok önemli olduğu konusunda uyararak son vermişti. Deiotarus savunmasında da aynı yöntemi uygulayarak davada karar verecek olan Caesar'ı uyardığını görüyoruz (*Deio*.43):

---

[317] bkz.s.76

[318] Hieras, Blesamius ve Antigonos Deiotarus'un komutanlarıdır. Roma'ya elçi olarak gönderilmişlerdir.

[319] *Deio*.33. paragraftan anladığımız kadarıyla, karşı taraf Blesamius'un Deiotarus'a, Caesar'ın tiran olmayı düşündüğünü belirten bir mektup yazdığını ileri sürmüştür.

[320] Karşı taraf, Cicero'nun saydığı bu yerlerde, Caesar'ı öldürmek için plan yapıldığını iddia etmiştir.

"Bu nedenle, C. Caesar, bugün vereceğin kararın, krallara, ya son derece büyük bir rezaletle birlikte felaketlerin en büyüğünü getireceğini ya da kurtuluşla birlikte tertemiz bir isim vereceğini düşünmeni isterim. Bunlardan ilkini seçmek rakiplerimizin acımasızlığına, ikincisini gerçekleştirmek ise senin merhametine özgüdür."

SONUÇ

Cicero'nun yargısal söylevleri bu çalışmada kuramlar ve uygulamalar olmak üzere iki açıdan incelenmiştir. Önce kuramları ele alınmış, sonra da Amerialı *Roscius, Milo ve Deiotarus* savunmaları bu kuramlar göz önünde tutularak irdelenmiş, kuramlarına ne ölçüde bağlı kaldığı, ne ölçüde yenilikler getirdiği, tarihi ve özel koşullar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Cicero'nun, *De Inventione*'deki kuramları kendisinin de belirttiği gibi çocukluk ya da gençlik döneminde tuttuğu ders notlarından oluşmaktadır. Birçok kuramı yeterince açık bir biçimde anlatmadan yanlızca tanımlarını vermekle yetinmiştir. Kuramlarını aktarırken Lucretius'un *De Rerum Natura*'yı yazarken yaşadığı zorluğu yaşamış, Yunanca terimlere uygun Latince karşılıklar bulmak konusunda güçlük çekmiştir. Bu nedenle, kimi zaman Yunanca bir çok terimi Latince'de tek bir sözcükle karşılamıştır. Yunanca *syllogismos, epagoge, entymema* terimleri için kullandığı Latince *ratiocinatio* terimini buna örnek verebiliriz. Kimi zaman da farklı kavramları Latince'ye aktarmak için aynı sözcükten yararlanmıştır. Örneğin *enumeratio* sözcüğünü, hem çürütülemez kanıt türlerinden biri olan *olasılıkları sıralama* için, hem de sonsözdeki *özetleme* için kullanmıştır. Bununla birlikte kulandığı teknik terimlerin birçoğunun *Rhetorica Ad Herennium*'da da bulunması Cicero'dan önce de bu terimlerin var olduğunu göstermektedir. Bazı terimlerde, iki yapıt arasında bir takım farklılıklar göze çarpmaktadır. Örneğin Cicero *bölümleme* için *partitio*, Rhetorica Ad Herennium'un yazarı *divisio*, Cicero çürütme için *reprehensio*, diğeri *confutatio*, Cicero *acındırma* için *conquestio*, diğeri *commiseratio* sözcüklerini kullanır. İki yapıt arasındaki bu gibi farklılıklar yeri

geldiğinde çalışma içinde gösterilmiştir. Öte yandan Cicero'nun bu terimler konusunda ısrarcı olmadığı, *De Inventione*'deki terimlerden bazılarını daha sonraki yapıtlarında kullanmadığı ya da değiştirdiği görülmektedir. *Constitutio* sözcüğünü *De Oratore*'de *controversia* olarak, *Topica*'da *status* olarak değiştirmesi ya da *partitio* aşamasına yer vermemesi buna örnek verilebilir.

Cicero'nun *De Inventione*'deki kuramları aldığı retorik eğitimi yansıtmaktadır ve yargısal alanda çalışacak olan konuşmacılara yol gösteren bir kılavuz kitap niteliğindedir. Öte yandan, Cicero *De Inventione*'yi yazdıktan sonra felsefe alanında da eğitim almış ve kendini geliştirmiştir. Felsefe konusundaki çalışmalarının retoriğine etkisi, *Ameria*lı Roscius savunmasında bile kendini gösterir. Ancak almış olduğu retorik eğitimi felsefeyle harmanlayıp, yetkin bir biçimde *De Oratore* yapıtında sunmuştur.

De Inventione'deki kuramlar, konuşmacıya bir savı nasıl oluşturacağını ve etkili bir biçimde kanıtlayacağını göstermektedir. Cicero'nun kendisinin de savunmalarında genellikle bu kuramları kullanarak ya da bu kuramlardan yola çıkarak kendi savlarını kanıtlamaya çalıştığını görüyoruz. *Giriş* bölümünde yapmış olduğu kişilik betimlemelerinde, savunduğu kişiyi, iddia edilen suçu işlemesi mümkün olmayan kişilikte biri olarak göstermeye özellikle dikkat etmiştir. Öte yandan suçladığı kişileri, her türlü kötülüğü yapabilecek, ahlaksız ve zalim insanlar olarak gösterir. Bu bakımdan değerlendirdiğimizde, üç savunmasında *De Inventione*'deki kuramların, başka bir deyişle çocukluk veya gençlik yıllarında almış olduğu retorik eğitimin etkisini görmekteyiz. Öte yandan savunduğu veya suçladığı kişilerin bu niteliklerini sadece *giriş* bölümünde değil, konuşmanın bütününde

kullanır. Örneğin, oğul Roscius'un acizliğini, zavallılığını ve yaşam biçimini, *giriş* ve *anlatım* bölümünde iyi niyet elde etmek için, *çürütme* bölümünde iddia edilen suçu işlemediğini göstermek için, *kanıtlama* bölümünde Chrysogonus, Magnus ve Capito'nun kötülüklerine maruz kaldığını göstermek için, *sonsöz*de ise, duygu sömürüsü yaparak merhamet dilemek ve yargıçların ona acımasını sağlamak için kullanır. Milo savunmasında da benzer bir yöntem uygular. Milo'nun cesaretini ve ülkesine verdiği önemi, *giriş* ve *anlatım* bölümünde iyi niyet elde etmek, *çürütme* bölümünde tuzak kurmadığını göstermek için kullanır. *Kanıtlama* bölümünde, Milo'nun bu nitelikleri, Clodius'un ona tuzak kurmasının nedenidir. *Sonsöz* bölümünde devleti yıkımdan kurtaran yine Milo'nun bu niteliklerdir. Aynı durum suçladığı kişiler için de geçerlidir. Clodius'un, Castor'un, Magnus'un, Capito'nun veya Chrysogonus'un kişiliklerini aktardığı paragraflar bunu açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla savunmalarının *giriş* bölümlerinde kişilik betimlemesi yaparken, Cicero, yalnızca iyi niyet kazanmak, yargıçlara sempatik görünmek veya rakip tarafı kötülemekle yetinmemiş, aynı zamanda bu betimlemeleri konuşmanın diğer bölümleriyle de bir bütün oluşturacak biçimde hazırlamış, böylece yargıçları ileri süreceği savlara zihinsel olarak hazırlamayı ve onları davanın gerektirdiği biçimde yönlendirmeyi de amaçlamıştır. Bununla birlikte, davanın görüldüğü sıradaki olağan dışı koşulları da yine hep kendi lehine çevirmeye çalışmıştır. Duygular ve bu duygulara hitap edip yargıçları yönlendirme söz konusu olduğunda ise, Cicero'nun *De Inventione*'deki kuramlarından farklı bir yol izlediğini görürüz. *De Inventione*'deki kuramları uyarınca aslında *sonsöz*de yer alması gereken ögeleri, üç savunmanın da hemen hemen bütün bölümlerinde sıkça kullanmıştır. Bu uygulama, Cicero'nun, dinleyicileri kendi tarafına çekme, onların duygu ve

düşüncelerini davanın gerektiği şekilde yönlendirme yönteminin vücudun içinde dolaşan kan gibi, konuşmanın her bölümüne yayılması gerektiğini belirten *De Oratore*'deki kuramlarına daha yakındır. Bu bakımdan Cicero'nun İ.Ö.80 yılındaki Roscius savunmasında bile, *De Inventione*'deki kuramlarının ötesine geçip, *De Oratore* ve diğer yapıtlarındaki kuramlarına yaklaştığını görüyoruz.

Cicero'nun, olayların gelişimini aktarırken de *De Inventione*'deki kuramlarından yola çıktığını görüyoruz. Olayların öncesini, olay anını ve olaylardan sonraki gelişmeleri sırayla, ama her zaman kendini haklı çıkaracak biçimde ele almıştır. *Anlatım*ı *giriş* bölümünden kopuk değildir. Yargıçları kendi tarafına çekme çabalarını sürdürmüştür. Olayları anlatırken, yargıçları ileri süreceği savlara zihinsel olarak hazırlamaya devam eder. Deiotarus savunmasında yaptığı gibi *anlatım* bölümünü parça parça konuşmanın bütününe yaymak ya da Milo ve Roscius savunmasında yaptığı gibi, aleyhine dönebilecek konulara hiç değinmeden, olayların gelişimini kendi çıkarına uygun bir biçimde aktarmak, *De Inventione*'deki kuramlarında vardır. Öte yandan *anlatım* bölümünde değindiği noktaların bir çoğu, konuşmalarının sonraki aşamalarında kanıt sağlayadığı *im*ler olarak tekrar karşımıza çıkar. Böyle bir uygulama *De Inventione*'nin kuramları arasında yer almaz.

Roscius ve Milo savunmalarının *bölümleme* (*partitio*) aşamalarını, genelde *De Inventione*'de yer alan kuramlarına uyan bir biçimde oluşturduğunu görüyoruz. Öte yandan Roscius savunmasının *bölümleme* aşamasında sadece Erucius'un suçlamalarına yanıt vereceğini söylemesine karşın, konuşmasının sonraki aşamalarında Magnus, Capito ve Chrysogonus'u suçlamıştır. Milo savunmasının *bölümleme* aşamasında yer almamasına karşın, konuşmasının sonraki aşamalarında,

Milo'nun Clodius'u öldürmesinin devletin çıkarına olduğunu savunmuştur. Son olarak Deiotarus savunmasında *bölümleme*ye yer vermemiştir. Dolayısıyla Cicero'nun savunmalarını oluştururken *bölümleme* ile ilgili kuramlarını her zaman bire bir uygulamadığını, gerekli gördüğü yerde, davanın ve koşulların gerektirdiği biçimde hareket ettiğini söyleyebiliriz.

Cicero, savunmalarının *kanıtlama* ve *çürütme* bölümlerinde genellikle, kuramlarını aktarırken de geniş bir yer ayırdığı *olası kanıt* (*probabile argumentum*) türlerini kullanmıştır. Savunmalarının *çürütme* bölümlerine söz konusu suçun tanımını yaparak başlamış, daha sonra savunduğu kişinin bu suçu işlemesi için geçerli bir nedeni olmadığını göstermiştir. *Giriş* ve *anlatım* bölümünde yapmış olduğu kişilik betimlerinden yararlanmış, müvekkilinin, yaşam biçimi, alışkanlıkları, ahlakı v.b. nitelikleri bakımından söz konusu suçu işleyecek kişilikte bir insan olmadığını (*probabile argumentum ex attributis personarum*) göstermeye çalışmıştır. Ardından olayın öncesinde, olay anında ve sonrasında neler olduğunu irdelemiştir. Bunu yaparken, kuramlarında belirttiği gibi olayların niteliklerinden olası kanıt (*probabile argumentum ex attributis negotii*) sağlamaya çalışmıştır. *Anlatım* bölümünde değindiği noktaları bu aşamada tekrar ele alıp genişleterek, savunduğu kişinin masum olduğunu kanıtlamaya özen göstermiştir. Savlarını geçmişte benzer konuda verilen kararlardan ya da toplumda belirli bir saygınlığı olan kişilerin benzer konudaki davranışlarından örneklerle desteklemiş, bunlarla savunduğu dava arasında bağlantı kurarak yargıçları yönlendirmeye çalışmıştır. Savlarını ileri sürerken öyle bir hava yaratmıştır ki, onun söylediklerine karşı çıkacak insanlar, aynı zamanda geçmişte karar veren mahkemeye, toplumda saygın bir yeri olan insanlara, hatta

insanoğlunun genel değer yargılarına da karşı çıkacak gibi görünürler. Karşı taraf söz konusu olduğunda, Cicero'nun olayların ve olayların içinde yer alanların niteliklerini ters yönde kullandığını görüyoruz. Savunduğu kişilerin masum olduğunu kanıtlamaya çalışırken kullandığı yöntemleri, karşı tarafın suçlu olduğunu kanıtlamak için de kullanmıştır. Örneğin Roscius'un yaşam biçimini, alışkanlıklarını, geçmişte söylediği sözleri ve yaptıklarını babasını öldürdüğü savını çürütmek için kullanırken, Magnus, Capito ve Chrysogonus'un yaşam biçimlerini, alışkanlıklarını, geçmişte yaptıkları ve söylediklerini baba Roscius'u öldürdüklerini kanıtlamak için kullanır. Milo savunmasında da aynı durum söz konusudur. Milo'nun sahip olduğu nitelikler, davranışları ve sözleri tuzak kurmadığını gösterirken, aynı nitelikler tuzak kuranın Clodius olduğunu kanıtlamaktadır.

Cicero, üç savunmasının da *sonsöz* bölümlerinde, yargıçların duygularına seslenip, onları harekete geçirme konusundaki yeteneğini sergilemiştir. Konuşmalarının önceki bölümünde de sık sık başvurduğu duygu sömürüsü *sonsöz*de en üst düzeye çıkar. *Ethos*tan *pathos*a geçtiğini görürüz. Kimi zaman yakararak yargıçların müvekkiline acımasını sağlamış (*conquestio*), kimi zaman da rakiplerini kötüleyerek yargıçları rakiplerine karşı öfkelendirmeye çalışmıştır (*indignatio*). Bu uygulamalarda da kuramlarına bağlı kaldığını görebiliyoruz. Öte yandan üç savunmanın da *sonsöz* bölümünde, yargıçlara, olması gerekenden daha büyük bir görev yüklemiştir. Örneğin, Roscius savunmasında karar verilecek nokta, normalde Roscius'un babasını öldürüp öldürmediğidir. Ancak Cicero'ya göre bu davada yargıçlar, devletin esenliğine, ikinci bir kara liste uygulamasına onay verip vermeyeceklerine karar vereceklerdir. Deiotarus savunmasında da benzer bir durum

söz konusudur. Caesar'ın vereceği karar yanlızca Deiotarus'un geleceğiyle değil, ondan merhamet bekleyen bütün insanların geleceğiyle ilgilidir. Bu, *De Inventione*'deki kuramlarında rastlamadığımız bir uygulamadır.

İrdelediğimiz üç yargısal söylevin hemen hemen bütün bölümlerinde *De Inventione*'deki kuramlar geçerliliğini korumuştur. Ancak, söz konusu savunmaları yanlızca bu kuramların içine hapsetmek Cicero'nun yeteneğini göz ardı etmek olur. Bu kuramlar o dönemin retorik eğitiminin parçasıdır. Romalı gençlerden bir çoğu bu ve buna benzer kuramları öğrenmesine karşın, hiç biri Cicero'nun elde ettiği başarı ve üne ulaşamamıştır. Çünkü, Solmsen'in de dediği gibi[321], konuşmacı, *De Inventione* ve benzeri yapıtlardaki kuramları çalışarak ve bu konuda deneyim kazanarak bir noktayı nasıl kanıtlayacağını öğrenebilir, ancak bir yargılamayı, yani *iudicium*u, yangın yerine, yani *incendium*a çevirmeyi başaramaz. Cicero'yu diğer konuşmacılardan ayıran özelliği de, bu konuda sahip olduğu geniş bilgi, yetenek ve deneyimdir.

[321] Solmsen, F., "Cicero's First Speeches: A Rhetorical Analysis", *TAPA*, 1938, s.552

KAYNAKÇA

Açık, T., *Retorik Kuramının Doğuşu*, A.Ü. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1989

Antiphon, *The Speeches*, ed. Michael Gagarin, Cambridge University Press, Cambridge, 1997

(Aristoteles), *Rhetorica Ad Alexandrum*, tr. H.Rackham, Loeb Classical Library, Harvard Univ. Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1994

Aristoteles, *Ars Rhetorica*, Oxford University Press, UK, 1964

_____, *Retorik*,çev: M.H.Doğan, YKY, İstanbul, 2000

Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, tr.J.C.Rolfe, Loeb Classical Library, London, 1960

Baker, Alan *Gladyatör*, çev. Serkan Göktaş, Phoenix yayınevi, Ankara,2003

Benson,T.W. ve Prosser, M.H., *Readings in Classical Rhetoric*, Hermagoras Press, California, 1988

Berry D.H., *(Cicero) Defence Speeches*, Oxford Univ. Press, New York, 2000

Butler, S., *The Hand of Cicero*,Routledge, New York, 2002

Canter, H.V., "Digressio in the Orations of Cicero" *AJP*, vol.52, 1931, s.351-361

Cicero, *Pro Sexto Roscio Amerino*, Ed. St. George Stock, Oxford Univ. Press, London, 1902

_____*Pro Publio Quinctio*, *Pro Roscio Amerino*, tr. J.H.Freese, Loeb Classical Library, London,1984

_____ *Philippicae Söylevleri-I*, çev:F.Gül Özaktürk, Öteki Yayınevi, Ankara, 1988

_____ *Pro Milone*, *Pro Ligario*, *Pro Rege Deiotaro*, tr. N.H.Watts, Loeb Classical Library, London, 1992

_____ *De Inventione*, tr. H.M.Hubbell, Loeb Classical Library, London,1993

_____ *Topica*, tr. H.M.Hubbell, Loeb Classical Library, London,1993

_____ *Pro Rege Deiotaro,* çev. Leyla Özbay, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994

_____ *De Oratore I-II*, tr.E.W. Sutton, Loeb Classical Library, London, 1996

_____ *De Oratore III*, tr. H. Rackham, Loeb Classical Library, London, 1997

_____ *Brutus*, tr.G.L. Hendrickson, Loeb Classical Library, London, 1997

_____ *Orator*, tr.H.M. Hubbell, Loeb Classical Library, London, 1997

_____ *De Partitione Oratoria,* tr. H. Rackham, Loeb Classical Library, London, 1997

_____ *Pro Archia Poeta*, çev. Bedia Demiriş, Çiğdem Dürüşken, Kabalcı, İstanbul,1997

(Cicero), *Rhetorica Ad Herennium*, tr. H.Caplan, Loeb Classical Library, Harvard Univ. Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1999

Clarke, M.L., "Ciceronian Oratory" *Greece&Rome*, vol.14, 1945, s.72-81

_____ "The Thesis in the Roman Rhetorical Schools of the Republic" *CQ*, New Series, vol.1, 1951, s.159-166

_____, *Rhetoric at Rome: A Historical Survey*, Routledge, London, 1996

Corbett, P.J.E, *Classical Rhetoric for the Modern Student*, Oxford University Press, NY, 1999

Craig Christopher P., *Form as Argument in Cicero's Speeches; A Study of Dilemma*, American Classical Studies 31, Scholars Press, Atlanta, 1993

Çüçen, A.Kadir, *Klasik Mantık*, ASA Kitabevi, Bursa, 2004

Dio Cassius, *Historia Romana*, ed. I.Melber, Teubner, Leipzig, 1890

Dominik, W.J (ed.) , *Roman Eloquence*, Routledge, London and New York, 1997

Dürüşken, Ç., *Antik Çağda Doğan Bir Eğitim Sistemi Rhetorica*: *Roma'da Rhetorica Eğitimi,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1995

Dyck, A.R., "'"Evidence and Rhetoric in Cicero's Pro Roscio Amerino: The Case Against Sex. Roscius" *CQ*, vol.53, 2003, s.235-246

Halm, K., *Rhetores Latini Minores*, Teubner, Leipzig 1863.

Isokrates, vol.I-II, tr.G.Norlin, The Loeb Classical Library, London, 1992

Kellogg,G.D., "Study of a Proverb Attributed to the Rhetor Apollonius" *AJP,* vol. 28 ,1907, s.301-310

Kennedy, G.A., *The Art Of Persuasion In Greece*, Princeton Univ. Press., New Jersey,1963

_____ "The Rhetoric of Advocacy in Greece and Rome" *AJP*, vol.89, 1968, s.419-436

_____ *The Art Of Rhetoric In The Roman World*, Princeton Univ. Press., New Jersey,1972

_____ *New History Of Classical Rhetoric*, Princeton Univ. Press., New Jersey,1994

_____ *Classical Rhetoric and its Christian and Secular Tradition from Ancient to Modern Times*, The University of North Carolina Press, London,1999

Kroll, W., "Rhetorik" Real Encyclopedia, Suppl.7, 1940, s.1039-1138

Lanham, R.A., *Handlist of Rhetorical Terms*, Oxford, 1991

Laughton, E., "Cicero and the Greek Orators" *AJP*, vol.82, 1961, s.27-49

Leen, A., "Cicero and the Rhetoric of Art" *AJP*, vol.112, 1991, s.229-245

May, J.M., " The Rhetoric of Advocacy and Patronclient Identification : Variation on a Theme", *AJP*, vol.102,1981, s. 308-315

Murphy, J.J., *A Synoptic History of Classical Rhetoric*, Hermagoras Press, California, 1994

Platon, *Phaedrus*, tr. Fowler,H.N., Loeb Classical Library, Harvard Univ. Press, Cambridge, Massachusetts, London,1999

Plutarkhos, *Cicero*, Loeb Classical Library, London, 1928

_____, *Marcus Antonius*, çev: Dr.Mehmet Özaktürk, TTK, Ankara, 1992

Porter, Stanley E. ed., *Handbook of Classical Rhetoric in the Hellenistic Period 330B.C.- A.D.400*, Brill, Leiden. New York. Köln, 1997

Rohde, F., *Cicero, quae de inventione praecepit, quatenus secutus sit in orationibus generis iudicalis*, Ph.D.diss., Köningsberg, 1903

Quintilianus, *Institutio Oratoria*, tr.H.E. Butler, Loeb Classical Library, London, 1996

Settle, J.N, "The Trial of Milo and the Other Pro Milone", *TAPA*, vol. 94,1963, s.268-280

Solmsen, F., "Cicero's First Speeches: A Rhetorical Analysis", *TAPA*, vol.69, 1938. s.542-556

Suetonius, *De Grammaticis et Rhetoribus*, tr. J.C.Rolfe, Loeb Classical Library, London, 1950

Başvuru Kitapları ve Sözlükler

Oxford Classical Dictionary, ed. S.Hornblower, Oxford University Press, New York, 2003

Oxford Latin Dictionary, ed. P.G.W.Glare, Oxford University Press, New York, 2005

Greek-English Lexicon, Liddell&Scott, Oxford University Press, New York, 1996

The Cambridge History of Classical Literature, ed. E.J.Kenney, Cambridge University Press, UK, 1982

Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 1998

Mantık Terimleri Sözlüğü, T.Grünberg, METU Press, Ankara, 2003

Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Berke Vardar, Multilingual, İstanbul, 2002